STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 07315

ROYM UN YERUSHOLAYIM

Moses Hess

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

משה העם

רוים און ירושלים

איבערזעצונג און אפהאַנדלונג וועגן

משה העם, זיין לעבן, זיין ווירקונג און זיין פילאָזאָפיע

פון

ד״ר נחמן סירקין

פאַרלאַג טביה גראָהאַר

פאַריז, 1948.

מיינע קינדער, מרים און דוד רו־
דעצקי, פֿאַר געבן די מעגלעכקייט
אַרויסצוגעבן דאָס דאָזיקע בוך —
אַ האַרציקן ישר־כח.

טביה גראָהאַר

דערקלערונג פון אַרויסגעבער:

דאָס בוך איז געוואָרן געזעצט פֿון דער ערשטער אויסגאַבע פֿון משה העס „רוים און ירושלים" אין דער איבערזעצונג פֿון ד"ר נחמן סירקין.

דער פֿאַרלאַג האָט זיך באַמיט, אין די ראַמען פֿון מעגלעכקייטן, צו באַזייטיקן די דייטשמעריזמען און אַרויסגעבן דאָס בוך אין דער נייער אָרטאָגראַפֿיע.

דאָס בוך איז אַרויסגעגעבן געוואָרן אין צוזאַמענהאַנג מיט דער אַנטשטייאונג פֿון דער יידישער מלוכה, וועמענס ערשטער פֿאָרויסזאָגער, נאָך מיט הונדערט יאָר צוריק, עס איז געווען — משה העס.

טביה גראַהאַר

אַנשטאָט אַ הקדמה

„רוים און ירושלים" און זיין מחבר האָבן נישט אויסגעמיטן דעם מזל פון אַלע ווערק און דענקער, וואָס האָבן זיך מקדים געווען לאַנג פאַר זייער דור און וואָס זיינען לאַנגע יאָרן געלעגן אין שטויב אויף די פּאָליצעס. די ביאָגראַפיע פון משה העס, ווי טעאָדאָר זלאָציסטי, נחום סאָקאָלאָוו און אַנדערע, האָבן שוין באַצייכנט דעם פאַקט, אַז „רוים און ירושלים" האָט בעתן לעבן פון משה העס נישט געטראָפן כמעט קיין אָפּקלאַנג, און ער אַליין איז כל ימיו געבליבן איינזאַם, אָן תלמידים, אָן נאָכפאָלגער. ערשט ווען עס איז אויפגעקומען דער פּאָליטישער ציוניזם, האָט מען זיך אומגעקוקט אויף משה העס און זיין קליין ספרל. נישט פּינסקער, בעת ער האָט געשריבן זיין „אויטאָעמאַנציפּאַציע", און נישט הערצל, שאַפנדיק זיין „יודנשטאַאַט", האָבן אַפילו נישט חושד געווען, אַז זיי האָבן געהאַט אַ פאָרלויפער, וואָס אַ סך פריער פון זיי, אַזש אין 1862, האָט ער שוין פאָרמולירט די גרונט־אידעען פון ציוניזם. ערשט אין 1898 פאַלט „רוים און ירושלים" אַריין צו הערצלען אין די הענט, אָבער ער דערלייענט אים נישט ביז צום סוף מחמת, ווי ער זאָגט אַליין, די איילענישט און דרענגעניש אין די דאָזיקע יאָרן האָבן אים נישט דערלויבט איבעם ספר זיך צו פאַרטיפן. און אַז ער קומט סוף כל סוף דערצו אין 1901, טראָגט ער אַריין דעם 2טן מאַי אין זיין טאָגבוך דעם גרעסטן לויב־געזאַנג, וואָס איז, ווי ווייט איך קען דאָס זען, ווען נישט איז פון אַ מאַן פון גרויסער טאַט געמאַכט געוואָרן צו אַ מאַן פון טיפן געדאַנק. „איך בין, שרייבט הערצל, נתפּעל און דערהויבן געוואָרן דורך „רוים און ירושלים". וואָס פאַראַ הויכער יידישער גייסט. אַלץ וואָס מיר האָבן פּרובירט, עקספּערימענטירט שטייט שוין ביי אים".

ער האָט דעם ציוניסטישן אַני־מאמין געגעבן אַזאַ קאָנצענטרירטע סינטעטישע פאָרמולירונג, ווי קיינעם פאַר אים און קיינעם נאָך אים איז דאָרט נישט געלונגען. איר טרעפט ביי אים אין אַ מאָדערנעם

נוסח דעם טראַדיציאָנעלן יידישן מאָטיוו פון שנאת עולם לעם עולם אַ לייט־מאָטיוו פון פינסקערס און הערצלס ציוניזם. אָבער נאָך בורלטער האָט ער געבראַכט צום אויסדרוק אַ צווייטן אַלט־יידישן מאָטיוו, דער עם לבדד ישכון. נישט געקוקט אויף דעם צוויי טויזנט יאָריקן צוזאַמענלעבן מיט די איבעריקע פעלקער, און נישט געקוקט אויף אַלע אָנשטרענגונגען, האָבן יידן דאָך נישט געקענט אָרגאַניש צוזאַמענוואַקסן זיך מיט זיי (ערשטער בריוו). דערפון קומט אַרויס דער אומפאַרמיידלעכער אויספיר, וואָס הגם העס האָט עס געמאַכט בנוגע דייטשלאַנד, קאָן ער, פאַרשטייט זיך, אָנגעווענדעט ווערן אומעטום, אַז וויבאַלד די יידישע אָפּגעזונדערטקייט און במילא די שנאה צו יידן זיינען נאַציאָנאַלע פענאָמענען (ראַסישע אין זיין טערמינאָלאָגיע), וועלן נישט רעפאָרמעס, נישט שמד, נישט אויפקלערונג און נישט עמאַנציפּאַציע נישט עפענען ברייט די טויערן פון אַרומיקן סאָציאַלן לעבן פאַר דעם יידן (פערטער בריוו).

אַזוי אַרום באַגעגנט איר ביי העסן גלייכצייטיק מיט די קערנדלעך פון פּאָליטישן ציוניזם, וואָס האָט געשעפּט זיין פּאַטאָס דער עיקר אין דער אָפּשטויסונג פונעם יידן מצד דער קריסטלעכער וועלט, אויך די ערשטע אָנזאָג־סמנים פונעם שפּעטערדיקן אחד העמיסטישן צ ו ג אַ נ ג צום ציוניזם ווי דעם איינציקן מיטל פאַרן יידישן פאָלק גייסטיק זיך צו רעאַליזירן אין אַן אייגענער, פרייער סביבה און אויף זיין אייגענעם היסטאָרישן באָדן. דער יידישער זשעני איז אין גלות געפּענטעט דורך פאַרשטיינערטע פאָרמעס און וועט זיך באַפרייען פון זיינע קייטן ערשט דורך דער נאַציאָנאַלער ווידערגעבורט פונעם יידישן פאָלק (פינפטער בריוו). פונדעסטוועגן איז פאַראַן, נישט געקוקט אויפן שותפותדיקן צוגאַנג, אַ פונדאַמענטאַלער תוכיקער חילוק צווישן העס און אחד העם. העס איז גאָר נישט קיין משכיל און נישט בלויז פאַרמעסט ער זיך נישט צו צעטרייסלען די יידישע „מויערן" און אַפילו נישט די „צוימען" און די „צוימען אַרום די צוימען", נאָר אַדרבא, ער באַטראַכט פאַר צעשטעריש דורצוברעכן דעם פאַנצער, וואָס מיט אים האָבן יידישע חכמים און רבנים אַרומגעגאַרטלט די יידישקייט. יעדער פּרווו אַריינצולאָזן ליכט פון דרויסן אין דער יידישער מחנה וואָלט געהייסן צעשטערן דעם סאַמע יסוד פון דער געשיכטלעכער נאַציאָנאַל־רעליגיעזער סטרוקטור פון אונזער פאָלק (דאָרט). איך קאָן נאָר אָנרופן איין נאָמען, שד"ל, וואָס האָט אין מערב־אייראָפּע, אין דער צייט

ווען די השכלה און אסימילאַציע האָבן געבושעוועט, פונקט אַזוי ווי זיאַנעריש ווי העס, דערבליקט דעם תהום פון אונטערגאַנג, וואָס אין אים וואָלט די „אויפקלערונג", ווען זי וואָלט איר ציל דער־גרייכט, אַריינגעשלײדערט דאָס יידישע פאָלק.

בכן איז העס אויך געווען, אויב איר ווילט, דער פאָרויסזאָגער פונעם רעליגיעזן ציוניזם. פאַר אים איז דער ציוניזם אַ המשך פון דער טראַדיציאָנעלער יידישער בענקשאַפט נאָך ארץ־ישראל און פון דער רעליגיעזער געטריישאַפט דעם הייליקן לאַנד, וואָס יידן האָבן אָפּגעהיט אין משך פון גאַנצן גלות (פערטער בריוו). קיין חידוש נישט, אַז העס, להיפוך צו פינסקער און הערצל, איז נישט דערגאַנגען צום ציוניזם דורכן טעריטאָריאַליזם און האָט לכתחילה אָנגעהויבן פון ציון. אָבער נישט בלויז צוליב טרייקייט צו טראַדיציע איז ער געווען אַ רעליגיעזער ציוניסט. אויך זיין צוקונפט־אידעאַל ווערט באַשיינט פון רעליגיעזן אָפּגלאַנץ. ציון, די ווידעראויפגעבויטע, זעט ער סאָציאַל געבויט על פי תורת משה (צוועלפטער בריוו).

און ווי מאָדנע דאָס זאָל נישט אויסזען, איז דער אייגענער העס געווען דער פאָטער פון סאָציאַליסטישן ציוניזם. אַלע שפּעטערדיקע, נחום סירקין, בערל קאַצענעלסאָן ז"ל, האָבן געשעפּט פון זיינע קוואַלן. אין אַ פּאָר זאַצן האָט העס געגעבן די קווינט־עסענץ פון יידישן סאָציאַליזם, בעת ער האָט געזאָגט, אַז די יידישע נאַציאָנאַלע זעלבשטענדיקייט איז אַ תנאי קודם צו אונזער פּאָליטיש - סאָציאַלן פּראָגרעס, און אַז די יידישע פאָלקס־מאַסן וועלן נאָר דעמאָלט זיך קאָנען באַטייליקן אין דער גרויסער געשיכטלעכער באַוועגונג פון דער מאָדערנער מענטשהייט, ווען זיי וועלן האָבן אַן אייגענע היים, אַ פאָטערלאַנד (צוועלפטער בריוו): פונקט אַזוי שטאַמט פון העסן די גרונט־אידעע פונעם הייַנטיקן סאָציאַליסטישן ציוניזם, וואָס זאָגט, אַז נישט גלאַט אַ יידישע היים ווילן מיר בויען, נייערט אַ פריייע יידישע סאָציאַליסטישע געזעלשאַפט. דער חילוק איז נאָר, וואָס העס האָט געזען אין דער תורת משה און אין די נביאים דעם אויס־גאַנגס־פונקט און די באַזע פון דער דאָזיקער געזעלשאַפט.

ביז איצט איז דאָ געווען די רייד וועגן משה העס, ווי דעם אָנ־זאָגער פון ציוניזם, אין זיינע פאַרשידענע געשטאַלטן. אַ סך ווייני־קער אויפמערקזאַמקייט האָט ביי אונז געקראָגן די צווייטע זייט פון זיין לעבנס־ווערק. וואָרום מען טאָרף נישט פאַרגעסן, אַז משה העס איז גלייכצייטיק געווען דער פאָרויסגייער פונעם מאָדערנעם יידישן

נאַציאָנאַלן געדאַנק אויפן ברייטן שטח פונעם יידישן גלות. ערשט אין די לעצטע יאָרן מאַכט דער דאָזיקער געדאַנק פאַמעלעכע און פאַרזיכטיקע טריט, וואָס דערנענטערן אים צו די מוטיקע פאָרמולירונגען פון „רוים און ירושלים". אַ געזונטע פאָלקסטימלעכע אינטואיציע האָט אָפּגעהיטן העסן פון קוקן אויף די חסידים מיט די אויגן פון די משכילים. ער איז געווען דער איינציקער מערב־אייראָפּעאישער ייד אין זיין צייט, וואָס דער צדיקים־קולט און די הויף־מעשיות האָבן נישט פאַרשטעלט פאַר זיינע אויגן דעם טיף דעמאָקראַטישן כאַראַקטער פון חסידות, וואָס ער האָט אין איר געזען אַן אָנזאָג אויף אַ יידישן רענעסאַנס. אַקוראַט אַזוי האָט העס מיט אַ גאָרנישן בליק דורכגעדרונגען די רעליגיעזע פאָרמעס פון יידישן לעבנס־שטייגער און אַנטפּלעקט זייער נאַציאָנאַלן קערן, עפּעס אַזוינס, וואָס נאָך היינט צו טאָג קאָנען אַ סך „וועלטלעכע" יידישע נאַציאָנאַליסטן נישט משיג זיין. דער פרומער ייד איז פאַר אים קודם כל אַ יידישער פּאַטריאָט. דער היינטמאָדישער ייד, וואָס פאַרלייקנט, כלומרשט אין נאָמען פון דער ריינער, אוניווערסאַלער, רעליגיעזער אידעע, דאָס יידישע פאָלקסטום, איז פאַר אים אַן אָפּטריניקער אין רעליגיעזן זינען און אַ בוגד אין נאַציאָנאַלן (פערטער בריוו). אין זיין צייט האָט מען באמת געדאַרפט זיין אַ וויזיאָנער, כדי צו באַנייען אין מאָדערנע טערמינען, דעם אַלטן באַגריף פון ישראל ואוריתא, וואָס נישט בלויז משכילים און רעפאָרמערס האָבן פאַרלייקנט, נאָר אויך פרומע יידן האָבן אָנגעהויבן צו פאַרלערנען.

אָט די טיפע פאַרשטענדעניש פאַרן הייליקן בונד צווישן פאָלק און תורה האָט געבראַכט העסן צו אַ קאַטעגאָרישער פאַרניינונג פון דער רעפאָרם, וואָס האָט געוואָלט אַרויסוואַרפן דעם נאַציאָנאַלן קערן פון יידישן דת און איבערלאָזן אויף אַ סגולה בלויז אַ פאָר אַבסטראַקטע אידעען אָן אַחיזה אין לעבן און אָן השפעה אויף אים. פאַר העסן איז שוין דעמאָלסט קלאָר געווען, אַז דאָס מיינט מאַכן פון יידישקייט אַ שלעכטע קאָפּיע פונעם קריסטנטום, ראַציאָנאַליסטיש צוגעשניטן (זיבעטער בריוו). ער ווייסט בלויז פון איין שטאַרקער יידישער געמיינשאַפט, דעם אַלטן בית המדרש, וואָס צום גליק, זאָגט ער, עקזיסטירט ער נאָך און וועט עקזיסטירן ביז עס וועט מקוים ווערן די נאַציאָנאַלע ווידערגעבורט פונעם יידישן פאָלק (דאָרט), וואָס פאַר אים מיינט דאָס ווידערקערן פונעם פאָלק אין זיין היסטאָרישער היים, ווו יידישקייט וועט זיך קאָנען פריי אַנטוויקלען. דאָרט

וועט דער בית המדרש האָבן מער לופט צום אָטעמען און במילא זיך קאָנען פרייער אויסלעבן, נישט זייענדיק געבונדן דורך פאַר־האַרטעוועטע פאָרמעס, וואָס זיינען אומפאַרמיידלעך און נויטווענדיק כל־זמן מיר זיצן אין גלות.

קיין חידוש נישט, אַז העס, דער טיפער מאמין אין אָרגאַנישער געשיכטלעכער יידישקייט, העס, וואָס איז צו דער יידישער באַפריי־אונגס־וויזיע געקומען פון אינעווייניקסטע אימפּולסן און נישט פון אויסערלעכן שטויס, קיין וווּנדער נישט, אַז ער, איינער פון די גע־ציילטע מערב־יידן פון זיין דור, האָט זיך אָפּגעזאָגט צו דינען דער עמאַנציפּאַציע ווי צו אַן אָפּגאָט און מקריב צו זיין אויפן מזבח פון גלייכבאַרעכטיקונג יידישקייט און יידישן כבוד. „אויב, זאָגט ער, עס זאָל זיין אמת, אַז די עמאַנציפּאַציע פון יידן אין גלות לאָזט זיך נישט פאַרן מיט דעם יידישן פאָלקסטום (נאַציאָנאַליטעט), דע־מאָלסט וואָלט דער ייד געדאַרפט מקריב זיין די ערשטע צוליב דעם צווייטן" (פערטער בריוו). די דאָזיקע קאָנדיציאָנעלע פאָרם באַקומט ביי אים אין אַן אַנדער אָרט אַ קלאָרן אויסדרוק, וואָס לאָזט נישט איבער קיין ספק, ווי סקעפּטיש ער באַציט זיך צו דער מעגלעכקייט פון אַ פולער עמאַנציפּאַציע אין גלות. אין דעם אייגענעם בריוו זאָגט העס: „...צו וואָס זאָלן מיר זיך נאַרן, די אייראָפּעאישע פעלקער האָבן קיינמאָל נישט געקוקט אויף דער עקזיסטענץ פון די יידן צווישן זיי אַנדערש ווי אויף אַן אַנאָמאַליע. מיר וועלן תמיד בלייבן פרעמדע צווישן די נאַציעס, וואָס זיי עמאַנציפּירן אונז צוליב הו־מאַניטעט און גערעכטיקייט, אָבער זיי וועלן אונז קיינמאָל נישט אַכטן, כל־זמן מיר וועלן דעם שפּרוך „אובי בענע איבי פּאַטריאַ" (דאָרט, וווּ איינעם איז גוט דאָרט, איז זיין פאָטערלאַנד) שטעלן פאָרויס ווי אַן עיקר פון אונזער אַני מאמין און אָוועקרוקן הינטער־ווײַלעכץ אונזערע אייגענע גרויסע נאַציאָנאַלע זכרונות (פינפטער בריוו). העס, וואָס ציטירט אָפּט זשאַן־זשאַק רוסאָ, וואָלט דאָ געקאָנט ד'ערמאָנען די עצה, וואָס דער לעצטער האָט געגעבן די פּאָלאַקן איבערצודרייען די קלאַסישע פאָרמולע און צו זאָגן „אובי פּאַטריאַ איבי בענע" (דאָרט, וווּ עס איז דאָס פאָטערלאַנד, דאָרט איז גוט). אָבער ווי ווייט איז דער „אויפגעקלערטער" דור פון העסן פון אַזאַ „חוצפּה".

„רוים און ירושלים", געדרוקט מיט 85 יאָר צוריק, איז, ווי מיר האָבן דאָך געקענט זען פון די געבראַכטע כאַראַקטעריסטישע שטע־

לעס, אַ מאָדערן בוך. אמת, עס איז גאָרנישט לײַכט צו קלאַסיפיצירן העסן אין די הײַנט אָנגענומענע רובריקעס. אין דעם זינען וואָלט דער טערם מאָדערן אים נישט געקלײדט. פּרוּוט אדרבא, אויף בע־לנות געפינען פאַר אים אַ הײַנטיקן פּאַרטײ־צעטל, פאַר אים, וואָס איז גלײַכצײַטיק געווען אַ פּאָליטישער און גײַסטיקער ציוניסט, אַ וועלט־לעכער מענטש און אַ פרומער ייד, אַ טרײַער אָפּהיטער פון שולחן ערוך און אַ סאָציאַליסט פון ערשטן ראַנג. נאָר אויב מען קאָן אים נישט רובריצירן, נעמט זיך עס דערפון, וואָס זײַן אָדלער־אויג האָט געוואָרפן זײַנע בליקן העט־העט ווײַטער פון עפעמערע טעאָריעס און טאָג־פּלוגתות. דורך אים האָט גערעדט די שטים פון יידישער אײ־ביקײַט. ער איז געווען דער וואָרט־זאָגער פון לאַנגע יידישע דורות. ער האָט אויסגעדריקט זײַערע בענקענישן, זײַערע לעבנס־אידעאַלן און געזען זײַערע צוקונפט־וויזיעס. און ווער עס רעדט די שפּראַך פון פּערמאַנענטער יידישקײַט, דער ווערט זײַן פאַרשטענדלעך, מאָ־דערן אין אַלע צײַטן, פאַר אַלע דורות, אפילו פאַר אונזער צערודערטן דור הפלגה.

י. עפּראָיקין

פ אַ ר ע ד ע

דאָס באַרימטע ווערק פון משה העס „רוים און ירושלים״ ווערט דאָ איבערגעזעצט צום ערשטן מאָל אין יידיש. די איבערזעצונג איז אַ פולשטענדיקע און נעמט אַריין די בריוו, דעם עפילאָג, די נאָטן און די באַמערקונגען. נאָר פון דער נאָטע 7 זיינען אַרויסגעלאָזט געוואָרן די אייניקע זייטן, וועלכע באַציען זיך צו ביאָלאָגישע און כעמישע אונטערזוכונגען.

אין מיין איינלייטונג „מאָזעס העס, זיין לעבן, ווירקונג און פילאָזאָפיע״, ווערט געגעבן די ביאָגראַפיע פון מאָזעס העס און די קריטישע פעסטשטעלונג פון זיין פילאָזאָפיע בכלל און זיין אויפפאַסונג פון יידנטום בפרט. דעם ביאָגראַפישן מאַטעריאַל וועגן מאָזעס העס האָט צום ערשטן מאָל צוזאַמענגעשטעלט ט ע אָ ד אָ ר ז ל אָ־צ י ס ט י אין זיין אָפהאַנדלונג וועגן מאָזעס העס (בערלין 1905). די ביאָגראַפיע איז דערגענצט געוואָרן דורך נייע טאַטזאַכן פון מאַרקס בריוו־אויסטויש מיט ענגעלסן און פון באַריכטן פון אינטערנאַציאָנאַל, אין וועלכע העס ווערט דערמאָנט. די פאָרשונג וועגן מאָזעס העס ביאָגראַפיע קען מען נאָך אָבער נישט באַטראַכטן אַלס אָפגעשלאָסן. דער פרווו פעסטצושטעלן מאָזעס העס אַלס דעם ערשטן סאָציאַליסט־ציוניסט און אַלס דעם באַגרינדער פון דער סאָציאַליסטישער אויפפאַסונג פון יידנטום, איז דאָ צום ערשטן מאָל אונטערגענומען געוואָרן.

ד״ר נחמן סירקין

מאָזעס העס

זיין לעבן, זיין ווירקונג און זיין פילאָזאָפיע

1.

עס איז קיינמאָל אפשר נישט געווען אַזוי נויטיק אויפצולעבן דאָס בילד פון מ אָ ז ע ס ה ע ס, דעם גרויסן אינטערנאַציאָנאַלן סאָציאַליסט, דעם געניאַלן יידישן געשיכטע - פילאָזאָף און דעם אָנזאָגער פון דער יידישער נאַציאָנאַלער ווידערגעבורט, ווי אין דער איצטיקער צייט. מאָזעס העס און זיין ווערק איז דורכאויס נאָך נישט געוואָרן אַ היסטאָרישער עפּיזאָד, אַ דערשיינונג פון דער פאַרגאַנגענהייט אַ ליטעראַרישע דעריננערונג. די נאַציאָנאַלע און ליטעראַרישע שאַפונג פון מאָזעס העס שטייט אין טיפער און אינערלעכער שייכות מיט אונזער קעגנוואַרט און אירע פּראָבלעמען, מיט די פּראָבלעמען פון סאָציאַליזם, פון יידנטום און יידישן פאָלק.

מאָזעס העס איז געווען איינער פון די באַדייטנדיקסטע אינטערנאַציאָנאַל־רעוואָלוציאָנערע פיגורן אין פאָריקן יאָרהונדערט, אָבער ער איז זיכער געווען דער ערשטער און גרעסטער רעוואָלוציאָנערער דענקער און פּאָליטיקער פון יידישן פאָלק אין דער מאָדערנער צייט. זיין פילאָזאָפיע און באַזונדערס זיין געשיכטע־פילאָזאָפיע, וועלכע איז דער יסוד פון זיין סאָציאַליזם, איז נישט פאַרעלטערט און נישט פאַרגעסן געוואָרן, נאָר איז אפשר קיינמאָל נישט דערקענט און פאַרשטאַנען געוואָרן אין איר גאַנצערברייטקייט און טיפקייט. זיין סיסטעמאַטיש פילאָזאָפיש ווערק האָט העס נישט אָפּגעשלאָסן, פיל ווייניקער איידער מאַרקס זיין סיסטעמאַטיש עקאָנאָמיש ווערק. ער האָט אָבער באַפרוכפּערט דעם סאָציאַליזם מיט אַ טיפן קולטורעל־גייסטיקן אינהאַלט און האָט באַרייכערט זיין אינווענדיקן מאָראַלישן ווערט. די געשיכטע־פילאָזאָפיע, אויף וועלכער

דער סאָציאַליזם ווערט אויפגעבויט, איז פון משה העס פאַרשטאַנען געוואָרן אין ענגסטן צוזאַמענהאַנג מיט דער גאַנצער אַנטוויקלונג פון דער וועלט, בשעת דער עקאָנאָמיש־מאַטעריאַליסטישער סאָציאַליזם וויל שטעלן וואָס ענגער די גרענעצן פון דעם סאָציאַליסטישן געדאַנק.

שעפעריש און אָריגינעל איז געווען העס אויף דעם געביט פון יידנטום. זיין פילאָזאָפיע פון יידנטום הייבט ערשט איצט אָן פאַרשטאַנען און אַנערקענט צו ווערן, און זיין ציוניסטישע נבואה איז פיל רייכער אין איר העראָאישן און אוניווערסאַלן תוכן, איידער די ציוניסטישע ליטעראַטור און באַוועגונג. דאָס יידנטום אַלס אַ קולטור־אידעע, אַלס אַ באַזונדערע פאָרשטעלונג פון גאָט, וועלט, געשיכטע און לעבן, איז ווידער אויפגעוואַכט אין דעם באַוווסטזיין פון אונזער דור און זוכט זיך אַנצוטאָן אין די בגדי מלכות פון די פילאָזאָפישע באַגריפן און היסטאָרישע באַגערונגען. דער אויפגעלעבטער נאַציאָנאַל־פּאָליטישער ווילן פון יידישן פאָלק איז דורכגעוועבט און דורכגעפלאָכטן מיט יענע אַלע פילאָזאָפישע, רעליגיעזע און קולטורעלע אידעען און שטימונגען, וועלכע זיינען באַהאַלטן און פאַרבאָרגן אין דעם גייסטיקן אוצר פון יידנטום. יידישע סאָציאַליסטן־פילאָזאָפן דערהויבן דעם אמת פון יידנטום מיט מאַיעסטעטישער אויסשליסלעכקייט צו דעם באַהאַלטענעם סוד פון דער אמתער פילאָזאָפיע און די מאָראַל־נבואה פון יידנטום צו דעם קולטור־יסוד פון דער צוקונפטיקער סאָציאַליסטישער מענטשהייט. דער אמת פון יידנטום ווערט איצט דערקענט אַלס די טענדענץ צו אַ נייער סאָציאַלער מאָראַל און לעבנס־פליכט, צו היסטאָרישער דערלייזונג און היסטאָרישן העראָאיזם, צו מענטשהייטס־ווילן און צוקונפט־האָפענונג. אין דעם יידישן נאַציאָנאַל־פּאָליטישן רענעסאַנס, אין סאָציאַליסטישן ציוניזם, וויל לעבעדיק ווערן אַ ניי קולטור־יידנטום, וואָס ראַנגלט זיך פאַר זיינע היסטאָרישע פאָרמען.

איז דאָס יידנטום באמת דער לייכטנדער מאָרגנשטערן, וועלכער שטייט פאַר דעם טאָג־אָנקום פון דער סאָציאַליסטישער מענטשהייט? קען דאָס יידנטום ווערן די צוקונפטיקע רעליגיע פון סאָציאַליזם? דאָס איז דאָס פּראָבלעם פון אונזער צייט, וואָס דערפון הענגט אָפּ די צוקונפט פון יידנטום און דערמיט אויך די צוקונפט

פון יידישן פאָלק. איידער דער מאָדערנער יידישער געדאַנק וועט זיך אָנגעמען גבורה צו זוכן די תשובה אויף דעם פּראָבלעם און אַפילו גאָר שטעלן דאָס פּראָבלעם אין זיין גאַנצער ערנסטקייט, אין זיין גאַנצער גרויסקייט, מוז ווידער אויפגעלעבט ווערן דאָס בילד פון מאָזעס העס. וואָרום העס האָט דער ערשטער אַנטדעקט דעם באַ־האַלטענעם תוכן פון יידנטום, דעם צוזאַמענהאַנג צווישן דער יידי־שער תורה־נבואה און דעם שעפערישן גייסט פון מענטשלעכער געשיכטע בכלל. וואָרום מאָזעס העס איז נישט נאָר דער באַגרינדער פון ציוניזם, נאָר ער איז דער אַנטדעקער פון דעם סאָציאַליסטישן אינהאַלט פון יידנטום, דער אויפלעבער פון דער יידישער רעוואָלו־ציאָנערער דערלייזונגס־אידעע, וואָס איר פּראַקטישע קאָנסעקווענץ איז דער פּאָליטישער ווידערגעבורט פון דעם יידישן עם־הפּלאות. דאָס ווערק פון מאָזעס העס „רוים און ירושלים” וועלכעס איז גע־שריבן געוואָרן מיט אַ האַלבן יאָרהונדערט פריער ,איז נישט געווען דער אויסדרוק פון יענער צייט, נאָר עס איז דער נבואהדיקער אָנזאָג פון אונזער קעגנוואַרט און אירע פּראָבלעמען.

אָבער נאָך אַ גאַנץ באַזונדערן ווערט און אינטערעס באַקומט מאָזעס העס און זיין ווערק אין דעם איצטיקן היסטאָרישן מאָמענט, אין דער איבערגאַנגס־עפּאָכע פון דער צייט, אין דער חבלי לידה פון דער נייער וועלט. אַזוי ווי העס וואָלט פאָרויסגעזען די וועלט־קאַטאַסטראָפע, דעם וועלט־קריג, וועלכער איז דער שרעקלעכער פּראָלאָג פון דער וועלט־רעוואָלוציע. שרעקלעך פלאַקערט איצט דער בלוט־רויטער פייער־פלאַם פון יידישן גלות אויף דער גאַנצער ערד, און דאָס אייביקע פאָלק שטייט איצט אפשר פאַר זיין לעצטער היסטאָרישער אַנטשיידונג. אָבער צום ערשטן מאָל איז דער פרייער רצון פון יידישן פאָלק געוואָרן דער אַנטשיידנדיקער כח איבער זיין שיקזאַל און צוקונפט. די גאַנצע וועלט שטייט פאַר דער עפּאָכע פון איבערבוי און באַנייאונג, די היסטאָריש־אונטערדריקטע פעלקער הייבן זיך אויף פון זייער שטויב צו נייעם נאַציאָנאַלן לעבן, די וועלט־מאַכט ווערט פאַנאַנדערגעטיילט צווישן די פעלקער אויף אַן אַנדער אופן, אין דעם אָריענט און ארץ־ישראל גייט אויף די זון פון היסטאָרישן ווידערגעבורט. די דעמאָקראַטישע און סאָציאַל־רע־וואָלוציאָנערע כחות פון דער גאַנצער ציוויליזירטער וועלט דער־

וואַכן צום גרויסן אַנטשיידענעם קאַמף מיט די רעאַקציאָנערע קרעפ־טן פון דער אַלטער אָרדענונג. אויך פאַר דעם יידישן פאָלק שלאָגט די אַנטשידענע היסטאָרישע שעה פון דערוואַכונג און ווידערגעבורט: אין דער אויפלעבונג פון מאָזעס העס בילד, אין זיין פילאָזאָפיע, זיין אויפפאַסונג פון יידנטום און זיין בשורה צו דעם יידישן פאָלק, וועט אונזער צייט שעפּן נייעם מוט און נייעם גלויבן און זיך דערהויבן צו גרעסערער קראַפט און טיפער זעלבסטדערקענטעניש.

.2

ווי זעלבסטשטענדיק און אָריגינעל מאָזעס העס איז געווען, איז ער דאָך געווען אַ קינד פון זיין צייט, אַ פּראָדוקט פון זיין סביבה, אָבוואָל ער האָט פאָרויס געאיילט פאַר זיין צייט און איז גע־שטאַנען אין העפטיקן קאַמף מיט זיין יידישער סביבה. כדי צו פאַר־שטיין העסן, מוזן מיר פאַרשטיין די יידישע סביבה, דאָס דייטשע יידנטום אין דער צייט פון מאָזעס העס.

דאָס דייטשע יידנטום אין דער ערשטער העלפט פון נייצנטן יאָרהונדערט האָט שוין געהאַט אַ גאַנץ אַנדערן אויסזען, איידער דאָס יידנטום פון מיטלאַלטער און אַפילו אין אַכצנטן יאָרהונדערט. עס איז געוואָרן שטאַרק סאָציאַל און עקאָנאָמיש און האָט זיך אָנגע־שלאָסן אָן דער דייטשער קולטור. אויך פּאָליטיש זיינען יידן געוואָרן פּאַקטיש גלייכבאַרעכטיקט און פריי, אָבוואָל דאָס געזעץ האָט זיי די גלייכבאַרעכטיקונג נאָך נישט באַוויליקט. אין מענדעלסאָנס צייטן האָבן יידן אין דייטשלאַנד נאָך נישט געהאַט קיין ווינקעלכט אין גאַנצן לאַנד, זיינען געווען סאָציאַל אונטערגעדריקט און האָבן אויך עקאָנאָמיש געלעבט נאָך אין אָרעמע פאַרהעלטנישן. אַלס אַ פאָלק פון האַנדל און פאַרמיטלונג זיינען די מערב־אייראָפּעאישע יידן אין אַכצנטן יאָרהונדערט, אַזוי ווי אין גאַנצן מיטלאַלטער, געווען אַפילו אָן עקאָנאָמיש העכער שטייענדיקער קלאַס־פאָלק, אָבער צו גרויסן עקאָנאָמישן רייכטום און סאָציאַלער מאַכט האָבן זיי זיך נאָך נישט געקענט אויפהייבן.

אַנדערש איז עס געוואָרן אין אָנהייב פון דעם נייצנטן יאָר־הונדערט, ווען עס האָט זיך אָנגעהויבן די אינדוסטריעל־קאַפּיטאַ־

ליסטישע אַנטוויקלונג אין דייטשלאַנד און די פראַנצויזישע רעוואָלוציע און די נאַפּאָלעאָנישע מלחמות האָבן אַפילו אין דייטשלאַנד אונטערגעגראָבן שוין די יסודות פון דער מיטלאַלטערלעכער אָרדענונג. די נייע צייט האָט געבראַכט די יידן אין דייטשלאַנד רייכטום, אַ העכערע סאָציאַלע שטעלונג און האָט זיי געעפנט די טויערן פון דער דייטשער קולטור. די פּרינציפּן פון ליבעראַליזם, די מענטשנרעכט, וועלכע די פּראַנצויזישע רעוואָלוציע האָט פּראָקלאַמירט און וועלכע די נאַפּאָלעאָנישע מלחמות האָבן פאַקטיש פאַרווירקלעכט אין מערב־אייראָפּע, האָבן קיינעם נישט געבראַכט אַזאַ נוצן ווי דעם יידישן האַנדלס־פאָלק.

די ראַדיקאַלע קאָנסטיטוציע פון 1793 אין פראַנקרייך האָט דערקלערט, דאָס די מענטשן־רעכט זיינען: גלייכהייט, פּרייהייט, זיכערהייט, אייגנטום. אונטער פּרייהייט איז פאַרשטאַנען געוואָרן די פּרייהייט פאַר דעם איינצלנעם אַלץ צו טאָן, וואָס קען דעם אַנדערן נישט שאַדן און אַז יעדער מענטש האָט רעכט אויף פּריוואַט־אייגנטום און אויף אויסנוצונג פון פּריוואַט־אייגנטום. אונטער גלייכהייט איז פאַרשטאַנען געוואָרן די גלייכהייט פון אַלע מענטשן אין זייער אינדיווידועלער אויסנוצונג פון זייער אייגנטום. דאָס רעכט אויף זיכערהייט האָט ווידער געמיינט די זיכערהייט פון יעדן איינצלנעם אויף דער באַשיצונג פון זיין פּערזאָן, זיין פּרייהייט און זיין אייגנטום. פאַר קיין עלעמענט פון דער געזעלשאַפט זיינען די פּרינציפּן פון דער רעוואָלוציאָנערער בורזשואַזיע נישט געווען אַזוי נאָנט, ווי פאַר יידן, וועלכע האָבן נישט געהאַט קיין פּרייהייט פון באַוועגונג, פון ווויינרעכט, קיין גלייכהייט פאַר דעם געזעץ, וואָס זייער אייגנטום איז געשטאַנען שטענדיק אין געפאַר און וועלכע האָבן קיינמאָל נישט געקענט רואיק געניסן די זיכערהייט פון זייער אייגנטום.

די מאָדערנע צייט האָט גלייך אויפגעהויבן זייער הויך דעם עקאָנאָמישן צושטאַנד פון די יידן אין מערב־אייראָפּע און באַזונדערס אין דייטשלאַנד. נאָך איידער זיי האָבן באַקומען די פאָרמעלע פּאָליטישע גלייכבאַרעכטיקונג, זיינען זיי שוין איבערגעגאַנגען אין גרעסטן טייל אין די רייען פון דער בורזשואַזיע. די צאָל פון די

האַנטוועקער, הויזירער און קליינע הענדלער, וועלכע איז פריער געווען אַ גאַנץ באַדייטנדיקע, האָט אָנגעהויבן צו זינקען און יידן זיינען באַלד אַרויפגעשטיגן צו אַלע העכערע סאָציאַלע פּאָזיציעס. אין דער בילדונג, וועלכע זיי האָבן אויפגענומען מיט אַ ברענענדיקן באַגער, האָבן זיי געפינען אַ ווייטערן וואפן פאַר זייער עקאָנאָמישן און סאָציאַלן אויפשטייג. באַלד זיינען די פאַרפאַלגטע און פאַראַכ־טעטע יידן פון מיטלאַלטער געוואָרן אַ טייל פון דער הערשנדיקער בורזשואַזיע אין דייטשלאַנד, וועלכע איז געגאַנגען אַלץ ווייטער פאָרווערטס אויפן וועג צו סאָציאַלער מאַכט און בילדונג.

צוזאַמען מיטן סאָציאַלן און קולטורעלן אויפשטייג פון די יידן אין דייטשלאַנד, האָט זיך אויך אָנגעהויבן די איינערלעכע גייסטיקע איבערקערעניש אין זייער לעבן. די נאַציאָנאַל־רעליגיעזע יידישקייט, וועלכע איז געווען נישט נאָר אַ רעליגיע, נאָר אַ באַזונדערע לעבנס־פירונג, אַ נאַציאָנאַלע אָרגאַניזאַציע, וועלכע האָט זיך געהאַלטן אָפּ־געזונדערט פון דער קריסטלעכער סביבה און האָט אויך געהאַט אייגענע פּאָליטיש־נאַציאָנאַלע צוקונפט־חלומות, — די דאָזיקע יידישקייט האָט נישט געקענט אויסהאַלטן דעם דראַנג פון דער נייער צייט. די ראַציאָנאַליסטישע פילאָזאָפיע פון דער צייט, האָט זיך געשטעלט אין ווידערשפרוך צו דער יידישער רעליגיע. מענ־דעלסאָנס פרווו צו מאַכן שלום צווישן דעם יידנטום און דעם גייסט פון דער נייער פילאָזאָפיע האָט, ווי אַלע אַזעלכע שכלדיקע פרווון, מער אויפגעדעקט דעם קעגנזאַץ צווישן דעם יידנטום און דער דאַמאָלסדיקער פילאָזאָפיע, איידער אויפגעבויט אַ בריק צווישן זיי. דאָס יידנטום האָט אויסגעזען אין די אויגן פון דעם נייעם אויפ־געקלערטן דור, ווי אַן אומגליקלעכער, משונהדיקער איבערבלייבעכץ פון די אַמאָליקע צייטן, וואָס איז פאַראורטיילט צום טויט פון דעם גייסט פון דער נייער צייט.

אויב די יידישקייט האָט פאַרלירן אונטער דעם דראַנג פון דער צייט איר רעליגיעזן ווערט, איז זי דאָך שוין אַריינגעפאַלן אין אַ פול־שטענדיקער סתירה מיט די נייע סאָציאַל־עקאָנאָמישע באַדינגונגען, וועלכע זיינען באַשאַפן געוואָרן פאַר יידן. דער טריאומף פון ליבע־ראַליזם און די אידעען פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע, האָט געעפנט פאַר יידן ווייט און ברייט די טויערן פון סאָציאַלן אויפשטייג.

די פאַרענדערטע סאָציאַל־עקאָנאָמישע לאַגע פון די מערב־אייראָ־פעאישע יידן און באַזונדערס פון די דייטשע יידן האָט געבראַכט אין ווידערשפּרוך מיט זייער נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ר יידישקייט. אַזוי לאַנג ווי די יידן זיינען געווען פּאָלי־טיש אונטערגעדריקט, אויסגעשלאָסן פון דער געזעלשאַפט און האָבן געלעבט אין באַשיידענע אומשטענדן צווישן די מויערן פון געטאָ, איז זייער נאַציאָנאַל אָפּגעזונדערטע לעבנס־פירונג, זייער האָ־פענונג אויף ציון און משיח, זייער מיסטיש־רעליגיעזער בליק צו ירושלים געווען נאַטירלעך און גישט נאָר באַרעכטיקט, נאָר נויט־ווענדיק און אַ טייל פון זייער גאַנצער באַזונדערער לעבנספירונג און קולטור. ווי באַלד אָבער די טויערן פון געטאָ האָבן אָנגעהויבן איינצופאַלן, און די סאָציאַל און קולטורעל אויפשטייגנדיקע יידן האָבן אויך אָנגעהויבן צו פאָדערן פּאָליטישע און בירגערלעכע גלייכבאַרעכטיקונג אין דער געזעלשאַפט, איז שוין די נאַציאָנאַלע אידעאָלאָגיע פון יידנטום געוואָרן אַ שטערונג צו די עמאַנציפּאַציע־שטרעבונגען פון די יידן.

אין דער דיסקוסיע, וועלכע האָט זיך זייט דעם סוף פון אַכ־צנטן יאָרהונדערט אָנגעהויבן אין דייטשלאַנד און פראַנקרייך וועגן דער בירגערלעכער עמאַנציפּאַציע פון יידן, איז פון דער פייגטלעכער קריסטלעכער זייט אויך פאַראייגעוועגס פאָרגעוואָרפן געוואָרן די יידן, אַז זיי טראַכטן גאָר זיך אומצוקערן צוריק קיין ארץ־ישראל. פון פאַרשידענע זייטן איז אויפגעוויזן געוואָרן, דאָס די יידישע רע־ליגיע מיט אירע מצוות און פאַרבאָטן שטייט אין ווידערשפּרוך מיט די בירגערלעכע געזעצן פון לאַנד. די קריסטלעכע וועלט האָט עס די יידן געשטעלט אַלס אַן אָפּענעם באַדינג פאַר דער בירגערלעכער גלייכבאַרעכטיקונג, דאָס זיי זאָלן זיך אָפּזאָגן פון זייער נאַציאָנאַלער אָפּגעזונדערטקייט, אַפילו אין זייערע געדאַנקען און האָפענונגען און דאָס זיי זאָלן צופּאַסן די יידישע רעליגיע צו די וועלטלעכע געזעצן פון לאַנד. נאַפּאָלעאָן, וועלכער האָט צונויפגערופן אַ סנהדרין פון די פאַרטרעטער פון יידנטום, אין יאָר 1807 אין פּאַריז, האָט אייגנטלעך אויסגעדריקט די שטימונג פון דער דאַמאָלסטיקער קריסטלעכער וועלט בנוגע צו דער פראַגע פון דער יידישער גלייכבאַרעכטיקונג. ווי קענען יידן פאַרלאַנגען פולשטענדיקע בירגערלעכע גלייכבאַרעכ־

טיקונג, ווען זייער תורה אַנטהאַלט אין זיך אַנדערע בירגערלעכע געזעצן, און ווען זיי פילן זיך אַלס אַ באַזונדערע נאַציע, מיט באַזונדערע אידעאַלן, אינערהאַלב פון דעם פראַנצויזישן פאָלק? די דאָזיקע סתירה האָט דער יידישער סנהדרין געדאַרפט באַפרידיקנדיק פאַרענטפערן, איידער דאָס יידישע פאָלק האָט געקענט באַקומען זיין רעכט אויף גלייכבאַרעכטיקונג.

אַזוי ווי דער מאָדערנער גייסט האָט זיך אַרויסגעוויזן שטאַרקער, איידער די צערעמאָניאַלע רעליגיעזע יידישקייט, אַזוי האָבן אויך די סאָציאַלע און פּאָליטישע אינטערעסן פון די אויפגעקומענע יידן דערדריקט די נאַציאָנאַלע בענקשאַפט, די משיח־חלומות און דעם גאַנצן נאַציאָנאַל־פּאָעטישן צויבער, וועלכער האָט געשוועבט איבער דעם געטאָ־יידנטום.. דאָס יידנטום אין מערב־איראָפּע האָט זיך אָנגעהויבן אויפצולעזן. דאָס יידנטום האָט פאַרלוירן זיין אינהאַלט, ווי באַלד נאָר דער ייד האָט געפונען זיין אָנשלוס צו דער אַרומיקער געזעלשאַפט און קולטור. עס האָט זיך אָנגעהויבן צווישן די מערב־איראָפּעאישע יידן, און באַזונדערס צווישן די דייטשע יידן, די צייט פון פאַרצווייפלונג, מאַסן־שמד און אָפענע אַסימילאַציע. די קינדער און תלמידים פון מענדעלסאָן זיינען שוין כמעט אַלע איבערגעגאַנגען צום קריסטנטום און אין אָנהויב פון נייַנצנטן יאָרהונדערט זיינען די מאַסן־טויפונגען געוואָרן אַ געוויינלעכע דערשיינונג. די אַסימילאַציע איז געוואָרן די מאָדע און דער אידעאַל פון דער צייט און די דאָזיקע אַסימילאַציע האָט געזוכט איר נאַטירלעכע פאַרענדיקונג אין דער טויפונג, וועלכע האָט אין דער געשטאַלט פון דעם טויפצעטל געגעבן דעם ייד דעם איינטריטס־בילעט אין דער איראָפּעאישער קולטור, ווי היינע האָט זיך גייסטרייך אויסגעדריקט.

די אַסימילאַציע איז אָבער געווען נאָר איין געזעלשאַפטלעכע דערשיינונג, וועלכע איז אויפגעטרעטן אין יענער איבערגאַנגס־עפּאָכע פון יידישן מיטלאַלטער צו אַ מאָדערנער צייט. זי איז געווען די גייסטיקע אָפּשפּיגלונג פון דעם מאַטעריאַליזם און דעם אייגננוצן פון דער יידישער בורזשואַזיע, וועלכע האָט זיך דאַמאָלסט אָנגעהויבן מעכטיק אַנטוויקלען און האָט געוואָלט פאַרבייטן איר

נאַציאָנאַלע יידישקייט און היסטאָרישע אייגנטימלעכקייט, אויף פּאָליטישער גלייכבאַרעכטיקונג און דעם נוצן פון דער הערשנדיקער קולטור. די אַסימילאַציע האָט אָבער דאָך נישט פאַרמאָגט די פּעאַיקייט אויסצוזאַפּן דעם לעבנס־זאַפט פון דער יידישער נאַציע. דער פאָלקס־אָרגאַניזם האָט זיך דאָך געראַנגלט קעגן דעם דאָזיקן מאַטעריאַליסטישן גיפט, וועלכן דער אויפשטייגנדיקער יידישער קאַפּיטאַליזם האָט פון זיך פאַרשפּרייט. עס האָט זיך אָנגעהויבן אַן אינעווייניקסטער קאַמף צווישן די יידן, אַזוי ערנסט, ווי אין סוף פון בית שני, דער קאַמף צווישן די דאַמאָלסדיקע מאַטעריאַליסטישע אַסימילאַטאָרן, די העלעניסטן און די נאַציאָנאַליסטן, וועלכע האָבן געהאַלטן טייער דעם גייסטיק־מאָראַלישן אינהאַלט פון יידנטום. אויך אין דעם אָנהויב פון נײַנצנטן יאָרהונדערט דערוועקן זיך אין דעם דייטשן יידנטום טיפע נאַציאָנאַלע און מאָראַלישע קרעפטן, וועלכע זאָגן שוין אָן די היסטאָרישע און קולטורעלע דערוואַכונג פון יידישן פאָלק.

אין דער זעלביקער צייט פון דער פאַנאַנדערבליאונג פון דער יידישער בורזשואַזיע און דער אַסימילאַציע, טרעטן אַרויס פון שויס פון דעם דייטשן יידנטום די גרויסע סאָציאַלע רעוואָלוציאָנערן און קריטיקער פון דער בירגערלעכער וועלט. היינע, בערנע, יאַקאָבי, מאַרקס, העס, לאַסאַל זיינען קינדער פון יענער עפּאָכע. זיי זיינען די גרויסע רעוואָלוציאָנערן פון דער צייט: היינע, בערנע, יאַקאָבי — דעמאָקראַטישע רעוואָלוציאָנערן, מאַרקס, העס, לאַסאַל — סאָציאַלע רעוואָלוציאָנערן. די דאָזיקע גרויסע יידישע רעוואָלוציאָנערן האָבן אָבער אויך אַ גאַנץ מערקווירדיקע און אייגנאַרטיקע שטעלונג צום יידנטום, וועלכע אונטערשיידעט זיך פולשטענדיק פון דער פּאַטריאָטיש־בורזשואַזער, דערשראָקענער און פאַרעטערישער אַסימילאַציע. די יידן האָבן דאָס רעכט אויף באַפרייאונג און עמאַנציפּאַציע, נישט דורך דער דערנידעריקונג פון אַסימילאַציע, נאָר דורך דעם כח פון דער רעוואָלוציע — דאָס איז דער נייער רוף, וועלכער קלינגט אין דעם דערוואַכטן און ווידערשפּעניק געוואָרענעם יידנטום.. ביי די וועלט־היסטאָרישע יידן דערוועקן זיך שוין יידישע נאַציאָנאַל־רעוואָלוציאָנערע שטימונגען; עס פאַרשטייט זיך, נאָך אין

אַ גאַנץ אומבאַשטימטער און אומזיכערער געשטאַלט. היינע במשך פון זיין גאַנצן לעבן און לאַסאַל אין זיין פריער יוגנט, ווייניגסטנס, זיינען פול מיט באַוואונדערונג און סימפּאַטיע צום יידישן פאָלק און זיין מערקווירדיקער דערשיינונג אין דער געשיכ־טע, אָבוואָל ביידע זיינען ביטערע קריטיקער און אָפּשפּעטער פון דעם טראַדיציאָנעלן קאַפּיטאַליסטישן יידנטום, וועלכעס איז אַריינ־געוואַקסן און אויפגעוואַקסן אין דער מאָדערנער צייט. ביז צום היינטיקן טאָג קלינגט נאָך די געוואַלדיקע אָנקלאַגע און קריטיק פון מאַרקס קעגן די יידן פון זיין צייט, וועלכע ער האָט אונטער דעם איינפלוס פון פייערבאַכס רעליגיע־קריטיק און פראַזעאָלאָגיע, צונויפגעמישט מיט דעם באַגריף און דער אידעע פון יידנטום בכלל. ווען מאַרקס זאָגט, אַז די נשמה פון יידנטום איז דאָס געלט, און אַז די עמאַנציפּאַציע פון יידנטום איז די עמאַנציפּאַציע פון דער וועלט פון יידנטום, האָט ער אין אויג אייגנטלעך די יידישע בור־זשואַזיע פון דייטשלאַנד פון זיין צייט, וואָס די מאַטעריאַליסטיש־פאַרעטערישע אַסימילאַציע איז געוואָרן איר אידעאָלאָגיע.

אַז די יידן זיינען געוואָרן אַ קאַפּיטאַליסטיש ־ הערשנדיקער קלאַס און זיינען אין זייער מאַטעריאַליזם און אַסימילאַציע טיף געפאַלן, אויף דעם קלאָגן זיך די דאַמאָלסדיקע יידישע פּאַטריאָטן. דער באַגרינדער פון דער וויסנשאַפט פון יידנטום, דער דאַמאָלסט נאָך יינגער צ ו נ ץ שרייבט אין יאָר 1827: „די יידן און דאָס יידנ־טום, וועלכן מיר ווילן איבערבויען, איז צעריסן און איז געוואָרן דער רויב פון באַרבאַרן, נאַראָנים, געלט־וועקסלער, אידיאָטן און פּרנסים... די אייגענע וויסנשאַפט איז ביי די דייטשע יידן אָפּגע־שטאָרבן און פאַר דער אייראָפּעאישער וויסנשאַפט האָבן זיי נישט קיין פאַרשטענדעניש, וואָרום זיי זיינען געוואָרן אומטריי צו זיך זעלבסט, פאַרפרעמדט צו דער אידעע און שקלאַפן פון עגאָאיזם”. עדואַר ג אַ נ ז, איינער פון די יידישע קעמפער פון יענער צייט, וועלכער האָט, ווי פיל אַנדערע, שפּעטער פאַרביטן די יידישע פאָן אויף דעם קריסטלעכן קרייץ, רעדט אויך מיט גרויס פאַרביטערונג קעגן דער הערשאַפט פון געלט ביי יידן, קעגן דער יידישער געלט־אַריסטאָקראַטיע, וועלכע מאַכט אַלץ אַזוי נידעריק.

די יידישע בורזשואַזיע האָט פאַראַטן דאָס יידישע פאָלק דורך אַסימילאַציע און מאַטעריאַליסטישן עגאָאיזם און די יידישע גענִיאַלע רעוואָלוציאָנערן האָבן זיך אָפּגעקערט מיט פאַרדרוס און עקל פון דעם געלט־יידנטום און האָבן זיך אויסערהאַלב פון יידנטום אויפגעבויט זייער טעמפּל פון אומשטערבלעכקייט. באַלד איז שוין דאָס יידישע פאָלק פון דייטשלאַנד געשטאַנען האַרט ביים ברעג פון פאַנאַנדערפאַלונג און אונטערגאַנג. די רייכע און די אינטעליגענץ האָבן געמאַכט דעם לעצטן שריט פון דער אַסימילאַציע און האָבן אָנגעהויבן מאַסנווייז איבערגיין צום קריסטנטום. אין יאָר 1823 האָבן זיך אַ העלפט פון דער יידישער געמיינדע אין בערלין געטויפט. אומזיסט האָט די אָרטאָדאָקסיע געשטורעמט און געדונערט, זי איז נישט אומשטאַנד געווען איינצוהאַלטן דעם פאַרניכטנדיקן שטראָם. דאָס דייטשע יידנטום האָט ביי דער ערשטער באַגעגעניש מיט דער אייראָפּעאישער קולטור פאַרלוירן זיין ווידערשטאַנדס־קראַפט און איז פון די ערשטע שטראַלן פון דער פרייהייטס־זון געבלענדעט און פאַרבלענדעט געוואָרן ביז צו אומבאַוווסטזיניקייט.

אין דער טיפסטער טיפעניש פון יידישן פאָלק איז אָבער דאָך נישט אויסגעלאָשן געוואָרן דער לעבנס־פלאַם. די פאָלקס־נשמה האָט דאָך געפונען אַן אינהאַלט, דורך וועלכן זי האָט זיך געקענט ראַטעווען אין יענער קריטישער איבערגאַנגס־צייט פון אויפלעזונג און אונטערגאַנג. אויב דאָס יידישע פאָלק האָט נישט קיין צוקונפט און האָט פאַרלוירן זיין פעסטן גלייכגעוויכט אין דער קעגנוואַרט, האָט עס דאָך געהאַט אַ גרויסע און גלאָררייכע געשיכטע, וועלכע האָט געווירקט אויף דער געשיכטע פון דער גאַנצער מענטשהייט און וועלכע לעבט נאָך אין דער יידישער קעגנוואַרט אין פאַרשידענע אופנים. אין דער העברעאישער שפּראַך, אין דער יידישער געשיכטע, פּאָעזיע, ליטעראַטור, פילאָזאָפיע, רעליגיע־פילאָזאָפיע, אין די גייסטיק־מאָראַלישע אייגנשאַפטן פון יידישן לעבן און פאַמיליען־לעבן פון דער קעגנוואַרט איז געפונען געוואָרן אַ זין און אינהאַלט פאַר דעם יידנטום. אין יענער קריטישער איבערגאַנגס צייט, האָט אָנגעהויבן באַשאַפן צו ווערן די אַזוי גערופענע וויסנשאַפט פון יידנטום, וואָס אימאַנועל וואָלף האָט אַזוי מערק־

ווירדיק טיף און רייך באַשטימט איר זין און אינהאַלט אין דער צייטשריפט פון קולטור־פאַריין אין 1823. יאָסט, צונץ, לעוויסאָן זײַנען אויפגעטרעטן מיט זייערע ערשטע פאָרשונגען און פּאָעזיעס, און באַלד האָבן זיך שוין דערזען די אויפגייענדיקע שטערנס פון גרעץ, גייגער, קראָכמאַל, ראַפּאָפּאָרט און פיל אַנדערע פאָרשער און שעפער אויף דעם פילזייטיקן פעלד פון דער וויסנשאַפט פון יידנטום. עס האָט זיך אָנגעהויבן דערוועקן אין יענער צייט פון געפאַלנקייט דורך די דאָזיקע יידישע פאָרשונגען דער זעלבסטגעפיל און די אַכטונג צו דער אייגענער מערקווירדיקער נאַציע ביי דער בעסערער יידישער אינטעליגענץ. באַלד האָבן זיך אָנגעהויבן ציען פון דער נייער וויסנשאַפט פון יידנטום שטראַלען פון גייסטיקער און נאַציאָנאַלער ענערגיע, וועלכע האָבן צווישן יידן פון דער גאַנצער וועלט געוועקט און גערופן דעם פאַרצווייפלטן אָדער פאַרגליווערטן יידישן גייסט.

אָט אין יענער מערקווירדיקער צייט פון דער אַסימילאַציע פון דער בורזשואַזיע, פון דער רעוואָלוציאָנערער קריטיק פון די יידישע סאָציאַליסטן, פון דעם בלינדן קאַמף פון די אָרטאָדאָקסן און די ערשטע שפּראָצונגען פון דער וויסנשאַפט פון יידנטום איז אויפגעטרעטן מאָזעס העס.

צום גליק האָט ער אין זיין נשמה פאַרייניקט די רעוואָלוציאָנערע אומרואיקייט פון מאַרקס און לאַסאַל און די ראָמאַנטיש־יידישע שטימונג פון היינע און גרעץ, וועלכע האָבן געפונען אַ פרוכטבאַרן באָדן אין זיינע יידישע ידיעות און זיינע שיינע פרום־אָרטאָדאָקסישע פאַמיליען־טראַדיציעס. אַן אוניווערסאַלער רעוואָלוציאָנער און פילאָזאָף און אַ יידישער נאַציאָנאַליסט און קעמפער פאַר דער ווידעראויפלעבונג פון יידן און יידנטום, — דאָס איז געווען אין יענער צייט אַ נייע און זעלטענע דערשיינונג, וועלכע מען האָט שלעכט פאַרשטאַנען און נאָך ערגער אָפּגעשאַצט. ערשט אונזער צייט איז עס אויסגעקומען צו פאַרשטיין און ווירדיקן מאָזעס העס נאָך זיין גאַנצן היסטאָרישן ווערט.

.3

מאָזעס העס איז געבוירן געוואָרן אין באָן, אין דייטשלאַנד, דעם 21 יאַנואַר 1812. זיינע עלטערן זיינען געווען פרומע, אָרטאָ־דאָקסישע יידן, פון סוחרישן שטאַנד, וועלכע האָבן געגעבן דעם יינגן מאָריץ אַ גוטע יידישע דערציאונג. דאָס זיינען געווען יידן פון דעם אַלטן שטייגער, וועלכע זיינען געווען שטאָלץ מיט זייער יחוס פון רבנים און תלמידי חכמים און וואָס אין זייער הויז האָט געשוועבט אַ פרומער, ערלעכער, יידישער גייסט.

אַלס יינג קינד האָט ער זיך דערצויגן אין באָן, אין הויז פון זיין זיידן, וועלכער האָט געהערט צו יענע טיפּן פון כאַראַקטער־פעסטע, שטאַרק־גלויביקע סוחרים־למדנים, מיט וועלכע דאָס אַמאָליקע יידישע לעבן איז געווען אַזוי רייך. דער דאָזיקער פרומער, געלערנ־טער און אומאָפּהענגיקער מאַן האָט געהאַט אויף דעם קליינעם מאָריץ די שטאַרקסטע ווירקונג. זיין פרומקייט, זיין ווירדע, זיין געלערנטקייט, זיין גלויבן און זיין ליבע צום יידישן פאָלק האָבן איבערגעלאָזן די טיפסטע שפּורן אין דער נשמה פון דעם גע־פילפולן און אויפגעוועקטן קינד.

אין יאָר 1830 טרעט העס אַריין, אַלס סטודענט, אין באָנער אוניווערזיטעט, אָבער ער האָט וואַרשיינלעך קיינמאָל דעם אוניווער־זיטעט נישט געענדיקט און נישט באַקומען קיין געלערנטן־טיטול. אַלס סטודענט האָט ער זיך שוין אַריינגעוואָרפן אין דער רעוואָ־לוציאָנערער באַוועגונג פון יענער צייט, וועלכע איז געווען אַן אומבאַשטימטער געמיש פון אַנאַרכיזם, קאָמוניזם און סאָציאַליזם. געצויגן האָט דעם יינגן העס צו דער סאָציאַלער רעוואָלוציע קו־דם כל זיין יידישער טעמפּעראַמענט, זיין יידיש־נאַציאָנאַלער געפיל, די איידלקייט און ריינקייט פון זיין אינערלעכער נאַטור.

עס פאַרשטייט זיך, אַז דער יידיש־בעל־בתישער פאָ־טער האָט נישט געהאַט קיין פרייד פון דעם אומרואיקן זון און באַלד איז געוואָרן אַן אָפענע קריגערײַ צווישן דעם פאָטער און דעם נישט געראָטענעם זון, וועלכער האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג. דער יינגער העס האָט פאַרלאָזן

די היים, איז געפאָרן קיין ענגלאַנד, האָט געפּרוווט זיין גליק אין פּאַריז און איז צום סוף געקומען צוריק צופוס קיין דייטשלאַנד און אין אַ דאָרף נעבן מעץ געווען אַ צייט לאַנג אַ לערער. דער פאָטער האָט ווידער געמאַכט שלום מיט דעם יינגן העס און האָט אים אַריינגענומען אין זיין געשעפט אין קעלן. אָבער העס האָט זיך אָפּגעם נישט געפּאַסט פאַר אַ סוחר. ער האָט זיך באַלד ווידער צעקריגט מיט זיין פאָטער און האָט אויף שטענדיק שוין פאַרביטן די געשעפטביכער אויף די פילאָזאָפישע ספרים פון העגעל און ספינאָזאַ. ער האָט זייט יענער צייט געלעבט אין אויסערלעכער נויט און אָרעמקייט, אָבער ער האָט געפונען אין זיינע פילאָזאָפישע פאָרשונגען און שטודיען די אמתע באַרואיקונג און צופרידנקייט פון גייסט. ווען ער האָט אָבער אין יאָר 1840 חתונה געהאַט מיט אַ קריסטלעך מיידל, מיט סיבילע פריטש, וועלכע ער האָט אַרויסגענומען פון אַן עפנטלעך הויז, איז ער זיך שוין אויף אייביק פאַנאַנדערגעגאַנגען מיט זיין פאָטער און האָט אים קיינמאָל מער נישט געזען. אין דער געוועזענער פּראָסטיטוטקע האָט העס געפונען אַ טרייע פריינדין, מיטקעמפערין און העלפערין אויף דעם גאַנצן לעבן. קינדער האָט אָבער העס נאָך זיך נישט איבערגעלאָזט. ער האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך זיין לעבן און זיינע ווערק.

שוין אין די ערשטע יאָרן פון זיין לערנען, האָט זיך העס באַגייסטערט פאַר ספינאָזאַ, דעם גרויסן יידישן פילאָזאָף, קעמפער און דולדער און איז אים געבליבן טריי זיין גאַנץ לעבן. פון ספינאָזאַ לערנט ער די מאָניסטישע וועלט־אָנשויאונג און די העראָאישע לעבנס־פירונג, וואָס די וואָרצלען פון דער דאָזיקער לערע שטאַמען פון דעם נבואה־יידנטום. ספינאָזאָס פילאָזאָפיע האָט געפונען דעם טיפסטן אָפּקלאַנג אין העס נשמה.

זיין ערשט גרעסער ווערק, וועלכעס העס האָט אַרויסגעגעבן אין יאָר 1837 טראָגט דעם נאָמען: „די הייליקע געשיכטע פון דער מענטשהייט, פון אַ תלמיד שפינאָזאָס". דאָס איז דאָס ווערק פון אַ 25 יאָריקן שרייבער וועגן דער פילאָזאָפיע פון דער געשיכטע: עס איז ווייניק סיסטעמאַטיש, שטורעמדיק און דורכגעדרונגען פון דעם זעלבסטגעפיל פון אַ מענטשן, וועלכער טראָגט אין זיין איי־

געגעם איך דעם מאַסשטאַב פאַר זיין אמת. די מענטשלעכע געשיכ־טע איז הייליק, אירע פאַסירונגען זיינען נישט צופעליק, נאָר זיינען פאָרויסגעזען לכתחילה, זיינען די פרייע ווערק פון גאָט, פון „דעם הייליקן גייסט״. העס פרווט אויסגעפינען דעם אינעווייניקסטן פלאַן, נאָך וועלכן די מענטשלעכע געשיכטע איז אויפגעבויט, אָבער ער מוז, פאַרשטייט זיך, צופאַסן די היסטאָרישע פאַסירונגען און פאַקטן צו זיין פלאַן. כאַראַקטעריסטיש איז אָבער, אין וואָס העס זעט דעם אינעווייניקסטן זין פון דאָזיקן געטלעך־הייליקן פלאַן פון דער געשיכטע. אין דער ערשטער עפּאָכע פון דער מענטשלעכער געשיכטע, וועלכע ציט זיך פון אדם הראשון ביז קריסטוס, האָט זיך דער פאַסיווער כח פון גייסט, די מענטשלעכע פאַנטאַזיע, דער כח הדמיון אַנטוויקלט ביז צום העכסטן פונקט און איז אַלץ רייכער געוואָרן דורך דער אויפנאַמע פון די אויסער־לעכע בילדער פון דער וועלט. מיט קריסטוסן הויבט זיך אָן דאָס אַקטיווע גייסטיקע לעבן און דער מענטש מאַכט דעם שריט צום סינטעז פון גייסט און נאַטור. ערשט ספּינאָזאַ פאַראייניקט גאָט און די וועלט, נאַטור און גייסט. ספּינאָזאַ האָט דערקענט גאָט נישט נאָר מיט זיין געמיט, נאָר שוין מיטן ליכטיקן שכל. די גאַנצע וועלט־גע־שיכטע איז נאָר די שטייגנדיקע דערקענטעניש פון גאָט, וועלכע וועט מוזן פירן צו דער וועלט־רעליגיע פון דער צוקונפט, וואָס איר גאַנצער אינהאַלט וועט זיין די ליבע. אַנשטאָט דעם געזעץ און דעם דין, וועט אין דער צוקונפט הערשן די ה י י ל י ק ע אָרדענונג, וואָ־רום אַלע וועלן האָבן דערקענט גאָט. אין דעם יידישן פאָלק האָט פון שטענדיק אָן געלעבט דער גייסט פון הייליקייט, וועלכער לעבט איצט ווידער אויף און וועט אין דער צוקונפט באַהערשן די גאַנצע מענטשהייט מיט אַ נייער תורה. מיט די דאָזיקע געדאַנקען שליסט העס זיין ערשטע יוגנט־שריפט פון 1837, אין וועלכער מיר דער־קענען שוין גאָר פיל שטימונגען, וועלכע האָבן פינף און צוואַנציק יאָר שפּעטער געפינען זייער אויסדרוק אין „רוים און ירושלים״.

אין דער ערשטער שריפט איז שוין מאָזעס העס אַן אויסגע־שפּראָכענער סאָציאַליסט, אָדער בעסער געזאָגט, קאָמוניסט. אין דער וועלט זאָלן הערשן גליק און ליבע, און פרייהייט און גלייכ־

הייט איז דער וועג דערצו. דאָס רייכטום דאַרף גלייך צעטיילט ווערן צווישן די בירגער און דער שטאַאַט מוז באַזיצן און קאָנ־טראָלירן דאָס רייכטום פון דער געזעלשאַפט. העס זעט דאָס קומען פון דעם סאָציאַליזם דורך דער פאַרשאַרפונג פון די סאָציאַלע קעגנ־זאַצן: דער מיטלשטאַנד מוז אין דער קאָנקורענץ פאַרשווינדן, דער גרויס־קאַפּיטאַל מוז זיך אַלץ מער און מער קאָנצענטרירן, און די העכסטע סאָציאַלע ווידערשפּרוכן מוזן פירן צו דער נייער געזעל־שאַפטלעכער אָרדענונג. העס זעט דאָ כמעט פאָרויס די שפּעטער־דיקע פאַרעלענדונגס־טעאָריע פון קאַרל מאַרקס.

עס גייען אַריבער נאָך פיר יאָר און אין יאָר 1841 טרעט העס אַרויס מיט אַ נייעם באַדייטנדיקן ווערק: „די אייראָפּעאישע טריאַר־כיע״. עס איז אַ ווערק וועגן דער פּאָליטיק פון דער צייט, אָבער עס איז געשריבן פון אַן אַלגעמיינעם פילאָזאָפישן שטאַנדפונקט. ער אַנטוויקלט די אידעע פון אַ פאַרייניקטן שטאַאַט פון אייראָפּע, וועלכער זאָל באַשטיין פון פראַנקרייך, דייטשלאַנד און ענגלאַנד. דער דאָזיקער שטאַאַט זאָל זיין אַן אידעאַלער שטאַאַט, וועלכער זאָל פאַרווירקלעכן די העכסטע פרייהייט און דעם אייביקן שלום. דער פאַראייניקטער שטאַאַט וועט קומען נאָך אַ האַרטן קאַמף, אָבער ער מוז קומען. מכח דעם דאָזיקן שטאַטן־בונד שרייבט העס די פאָל־גנדיקע ווערטער, וועלכע קלינגען ממש ווי אַ נבואה אין יאָר 1841: „מעגלעך, דאָס פראַנקרייך און דייטשלאַנד וועלן זיך אויסקעמפן די פריינטשאַפט ערשט אויף די שלאַכט־פעלדער ביים ריין, אָבער עס איז זיכער, דאָס אין דער צוקונפט וועט פאַרווירקלעכט ווערן דאָס שענסטע פאַרהעלטניש צווישן פראַנקרייך און דייטשלאַנד, וועל־כעס וועט דויערן יאָרהונדערטער... דערווייל וועט זיך אפשר פראַנק־רייך פאַרבינדן מיט רוסלאַנד. עס וועט מאַכן הנחות צו די רוסן, וועלכע וועלן עס דערנידעריקן, עס וועט זיך אונטערוואַרפן דעם ווילן פון אַ מאַכט, וואָס וועט שטענדיק דראָען מיט אָפּפאַלן... וואָ־רום קיין זאַך וועט נישט שטערן רוסלאַנד צו שליסן אין אַ גינסטיקן מאָמענט אַ „פּרינציפּן־אַליאַנס״ מיט דייטשלאַנד און אויף אַזאַ אופן אונז, אייראָפּעער, ווען מיר וועלן בלייבן צעריסן, צו רוסיפיצירן אַזוי לאַנג גייסטיק און מאַטעריעל, ביז מיר וועלן אַריינפאַלן דעמאָראַלי־זירט און מאַכטלאָז אין רשות פון שקלאַפן־אימפּעראַטאָר״.

העס האָט אַלזאָ שוין דאַמאָלסט געזען די גרעסטע סכנה פון דער וועלט אין דער צערייסונג צווישן דייטשלאַנד און פראַנקרייך, וועלכע וועט געבן רוסלאַנד די מעגלעכקייט זיך צו פאַרייניקן מיט פראַנקרייך און עס דערנידעריקן און דערנאָך אפשר זיך פאַריי־ניקן מיט דייטשלאַנד, וואָס וועט פירן צו אַ פאַרשקלאַפונג פון גאַנץ אייראָפּע. אויך מארקס האָט דרייסיק יאָר שפּעטער, נאָך דעם דייטש־פראַנצויזישן קריג, אַרויסגעזאָגט די זעלביקע געדאַנקען, בשעת דייטשלאַנד און פראַנקרייך האָבן זיך צעשפּאָלטן און האָבן אויף אַזאַ אופן געמאַכט, אַז רוסלאַנד זאָל האַלטן די וואָגשאָל פון דער וועלט־לאַגע אין אירע הענט.

אין דער דאָזיקער מערקווירדיקער שריפט וועגן דער אייראָ־פּעאישער פּאָליטיק, זיינען פאַראַן אויך אַנדערע געדאַנקען וועגן יידן און יידנטום, וועלכע זיינען אָבער ערשט שפּעטער אין „רוים און ירושלים" אַנטוויקלט געוואָרן ביז צו זייער העכסטן גלאַנץ.

4.

אין די פערציקער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט הייבט זיך אָן אין מערב־אייראָפּע די גרויסע רעוואָלוציאָנערע אומרואיקייט, וועלכע האָט זיך געענדיקט מיט דער רעוואָלוציע פון 1848 און האָט געגעבן דעם שטויס צו דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג פון די מאַסן. אין די פערציקער יאָרן הויבט זיך אָן שטאַרק צו אַנטוויקלען די אינדוסטריע אין ענגלאַנד, פראַנקרייך און דרום־דייטשלאַנד. דער וווקס פון קאַפּיטאַל און די אַנטשטייאונג פון די גרויסע אינ־דוסטריעלע אונטערנעמונגען רופן אַרויס אויף דער אַנדערער זייט די פאַרמערונג פון דעם פּראָלעטאַריאַט אין די גרויסע שטעט און זיין פאַרעלענדונג און פאַראָרעמונג. דער אַרבעטער־קלאַס האָט נאָך נישט געקענט קעמפן דאַמאָלסט סיסטעמאַטיש קעגן דעם אויפשטיי־גנדיקן קאַפּיטאַליזם. צווישן קאַפּיטאַל און אַרבעט הויבט אָן באַ־שאַפן צו ווערן אַן אומרואיקער, דראָענדיקער קעגנזאַץ, וועלכער ווערט נישט איינגעשטילט דורך אָרגאַניזאַציעס און רעפאָרמען, נאָר וועלכער וואַקסט אַלץ מער צו אַן אָפענעם צוזאַמענשטויס. אין ענג־לאַנד שטורעמט די טשאַרטיסטן־באַוועגונג, וועלכע איז אַפילו נאָך

אומקלאַר אין אירע צילן און פאָדערונגען, אָבער טראָגט אין זיך אַ טיפן סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערן גייסט. אין פראַנקרייך זיינען שוין אויפגעטראָטן די ערשטע סאָציאַליסטן, ווי פּוריע, קאָבע, פּרודאָן, וועלכע זיינען געווען שטאַרק און שאַרף אין זייער געזעלשאַפטלעכער קריטיק און אין דער אויפפאַסונג פון דעם קלאַסן־כאַראַקטער פון דער געזעלשאַפט, כאָטש נאָך זייער פאַנטאַסטיש און אומקלאַר אין זייערע וועגן און מעטאָדן צום סאָציאַליזם. אין דייטשלאַנד טרעטן אויף אין די פערציקער יאָרן מאַרקס, ענגעלס, רוגע, גרין, ווייטלינג, אַחוץ די ראַדיקאַלע פילאָזאָפן פון דער לינקער העגעלשער שול, וועלכע קעמפן קעגן דער מאָנאַרכיע און דער קירכע און חלומען וועגן דער איבעראַנדערשונג און באַנייאונג פון דער וועלט.

דער צענטער פון דער ראַדיקאַלער און רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג אין דייטשלאַנד איז געווען זיד־דייטשלאַנד, באַזונדערס די ריין־פּראָווינצן, ווו די אינדוסטריע איז געווען שטאַרק אַנטוויקלט און ווו עס האָט געהערשט מער דער פראַנצויזישער פרייהייטלעכער גייסט, איידער אין פּרייסן אָדער אַנדערע טיילן פון דייטשלאַנד. אין יאָר 1842 הויבט זיך אָן אַ באַדייטנדיקע ראַדיקאַל־רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג אין דרום־דייטשלאַנד און די שטאָט קעלן ווערט דער מיטל־פּונקט פון דער דאָזיקער באַוועגונג. אָפּאָזיציאָנעלע ליבעראַלן, ראַדיקאַלע פילאָזאָפן, וועלכע טראָגן דעם נאָמען יינג־העגעליאַנער, רעפּובליקאַנער, יינגע סאָציאַליסטן, קאַרל מאַרקס, מאַקס שטירנער, ברונאָ בויער, פאַרייניקן זיך אַלע אַרום דער ערשטער ראַדיקאַלער קאַמפּס־צייטונג, „די ריינישע צייטונג״, וועלכע הויבט אָן צו דערשיינען אין אָנהויב 1843 און וועלכער עס איז אויסגעקומען צו שפּילן אַ היסטאָרישע ראָלע אין דער געשיכטע פון דער דייטשער פרייהייטס־באַוועגונג. צוזאַמען מיט מאַרקס, שטירנער, ברונאָ בויער און אַנדערע ווערט אויך מאָזעס העס טעטיק אין דער דאָזיקער צייטונג אַלס מיטאַרבעטער. די „ריינישע צייטונג״ האָט זיך אָבער נישט לאַנג געקענט האַלטן אונטער די דאַמאָלסדיקע באַדינגונגען פון דער דייטשער צענזור. זי איז, פאַר אירע סאָציאַליסטישע און פּראָלעטאַריש־רעוואָלוציאָנערע אַרטיקלען, וועלכע זיינען געשריבן געווען אַפילו אין אַ ריין טעאָרעטישן טאָן,

פולשטענדיק צוגעמאַכט געוואָרן נאָך אַנדערטהאַלבן יאָר עקזיס־טענץ. אָבער פריער שוין איז העס אָפּגעפאָרן קיין פּאַריז, אַלס קאָ־רעספּאָנדענט פון דער ציַיטונג, ווו ער איז געשטאַנען אין פאַרבינ־דונג מיט די פאַרשידענע געהיימע סאָציאַליסטישע געזעלשאַפטן, פון וועלכע די באַדייטנדיקסטע איז געווען דער באַקאַנטער „בונד פון די גערעכטע". אין פּאַריז איז העס געקומען אין באַרירונג און פאַרבינ־דונג מיט אַלע באַרימטע פריַיהייטס־קעמפער און רעוואָלוציאָנערן פון יענער ציַיט, פון וועלכע אָבער נישט אַלע זיַינען געבליבן אַזוי טריי דעם סאָציאַליזם זיַיער גאַנץ לעבן, ווי מאָזעס העס.

נאָכדעם ווי די „ריַינישע ציַיטונג" איז פאַרבאָטן גע־וואָרן, האָבן די דאַמאָלסדיקע דיַיטשע רעוואָלוציאָנערן געפּרוווט גרינדן ניַיע ציַיטונגען, וועלכע זיַינען שטענדיק דאָס ערשטע וואָפן פון דער רעוואָלוציע. אָבער אַלע די דאָזיקע פאַרשידענע ציַיטונג־פּלענער און אונטערנעמונגען, אין וועלכע העס איז געווען שטאַרק באַטייליקט, האָבן, ווי געוויינלעך, נישט געהאַט קיין דערפאָלג. באַלד אָבער איז דערשינען אין דער שווייץ אַ סאָציאַליסטיש זאַמלבוך אונטערן מערקווירדיקן נאָמען: „איינאונצוואַנציק בויגן פון דער שווייץ", ווייל אַ בוך פון מער ווי צוואַנציק בויגנס איז אין דיַיטשלאַנד געווען פריי פון צענזור. אין דעם דאָזיקן זאַמלבוך זיַינען געווען אָפּגעדרוקט צוויי גרעסערע אַרטיקלען פון העסן: „סאָציאַליזם און קאָמוניזם" און „די פילאָזאָפיע דער טאַט".

דורכן אַרטיקל: „די פילאָזאָפיע דער טאַט", איז העס באַזונדערס באַרימט געוואָרן. דעם דאָזיקן אַרטיקל האָט העס צו פאַרדאַנקען זיין נאָמען אַלס דעם באַגריַינדער פון דיַיטשן אַנאַרכיזם, וועלכן ער האָט באַקומען אין דער געשיכטע פון אַנאַרכיזם. מאַרקס האָט ביטער אויסגעשפּאָטן אין „קאָמוניסטישן מאַניפעסט" דעם דאָזיקן אַנאַר־כיסטיש־קאָמוניסטישן אַרטיקל פון העסן. העס שטייט דאָ פון איין זייט אונטער דער ווירקונג פון ספּינאָזאַ און די יינג־העגעליאַנער, באַזונדערס אונטער דער ווירקונג פון דעם ראַדיקאַלן פילאָזאָף פּיי־ערבאַך, פון דער אַנדערער זייט האָט פּרודאָנס באַרימטע שריפט: וואָס איז אייגנטום? און פּרודאָנס תשובה, דאָס אייגנטום איז גנבה, געמאַכט אויף העסן אַ טיפן רושם. אָן אמת און אַ ווערט האָט אין לעבן און אין געשיכטע נאָר דער טעטיקער, שעפערישער, פריי־

ער אינדיווידואום. דאָ איז שוין העס ארויפגעטרעטן אויפן וועג פון פילאָזאָפישן אַנאַרכיזם. אָבער העס איז שוין אַנאַרכיסט אויך פּאָליטיש און סאָציאַל. ער פאַרניינט יעדע הערשאַפט אין גייסטיקן און סאָציאַלן לעבן און פאָלגלעך אויך דעם שטאַאַט און די קירכע, ווי גוט און צוועקמעסיק זיי זאָלן אפילו נישט זיין אָרגאַניזירט. דער שטאַאַט איז דער היפּוך פון דעם אינדיווידואום. העס פאַרניינט אויך דאָס אייגנטום, וואָרום זי באַשרענקט שוין די פרייע טאַט. דער אי־דעאַל איז די אַבסאָלוטע פרייהייט, דאָס הייסט, אַז דער מענטש זאָל זיך פריי באַשטימען און נישט באַשטימט ווערן פון אַן אויסער־לעכן דרוק. דער מענטש זאָל זיך אויסקלויבן פריי, נאָך זיין אייגענעם פאַרלאַנג זיין טעטיקייט, אַזוי, אַז די אַרבעט זאָל אויפהערן צו זיין אַ לאַסט. נאָר זאָל ווערן אַ געגוס, ווייל זי איז פריי. דאָס זיינען גע־דאַנקען, פון וועלכע פרודאָן ווייס נאָך נישט, אָבער ביי פוריע זיינען שוין פאַראַן אָנדייטונגען דערפון, ווען ער רעדט פון דער האַרמאָניע צווישן אַרבעט און געגוס. אַרויסגייענדיק פון דעם אַב־סאָלוטן ווערט פון דעם אינדיווידואום, זעט העס דאָמאָלסט אין דער ראַסע און נאַציע אַ באַשרענקונג פון אינדיווידואום. נאָר דאָס האָט אַ ווערט, וואָס איז אַלגעמיין־מענטשלעך — דאָס איז דאַמאָלסט גע־ווען העס אויפפאַסונג, גאַנץ אין איינקלאַנג מיט אַנדערע סאָציאַליסטן פון יענער צייט, ווי צום ביישפּיל וויטלינג, וועלכער לאַכט פון דער פאַרשידנקייט פון מענטשלעכע שפּראַכן, פון די „זשאַרגאָנען״, וואָס טיילן און זונדערן פאַנאַנדער די מענטשן. ס׳איז געווען די צייט, אין וועלכער דער מענטש בכלל האָט ערשט געמוזט דערהויבן און אינער־לעך באַפרייט ווערן.

די „פילאָזאָפיע דער טאַט״ פון העס, האָט אויף אַ גלענצנדיקן אופן אָפּגעשפיגלט די גייסטיקע און רעוואָלוציאָנערע אומרואיקייט און זוכענישן פון די ערשטע סאָציאַליסטן אין דייטשלאַנד. בשעת מאַרקס האָט מיט זיין „קאָמוניסטישן מאַניפעסט״ געזוכט אַריינצו־טראָגן קלאַרקייט אין דעם דאַמאָלסדיקן סאָציאַליזם, האָט ער געמאַכט דעם פילאָזאָפיש־אַנאַרכיסטישן העס פאַר דעם ציל־ברעט פון זיינע פּאָלעמישע פיילן.

דערווייל זיינען דערשינען אין יאָר 1844 די באַרימטע „דייטש־פראַנצויזישע יאַר־ביכער״ פון קאַרל מאַרקס, יענע ערשטע ליטע־

ראַרישע אויסגאַבע, אין וועלכער די דייטשע רעוואָלוציאָנערן פון די פערציקער יאָרן האָבן געפונען זייער טריבונע. אין די דאָזיקע יאָר־ ביכער האָבן זיך באַטייליקט היינע, מאַרקס מיט זיינע באַרימטע געוואָרענע אַרטיקלען: „צו דער קריטיק פון דער העגעלשער רעכטס פילאָזאָפיע" און „צו דער יידן־פראַגע", ענגעלס און פיל אַנדערע, אויך פון העס זיינען דאָרט דערשינען פיר בריוו פון פּאַריז, אין וועלכע ער קריטיקירט דעם דאַמאָלסדיקן פּאָליטישן צושטאַנד אין פראַנקרייך פון אַ העכערן פילאָזאָפיש־רעוואָלוציאָנערן שטאַנדפונקט. אין די דאָזיקע בריוו איז העס דער הייסער פּאַרטיידיקער פון דער מענטשלעכער גלייכהייט, אַלס דעם ערשטן באַדינג פון מענטשלעכער פרייהייט, און גלייכהייט איז זעלבסטפאַרשטענדלעך — סאָציאַלע גלייכהייט, די סאָציאַליסטישע אָרדענונג.

נאָכדעם ווי די „דייטש־פראַנצויזישע יאָרביכער" זיינען אונטער־ געגאַנגען, צוליב דער אייביקער, זייער פראַזאַאישער אורזאַך, פון וועלכער אַלע רעוואָלוציאָנערע אויסגאַבן אין אַלע לענדער און אין אַלע שפּראַכן גייען געווייגלעך אונטער, איז נאָך אין יאָר 1844 אַ קנאַפּע צייט דערשינען אין פּאַריז דער „פאָרווערטס". אָבער באַלד זיינען אַרויסגעטריבן געוואָרן פון פּאַריז אַלע דייטשע רעוואָלוציאָ־ נערן און מאַרקס איז אָפּגעפאָרן אין בריסעל. העס האָט אָבער פריער נאָך פאַרלאָזט פּאַריז און איז געקומען אין קעלן, וו ער האָט ווייטער מיטגעאַרבעט אין פאַרשידענע ראַדיקאַלע אויסגאַבן, וועלכע האָבן אַלע נישט געהאַט קיין לאַנגע יאָרן. אין יאָר 1845 גיט העס, צוזאַמען מיט ענגעלסן, וועלכער איז דאַמאָלסט אויך געווען אין דייטשלאַנד, אַרויס אַ צייטשריפט אונטערן נאָמען: „דער געזעלשאַפט־שפּיגל", וועלכע האָט זיך געדרוקט אין עלבערפעלד. די צייטשריפט האָט זיך געשטעלט פאַר איר אויפגאַבע אויפצודעקן די נויט און די עלנט פון דער געזעלשאַפט, צו באַשרייבן די אָרעמקייט, הונגער, פראָסטיטוציע, קראַנקייט, זעלבסטמאָרד פון פאַרצווייפלונג אאַ"וו. דער „געזעלשאַפטס־שפּיגל" איז דורכגעדרונגען פון העס איבער־ לעבער אידעאַליסטישער איבערצייגונג, אַז סוף כל סוף איז דער מענטש גוט און ריין און, אַז די צייט וועט קומען, ווען די מענטשהייט וועט ווערן אַנטוויקלט, געבילדעט און פאַרפולקאָמט. באַלד אָבער הערט אויף „דער געזעלשאַפטלעכער שפּיגל" אויף אַ „קורצע צייט"

צו דערשיינען, ווי די רעדאַקציאָנעלע נאָטיץ לויטעט, און העס גרינדעט אין יאָר 1845 אַ וויסנשאַפטלעכע פערטל־יאָר שריפט: „ריינישע יאָרביכער צו געזעלשאַפטלעכער רעפאָרם״. אין די דאָזי־קע יאָרביכער, אַזוי ווי אין דייטשן „בירגערבוך״ פון דעם זעלביקן פאַרלאַג, דערשיינען די ווייטערדיקע סאָציאַליסטישע און רעוואָלו־ציאָנערע אַרטיקלען פון העסן, פון וועלכע עס פאַרדינט באַזונדערס דערמאָנט צו ווערן זיין אַרטיקל: „איבער דעם געלט־וועזן״. די דאָזי־קע סאָציאַליסטיש־רעוואָלוציאָנערע אַרטיקלען זיינען אָבער פאַר־קליידעט, ווי אומעטום ביי העסן, אין אַבסטראַקט־פילאָזאָפישע ווער־טער און באַגריפן, וועלכע פאַרוואַנדלען די האַרטע, מיט קאַמף־אָנגעפילטעווירקלעכקייט, אין לופטיקע, אין די הימלען־שוועבנדע אַבסטראַקציעס.

אין יענער צייט הויבט זיך אָן דער אינערלעכער קאַמף אין די קרייזן פון די דאַמאָלסדיקע רעוואָלוציאָנערן, אַ קאַמף, אין וועלכן העס האָט געשפּילט אַ פירנדיקע ראָל. דער ראַדיקאַלער פילאָזאָף אַרנאָלד רוגע, וועלכער איז לכתחילה געגאַנגען דעם זעלביקן וועג פון מאַרקס, ענגעלס און העס, אָבוואָל אין האַרצן האָט אין אים נאָך אַלץ געלעבט דער דייטש־קריסטלעכער קאָנסערוואַטאָר. אַרנאָלד רו־גע איז אַרויסגעטרעטן קעגן די קאָמוניסטן און באַזונדערס קעגן מאָזעס העס. אין זיינע „שטודיען און דערינערונגען״ פון 1845 לאַכט ער פון מאַרקסן און נאָך מער פון העסן, וועלכן ער רופט „דער קאָמוניסטן־ראַבי״, — אַ נאָמען, וועלכער איז פאַרבליבן אויף העסן אויף זיין גאַנץ לעבן. רוגעס אָנפאַלן אויף דעם קאָמוניזם, אויף מאַרקסן און העסן, איז אויך אָנגעפילט מיט אַ היפש ביסל שנאה צו יידן. רוגע האָט געענדיקט זיין קאַריערע אַלס טרייער ליטעראַרישער קנעכט פון ביסמאַרקן. מיט דעם דאָזיקן רוגע פירט העס דעם ליטע־ראַרישן פעדער־קאַמף אין דער „דייטשער בריסעלער צייטונג״ פון יענער צייט.

אָבער באַלד ווערט העס אַריינגעדרונגען אין אַ פיל ערנסטערער פּאָלעמיק. אין יאָר 1845 טרעט אויף מ א ק ס ש ט י ר נ ע ר מיט זיין אַנאַרכיסטיש־עגאָאיסטישן ווערק: „דער איינציקער און זיין אייגנטום״. שטירנער האָט געמאַכט אַ ווייטערע קאָנסעקווענץ פון דער פייערבאַכישער פילאָזאָפיע. פייערבאַך איז פון גאָט דורך

דער קלוגשאַפט געקומען צום מענטשן. דער מענטש איז דער שעפער פון אַלע אייביקע, רעליגיעזע און פילאָזאָפישע אמתן, וועלכע הויבן זיך אויף מיט אַ האָפערדיקער זעלבסטשטענדיקייט איבער דעם מענטשן. שטירנער גייט אַ שריט ווייטער, נישט דער מענטש, דער אַלגעמיינער מענטש, נאָר דער אייגענער מענטש, דער „איך" איז דער מאָסשטאָב פון אמת און דער ציל פון לעבן. דער איינציקער איז זיך זעלבסט אַ באַשטימער און אַ האַר, ער דאַרף זיין פריי פון גאָט, מאָראַל, שטאַאַט, טראַדיציע, רעכט, פון אַלץ, וואָס וויל זיך שטעלן ווי אַן איבערנאַטירלעכע און איבערמענטשלעכע אויסטראַכטעניש איבער אים. נישט די געשיכטע און נישט די געזעלשאַפט, נאָר דער איינצלנער אַטאָם פון דער געזעלשאַפט האָט דעם אמתן, אַבסאָלוטן ווערט. כדי אָבער דער דאָזיקער סאָציאַלער אַטאָם, דער איך, דער עגאָאיסט, זאָל קענען האָבן אַ קיום אין לעבן, קלערט שטירנער צוריק אויס דעם מיטל „דער בונד פון די עגאָאיסטן". אַזוי בויט שטירנער ווידער אויף יענע כחות, וועלכע שטייען מחוץ פון דעם איינצלנעם און וועלכע ער האָט אַזוי אומבאַרמהערציק פאַרניכטעט, בשעת ער האָט אַרויסגעשיילט, אין געדאַנקען, דעם איינציקן פון דער געזעלשאַפט און דער געשיכטע.

נישט קוקנדיק אויף די דאָזיקע ווידערשפּרוכן פון שטירנערס פילאָזאָפיע און אויף דער אומקלאָרקייט פון דעם גאַנצן גאַנג פון זיין געדאַנק, האָט דאָס בוך אַריינגעבראַכט אַ מהומה אין די קעפּ. העס פילט זיך מחויב אַרויסצוטרעטן מיט זיין גאַנצער פּאָלעמישער שאַרפקייט קעגן שטירנערן, וואָרום שטירנער איז איינער פון דעם אייגענעם קרייז און זיין קאַמף קעגן דעם שטאַאַט האָט ער איבער־גענומען פון העסן זעלבסט. העס לאָזט דערשיינען אין יאָר 1845 אַ קליין ביכל: „די לעצטע פילאָזאָפן" קעגן שטירנערן. שטירנערס איינצלנער מענטש־עגאָאיסט ווידערשפּרעכט העס סאָציאַליסטישער נשמה. דער מענטש איז עטוואָס נאָר אין דער געזעלשאַפט און דורך דער געזעלשאַפט, דער „בונד פון עגאָאיסטן" איז נישט קיין נייעס, דאָס האָט עקזיסטירט אין דעם גאַנצן משך פון דער מענטשלעכער געשיכטע. אַזוי פּאָלעמיזירט העס קעגן שטירנערס עגאָאיסטישן איך, קעגן דעם איינציקן און אייגענעם, וועלכער איז אפשר אַן אַנדער אויסדרוק פאַר דעם העסישן מענטש, אָבער וועלכער קען,

לויט שטירנערס אומבאַשטימטקייט און אומזיכערקייט אין דער דעפיניציע און געדאַנקען, אויך אויסגעפילט ווערן מיט אַן אַנטי־סאָציאַלן תוכן. דעם סאָציאַליסטישן אַנאַרכיסט העס איז געווען נישט צום האַרצן די אַרגומענטאַציע און די פאָרם פון דעם אינדיווידואַ־ליסטישן אַנאַרכיסט שטירנער, וועלכער שטייט שוין אויף דער גע־פערלעכער גרענעץ פון אינדיווידואַליזם בכלל. העס האָט אויך זיך באַטייליקט אין דער שריפט פון מאַרקסן קעגן שטירנערן, וועל־כע טראָגט דעם נאָמען „סאַנקט מאַקס״.

העס איז אין יענער צייט אָבער נישט נאָר אַ סאָציאַליסטי־שער ליטעראַט, נאָר אויך אַ סאָציאַליסטישער אַגיטאַטאָר, אויף וויפיל עס האָט געקאָנט דאַמאָלסט זיין אַ רייד פון סאָציאַליסטי־שער אַגיטאַציע אין אייגנטלעכן זין פון וואָרט. צוזאַמען מיט ענ־געלסן פירט ער אַן אַגיטאַציע, האַלט פאָרטראַגן אין באַרמען און עלבערפעלד און פרעדיקט דעם קאָמוניזם. פון יענע פאַרזאַמלונגען שרייבט ענגעלס אַזוי באַגייסטערט צו מאַרקסן, אַז אויף זיי זיי־נען געווען אַלע קלאַסן פאַרטרעטן, פון דער געלט־אַריסטאָקראַ־טיע ביז צו דעם גראָסערי־מאַן, אַ חוץ, נאַטירלעך, דעם פראָלע־טאַריאַט. אין די „ריינישע יאָרביכער״ זיינען אָפּגעדרוקט געוואָרן די צוויי רעדעס פון העסן אויף יענע פאַרזאַמלונגען, אין וועלכע העס דערקלערט דעם קאָמוניזם נאָך אַלץ הויפּטזעכלעך פון פי־לאָזאָפיש־מאָראַלישן שטאַנדפונקט. אַ דריטע רעדע איז נישט אויס־געקומען העסן צו האַלטן, וואָרום באַלד איז די פּאָליציי אַרויסגע־טרעטן און געמאַכט אַ סוף צו דער באַוועגונג.

פון דעם מינדלעכן אַגיטאַטאָר ווערט העס ווידער אַ שריפט־לעכער אַגיטאַטאָר, דער קעמפער מיט דער פען. אין יאָר 1846 דערשיינט ווידער אַן אַרטיקל פון העסן אין דעם צווייטן באַנד פון די „ריינישע יאָרביכער״, וועלכע האָבן זיך אָנגעהויבן צו דרו־קן אין דער שווייץ. אין דאָזיקן אַרטיקל זאָגט העס אַרויס דעם דאַמאָלסט זיכער זייער אָריגינעלן געדאַנק, אַז די סאָציאַלע רע־וואָלוציע קען נישט קומען דורך קיין אַנדערן קלאַס, ווי דורך דעם פּראָלעטאַריאַט. זיין פריערדיקער פילאָזאָפישער סאָציאַליזם, דער סאָציאַליזם, וועלכער באַשטייט אין דעם דיאַלעקטישן קאַמף־שפיל פון מאָראַלישע און היסטאָרישע באַגריפן, מאַכט שוין דאָ פּלאַץ

פאַר אַ קלאָרער, רעאַלער אויפפאַסונג פון סאָציאַליזם, אַלס דעם קאַמף פון קלאַסן, פאַר דער באַהערשונג און אומגעשטאַלטונג פון דער געזעלשאַפט. העס איז שוין זיכער דאַמאָלסט געשטאַנען אונטער דער ווירקונג פון דעם אויפשטייגנדיקן מאַרקס.

.5

צווישן די סאָציאַליסטן פון יענער צייט, וועלכע האָבן געשטאַמט פון אַלע לענדער און האָבן גערעדט אויף אַלע פילאָזאָפישע, מיסטישע, רעליגיעזע און פאַנטאַסטישע לשונות, איז דער יינגער מאַרקס געווען דער קלאָרסטער קאָפּ און דער שטאַרקסטער גייסט. די פראַנצויזישע סאָציאַליסטן, פוריע, קאַבע, פרודאָן האָבן זיך פאָרגעשטעלט, אַז דער סאָציאַליזם קען פאַרווירקלעכט ווערן דורך אַן אויסגעטראַכטן סאָציאַליסטישן פּלאַן, דורך אַ קאָמוניסטישער געזעלשאַפט אין אַ קליינינקן מאַסשטאַב, דורך פוריעס פאַלאַנסטערע, אָדער דורך אַן אויסטויש־באַנק, לויט פרודאָנס פּלאַן. די דאָזיקע פראַנצויזישע סאָציאַליסטן האָבן ווירקלעך געזען די סאָציאַלע קלאַסן־קעגנזאַצן און האָבן געפילט די גאַנצע פאַרדאָרבנקייט פון דער קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט. עס האָט זיי אָבער געפעלט יעדע פאַרשטענדעניש פאַר דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג און יעדע ווירקלעכע קענטעניש פון דער סאָציאַלער עקאָנאָמיע און אירע טרייבנדע קרעפטן. די נויטווענדיקייט פון סאָציאַליזם האָבן זיי אַרויסגעדרונגען פון דער אידעע פון מאָראַל און גערעכטיקייט און זיין פראַקטישע דורכפירבאַרקייט האָבן זיי געזען אין זייערע אינדיווידועלע פאַנטאַסטישע פּלענער. די אייביקייט און היסטאָרישקייט פון סאָציאַליזם, אָדער בעסער געזאָגט, פון קאָמוניזם, האָבן זיי געזען אין אור־קריסטנטום, וועלכעס איז געווען אָרגאַניזירט לכתחילה אויף דעם קאָמוניזם פון באַזיץ, און זיי האָבן אַלע געשריבן אָפּהאַנדלונגען וועגן דעם אמתן קריסטנטום. בשעת אָבער די פראַנצויזישע סאָציאַליסטן האָבן געזען יעדנפאַלס די קלאַסן־קעגנזאַצן און האָבן קריטיקירט דעם סאָציאַלן און פּאָליטישן בוי פון דער געזעלשאַפט, האָבן די דייטשע סאָציאַליסטן נישט געהאַט אַפילו אויף אַזוי ווייט רעוואָלוציאָנערן זין און פּאָליטישע קלאָר־

קייט. זיי האָבן אין דעם סאָציאַליזם געזען דעם ענדגילטיקן דיאַ־לעקטישן נצחון פון אַבסטראַקטע פילאָזאָפישע באַגריפן און אידעען. זיי אַלע, ברונאָ בויער, גרין, וויטלינג, שטירנער, העס, זיינען ווי מאַרקס און ענגעלס זעלבסט, געקומען צום סאָציאַליזם פון דער דייטשער קלאַסישער פילאָזאָפיע און אירע דאַמאָלסדיקע העכסטע און לעצטע פאָרטרעטער: העגעל און פייערבאַך. העגעלס „אידעע״ און פייערבאַכס „מענטש״ זיינען געווען די לעצטע אידעאַלן פון דער געשיכטע, צו וועלכע די דיאַלעקטישע שפּיל פון באַגריפן פירט. אַזוי ווי אין אַכצנטן יאָרהונדערט האָט דער דייטשער פילאָזאָף קאַנט געמאַכט פון דעם פראַנצויזישן רעוואָלוציאָנער ראָבעספּיער אַ טעאָרעטישן באַגריף, אַזוי האָבן אויך די דייטשע סאָציאַליסטן פון די פערציקער יאָרן אַריבערגעטראָגן דעם פראַנצויזישן סאָציאַליזם פון דער ערד אין די לופטיקע הימלען פון אַבסטראַקטע באַגריפן. צום דאָזיקן פילאָזאָפישן און ריינעם סאָציאַליזם האָבן די דייטשע סאָציאַליסטן נאָך צוגעמישט אַ היפּשע מאָס רעליגיעזע מיסטיק און אור־קריסטנטום, ווי באַזונדערס וויטלינג.

דער גייסטרייכער און טיפזיניקער מאַרקס האָט שוין אין די ערשטע יאָרן פון זיין סאָציאַליזם געזען דעם טעאָרעטישן כאַאָס און די פּראַקטישע אומדורכפירבאַרקייט פון דאָזיקן סאָציאַליזם. אמת, אין זיין „אידעען־פראַגע״ רעדט נאָך מאַרקס זעלבסט אין דעם פייערבאַכישן פילאָזאָפישן לשון, אַזוי אַז דער אמתער אינ־האַלט פון דער דאָזיקער גלענצנדיקער שריפט איז פאַר פיל עד היום נאָך געבליבן אומפאַרשטענדלעך און מיספאַרשטענדלעך. אָבער באַלד האָט מאַרקס, אַנגעהויבן צו דענקען עקאָנאָמיש און פּאָ־ליטיש און האָט שוין דערפילט, אַז דער סאָציאַליזם קען נאָר פאַר־ווירקלעכט ווערן היסטאָריש, אין לויף פון דער עקאָנאָמישער און פּאָליטישער אַנטוויקלונג פון דער מענטשהייט און דורך די נייע, צעשטערנדיקע און אָרגאַניזירנדיקע כחות פון מאָדערנעם קאַפּיטאַ־ליזם און דעם סאָציאַלן קלאַסן־קאַמף. מאַרקס און מיט אים ענגעלס האָבן שוין אינמיטן פון די פערציקער יאָרן אָנגעהויבן צו שטודירן מיט דער גרעסטער איבערגעגעבנקייט נאַציאָנאַלע עקאָנאָמיע און עקאָנאָמישע געשיכטע. מאַרקס האָט זיך אַלץ מער און מער דער־ווייטערט פון דעם אַרט דענקען פון סאָציאַליסטן פון זיין צייט,

און האָט אָנגעהויבן שאַפן די פונדאַמענטאַלע באַגריפן פון דעם קעמפנדיקן, רעוואָלוציאָנערן סאָציאַליזם.

פאַר דעם רעוואָלוציאָנערן סאָציאַליזם איז אָבער נויטיק געווען אָפּצוראַמען פון וועג אַלע אַנדערע פאָרמען פון סאָציאַליזם, וועלכע האָבן זיך אַרומגעטראָגן כאַאָטיש אין דער דאַמאָלסדיקער רעוואָלוציאָנערער וועלט. מאַרקס האָט דערפאַר ביז צו דער דערשיינונג פון זיין קריטיק פון דער פּאָליטישער עקאָנאָמיע (1859), געפירט כמעט אינגאַנצן אַ קריטישע און פּאָלעמישע מלחמה קעגן אַלע אַנדערע סאָציאַליסטן פון זיין צייט. אין באַזונדערע, ספּעציעלע ווערק, אין אַרטיקלען און בריוו, אין דעם קאָמוניסטישן מאַניפעסט זעלבסט, אונטערוואַרפט מאַרקס די אוטאָפּיסטישע, פילאָזאָפישע, רעליגעזע סאָציאַליסטן דעם פייער פון זיין קריטיק און דעם ברען פון זיין סאַטירע. ברונאָ באַוער, קאַרל גרין, פּרודאָן, וויַיטלינג, די פריערדיקע סאָציאַליסטן, ווי אָווען, פוריע, ווערן אַראָפּגעריסן פון זייער הויכקייט און ווערן פאַרגעשטעלט נאָר אַלס אומגליקלעכע טעותן, וועלכע האָבן געהאַלטן די מענטשן אין צעמישונג, ביז עס איז געקומען די דערלייזונג דורך דעם וויסנשאַפטלעכן און רעוואָלוציאָנערן סאָציאַליזם. דאָס קלינגט גאַנץ באַזונדערס פון דעם קאָמוניסטישן מאַניפעסט.

מיר פאַרשטייען איצט די פּסיכאָלאָגישע באַרעכטיקונג פון דעם קאַמף און דער קריטיק, וועלכע מאַרקס האָט געפירט קעגן אַלע אַנדערע פאָרמען פון סאָציאַליזם. כדי דער רעוואָלוציאָנערער סאָציאַליזם, וועלכער שטיצט זיך אויף קלאַסן־קאַמף און אויף די עקאָנאָמישע אינטערעסן פון פּראָלעטאַריאַט, זאָל לאָזן וואָרצלען אין אַרבעטער־קלאַס, איז נויטיק געווען דאַמאָלסט צו באַזייטיקן יעדע סאָציאַליסטישע אידעאָלאָגיע, וועלכע איז געשטאַנען ווי אַ מחיצה צווישן דעם רעוואָלוציאָנערן סאָציאַליזם און דעם פּראָלעטאַריאַט. מאַרקס קריטיק קעגן אַלע פאָרמען פון סאָציאַליזם, איז געווען פאַרשטענדלעך און באַרעכטיקט דורך די אומשטענדן פון יענער צייט. עס איז אָבער אַ טעות, ווען פיל מיינען, אַז דורך דער דאָזיקער קריטיק האָבן אַלע יענע סאָציאַליסטישע אידעען און שטרעבונגען פאַרלוירן זייער ווערט און אַז יענער סאָציאַליזם איז בכלל געווען אַ פּלאָנטער און מיספאַרשטענדעניש, אַ זוכעניש אין פינסטערן,

איידער דאָס ליכט האָט אָנגעהויבן צו שיינען. פאַרקערט, יענע סאָציאַליסטישע אידעען און טענדענצן אַנטהאַלטן אין זיך פיל בלייבנדיקע און שעפערישע אמתן, פון וועלכע אַ טייל האָבן שוין אויסגעהאַלטן די קריטיק פון דער געשיכטע און אַנדערע זיינען עד היום נאָך געניאַלע אָנדייטונגען און ווינקען פאַר דער צוקונפט פון סאָציאַליזם. די אוטאָפּיסטיש־פאַנטאַסטישע קאָמוניסטישע פּלענער פון אָוועןָ, פוריע, קאָבע, פּרודאָן זיינען נישט געבליבן אָן ווירקונג אויף דעם גאַנג פון סאָציאַליזם. פון דאָזיקן אוטאָפּיסטישן סאָציאַליזם שטאַמט אייגנטלעך די גאַנצע מאָדערנע קאָאָפּעראַטיווע באַוועגונג, וועלכע ווערט אַלץ מער און מער אַ הערשנדיקער עלעמענט אין סאָציאַליזם. די באַשאַפונג פון סאָציאַל־קאָאָפּעראַטיוון אייגנטום אין דער קאַפּיטאַליסטישער ווירטשאַפט און די אָרגאַניזירונג פון פרייוויליקע גענאָסנשאַפטן פאַר קאָנסום און פּראָדוקציע איז נישט ווייניקער ווי דער רעוואָלוציאָנערער און פּאָליטישער סאָציאַליזם, אַ טייל פון דעם מאָדערנעם סאָציאַליזם, אָבער ער שטאַמט פון די אוטאָפּיסטן און באַזונדערס פון ראָבערט אָוועןָ און פּרודאָן. די פילאָזאָפישע סאָציאַליסטן, וועלכע האָבן גערעדט נישט פון דעם פּראָלעטאַריער, נאָר פון דעם „מענטש“, און נישט פון דער פּראָדוקציע, נאָר פון דער „אידעע“, האָבן די סאָציאַלע דערשיינונגען דערהויבן צו אַלגעמיינע פילאָזאָפישע ווערטן און האָבן איבער דעם פּראָלעטאַריאַט און זיין קלאַסן־קאַמף געפילט די מענטשהייט און אירע טיף באַהאַלטענע חלומות, האָפענונגען און געבאָטן. אין אונזער צייט ערשט באַקומט דער סאָציאַליזם די דאָזיקע פאַרשטאַרקונג, פאַרטיפונג און פאַראייביקונג פון דער זייט פון דער פילאָזאָפיע. און אויך יענע שטרעבונג, וועלכע האָט אין דעם סאָציאַליזם געזען אַ רעליגיע, גאָטס הייליקן געבאָט און אמת און אין דעם אורקריסטנטום דעם מענטשנס אייביקן דראַנג און מאָראַלישן כח, וועלכע האָבן פאַרבונדן דעם סאָציאַליזם מיט דער נאַטור און געשיכטע אין איין לעבעדיקער איינהייט, אויך יענע טענדענץ איז נישט געווען קיין טעות, נאָר איז, פאַרקערט, דער אומקלאָרער אָנהייב פון דער טיפסטער און דערהויבנסטער אויפפאַסונג פון סאָציאַליזם, ווי זי וועבט און שפינט זיך איצט פון די פאָרגעשריטנסטע גייסטער פון דער מענטשהייט.

ס'פאַרשטייט זיך, אַז מאַרקס האָט זיך אויך געמוזט נעמען פאַר העסן, בשעת ער האָט געררוימט דעם וועג פאַר דעם רעוואָלוציאָנערן סאָציאַליזם פון קלאַסן־קאַמף. העס און מאַרקס זיינען געוועזן ענג באַפריינדעט זייט 1843, אָבוואָל זיי זיינען געוועזן זייער פאַרשידענע כאַראַקטערן. מאַרקס איז געוועזן דער מאַן פון אַקציע, העס איז געוועזן מער אַ דענקער און ענטוזיאַסט. די סאָציאַליסטישע באַוועגונג האָט זיי צונויפגעבונדן און מען האָט מאַרקסן, ענגעלסן און העסן געהאַלטן גאָר פאַר דער סאָציאַליסטישער דריי־איייניקייט אין יענער צייט. אין דעם בריוו־אויסטויש צווישן מאַרקסן און ענגעלסן פון יענע יאָרן, ווערט העס זייער אָפט דערמאָנט, אָבער ווי אַלע אַנדערע סאָציאַליסטן פון יענער צייט, ווערט אויך העס אין יענע בריוו באַגאָסן מיט כוואַליעס פון גוטמוטיקן, קריטישן שפּאָט פון די באַגרינדער פון וויסנשאַפטלעכן סאָציאַליזם. אָבער זיי זיינען שטענדיק געווען פערזענלעכע און פאַרטייאישע פריינט. מאַרקס האָט אַפילו געהאַט גראָד אויף העסן אַ טיפע ווירקונג. אונטער מאַרקס איינפלוס הויבט אָן העס צו שטודירן די אים פרעמדע נאַציאָנאַל־עקאָנאָמיע און פאַרוואַנדלט זיך שוין ביסלעכווייז פון אַ פילאָזאָפישן סאָציאַליסט אין אַן עקאָנאָמישן. אין דער „דייטשער בריסעלער צייטונג" פון יאָר 1847, וועלכע איז געשטאַנען אונטער דער ווירקונג פון מאַרקסן, האָט העס אָפּגעדרוקט פיר אַרטיקלען אונטער דעם נאָמען: „די פאָלגן פון דער רעוואָלוציע פון פּראָלעטאַריאַט". אין די דאָזיקע אַרטיקלען אַנטוויקלט העס דעם געדאַנק, אַז די גרויס־אינדוסטריע איז דער אָביעקטיווער פאַקטאָר פאַר דער סאָציאַלער רעוואָלוציע. ער רעדט פון דעם אייזערנעם לוין־געזעץ, פון די האַנדל־קריזן, פון דער אַנטוויקלונג פון דער טעכניק און דעם קלאַסן־באַוווסטזיין. דאָס זיינען שוין נישט קיין פילאָזאָפישע געדאַנקען, נאָר עקאָנאָמישע, רעאַלע און עס פילט זיך אין זיי דער איינפלוס פון דעם מייסטער מאַרקס. אָדער אפשר האָט מאַרקס זעלבסט געשעפּט זיין וויסנשאַפטלעכן סאָציאַליזם אויך פון העס גייסטיקע איינפאַלן, ווי פון פיל אַנדערע סאָציאַליסטן פון יענער צייט. איצט איז דאָך אַלגעמיין באַקאַנט, אַז פיל געדאַנקען פון קאָמוניסטישן מאַניפעסט פון מאַרקסן, זיינען שוין אַרויסגעזאָגט געוואָרן פאַר מאַרקסן פון וויקטאָר קאָנסידעראַן, אַ תּלמיד פון פוריע.

דערווייל איז די באַדייטונג פון מאַרקסן אין דער סאָציאַליס־טישער וועלט נאָך מער געשטיגן. מאַרקס איז געוואָרן דער גייס־טיקער פירער פון דעם „בונד פון די גערעכטע״, וועלכער האָט זיך אָנגעהויבן רופן דער „בונד פון די קאָמוניסטן״. דער צענטער פון יענער אינטערנאַציאָנאַלער סאָציאַליסטישער אָרגאַניזאַציע איז גע־ווען לאָנדאָן, וווּ עס האָבן זיך אויפגעהאַלטן די רעוואָלוציאָנערע עמיגראַנטן פון אַלע לענדער, באַזונדערס פון דייטשלאַנד. סוף 1847 איז אין לאָנדאָן אָפּגעהאַלטן געוואָרן דער צווייטער קאָנגרעס פון דעם „בונד פון די קאָמוניסטן״. דער בונד פון די קאָמוניסטן האָט זיך שוין דאַמאָלסט אינגאַנצן אָפּגעזאָגט פון יעדן אוטאָפּיסטישן סאָציאַליזם, וועלכער האָט געוואָלט אויפבויען אַ קאָמוניסטישע גע־זעלשאַפט אין די ראַמען פון דער קאַפּיטאַליסטישער וועלט. דער קאָמוניסט קאַבע פון פראַנקרייך, וועלכער האָט אין יענער צייט צוגעגרייט די אויסוואַנדערונג פון די קאָמוניסטן נאָך אַמעריקע, כּדי אויפצובויען זיין קאָמוניסטישע קאָלאָניע איקאַריען, האָט זיך אויך געוואָנדן צו דעם בונד וועגן שטיצע און הילף. דער לאָנדאָנער פאַריין פון בונד האָט אָפּגעזאָגט קאַבען זיין אונטערשטיצונג. דער־פאַר האָט אָבער דער צווייטער קאָנגרעס געגעבן מאַרקסן דעם אויפטראַג אַרויסצוגעבן דעם קאָמוניסטישן מאַניפעסט, וועלכן ער האָט פאָרגעלייגט פאַר דעם קאָנגרעס, נישט מיט דעם אַלטן מאָטאָ פון בונד: אַלע מענטשן זיינען ברידער, נאָר מיט דעם נייעם מאָטאָ: פּראָלעטאַריער פון אַלע לענדער פאַראייניקט אייך!

אין דעם קאָמוניסטישן מאַניפעסט אַנאַליזירט מאַרקס מיט זיין בייסנדיקער סאַטירע און דיאַלעקטיק אַלע אַנדערע פאָרמען פון סאָציאַליזם, דעם קאָנסערוואַטיוון סאָציאַליזם, דעם קליינבירגער־לעכן סאָציאַליזם, דעם אוטאָפּיסטישן סאָציאַליזם און אויך דעם דייטשן אָדער וואָרן סאָציאַליזם, אָדער ווי ער פלעגט זיך נאָך רופן — פילאָזאָפישע באַגרינדונג פון סאָציאַליזם. מאַרקס דערמאָנט די „פילאָזאָפיע דער טאַט״ פון העסן און שיקט זיינע קריטישע פיילן קעגן פיל זיינע אויסדרוקס־פאָרמען. אין זיינע אָנפאַלן קעגן די פאָרטרעטער פון דייטשן סאָציאַליזם איז מאַרקס נישט געווען גע־רעכט און גאַנץ באַזונדערס בנוגע צו העסן, וועלכער איז שוין דאַן געשטאַנען נאָענט צום עקאָנאָמישן סאָציאַליזם. אָבער מאַרקס האָט אַרויסגעצויגן זיין פּאָלעמישע שווערד קעגן יענע דייטשע סאָציאַ־

ליסטן אייגנטלעך דערפֿאַר, ווייל זיי האָבן געקעמפּט קעגן דער ליבעראַלער בורזשואַזיע און די ליבעראַלע איינריכטונגען פון דעם בורזשואַזן שטאַאַט, אין נאָמען פון סאָציאַליזם. דערין האָט מאַרקס געזען אַ סכנה פאַר דעם נצחון פון דער ליבעראַלער בורזשואַזיע אין איר קאַמף קעגן דעם רעאַקציאָנערן קעניגטום. די היסטאָריקער פון דעם דייטשן סאָציאַליזם, ווי מעהרינג און בערנשטיין, זוכן צו דערקלערן און צו אַנטשולדיקן מאַרקס אָנפֿאַל אויף די דייטשע סאָציאַליסטן פון יענער צייט. בערנשטיין באַמערקט, אַז די דייטשע סאָציאַליסטן האָבן דאַמאָלסט נישט געשריבן קיין „שמוציקע אויפֿרעקנדיקע ליטעראַטור", ווי מאַרקס זאָגט דאָס אין מאַניפעסט, און פראַנץ מעהרינג באַמערקט נאָך אויסדריקלעך, אַז אויך צווישן די דייטשע סאָציאַליסטן האָבן זיך דאַמאָלסט געפינען „איינצלנע טיכטיקע נאַטורן, ווי מאָזעס העס, וועלכע האָבן זיך מיט דער פאַרשאַרפונג פון קלאַסן־קאַמף אַנטוויקלט צום „דעסטרוקטיוון קאָמוניזם".

די דאָזיקע פּאָלעמישע שפּיל, וועלכע מאַרקס האָט זיך דערלויבט בנוגע צו העסן, האָט געוויס געמאַכט אַ טיפע ווירקונג אויף העס אידעלער און פילנדער נשמה. אָבער עס איז געווען אַ שטורעמדיקע צייט, דאָס יאָר 1848, נישט קיין צייט פאַר פּערזענלעכע חשבונות און אָפּרעכנונגען. אין דייטשלאַנד איז אויסגעבראָכן די רעוואָלוציע, וועלכע האָט אָבער נאָר אין באַדען געפירט צו אַ ווירקלעכן קאַמף צווישן די אויפשטענדיקע רעוואָלוציאָנערן און די פּריישישע סאָלדאַטן. העס האָט זיך אין דער דאָזיקער באַוואָפנטער רעוואָלוציע באַטייליקט צוזאַמען מיט ענגעלסן, ווילליך, שאַפּער און אַנדערע קעמפער און איז שפּעטער נאָך דעם זיג פון דער רעאַקציע, פאַראורטיילט געוואָרן צום טויט. דער טויט־אורטייל האָט אים נישט געקענט דערגרייכן. ער איז אַנטלאָפן אין דער שווייץ און האָט זיך אויפגעהאַלטן אין גענף, פונוואַנען ער האָט מיט גרויסער איבערגעגעבנקייט נאָכגעפאָלגט די פּאַסירונגען אין דייטשלאַנד.

נאָך דעם נצחון פון דער רעאַקציע, האָט זיך, ווי געוויינלעך ביי אַזעלכע אומשטענדן, אָנגעהויבן די אינערלעכע פאַנאַנדערפאַלונג פון דער רעוואָלוציע זעלבסט. עס זיינען באַלד אַנטשטאַנען צוויי שטרעמונגען צווישן די דייטשע רעוואָלוציאָנערן, וועלכע האָבן פאַנאַנדערגעשפּאָלטן דעם בונד פון די קאָמוניסטן. מאַרקס, וועלכער

האָט נאָך אין יאָר 1849 געגלויבט אין דער סאָציאַלער רעוואָלוציע, וועלכע וועט אויסברעכן אין פראַנקרייך, האָט אין 1851 עפנטלעך דערקלערט, אַז עס איז נישט מער די צייט פון רעוואָלוציע, נאָר פון קעגן־רעוואָלוציע. די אַנטדעקונג פון די גאָלדגרובנס אין קאַלי־פאָרניע, די געוואַלדיקע אַנטוויקלונג פון דער אינדוסטריע אין ענגלאַנד, די פאַרבעסערונג פון דער עקאָנאָמישער לאַגע אין גאַנץ אייראָפּע האָבן געפירט מאַרקסן צו דער איבערצייגונג, אַז עס איז נישטאָ קיין אָביעקטיווע מעגלעכקייט און קיין האָפענונג אויף אַ באַל־דיקער רעוואָלוציע. ענגעלס, פרייליגראַט, וואָלף און די פיל אַנדערע רעוואָלוציאָנערן האָבן געטיילט מאַרקס אויפפאַסונג, אָבער שאַפּער, ווילליך, דער יינגער ליבקנעכט, האָבן געוואָלט אַרויסרופן נאָכאַמאָל די רעוואָלוציע. העס איז געשטאַנען אויף דער זייט פון די שטורעמ־דיקע רעוואָלוציאָנערן, אָבוואָל ער האָט זיך נישט אַריינגעוואָרפן אין אַקטיוון קאַמף. באַלד איז פון דער דאָזיקער אינערלעכער מחלו־קת דער „בונד״ זיך פאַנאַנדערגעפאַלן אין צוויי גרופן און איין גרופּע האָט עפנטלעך אויסגעשלאָסן די צווייטע פון בונד. דער „בונד פון די קאָמוניסטן״ האָט זיך פולשטענדיק אויפגעלעזט און איז כמעט פאַרשוווּנדן פון דער היסטאָרישער סצענע, נאָכדעם ווי די דייטשע רעגירונג האָט אַרויסגערופן דעם באַרימטן קעלנער קאָמוניסטן־פּראָצעס אין יאָר 1852.

פון יענער צייט שטאַמט אַ קליינע שריפט פון העסן אין דער פראַנצויזישער שפּראַך, אַרויסגעגעבן אין גענף (1851), וועלכע טראָגט דעם נאָמען: „דאָס לעצטע געריכט איבער דער אַלטער סאָציאַלער וועלט״. אין דער דאָזיקער שריפט זעט העס קלאָר די גרויסע באַדייטונג פון דעם עקאָנאָמישן פאַקטאָר אין דער סאָציאַלער אַנטוויקלונג און אין דער אַנטשטייאונג פון רעוואָלוציעס. ער שטייט אויף דעם זעלבן רעאַלן באָדן פון ווירקלעכקייט ווי מאַרקס, אָבער עס דערוועקט זיך אין אים דער אַלטער אידעאַליסטישער רעוואָלו־ציאָנער און ער פאָדערט אַקציע און רעוואָלוציאָנערן טאַט. ער זאָגט פאָלגנדיקע ווערטער: „די דייטשע סאָציאַליסטן ווייסן אַלץ, אָבער זיי קענען נישט האַנדלען. זיי באַזיצן נאָר דעם וואָפן פון דער קריטיק, כדי אָנצופאַלן אויף דער אַלטער סאָציאַלער וועלט. זיי פאַרשטייען זייער גוט די קונסט, ווי צו שניידן דעם קערפּער פון אונזער געזעלשאַפט, צו אַנטוויקלען איר עקאָנאָמיע און באַווייזן

איר קראַנקייט, אָבער זיי זיינען צו מאַטעריאַליסטיש, כדי צו האָבן דעם פייער, וועלכער עלעקטריזירט, וועלכער רייסט מיט זיך דאָס פאָלק... זיי האָבן פאַרביטן דעם נעפּלהאַפטן שטאַנדפּונקט פון די דייטשע פילאָזאָפן אויף דעם ענגן און קליינלעכן שטאַנדפּונקט פון דער ענגלישער עקאָנאָמיע”.

די דאָזיקע ווערטער זיינען געווען געצילט קעגן מאַרקסן. אפשר איז אָבער די דאָזיקע שאַרפע קריטיק ריכטיקער בנוגע צו דעם דייטשן סאָציאַליזם נאָך מאַרקסן און אָן מאַרקסן, איידער בנוגע צו מאַרקסן גופא. די דאָזיקע שעפעריש־קריטישע געדאַנקען זיינען יעדנפאַלס די לעצטע ווערטער פון העסן, מיט וועלכע ער האָט גע־ענדיקט זיין ערשטע רעוואָלוציאָנערע עפּאָכע, וועלכע האָט אין 1848 דערגרייכט איר העכסטן פּונקט.

6.

די פופציקער יאָרן פון פאָריקן יאָרהונדערט זיינען געווען יאָרן פון פּאָליטישער רעאַקציע. די רעוואָלוציע פון 1848 איז אין אַלע לענדער באַזיגט געוואָרן פריער פון דער קעגן־רעוואָלוציע און דערנאָך פון דער כוואַליע פון עקאָנאָמישן רייכטום, וועלכע האָט זיך אויסגעגאָסן איבער גאַנץ אייראָפּע. אין קאַליפאָרניע זיינען אַנט־דעקט געוואָרן די גאָלדמינען, און מערב־אַמעריקע האָט זיך געעפנט. באַנען האָט מען אָנגעהויבן בויען אין דער אַלטער און אין דער נייער וועלט, די גרויס־אינדוסטריע האָט זיך אָנגעהויבן גוואַלדיק אַנטוויקלען און באַזונדערס האָט זיך אָנגעהויבן פאַר ענגלאַנד אַ צייט פון עקאָנאָמישן אויפשטייג. די דאָזיקע עקאָנאָמישע אויפבליאונג האָט אָפּגעטויט יעדע ווייטערדיקע רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג אין איר וואָרצל. מאַרקס האָט דאָס ריכטיק געזען שוין אין אָנהייב פון די פופציקער יאָרן און האָט געפירט אַ ביטערע קריטיק קעגן אַלע די עמיגראַנטן, וועלכע האָבן געוואָלט אויף אַ קינסטלעכן אופן אַראָפּברענגען נאָכאַמאָל די רעוואָלוציע.

אין דעם רעוואָלוציאָנערן לאַגער אין אייראָפּע איז געוואָרן שטיל. די רעוואָלוציאָנערן פון 1848 האָבן זיך צעזייט און צע־שפּרייט איבער דער וועלט און פיל זיינען איבערגעגאַנגען צוריק צו דער רואיקער און באַקוועמער וועלט פון דער בירגערלעכער געזעל־

שאַפט. ווייטלינג האָט אויסגעוואַנדערט קיין אַמעריקע, ווו ער האָט זיך אָפּגעגעבן מיט וויסנשאַפט. באַקונין איז געלעגן אין די פעסטע לאַפּעס פון דער רוסישער רעגירונג. מאַרקס איז צוזאַמען מיט ענ־געלסן געווען אין לאָנדאָן, ווו ער האָט געאַרבעט ליטעראַריש און איז געווען דער מיטאַרבעטער פון דער ניו־יאָרקער „טריבון״. אין יענע יאָרן האָט מאַרקס, נישט קוקנדיק אויף זיין שרעקלעכער מאַטעריעלער נויט, דורך אייזערנעם פלייס און אומגעהייערער אַר־בעט, צונויפגעקליבן דעם וויסנשאַפטלעכן מאַטעריאַל פאַר דעם „קאַפּיטאַל״, וועלכער איז געוואָרן דער קריטישער וואָפן קעגן דער עקזיסטירנדיקער געזעלשאַפט.

מאָזעס העס איז אין די פופציקער יאָרן געשטאַנען אין אַ זייט פון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג אין אייראָפּע, אויף וויפיל אַזאַ באַוועגונג איז נאָך אָנגעגאַנגען. די אַלגעמיינע רעאַקציע און באַזונדערס די פּראָקלאַמירונג פון נאַפּאָלעאָנען דעם דריטן, דעם 2 דעצעמבער 1851, אַלס קייסער פון פראַנקרייך, האָט אַרויפגע־וואָרפן אויף העסן אַ טיפן אומעט און אָנגעפילט זיין האַרץ מיט פאַר־צווייפלונג. פון גענף, ווו ער האָט דאַמאָלסט געלעבט, פאָרט ער נאָך קיין בעלגיען און פּרובירט זיך באַזעצן אין לוטיך און שפּעטער אין אַנטווערפּן. אָבער די פּרייסישע רעגירונג פאָדערט, אַז מען זאָל העסן איבערגעבן אין אירע הענט, אַלס אַ רעוואָלוציאָנער, וועלכער איז פאַראורטיילט געוואָרן צום טויט. העס פאַרלאָזט דערפאַר בעל־גיען און געפינט נאָכאַמאָל זיין היים אין פּאַריז. אָבער דאָס מאָל איז פאַר אים פּאַריז נישט מער די שטאָט פון רעוואָלוציאָנערער אומרואיקייט, נאָר אַן אָרט פאַר שטילער וויסנשאַפטלעכער אַרבעט. ער הייבט אָן שטודירן נאַטורוויסנשאַפט, אַסטראָנאָמיע, געאָלאָגיע, העכערע מאַטעמאַטיק און ווערט אַ מיטאַרבעטער פון פיל דייטשע נאַטורוויסנשאַפטלעכע צייטשריפטן. אין דער נאַטורוויסנשאַפט בלייבט ער אָבער שטענדיק דער פילאָזאָף און באַטראַכט אַלע פּראָ־בלעמען פון זייער העכערן, אַלגעמיינעם שטאַנדפּונקט. אין דער זעלבער צייט גייט העס איבער פון אַלגעמיינע באַטראַכטונגען און אידעען, צו וועלכע ער איז געווען געוווינט אין די פריערדיקע יאָרן, צו די איינצלהייטן, צו די עלעמענטן. אויב פריער האָט העס באַשאַפן זיך דעם אַלגעמיינעם באַגריף „מענטש״, האָט ער אים איצט, אין די יאָרן פון זיין וויסנשאַפטלעכן איינצל־שטודיום, צעגלידערט אין זיי־

נע יסודות, זיינע עלעמענטן און האָט שוין געזען אין דער ראַסע, דער געשיכטע, די פסיכישע אייגנטימלעכקייטן, דיווירקלעכע עלע־מענטן פון דעם ביז איצט אַבסטראַקט־פאַרגעשטעלטן „מענטש". די מענטשהייט איז פאַנאַנדערגעפאַלן אין נאַציאָנאַליטעטן. די צען יאָר וויסנשאַפטלעכע אַרבעט זיינען געווען די בריק פון זיין „היילקער געשיכטע פון דער מענטשהייט" צו „רוים און ירושלים, די לעצטע נאַציאָנאַליטעטן־פראַגע".

עס האָט אָבער געמוזט צוקומען נאָך אַן אויסערלעכער פאַק־טאָר, כדי העס זאָל מאַכן אַן אַנטשיידנדיקן שריט אויף דעם וועג פון נאַציאָנאַליזם בכלל און יידישן נאַציאָנאַליזם בפרט. וויבאַלד נאָר העס איז דורך זיינע פילאָזאָפישע און נאַטורוויסנשאַפטלעכע שטו־דיען געקומען צו דער אידעע, אַז די ראַסע און נאַציע זיינען שעפע־רישע כחות פון דער געשיכטע און לעבן, וועלכע זיינען מסוגל אָנ־צווואַקסן און זיך נאָך ווייטער אויסצובילדן אין דעם היסטאָרישן שטראָם, האָט ער זיך געמוזט דערמאָנען אין זיין יידישער נאַציע. וואָרום אייגנטלעך האָט העס קיינמאָל דאָס יידישע פאָלק נישט פאַרגעסן, דערצו איז ער געווען צופיל אַ יידישער תלמיד חכם און האָט געהאַט אַ צו טיפע און רעוואָלוציאָנערע נשמה. און אָט איז צוגעקומען אַן אויסערלעכער פאַקטאָר, וועלכער האָט געגעבן דעם שטויס דערצו, אַז זיין באַהאַלטענער ירושלים זאָל ניי געבוירן ווערן און דאָס איז געווען די באַפרייאונג פון רוים. נאָכדעם, ווי עס האָט זיך באַפרייט די היילקע שטאָט אויף דעם טייך פון טיבער, איז אויך געקומען די צייט פאַר דער אייביקער שטאָט אויף דעם באַרג מוריה. נאָך דער באַפרייאונג פון רוים, מוז קומען די באַפריי־אונג פון ירושלים, — אַזוי זאָגט העס אין „רוים און ירושלים".

אין יאָר 1859 איז אויסגעבראָכן די מלחמה צווישן איטאַליען און עסטרייך פאַר דער באַפרייאונג און אויפלעבונג פון איטאַליען. אין איטאַליען האָבן די מאַסן דערוואַכט צו אַ נאַציאָנאַל־רעוואָלוציאָ־נערער באַוועגונג, און ווידער איז אייראָפּע און באַזונדערס פראַנק־רייך אומרואיק געוואָרן און איז אַרויס פון דעם צושטאַנד פון דער קאָנטער־רעוואָלוציאָנערער נידערגעשלאָגנקייט. אמת, נאַפּאָלעאָן דער דריטער איז געווען פאַרבונדן מיטן דאָזיקן קריג, פון וועלכן ער האָט געזוכט צו פאַרשטאַרקן זיין אייגענע, קייזערלעכע פּאָזיציע און

זיין טראָן, אָבער די לופט אין אייראָפע איז געוואָרן אָנגעפילט מיט נאַציאָנאַלער און רעוואָלוציאָנערער עלעקטריע. די איטאַליענישע רעוואָלוציאָנערן מ אַ צ י נ י און ג אַ ר י ב א ל ד י זיינען אויפגעוואָקסן צו דער הויך פון נאַציאָנאַלע העלדן. אין פרייסן איז נאַטירלעך דאַמאָלסט אַרויפגעשווומען די פראַגע, פאַר וועמען זאָל זי שטיין און אויף וועלכער זייט עס דאַרפן ליגן די דייטשע סימפאַטיעס. די גאַנצע עפנטלעכע מיינונג, באַזונדערס די דעמאָקראַטישע, האָט דיסקוטירט די נייע פראַגע מיט אַ הייסן אינטערעס.

די פירער פון סאָציאַליזם האָבן גלייך געלאָזט הערן זייער שטים וועגן דער באַפרייאונג פון איטאַליען, וועלכע איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַן אַלגעמיין אייראָפעאיש פראָבלעם. צוערשט איז אַרויסגעטרעטן ענגעלס מיט אַ שריפט: „פאָ און ריין”, אין וועלכן ער האָט פאָלעמיזירט קעגן דער דאַמאָלסט ברייט פאַרשפרייטער אויפפאַסונג, אַז דער דייטשער רייך מוז באַשיצט ווערן ביי דעם איטאַליענישן טייך פאָ, און אַז אין דער אָפשוואַכונג פון עסטרייך דורך דער באַפרייאונג פון איטאַליען, איז אַ סכנה פאַר דער צוקונפט פון גאַנץ דייטשלאַנד.. ענגעלס טרעט אַרויס פאַר דער באַפרייאונג פון איטאַליען פון דעם פרעמדן, עסטרייכישן יאָך, אָבוואָל ער ווייזט אויף דעם גאַנצן עגאָאיזם און אַוואַנטורע פון נאַפאָלעאָנען אין דעם דאָזיקן קריג. די דאָזיקע שריפט האָט ענגעלס אַרויסגעגעבן מיט דער צושטימונג פון מאַרקסן, וועלכער האָט די זעלבע געדאַנקען אַנטוויקלט אין דעם „ניו־יאָרקער טריבון”. באַלד נאָך ענגעלסעס שריפט איז לאַסאַל אַרויסגעטרעטן מיט אַ שריפט: „דער איטאַליענישער קריג און די אויפגאַבע פון פרייסן”. לאַסאַל טרעט אַרויס מיט גרויסער באַגייסטערונג פאַר דער באַפרייאונג פון איטאַליענישן פאָלק, וועלכעס האָט אַ רעכט דורך זיין גאַנצער פאַרגאַנגענהייט, קולטור, זיינע קאַמפן און האָפענונגען אויף נאַציאָנאַלער זעלבסטשטענדיקייט. אין דער דאָזיקער שריפט רעדט לאַסאַל בכלל וועגן דער רעכט פון פעלקער אויף נאַציאָנאַלער באַפרייאונג און ווידעראויפלעבונג.. די דעמאָקראַטיע איז די אינערלעכע אויטאָנאָמיע פון אַ פאָלק, וועלכע איז אָבער נאָר דאַן מעגלעך, ווען דאָס פאָלק איז פריי פון יעדער פרעמדער הערשאַפט.. דער באַזיס און דער קוואַל פון דער דעמאָקראַטיע איז די פרייע, אומאָפהענגיקע נאַציע. די דעמאָקראַטיע, וועלכע פאָדערט פאַר זיך פרייהייט פון נאַציאָנאַלי־

טעט, אָבער וויל דעראָבערן און באַהערשן אַנדער נאַציאָנאַליטעטן, אַזאַ דעמאָקראַטיע איז אומטריי געוואָרן דער אידעע פון דעמאָקראַטיע. אין זיין ווענדונג צום אינטערנאַציאָנאַל וועגן דעם דייטש־פראַנצויזישן קריג מיט צוועלף יאָר שפּעטער, האָט מאַרקס די דאָזיקע געדאַנקען וועגן דער באַציאונג פון פאָלק צו פאָלק אויסגעדריקט נאָך פיל טיפער און מאָראַליש־אַלגעמיינער: צווישן פאָלק און פאָלק מוזן עקזיסטירן די זעלבע געזעצן פון מאָראַל און רעכט, ווי צווישן מענטש און מענטש. אַזוי האָט דורך דער לערע פון דער געשיכטע, מאַרקס און לאַסאַל פאַרלאָזן זייער פריערדיקע שפּאָטישנעגאַטיווע האַלטונג צו אונטערדריקטע פעלקער, ווי צום ביישפּיל צו די קליינע סלאַווישע פעלקער, צו מעקסיקע, און האָבן זיך אויפגעהויבן צו דער אַנערקענונג פון די רעכט פון די נאַציאָנאַליטעטן און דעם נאַציאָנאַלן פּרינציפּ אין דער געשיכטע און פּאָליטיק.

.7

לאַסאַל און שפּעטער אויך מאַרקס, האָבן אָנערקענט די רעכט און די פליכט פון די נאַציעס בכלל אויף נאַציאָנאַלער זעלבסטשטענדיקייט. דער דריטער גרויסער יידישער סאָציאַליסט העס האָט פּראָקלאַמירט די אידעע פון דער יידישער נאַציאָנאַליטעט און האָט דער ערשטער געבראַכט דעם יידישן פאָלק די בשורה פון דער היסטאָרישער אויפלעבונג. אין יאָר 1862 איז דערשינען דאָס באַרימטע ווערק פון מאָזעס העס: „רוים און ירושלים".

„רוים און ירושלים" איז נישט קיין סיסטעמאַטיש ווערק וועגן נאַציאָנאַליזם, יידנטום, יידן, דעם יידישן פּראָבלעם. אַזאַ סיסטעמאַטיש ווערק וואָלט אין זיך געדאַרפט אַנטהאַלטן אַלגעמיינע געשיכטע־פילאָזאָפיע, סאָציאָלאָגיע, פילאָזאָפיע פון דער יידישער געשיכטע, די אונטערזוכונג פון דער מאַטעריעל־קולטורעלער לאַגע פון יידן אין דער קעגנוואַרט, די באַציאונג צווישן די פעלקער און יידן, די וועגן און מעגלעכקייטן פון אַ יידישער קאָלאָניזאַציע אין צוזאַמענהאַנג מיט די אַנטוויקלונגס־מעגלעכקייטן פון אָריענט. אַלס ערשט ווערק וועגן די דאָזיקע פּראָבלעמען וואָלט עס געמוזט זיין אָנגעפילט מיט פּאָלעמיק, פּובליציסטישע אָפּרעכענונג און דיס־

קוסיעס. דער אינסטינקט פון דעם אַנטדעקער האָט געוויזן העסן די ריכטיקע פאָרם פאַר זיין ווערק: נישט אַ סיסטעם, נאָר לויזע געדאַנקען צו אַ סיסטעם, נישט דער בנין, נאָר די ציגל צו דעם בנין. „רוים און ירושלים״ איז אָנגעשריבן אין צוועלף בריוו צו אַ פריינדין, צו וועלכע עס קומען נאָך צו אָנמערקונגען, אַן עפּילאָג פון זעקס קאַפּיטלען און צען נאָטן. אין דער דאָזיקער נישט צוזאַמענהאַנגיקער פאָרם, האָט דער פּראָפעסער אַרויסגעזאָגט זיינע נייע, איבערראַשנדיקע געדאַנקען.

אין „רוים און ירושלים״, אַקוראַט ווי אין אַלע זיינע פריערדיקע ווערק, גייט העס אַרויס פון דער ספּינאָזישער פילאָזאָפיע, וועלכע איז ביי אים די העכסטע, אמתע און יידישע פילאָזאָפיע, אַז די וועלט איז אַן איינהייט, אַל־איייניק און איינציק. נאָר פאַר אונזער באַשרענקטן פאַרשטאַנד וויקלט זיך די וועלט פאַנאַנדער אין איר פאַרשידנאַרטיקייט פון דערשיינונגען. הינטער דער פאַרשידנאַרטיקער שאַפונג שטייט דער איינהייטלעכער שעפער, אָבער נישט מחוץ פון דער שאַפונג, נאָר אין איר גופא, אַלס איר אמתער וועזן, איר מהות, איר אורזאַך און איר לעבן. פאַר די דאָזיקע יידיש־ספּינאָזישע אידעען געפינט העס באַווייזן פון דער מאָדערנער נאַטורוויסנשאַפט. די גרעסטע אַנטדעקונג פון דער מאָדערנער נאַטורוויסנשאַפט, דאָס געזעץ פון דער דערהאַלטונג פון קראַפט, זאָגט די זעלביקע זאַך, וואָס די אמתע רעליגיע, די תורה, און די אמתע פילאָזאָפיע, דער ספּינאָזיזם. די אַל־אייניקע, אומענדלעכע און אייביקע קראַפט דריקט זיך אויס אין די פאַרשידנאַרטיקע, פאַרגענגלעכע און פאַרענדערלעכע דערשיינונגען פון דער נאַטור. „אַלעס פאַרגענגלעכע איז נאָר אַ פאַרגלייכניש״ — האָט אויך ג ע ט ע געפילט.

די דאָזיקע געשאַפענע וועלט, אין וועלכער דער שעפער לעבט, איז אַ שטענדיק זיך ווייטער שאַפנדיקע וועלט. די וועלט ווערט פאַנאַנדערגעטיילט אין דריי קעניגרייכן אָדער ספערן: אין די קאָסמישע, אָרגאַנישע און סאָציאַלע לעבנס־ספערן. אָבער די דאָזיקע דריי וועלטן, די קאָסמישע, אָרגאַנישע און סאָציאַלע באַשטייען נישט פון אייביק אָן, זיינען נישט קיין קדמונים, נאָר זיינען אויך פּראָדוקטן פון דער אייביקער שאַפונג. די אַטאָמען, דאָס הייסט, די יסודות פון דער קאָסמישער וועלט, עקזיסטירן נישט פון אייביק אָן, נאָר זיי

זיינען אַמאָל אַנטשטאַנען שעפעריש פון אומענדלעך פאַרקלענערטן רוים. די קיימע, די דאָזיקע יסודות פון דער אָרגאַנישער וועלט, זיינען אויך נישט אייביקע אָרגאַנישע עלעמענטן, ווי פיל מיינען, נאָר זיי זיינען אַנטשטאַנען דורך אַ שאַפונגס־אַקט פון דער נישט־אָרגאַני־שער, קאָסמישער וועלט. וואָס אין דער קאָסמישער וועלט זיינען די אַטאָמען, דאָס זיינען אין דער אָרגאַנישער וועלט די קיימע און אין דער סאָציאַלער וועלט די אַנטפּלעקונגען, די התגלות, די נייע שעפע־רישע אידעען, וועלכע זיינען אויך דער רעזולטאַט פון אַ שעפערישן אַקט. די גאַנצע וועלט ווערט באַהערשט פון געזעץ פון אַנטוויקלונג, שאַפונג, ווערן, און עס פאַרווירקלעכט זיך אין אים אַ פּלאַן און אַ העכערער צוועק. די וועלט איז נישט קיין בלינדער דראַנג פון אומ־גליקלעכן ווילן, ווי שאָפּענהויער לערנט, נישט קיין דיאַלעקטישע אַנטוויקלונג פון דער אַבסטראַקטער אידעע, וואָס איר שליסל ליגט אויסערהאַלב פון דער לעבעדיקער רעאַליטעט, לויט העגעלס פּי־לאָזאָפיע, זי איז נישט שטענדיקער, אומענדלעכער פאַרשריט אָן אַ ברעג און אָן אַ סוף, ווי די מאַטעריאַליסטישע נאַטור־פאָרשער מיינען, נאָר זי האָט אַ שכלדיקן זין אין זיך זעלבסט, אַ סוף און אַ צוועק אין איר פאַרשריט, און דאָס איז די האַרמאָניע, דער שלום פון אַלע שטרייטנדיקע עלעמענטן, די פאַרייניקונג פון אַלע קעגנ־זאַצן אין דער העכסטער איינהייט.

העס רופט אָן די דאָזיקע וועלט־אַנשויאונג, די גענעטישע וועלט אַנשויאונג, אָדער אויך די יידישע וועלט־אַנשויאונג. אין דער דאָ־זיקער וועלט־אַנשויאונג קלינגט די פילאָזאָפיע פון דער תורה, וועלכע זעט די גאַנצע וועלט פון שטאַנדפּונקט פון דער שעפערישער צייט, און די פילאָזאָפיע פון ספינאָזאַן, וועלכער זעט היגטער דער פאַר־שידנאַרטיקער, אין דערשיינונגען פאַנאַנדערפאַלנדיקער, אין גייסט און מאַטעריע צעריסענער וועלט, די אמתע, אייביקע אַל־איינהייט. ווי קלינגט דאָך די דאָזיקע גענעטישע וועלט־אַנשויאונג פון העסן נאָענט און קרובהדיק צו העגרי בערגסאָנס פילאָזאָפיע פון דער שע־פערישער עוואָלוציע און דער צייט, וועלכע האָט איר וווּנדערבאַרע אורקראַפט צו באַשאַפן יש מאין.

די עוואָלוציע פון דער קאָסמישער און אָרגאַנישער וועלט האָט זיך שוין פאַרענדיקט, אַבוואָל קאָסמישע און אָרגאַנישע מאַטעריעס

אַנטשטייען נאָך פאַר איינס דורך שעפערישע אַקטן, אָבער די סאָציאַלע עוואָלוציע האָט זיך נאָך נישט געענדיקט. דער סוף און דער צוועק פון דער סאָציאַלער עוואָלוציע איז דער היסטאָרישער שבת, אַזוי ווי דער סוף פון דער עוואָלוציע פון דער נישט אָרגאַנישער און אָרגאַנישער וועלט איז דער נאַטור־שבת. דער נאַטור־שבת איז שוין געקומען, אָבער דער געשיכטע־שבת דאַרף ערשט קומען, ער דאַרף קומען אין דער אַלגעמיינער האַרמאָניע, אין דער מלכות המשיח, אין דעם אַלוועלטלעכן סאָציאַליזם. וואָס איז אָבער דער סאָציאַליזם? דער סאָציאַליזם איז נישט נאָר דער וועג צו דעם העכסטן גליק און צו דער העכסטער מאַכט, נאָר ער איז די העכסטע מאָראַלישע פולקאָמקייט פון דעם מענטשן. אַזוי לאַנג ווי די מענטשן זיינען נישט געווען רייף, האָבן זיי זיך געלאָזט פירן פון תאוות, נאַרישקייט און אוממאָראַלישקייט, האָבן זיי געקענט שטרעבן צו מאָראַל. אין דער סאָציאַליסטישער צוקונפט וועט דער מענטש מ ו ז ן לעבן מאָראַליש און די דאָזיקע מאָראַלישע נויטווענדיקייט איז די הייליקייט. דער מענטש וועט זיין מאָראַליש פריי, וואָרום ער וועט לעבן מיט באַוווסטזיין און מיט אַ ווילן לויט זיין באַשטימונג און זיין ווילן וועט זיין אין הסכם מיט דעם געזעץ און ווילן פון גאָט. אַזוי וועט זיך אין דעם געשיכטע־שבת פאַרווירקלעכן דער העכסטער ציל פון דעם וועלט־אַל, דער פולקאָמער מענטש, וועלכער וועט דערקענען גאָט, דאָס הייסט, די אַל־איינציקע וועלט און וועט פריי לעבן לויט איר אינערלעכן געזעץ און שכל. דער סאָציאַליזם איז ביי העסן קיינמאָל נישט געווען נאָר אַ נייע געזעלשאַפטלעכע אָרגאַניזאַציע, נאָר ער מאָלט זיך אים שטענדיק אַלס די טעכנישע מעגלעכקייט פאַר דעם נייעם, אידעאַלן מענטש.

אויף דער העכסטער שטופע פון דעם אָרגאַנישן לעבן איז אַנטשטאַנען דער מענטש, די מענטשלעכע ראַסע, אויך אַלס פרוכט פון אַ שעפערישן אַקט. וואַרשיינלעך נאָך פון דער שויס פון נידעריקע פאַר־היסטאָרישע ראַסן זיינען ארויסגעוואַקסן און האָבן זיך אויפגעהויבן די גרויסע היסטאָרישע ראַסן, פון די דאָזיקע מענטשלעכע ראַסן זיינען אַרויסגעקומען די צוויי שעפערישע ראַסן: די אינדאָ־גערמאַנישע און די סעמיטישע. די איידלסטע שפּראָצונג פון דער אינדאָ־גערמאַנישער ראַסע איז דאָס גריכישע פאָלק, פון דער

סעמיטישער ראַסע איז דאָס פרומע יידישע פאָלק. דאָס אַריסטאָ־קראַטישע גריכישע פאָלק און דאָס יידישע פאָלק זיינען די צוויי געניאַלע פעלקער, וועלכע האָבן באַשאַפן די מענטשלעכע קולטור. העס גלויבט אין דער אורשפּרינגלעכער עקזיסטענץ פון די פאַרשי־דענע ראַסן, ער איז פּאָליגעניסט, אין קעגנזאַץ צו דער מאָנאָגעניס־טישער טעאָריע, וועלכע זאָגט, אַז אַלע מענטשלעכע ראַסן שטאַמען פון איין ראַסע. די ראַסן זיינען די אורזאַך פון דעם סאָציאַלן, היסטאָרישן לעבן, וועלכעס אַנטוויקלט זיך דורך די ראַסן־קעגנזאַצן צו דער לעצטער סאָציאַלער, היסטאָרישער אייגהייט. די איינהייט פון דער מענטשהייט איז נישט דער אָנהויב, נאָר דער סוף פון דער מענטשלעכער געשיכטע, די פּרוכט פון דעם העכסטן לעבנס־ווילן פון די פעלקער, די אויספירונג פון זייערע פאַרשידענע, נאַציאָנאַלע מיסיעס.

די גריכן און די יידן זיינען די שעפער פון צוויי גאַנץ פאַר־שידענע קעגנזעצלעכע וועלט־אַנשויאונגען. די גריכן זיינען אַרויס־געגאַנגען פון דער פאַרשידנאַרטיקייט פון לעבן, די יידן האָבן דער־קענט די איינהייט. די גריכן האָבן פאַרשטאַנען די וועלט אַלס אַן אייביקן זיין, די יידן אַלס אַן אייביקן ווערן, דער גריכישער גייסט האָט דורכגעדרונגען די רוימלעכע פאַנאַנדערטיילונג, דער יידישער גייסט דעם צייטלעכן סדר.. אין גריכישן גייסט שפּיגלט זיך אָפּ די פאַרענדיקטע שאַפונג, אין יידישן גייסט דער שאַפנדער פּרינציפּ, די עקזיסטענץ. די גריכן זיינען די פאַרטרעטער פון דעם נאַטור־שבת, די יידן פון דעם געשיכטע־שבת. דאָס גריכנטום איז אַ נאַטור־רעליגיע, דאָס יידנטום אַ געשיכטע־רעליגיע. די גריכן האָבן פאַר־שענערט דעם אינדיווידואום, דאָס יידנטום וויל אַריינטראָגן מאָראַל און אמת אין דער מענטשהייט. דאָס גריכנטום האָט געזען אין דער פאַרגאַנגענהייט דאָס גאָלדענע צייטאַלטער, דאָס יידנטום האָט באַשאַפן די אידעע פון משיח, דער דערלייזונג אין דער צוקונפט, אין דעם אַחרית הימים, אין דעם קץ.

העס איז דערפאַר דער פאַרניינער און קעגנער פון קריסטנטום, אָבער נישט פון יענעם אור־קריסטנטום, וואָס איז געווען רעוואָ־לוציאָנער און קאָמוניסטיש יידנטום אין ארץ־ישראל אין דעם ערשטן יאָרהונדערט און האָט געוואָלט אַראָפּברענגען די משיח־גאולה אויף

דער וועלט. אין יענער גרויסער צייט פון די איסיים, פון די משיחיים, פון די סאָציאַל־רעליגיעזע סעקטעס אַרום דעם חורבן בית שני, וועלכע זיינען געווען קעמפער פאַר פרייהייט און זיינען נאָכגעגאַנגען נאָך דעם חסידיש־קאָמוניסטישן אידעאַל: שלי שלך, ושלך שלך, — אין יענער גרויסער צייט זעט העס דעם העכסטן הערלאָישן פאַרזוך פון נבואה־יידנטום זיך צו פאַרווירקלעכן אין לעבן. אָבער נאָך דעם אונטערגאַנג פון פאָלק ישראל און דער פאַנאַנדערפאַלונג פון דער אַנטיקער וועלט, האָבן זיך אין דעם נייעם פעלקער־כאַאָס צונויפגעמישט איבערנאַטירלעכע אידעען פון יידנטום מיט האַלב־מיטאָלאָגישע זכרונות פון דער גריכיש־רוימישער וועלט און עס איז אַנטשטאַנען אויף דעם באָדן פון דער מענטשלעכער מאַכטלאָזיקייט און פאַרצווייפלונג די קריסטלעכע יענע־וועלט־רעליגיע. דאָס קריסטנטום פאַרשפּרעכט די אינדיווידועלע דערלייזונג פון דעם מענטש, אויפן הימל אין דער שויס פון יעזוס קריסטוס בשעת דאָס יידנטום זאָגט נבואה די גאולה פון דעם כלל אויף דער וועלט דורך די ביאת המשיח. דאָס קריסטנטום פאָדערט נאָר גלויבן, דאָס יידנטום פאָדערט מעשים, מעשים טובים. דאָס קריסטנטום איז געוואָרן דער היפּוך פון יידנטום און די נאַטירלעכע אידעאָלאָגיע פון די באַרבאַרישע פעלקער אין די ערשטע יאָרהונדערטער. דער ספּיריטואַליסטישער תוכן, מיט וועלכן דאָס קריסטנטום צייכנט זיך אויס פּאָזיטיוו פון די מאַטעריאַליסטישע נאַטור־רעליגיעס, איז ווייטער נישט מער ווי אַ יסוד פון יידנטום.

אַזוי איז העס אַן אויסגעשפּראָכענער ראַסן־טעאָרעטיקער. די ראַסן־אייגנטימלעכקייט איז אַ שעפערישער היסטאָרישער פּרינציפּ, און דער וואָרצל פון סאָציאַלן לעבן ליגט אין דער ראַסן־קראַפט. די ראַסן - אידעאָלאָגיעס פון יידישן און גריכישן פאָלק, וועלכע שטאַמען נאָך פון דער ווייטער אור־געשיכטע, זיינען געבליבן לעבן אין דער פאַרשידנסטער אומגעבונג, זייערע שעפערישע ליכטזאָמען קאָנען אַפילו אַריבערגעפלאַנצט ווערן אויף אַנדערע פעלקער. מיט דער דאָזיקער ראַסן־טעאָריע וויל העס באַלייכטן די געהיימניספולע און פאַרבאָרגענע וועגן פון דעם מענטשלעכן גייסט.

דער עקאָנאָמישער מאַטעריאַליזם אין זיין וואולגאַרער פאָרם וויל אַרויסדרינגען און דערקלערן יעדע אידעאָלאָגיע פון די סאָציאַלע לעבנס־פאַרהעלטנישן, פון דער געזעלשאַפטלעכער סביבה, אָבוואָל

מאַרקס זעלבסט האָט קיינמאָל נישט אוגטערזוכט און אַ פשיטא שוין נישט דערשעפּט די אַנטשטייאונג און די ווייטערדיקע עקזיסטענץ און דעם שיקזאַל פון די מענטשלעכע אידעאָלאָגיעס. אין די געאָגראַפיש און קלימאַטיש נאָנטע לענדער האָט זיך אַנטוויקלט אַ טעכניש און סאָציאַל פאַרשידן לעבן, אַזוי אַז דער צוזאַמענהאַנג פון געאָגראַפיע און געשיכטע איז נישט קיין אַבסאָלוטער. דער קלאַסן־קאַמף האָט נישט אויפגעלעבט אין יעדער געזעלשאַפט און נישט ביי יעדער נאַציע, האָט זיך נישט גלייכאַרטיק אויסגעדריקט, האָט נישט מיט גלייכער קראַפט געשטורעמט און האָט נישט געפירט אומעטום צו דער סאָציאַלער באַנייאונג און אויפלעבונג. די געשיכטע פון די פעלקער, די געשיכטע פון אַלטערטום, פון פאָלק ישראל, גריכנלאַנד, רוים, איז די געשיכטע פון דעם פאַרשידענעם גורל פון קלאַסן־קאַמף, וועלכער איז באַשטימט געוואָרן פון די פאַרשידנסטע מאָטיוון און גאָר אין אַ גרויסער מדרגה פון דער נאַציאָנאַלער און ראַסן־אידעאָלאָגיע.

אָבער העס, וועלכער איז אַן אָנהענגער פון דער ראַסן־טעאָריע, איז ווייט דערפון צו גיין אין די זעלביקע וועגן, אין וועלכע עס זיינען געגאַנגען די ראַסן־טעאָרעטיקער, ווי גאָבינאָ, טשעמבערליין, אָדער גאָר ווי די סלאַוואָפילישע טעאָרעטיקער. פאַר יענע ראַסן־טעאָרעטיקער זיינען פאַראַן ווערטפולע און ווערטלאָזע ראַסן און נאַציעס; ראַסן, וועלכע האָבן אַ רעכט אויף געשיכטע און ראַסן, וועלכע לייקענען און שטערן דעם זין פון דער געשיכטע. ביי העסן זיינען אייגנטלעך אַלע נאַציעס אויסגעקליבענע, אַתה־בחרתנו־פעלקער. יעדעס פאָלק מוז האָבן, ווי דאָס יידישע פאָלק, אַ מיסיע, אַ היסטאָרישן קולט, מוז ווערן גאָטס פאָלק.

דאָס יידישע פאָלק מוז נאַציאָנאַל זיך דערקענען און פּאָליטיש אויפלעבן אין ארץ־ישראל, כדי צו דערפילן זיין היסטאָרישע מיסיע דעם סאָציאַליזם, דעם געשיכטע־שבת. דאָס ווידעראויפגעלעבטע זעלבשטענדיקע יידישע פאָלק וועט אַ דאַנק זיין שעפערישן געניוס, ווייטער אויסבילדן די יידישע ביבל־רעליגיע צו אַ ווייסנשאַפטלעכער אַנטוויקלונגס־לערע פון דעם קאָסמישן, אָרגאַנישן און סאָציאַלן לעבן. די באַגרינדונג פון אַ נייער, סאָציאַלער וועלט און די שאַפונג פון אַ נייער וועלט־רעליגע, אָדער בעסער געזאָגט פון אַ נייער און באַנייטער רעליגיע פאַר דער וועלט, איז

דער העכסטער צוועק פון דעם יידישן רענעסאַנס. דורך ספינאָזאַ, וועלכער האָט געפּרוווט פאַרייניקן דעם יידישן געניוס מיט דער וויסנשאַפט, איז שוין געלייגט געוואָרן דער יסוד צו דער יידישער וועלט־רעליגיע פון דער צוקונפט.

העס שרייבט זיין „רוים און ירושלים״ אין דער עפּאָכע פון דער הערשנדיקער אַסימילאַציע. ער מוז דערפאַר פאַראיינס אונ־טערשטרייכן און דערמאָנען, אַז די יידן זיינען אַ נאַציע און מוז פירן אַ פּאָלעמיק קעגן די אַסימילאַטאָרן פון דער צייט. די יידן האָבן דורכאויס נישט פאַרלוירן זייער ראַסן־טיפּ אין לויף פון די יאָרטויזנטער פון גלות און האָבן אויך נישט פאַרלוירן זייערע נאַ־ציאָנאַלע אייגנשאַפטן, זייער נאַציאָנאַל־פּאַטריאָטיש געפיל. די אומ־קערונג אַהיים אין ארץ־ישראל, די האָפענונג אין דעם פּאָליטישן משיח איז קיינמאָל נישט פאַרשוווּנדן פון דער יידישער געשיכטע, נישט פון דער רעליגיע, נישט פון לעבן, נישט פון דער פאַמיליע. דער גלויבן אין דער אומקערונג האָט געהאַט אויך אַ שטענדיקע טיפע ווירקונג אויף דער גאַנצער לעבנס־פירונג פון די יידן. די גאַנצע יידישע רעליגיע, וועלכע איז אייגנטלעך נישט קיין רעליגיע פון גלויבונגען און דאָגמעס, נאָר אַ רעליגיע פון מעשים, פון לעבן וועלכע אנטוויקלט זיך און ענדערט זיך אין גאַנג פון לעבן, איז אויפגעבויט אויפן יסוד פון דער יידישער נאַציאָנאַליטעט. די שיבת ציון וירושלאם איז דער לייט־מאָטיוו פון דעם יידישן רעליגיעזן קולט.

העס קריטיקירט און מאַכט לעכערלעך די רעפאָרם־ראַבינער, וועלכע לייקענען די יידישע נאַציע און האָבן פון דער יידישער רעליגיע, פון דער יידישער שול און דער יידישער תפילה אַרויס־גענומען די לעבעדיקע נאַציאָנאַלע נשמה. די רעפאָרם־ראַבינער האָבן מיט זייער טרוקענעם ראַציאָנאַליזם פאַרקריסטלט די יידישע רעליגיע און צוגערויבט איר טיפזיניקן אינהאַלט... אין פאַרגלייך מיט די אַסימילירטע רעפאָרמיסטן, זיינען שוין אָרטאָדאָקסן פיל נענטער צו דעם אמת, פיל אויפריכטיקער און זיכערער אין זייער יידיש־קייט. אָבער געוויס זיינען אויך די אָרטאָדאָקסן נישט דער חמר פון דער יידישער נאַציאָנאַלער צוקונפט, זיי זיינען פאַרגליווערט און פאַרשטיינערט געוואָרן אין זייערע זינלאָזע צערעמאָניעס און פאָר־מען, וואָס זייער סימבאָלישער זין האָט זיך אויסגעוועפּט און איז

די אָרטאָדאָקסן זעלבסט נישט מער באַוווסט. אָבער טראָץ רעפאָרמיסטן און אָרטאָדאָקסן זיינען אַפילו אין דער קעגנוואָרט פאַראַן שפּראָצונגען פון נאַציאָנאַלער אויפלעבונג און דאָס איז די נייע יידישע בעלעטריסטיק און די יידישע וויסנשאַפט, מיט דעם היסטאָריקער ג ר ע ץ אין דער שפּיץ. דאָ האָט העס, ווי אומעטום, דערפילט דעם וועזן פון א דערשיינונג, וואָס אונטערשיידט זיך פולשטענדיק פון דער דערשיינונג גופא. די יידישע בעלעטריסטיק אין דייטשלאַנד פון ק אַ מ פּ ע ר ט, פ ר אַ נ צ אָ ז און די יידישע וויסנשאַפט פון ג יי ג ע ר, ה אָ ל ד ה יי ם, י אַ ס ט, צ ו נ ץ אאַ״וו זיינען געווען דורכגעדרונגען פון דעם גייסט פון אַסימילאַציע און האָבן זיך אַפילו געשטעלט אין דינסט פון דער אַסימילאַציע. אָבער אין דער ווירקלעכקייט האָט די דאָזיקע דערוואַכנדיקע יידישע ליטעראַטור געוועקט די באַהאַלטענע יידיש־נאַציאָנאַלע ענערגיע און איז געוואָרן אַ טרייבנדיקער כח פאַר דער נאַציאָנאַלער דערוואַכונג. די זעלביקע דערשיינונג האָט זיך איבערגעחזרט מיט די יידן פון אַלע אַנדערע לענדער און די מאָדערנע יידישע ליטעראַטורן אין אַלע שפּראַכן, אַפילו אין יידיש און העברעאיש.

דאָס פּאָליטיש און נאַציאָנאַל אויפלעבנדיקע יידישע פאָלק וועט אָבער נישט נאָר פאַרווירקלעכן אַ נייע וועלט־היסטאָרישע אידעע, עס וועט זיך זעלבסט באַפרייען און אויסלייזן פון אונטערדריקונג, שאַנדע און דער סאָציאַלער פּאַראַזיטן־עקזיסטענץ פון גלות. נישט דער אַנטיסעמיטיזם, וועלכער האָט אין העס צייטן נאָר עקזיסטירט אַלס אַ מילדער יידן־האַס, וועט טרייבן דאָס יידישע פאָלק צו זייער היים. אַפילו נישט דער יידן־האַס אין די מזרח־אייראָפּעאישע לענדער האָט לויט העסן געקענט זיין די טרייבקראַפט צו דער אויסוואַנדערונג, וואָרום אין יענער צייט האָבן די די יידן אין רוסלאַנד געוואַרט אויף ישועות פון דעם ליבפולן רוסישן פאָלק און זיין אויפגעקלערטער רעגירונג. דער מאָראַלישער מאָטיוו אַליין צו באַפרייען זיך פון נאַציאָנאַלער שאַנדע און סאָציאַלער אומפּרוכטבאַרקייט און אומפּראָדוקטיוויקייט דאַרף טרייבן דאָס יידישע פאָלק צו אַן אייגענער היים. און דערביי זאָגט העס יענע מערקווירדיקע נביאישע ווערטער, וועלכע באַלייכטן די גאַנצע יידישע עקאָנאָמיק, ווי זי האָט זיך פאַנאַנדערגעוויקלט ערשט

אין אונזער צייט אין איר גאַנצער נישט נאָרמאַלקייט. ביי יידן, אַזוי זאָגט העס, מוז נאָך מער, איידער ביי יעדן אַנדערן אונטערגע־דריקטן פאָלק, די נאַציאָנאַלע זעלבסטשטענדיקייט זיין דער ער־שטער באַדינג פאַר יעדן סאָציאַל־פּאָליטישן פאָרשריט. אַ געמיינ־שאַפטלעך נאַציאָנאַל לאַנד איז דער יסוד פאַר געזונטע אַרבעטס־פאַרהעלטנישן, אַ פאָלק אין גלות, מוז ווערן אַ פאָלק פון פּאַראַזיטן, וואָס לעבט נאָר פון פרעמדער פּראָדוקציע. מיט אייגענע געדאַנקען האָט דאָ העס אָנגעצייכנט דעם גאַנצן שפּעטערדיקן סאָציאַליסטיש־ציוניסטישן בליק אויף דער יידישער עקאָנאָמיק אין גלות.

אויף וועלכער פּאָליטישער און קולטורעלער מאַכט קענען זיך אָבער יידן שטיצן אין זייער שטרעבונג און דראַנג צו ארץ־ישראל? די תשובה איז פאַר מאָזעס העסן זעלבסטפאַרשטענדלעך. פראַנק־רייך, דאָס לאַנד פון רעוואָלוציע, פון פרייהייט, פון רעפּובליק, דאָס פראַנצויזישע פאָלק, וואָס האָט אַ רעוואָלוציאָנערע און סאָציאַלע תכונה אין זיך, וועט קומען דעם יידישן פאָלק צו הילף. פראַנקרייך וועט דאָס טאָן אויס אידעאַלע מאָטיוון, אַקוראַט ווי אויס פּאָליטישע. די באַפרייאונג פון יידישן פאָלק איז נאָך אַלץ די פאָרזעצונג פון דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָלוציע און אירע אייביקע פריי־הייטס־אידעאַלן. אָבער פראַנקרייך האָט אויך אַ פּאָליטישן אינ־טערעס פאַר דער ווידעראויפלעבונג פון ארץ־ישראל דורך יידן. דאָס לאַנד אַרום דעם סועץ־קאַנאַל, אויף דעם וועג צו כינע און אינדיע, קען האָבן אַ גרויסע קאָמערציעלע און קולטורעלע צוקונפט און יידן קענען ווערן די נאַטירלעכע פּיאָנערן, כדי אויפצוועקן און אַנטוויקלען דאָס דאָזיקע לאַנד. העס באַוווּנדערט און שעצט דעם דייטשן געדאַנק, אָבער אַלע זיינע סימפּאַטיעס, אַלס ייד און רע־וואָלוציאָנערער סאָציאַליסט, זיינען, נאַטירלעך, אויף דער זייט פון פראַנקרייך. אין דער צייט פון העס איז פראַנקרייך געווען די גרעסטע מאַכט אין דער וועלט און האָט אויך באַהערשט דעם סועץ־קאַנאַל.

העס זעט פאָרויס די טענה, וועלכע מען קען האָבן פון דער יידישער זייט קעגן דעם ווידעראויפבוי פון אַ יידישער מלוכה אין ארץ־ישראל: אַ יידישע מלוכה אין ארץ־ישראל קען דאָך באַרויבן די יידן פון גלות פון זייערע בירגערלעכע רעכט. קעגן דער דאָזיקער טענה, וועלכע איז אין דער עפּאָכע פון ציוניזם געוואָרן די וויכטיק־

סטע טענה פון די בורזשואַזע, אַזוי אויך ווי פון די פּראָלעטאַרישע אַסימילאַטאָרן און פּראַקטיקער, קעגן אָט דער טענה ווענדעט זיך שוין העס. עס איז פאַר אים קלאָר, אַז אויך אונטער אַ יידישער מלוכה, וועלן מיליאָנען יידן לעבן אין די גלות־לענדער, אָבער יענע יידן דאַרפן נישט מורא האָבן פאַר זייער פּאָליטישן שיקזאַל. די גלייכבאַרעכטיקונג פון יידן איז אַ רעכט, וואָס קומט זיי און איז געשטיצט אויף די בירגערלעכע פליכטן, און איז נישט קיין אויסגעבעטענע גנאָד. די יידן פון גלות וועלן נישט פאַרלירן זייער בירגער־רעכט, נאָר פאַרקערט — ערשט דורך אַן אייגענעם שטאַאַט אין ארץ־ישראל וועלן זיי באַקומען דעם מוט און די איבעווייניקסטע באַרעכטיקונג צו נאַציאָנאַלער און בירגערלעכער אַנערקענונג אין דער גאַנצער וועלט. אויב אָבער די יידישע עמאַנציפּאַציע איז באמת נישט מעגלעך צו פאַרייניקן מיט דער יידישער נאַציאָנאַליטעט, דאַרף זיך דער ייד בעסער אָפּזאָגן פון דער עמאַנציפּאַציע, איידער אויפגעבן זיין נאַציאָנאַליטעט.

אין דער פאַרווירקלעכונג פון דער יידישער רענעסאַנס־אידעע פאַרייניקט העס מיט זיין פאַנטאַסטישן צוקונפט־בליק פּראַקטישן זין פאַר די רעאַלע מעגלעכקייטן אין דער קעגנוואַרט. ער רעדט פון דער באַגרינדונג פון אַ יידישן קאָלאָניזאַציע־אינסטיטוט און אַ יידישן קאָנגרעס, וועלכער זאָל פאָדערן פון דער וועלט די אומקערונג פון ארץ־ישראל צו יידן. ווי אַ צייכן פון דער נייער צייט, באַגריסט העס די ערשטע חברה פאַרן ישוב אין ארץ־ישראל, וועלכע איז גראָד אין יענער צייט געגרינדעט געוואָרן פון רבי צבי הירש קאַלישער אין טאָרן. עס מוז זיך אָנהויבן אַ יידישע קאָלאָניזאַציע אין ארץ־ישראל, פאַר וועלכער די מזרח־אייראָפּעאישע יידן זיינען דער נאַציאָנאַלער מאַטעריאַל. עס פאַרשטייט זיך, אַז אַ מאַסן־קאָלאָניזאַציע אין פּאַלעסטינע איז נאָר דאַן מעגלעך, ווען דאָרט זאָלן זיין בעסערע לעבנס־פאַרהעלטנישן, אַ קלענערער סאָציאַלער דרוק, אַזוי צו זאָגן, איידער אין די גלות־לענדער. די דאָזיקע קאָלאָניזאַציע־באַדינגונגען צו שאַפן איז די אויפגאַבע פון דער צייט, די פליכט פון די יידישע גבירים, דער אמתער ציל פון אַ וויטזיכטיקער נאַציאָנאַלער פּאָליטיק.

אָבער נישט נאָר די צוקונפטיקע אַנטוויקלונג פון דעם יידישן פאָלק און דעם ציוניזם, האָט העס פאָרויסגעזאָגט אין „רוים און

ירושלים״. ער האָט מיט דעם אויג פון אַ נביא פאָרויסגעזען די וועלט־פּאָליטישע אַנטוויקלונג, וועלכע האָט געפירט צו דעם איצטיקן וועלט־קריג און ראַסן־קריג. ער זעט די סכנה פאַר דער פרייהייט און דעם פּראָגרעס פון דער מענטשהייט, פון דער דייטשער רעאַקציע און פון דעם צוקונפטיקן קריג צווישן דעם רעאַקציאָנערן דייטשלאַנד און די פרייע, מערב־אייראָפּעאישע דעמאָקראַטישע פעלקער. אין יאָר 1871, נאָך דעם דייטש־פראַנצויזישן קריג, האָט מאַרקס אַרויסגעזאָגט די זעלביקע געדאַנקען וועגן דער סכנה פון אַ צוקונפטיקן ראַסן־קריג צווישן די דייטשן און די סלאַווישע און ראָמאַנישע ראַסן, וועלכע וועט אַריינוואַרפן די גאַנצע וועלט אין דער בלוטיקער פאַרניכטונג. נאָר העס האָט נאָך פיל פריער און אויך פיל קלאָרער, איידער מאַרקס, געזען, אַז די רעוואָלוציאָנערן און אמתע פריינט פון דייטשלאַנד זעלבסט, דאַרפן וועלן די מפּלה פון דייטשלאַנדס וואָפן.

עס איז איינס פון די וואונדערבאַרסטע נביאישע ביכער „רוים און ירושלים״!..

.8

עס איז לייכט זיך פאָרצושטעלן, וואָס פאַראַ איבעררעאַשנדיקע ווירקונג די דערשיינונג פון „רוים און ירושלים״ האָט געמאַכט אין דער יידישער וועלט. אַ יידישער רעוואָלוציאָנער דערקלערט דאָס יידנטום אַלס די רעליגיע פון סאָציאַליזם, אַלס די פאַרטיפסטע סאָציאַליסטישע מאָראַל און לעבנס־אָנשויאונג. אַ יידישער פאָרשער פירט דעם קאַמף קעגן דעם קריסטנטום, נעמט פון אים אַראָפּ זיין קולטור־מאַנטעלע און באַווייזט, אויף וויפיל עס איז דער רעאַקציאָנערער היפּך פון דעם סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערן יידנטום. אַ יידישער פּאַטריאָט דערקלערט דאָס יידישע פאָלק פאַר אַ נאַציע און פּרעדיקט די גרינדונג פון אַ יידישער מלוכה אין ארץ־ישראל, אונטער דער הילף און שוץ פון דעם רעוואָלוציאָנערן פעלקער־באַפרייענדיקן פראַנקרייך. די אָרטאָדאָקסן און די רעפאָרמירטע רבנים, די ליטעראַרישע כּלי קודש און טרייע דינער פון דער יידישער אַסימילירטער בורזשואַזיע, האָבן זיכער אַזאַ בוך נישט געקענט אַריבערטראָגן. וואָס גרעסער עס האָבן זיך אַרויסגעוויזן די ליטעראַרישע און וויסנ־

שאַפּטלעכע מעלות פון דעם בוך, אַלץ גרעסער איז געווען דער צאָרן און די אויפרעגונג.

מען איז אַרויסגעטרעטן מיט נישט איינגעהאַלטענעם כעס און אָפענעם שפּאָט קעגן דעם ערשטן סאָציאַליסטישן ציוניסט. מען האָט געשפּאָט און געלאַכט פון דעם נייעם בעל־תשובה. די אַסימילאַטאָרן האָבן גלייך אָנגעהויבן אַראָפּצוווישן פון זיך דעם פלעק פון יידישן נאַציאָנאַליזם, און נאָכאַמאָל האָט שטאָלץ געקלונגען דער אני־מאמין פון דעם אַסימילאַטאָר, אַז ער איז קודם כל אַ דייטש, אַ פראַנצויז, אַן ענגלענדער, אַן אַמעריקאַנער און דערנאָך ערשט אַ ייד. ווען עס זאָל אַפילו יידן ארץ־ישראל אָפּגעגעבן ווערן, וועלן דאָך די ציוויליזירטע יידן נישט פאַרלאָזן זייער ליב פאָטערלאַנד און וועלן נישט אומקערן זיך צו די קברים און חורבות. הייַנט זיינען יידן גאָרנישט פעאיק צו באַשאַפן אַן אייגענע קולטור. פּאַטריאָטיזם איז נישט ליבע צו דער ערד, צו די בערג און טאָלן, צו די פעלדער און טייכן, נאָר די ליבע צו די אינסטיטוציעס פון פאָטערלאַנד, וועלכע גיבן מאַטעריעלע נוצן. ראָטשילד וועט בעסער וועלן זיין דער ייד פון די קעניגן, איידער דער קעניג פון די יידן. אַ יידישע מלוכה איז קעגן גאָטס געבאָט אין דעם גלויבן אין משיחן און אַ יידישע מלוכה איז אַ רעאַקציאָנער פאַרעלטערטער געדאַנק, וועלכער איז קעגן דעם פּראָגרעסיוון גייסט פון דער צייט. מיט די דאָזיקע און ענלעכע טענות זיינען אַרויסגעטרעטן די דאַמאָלסדיקע יידישע פירער: פיליפּסאָן, לעוו, גייגער, די אָרטאָדאָקסן פון כל המינים און די רעפאָרמאַטאָרן. נאָר אברהם גייגער האָט דעם בעכער פון זיין קריטיק דערגאָסן נאָך מיט גאַל און ביטערקייט פון פערזענלעכע אָנפאַלן. העס האָט באַנקראָטירט אין סאָציאַליזם און רעוואָלוציע און פירט איצט דעם שווינדל פון נאַציאָנאַליזם, אַזוי האָט געזידלט גייגער און האָט אויך די יידישע נאַציע גופא געגעבן אַ טרעט מיטן פוס. צו מאַרקסן און ענגעלסן האָט דאָס נייע בוך פון העסן קענטיק נישט דערגרייכט, ווײַדום אין זייער קאָרעספּאָנדענץ ווערט דערפון גאָרנישט דערמאָנט. נאָר דער קריסטלעכער פילאָזאָף מישלע, וועלכער האָט אַרויסגעגעבן אַ צייטשריפט: „דער געדאַנקע", האָט געלויבט „רוים און ירושלים", נישט נאַטירלעך פאַר זיין אויפפאַסונג פון יידנטום, נאָר פאַר דעם פּלאַן פון אַ יידישן שטאַאַט אין פּאַלעסטינע. דעם איינציקן אויסנאַם פון אַלע יידישע צייט־גענאָסן האָט געמאַכט גרעץ, וועלכער האָט,

אונטער דער ווירקונג פון „רוים און ירושלים״, פאַרעפנטלעכט אין יאָר 1863 אין קאָמפּערטס „יאָרבוך פאַר איזראַעליטן״ אַן אַרטיקל: „די באַנייאונג פון דעם יידישן שטאַם״, אַן אַרטיקל, פון וועלכן עס רעדט אַ שטאַרקער אויפגעוואַכטער נאַציאָנאַלער געפיל.

העס האָט זיכער נישט דערוואַרט אין יענער צייט וועלכן עס איז פּראַקטישן רעזולטאַט פון זיין נבואה־בוך. צווישן די דייטשע יידן, צו וועלכע ער האָט זיך געווענדעט, איז נישט געווען קיין באָדן אַפילו פאַר אַ גייסטיקער שטרעמונג אין זין פון העסן. די יידישע בורזשואַזיע האָט דערהויבן צו אַן אמת דאָס אַלטע צינישע וואָרט: דאָרט איז דאָס פאָטערלאַנד, ווו עס איז גוט. די אַסימילאַציע איז געווען דער רעאַלער לעבנס־אינטערעס פון דער יידישער בורזשואַזיע און איר גייסטיקער אינטערעס איז אויסגעשעפּט געוואָרן מיט די קליינלעכע און נאַרישע מחלוקות וועגן אָרטאָדאָקסיע און רעפאָרם און די פאַרשידענע קאַריקאַטורעלע שאַטירונגען פון דער זעלביקער אָרטאָדאָקסיע און רעפאָרם. די פּאָלעמיק וועגן „רוים און ירושלים״ האָט באַלד אויפגעהערט און דער פּראָפעסער און דאָס בוך זיינען פאַרגעסן געוואָרן אין דייטשלאַנד.

אָבער אויב פאַר העסן, דעם ציוניסט, האָט אין יענער צייט נישט געקענט זיין קיין טעטיקייט, האָט זיך פאַר העסן, דעם סאָציאַליסט, געעפנט דעמאָלסט ווידער אַ פעלד פון רעוואָלוציאָנערער אַקטיוויטעט. אין די זעכציקער יאָרן הויבט זיך אָן די ווידעראויפלעבונג פון דעם סאָציאַליזם אין אייראָפּע. מאַרקס גרינדעט דעם אינטערנאַציאָנאַל, באַקונין טרעט ווידער אויף אין לאָנדאָן נאָך זיין לאַנגיאָריקער געפאַנגענשאַפט, לאַסאַל הויבט אָן זיין סאָציאַליסטישע אַגיטאַציע אין דייטשלאַנד. אַ פרישער ווינט פון רעוואָלוציע הויבט אָן צו בלאָזן פון פּוילן ביז איטאַליע. אין מאַי 1862 האָט לאַסאַל געגרינדעט דעם אַלגעמיינעם דייטשן אַרבעטער־פאַריין. העס, וועלכער האָט זיך דאַמאָלסט אויפגעהאַלטן אין קעלן, האָט זיך באַלד אָנגעשלאָסן אָן לאַסאַלן און זיין נייער באַוועגונג. מיט לאַסאַלן איז העס געווען באַקאַנט און באַפריינדעט נאָך פון 1848 און זיין פּערזאָן האָט געהאַט אויף אים אַ צויבערהאַפטע ווירקונג. אויך זיינען געווען לאַסאַלס פּלענער צו בויען קאָאָפּעראַטיווע פאַבריקן מיט דער הילף פון שטאַט לויט דעם גייסט פון העסן, וועלכער האָט שטענדיק באַגערט אַ פּראַקטישע סאָציאַליסטישע טעטיקייט. אין 1863 פאָרט

העס אַרום אין פּאַרשידענע שטעט, צוליב דער לאַסאַלישער פּראָפּאַגאַנדע און זיינע רעדעס ווערן אָפּגעדרוקט אין דער פּאַרטיי־פּרעסע. „די רעכט פון דער אַרבעט" איז אַ נייע בראָשור, וועלכע העס האָט דאַמאָלסט אַרויסגעגעבן און אין וועלכער ער שטייט אויף דעם רעוואָלוציאָנער־פּראָלעטאַרישן באָדן בנוגע דעם מיטלשטאַנד, אָבער פאָדערט אין דער זעלבער צייט די פאַרווירקלעכונג פון די לאַסאַלישע פּלענער וועגן אַרבעטער פּראָדוקטיוו־גענאָסנשאַפטן (קאָאָפּעראַטיווע פאַבריקן). העס בלייבט אָבער נישט לאַנג טעטיק אין דעם אַלגעמיינעם דייטשן אַרבעטער־פאַריין. ער מאַכט נאָך אַ נסיעה אין עלבערפעלד צוזאַמען מיט לאַסאַלן, פאָרט אָבער ענדע 1863 צוריק קיין פּאַריז, כדי שוין פון דאָרטן זיך מער נישט אומצוקערן אין דייטשלאַנד.

אין פּאַריז גיט זיך אָפּ העס כמעט אויסשליסלעך מיט זיין ליטעראַרישער און וויסנשאַפטלעכער טעטיקייט. ער אַנטוויקלט ווייטער זיינע אידעען וועגן יידנטום און באַטייליקט זיך מיט גרויסער איבערגעגעבנקייט אין דער סאָציאַליסטישער ליטעראַטור. אין די „אַרשיוו איזראַעליט" אין פּאַריז, אין גרעצס „מאָנאַטשריפט פיר די געשיכטע און וויסנשאַפט דעס יודענטומס" און אין קלענערע יידישע צייטשריפטן פירט העס זיין ווייטערדיקע פּראָפּאַגאַנדע פאַר די פונדאַמענטאַלע אידעען, וועלכע ער האָט אויסגעדריקט אין „רוים און ירושלים". אין דעם לאַסאַלישן אָרגאַן דער „סאָציאַלדעמאָקראַט", שפּעטער אין „פאָלקסשטאַאַט" און אין בראָשורן און ביכלעך האָט העס פאַרעפנטלעכט זיינע ווייטערדיקע סאָציאַליסטישע אַרבעטן און האָט פאַרנומען אַ שטעלונג צו די פאַרשידנסטע פּאַסירונגען פון דער צייט. אין דער זעלבער צייט אַרבעט ער איבער זיין גרויסן ווערק, וואָס האָט געדאַרפט ברענגען אין אַ פילאָזאָפישן סיסטעם אַלע זיינע געדאַנקען און איבערלעבונגען און פון וועלכן עס איז דערשינען נאָך זיין טויט דער ערשטער טייל אונטערן נאָמען: די דינאַמישע שטאָפלערע (1877).

זיינע אַרטיקלען אין די יידיש־דייטשע און יידיש־פראַנצויזישע צייטשריפטן זיינען קליינע באַמערקונגען, קריטיקן וועגן ביכער, פּאָלעמיקעס און זיי אַלע דרייען זיך אַרום דער היסטאָרישער און קולטורעלער באַדייטונג פון יידנטום, אַלס אַ באַזונדערע קולטור־פאָרם, אין קעגנזאַץ צום גריכנטום, צום קריסטנטום און צום מאָדער־

נעם מאַטעריאַליזם. די אַרטיקלען זיינען פול מיט געדאַנקען־בליצן, מיט איינפאַלן, מיט שעפערישע אידעען, וועלכע באַלייכטן די טונקל־סטע און פאַרוויקלסטע דערשיינונגען און פּראָבלעמען.

אין אַ קליינער באַמערקונג וועגן גאָטס נאָמען י ה ו ה, גיט ער אַ דערקלערונג וועגן דער באַדייטונג און זין פון דאָזיקן נאָמען. יהוה איז דער לשון עתיד פון הוה, וואָס איז די עלטערע פאָרם פון היה — זיין, ער וועט זיין, ער איז דער גאָט פון דער געשיכטע, די שעפערישע צוקונפט. אין דעם נאָמען פון יידישן גאָט געפינט ער זיין גאַנצן כאַראַקטער, אַלס דער גאָט פון געשיכטע־רעליגיע. אין זיינע גלענצנדיקע בריוו אין „אַרשיוו איזראַעליט״ איבער דעם פאָלק ישראלס מיסיע אין דער מענטשלעכער געשיכטע — חזרט נאָכאַמאָל ער איבער אייניקע געדאַנקען פון „רוים און ירושלים״, אָבער ער גיט זיי צו מער קלאָרקייט און אויך מער קינסטלערישן גלאַנץ. דאָס יידנטום איז די רעליגיע פון דער וועלט און נישט פון יענער וועלט. עס איז די משיח־רעליגיע, די רעליגיע פון דער דערלייזונג, די רע־ליגיע פון דער צוקונפטיקער, סאָציאַל־באַנייטער און באַפרייטער מענטשהייט. דאָס יידנטום איז דער סאָציאַליזם, אָדער בעסער געזאָגט, די מאָראַלישע גרונטלאַגע פון סאָציאַליזם איז דאָס יידנטום. כדי אָבער דאָס יידנטום זאָל ווערן לעבעדיקער סאָציאַליזם, מוז דאָס יידישע פאָלק באַקומען אַ לאַנד. ערשט אין אַן אייגענעם לאַנד, וועט אויפבליען די אמתע יידישע רעליגיע, דאָס הייסט, די סאָציאַליסטישע אָרגאַניזירונג פון מענטשן. מיטן דאָזיקן דרייסטן און טיפזיניקן גע־דאַנק צערייסט ער דאָס גאַנצע טעאָלאָגישע און מגידישע שפּין־געוועב, מיט וועלכן מען האָט אַרומגעדרייט, פאַרדרייט און פאַר־מיאוסט דעם הייליקן תוכן פון יידנטום.

קריטיק וועגן ביכער מכח דער אור־געשיכטע פון קריסטנטום, מכח דעם כאַראַקטער פון קריסטנטום, זיינען די וויטערדיקע אַר־בעטן פון העסן. ווי יעדער סאָציאַליסט, האָט ער אַ באַזונדערן אינ־טערעס פאַר דער געשיכטע פון קריסטנטום. ס ע ן ס י מ אָ ן, פּ ר ו ד אָ ן, פּ ו ר י ע, ו ו י ט ל י נ ג ביז צו דעם מאָדערנעם ק אַ ו ט ס ק י האָבן זיך אָפּגעשטעלט אויף דער ווונדערבאַרער דערשיינונג פון אור־קריסטנטום. דער אינטערעס פון העסן פאַר דעם אור־קריסטנטום איז אַ דאָפּלטער: ער שטאַמט פון זיין סאָציאַליזם און פון זיין יידישקייט. אין זיינע באַטראַכטונגען און קריטיקן, קומט

העס צו די זעלבע רעזולטאַטן און אויספירן, צו וועלכע די פרייע ביבל־קריטיקער און קאַוטסקי זיינען געקומען אין אונזער צייט. קריסטוס איז געווען אַ יידישער סאָציאַלער רעוואָלוציאָנער, וועלכער איז אַרויסגעקומען פון שויס פון די איסיים, פון איינער פון די סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערע סעקטעס פון יענער צייט. קריסטוס און זיין ערשטע משיח־סעקטע האָט געוואָלט פאַרווירקלעכן דעם מלכות השמים אויף דער ערד, דאָס קעניגרייך פון סאָציאַלער גלייכהייט און ברידערלעכקייט. ערשט דורך דעם אַריינדרינגען פון יידישן קריסטנטום צווישן אַנדערע פעלקער און דורך דער אויסמישונג פון דאָזיקן יידישן קריסטנטום מיט די עלעמענטן פון דער גריכיש־רוימישער קולטור און נאָך מער דורך דער פאַנאַנדערפאַלונג און דעם גוואַלטיקן אונטערגאַנג פון דער יידישער מלוכה אין דער אַל־טערטימלעכער וועלט, איז דאָס סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערע יידישע אורקריסטנטום פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ רעליגיע פון יענער וועלט, אין אַ רעליגיע פון אינדיווידועלער דערלייזונג, אין אַ רע־ליגיע פון דואַליזם צווישן דער וועלט און יענער וועלט, צווישן מאַטעריאַליזם און ספּיריטואַליזם, צווישן יחיד און כלל, צווישן גלויבן און לעבן, אין דעם היינטיקן קריסטנטום.

אין זיין לעצטן יידישן אַרטיקל: „דאָס גאָט־פאַרטרויען פון די ענוים אין די שטורמען פון אונזער צייט", אין גרעצס מאָנאַט־שריפט, ווענדעט זיך העס מיט אַן אויפרוף צו די יידן. דער אַרטיקל איז מערקווירדיק דורך זיין רעוואָלוציאָנערן טאָן און איינהאַלט. העס רופט די יידן, אַז זיי זאָלן זיך צוזאַמען מיט די פּראָגרעסיווע פעלקער און פאַרטייען אָנשליסן אָן דער באַוועגונג צו גרינדן אַ נייע וועלט פון פרייהייט און סאָציאַליזם. ער רופט די יידן, אַז זיי זאָלן זיך נישט אָנהאַלטן אין די צעבראָכענע שטיקלעך פון דער אַלטער געזעלשאַפט און זאָלן נישט פאַבריצירן קיין נייע געטשקעס און זיי אָנרופן אלה אלהיך ישראל, נאָר אַז זיי זאָלן גיין מיט דער מאָדערנער וועלט־באַוועגונג און דעם וויסנשאַפטלעכן אמת, וועלכער איז נישט להיפּוך צו די גרויסע אידעען פון די ענוים און צדיקים, די גרינדער פון אונזער געשיכטע־רעליגיע. די אמתע און ערלעכע יידן וועלן זיך בעסער און היימישער פילן אין דער נייער סאָציאַליסטישער וועלט, וועלכע זיי קענען זייער פיל העלפן פאַרווירקלעכן, איידער אין דער סביבה פון די געצנדינערישע יידן, וועלכע לויפן נאָך דעם הבל פון

זייער צייט, מאַכן נאָך די שלעכטע חוקות הגוים, האָבן שטענדיק פאַרפאָלגט זייערע נביאים, אויסגעשפּאָט זייערע צדיקים, פאַרשקלאַפט זייערע ענוים, אָבער וועלכע וועלן פאַרשווינדן פון דער וועלט מיט זייערע געצן אין דעם טאָג פון געריכט. עס איז אַ שוואַכקייט צו פאַר־טיידיקן און פאַרגעטלעכן אַלץ, וואָס שטייט אין צוזאַמענהאַנג מיט דער יידישער ראַסע און געשיכטע. עס איז שטענדיק געווען נאָר אַ קליין קערנדל אין יידנטום, וואָס האָט באַשאַפן דאָס גרויסע און הייליקע פון יידישן גייסט. „אָבער שטענדיק איז געווען און איז פאַראַן נאָך צווישן אונז היינט אַן עגאָאיסטישער, זעלבסטזיכטיקער, פּוסטער קלאַס, וועלכער יאָגט זיך נאָך רייכטימער און פּוסטן כבוד, וועלכער איז דער היפּוך פון די ענוים און צדיקים און וועלכער האָט פון די עלטסטע צייטן ביז היינט, נישט אָן אַ גרונט, אַרויסגערופן דעם פאַרדאַכט פון אַלע פעלקער צו יידן״.

„די אַלטע נביאים האָבן נישט געגלעט זייערע לאַסטער, האָבן זיי נישט געחנפעט פאַר זייער רייכטום און איינפלוס. פאַרקערט, זיי האָבן צוליב זיי און זייערע עבירות אָנגעזאָגט דעם גאַנצן פאָלק ישראל די ערגסטע טעג. די היינטיקע כלומרשטע פאַרטרעטער פון יידנטום דינען אים שלעכט, ווען זיי זייגן שטיל בנוגע די דאָזיקע „גרויסע״ יידן, אָדער ווען זיי לויבן זיי אַלס בעלי־טובות פאַר די פאָר ברעקלעך, וועלכע זיי וואַרפן אַרויס פאַר די הונגעריקע און ליידנדיקע. וואָס מער אמת עס ליגט אין די ווערטער: כל ישראל ערבין זה בזה, אַלץ מער זיינען די אמתע פאַרטרעטער פון יידנטום פאַרפליכטעט צו זאָגן דעם אמת די רייכע און הערשנדיקע און צו באַפרייען אונזערע ברידער פון אַ סאָלידאַריטעט, וועלכע קען פאַר זיי זיין נאָר שעדלעך אין יעדן אופן״. מיט כמעט אַ האַלבן יאָרהונדערט צוריק האָט שוין העס געזען דעם געוואַלדיקן שאָדן, וועלכן די יידישע בורזשואַזיע ברענגט דעם יידישן פאָלק, נישט נאָר סאָציאַל, נאָר אויך נאַציאָנאַל און קולטורעל און האָט אויפגעפאָדערט צום קאַמף קעגן דער דאָזיקער יידישער בורזשואַזיע, אַלס די שטאַרקסטע מחיצה צווישן דעם יידישן פאָלק און דער יידי־שער באַפרייאונג. יעדעס וואָרט, וועלכעס העס האָט דאַמאָלסט גע־זאָגט, פּאַסט זיך אַזוי ריכטיק פאַר אונזער קעגנוואַרט און אירע יידי־שע קאַמפן און קעגנזאַצן.

אינמיטן פון זיין ליטעראַרישער טעטיקייט אויפן פעלד

פון סאָציאַליזם און יידישן נאַציאָנאַליזם, גיט זיך העס אָפּ נאָך מיט איבערזעצונגס־אַרבעטן. ער זעצט איבער דעם דריטן באַנד פון גרעצס געשיכטע פון יידן אין פראַנצויזיש אונטערן נאָמען „סיני און גאָלגאָתא", עס איז דער באַנד וועגן דער אַנטשטייאונג פון קריסטנטום. העס האָט אויך אָנגעהויבן איבערצוזעצן דעם „קאַפּי־טאַל" פון קאַרל מאַרקס, ווי דאָס איז צו זען פון דער קאָרעספּאָנ־דענץ צווישן מאַרקסן און ענגעלסן, אין יאָר 1867. ווי עס זעט אויס, איז אָבער די דאָזיקע אַרבעט שוין אין אָנהויב אָפּגעשטעלט געוואָרן, צוליב סיבות, וועגן וועלכע די קאָרעספּאָנדענץ פון מאַרקסן גיט נישט קיין אויפקלערונג.

עס איז נישט באַקאַנט געוואָרן, וואָס פאַראַ שטעלונג העס האָט פאַרנומען צום אינטערנאַציאָנאַל, וועלכער האָט אָנגעהויבן צו ווירקן אין יענער צייט. העס האָט אָבער אָנטיילגענומען אין דריטן קאָנגרעס פון אינטערנאַציאָנאַל אין בריסעל, אין סעפּטעמבער 1868. העס האָט אויף יענעם קאָנגרעס געהאַלטן די באַדייטנדיקסטע רעדע קעגן די פּרודאָניסטן און זייער טעאָריע פון פרייען קרעדיט, אַלס אַ וועג צום סאָציאַליזם. מאַרקס אַליין האָט געלויבט די רעדע אין אַ בריוו צו ענגעלסן, אַלס די בעסטע אויפן גאַנצן קאָנגרעס.

9.

פון זיינע וויסנשאַפטלעכע שטודיען און זיין ליטעראַרישער אַר־בעט אויפן פעלד פון סאָציאַליזם און יידישן נאַציאָנאַליזם, איז העס אַרויסגעריסן געוואָרן דורך דעם דייטש־פראַנצויזישן קריג אין 1870. העס איז נישט געווען קיין דייטשער פּאַטריאָט, אָבוואָל ער איז געווען אַ ייד פון דייטשלאַנד. אַלס סאָציאַליסט און אַלס זון פון יידישן פאָלק, האָט דאָס רעאַקציאָנערע און אַנטי־רעוואָלוציאָנערע דייטש־לאַנד נישט געקענט זיין זיין פאָטערלאַנד, עס איז נאָר געווען זיין היים־לאַנד. אין אַלע זיינע שריפטן און באַזונדערס אין „רוים און ירושלים", פירט העס דורך דעם געדאַנק, אַז פראַנקרייך איז דאָס לאַנד פון דערלייזונג, פון פרייהייט, פון דער צוקונפטיקער סאָציאַלער רעוואָלוציע, דאָס לאַנד, וואָס איז דער סימבאָל פון רעפּובליק און רעוואָלוציע אין דער וועלט. העס איז אַ פראַנצויזישער פּאַטריאָט און ער לערנט יידן נאָך אַ נייעם אמת, אַז נישט דאָס

געבורטס־לאַנד איז דעם יידס פּאַטערלאַנד, נאָר דאָס לאַנד, אין וועלכן עס לעבן די אידעאַלן פון פרייהייט און רעוואָלוציע. מיליאָנען יידן, וועלכע האָבן אין די לעצטע יאָרצענדליקער אויסגעוואַנדערט פון דייטשלאַנד, רוסלאַנד, רומעניע, עסטרייך אין פרייע לענדער און באַזונדערס אין אַמעריקע, האָבן אין זייער ליבע און באַגייסטע־רונג פאַר די נייע לענדער פון פרייהייט און רעכט היסטאָריש באַ־שטעטיקט דעם אמת און די איידלקייט פון העס געפיל.

דער נצחון פון דייטשלאַנד איבער פראַנקרייך האָט אַרויסגערופן ביי העסן דעם טיפסטן שמערץ. ער האָט פאַרעפנטלעכט אַ ריי אַרטיקלען איבער פראַנקרייך און דער מלחמה אין די צייטשריפטן „סאָלידאַריטע״ און „פּעפּל בעלזש״ און די אַרטיקלען שפּעטער אין ברויסעל אַרויסגעגעבן אין אַ בוך: „אַ צעשלאָגענע נאַציע. די פּאַרניכטונג פון אַלע פעלקער קעגן דעם פרייסישן דייטשלאַנד״ (1871).

נישט קעגן דער פראַנצויזישער אימפּעריע פירט דייטשלאַנד קריג, נאָר קעגן דעם רעוואָלוציאָנערן פראַנקרייך, כדי צו מאַכן אַ סוף צו דעם „העֶרד פון דער רעוואָלוציאָן״. פּרייסן האָט נאָר איין ציל, ווי אין 1792 און 1814, פראַנקרייך צו דעראָבערן, צו דער־נידעריקן, צו צעטיילן, פּאַריז צו פאַרברענען און ווערן דער האַר פון אייראָפּע, כדי עס צו פאַרוואַנדלען אין אַ נייער כינע. נישט פאַר דעם שלעכטס, נאָר פאַר דעם גוטס, וואָס פראַנקרייך האָט געטאָן דער מענטשהייט, ווערט עס פון דייטשלאַנד אַזוי געהאַסט. פּרייסן האָט גאָרנישט געטאָן פאַר דער מענטשהייט, פאַר דער פרייהייט. פאַרקערט, ווו מען האָט אונטערדריקט פעלקער, זיינען די דייטשן געווען דערביי. קעגן דעם פּאַן־גערמאַניזם וועט נאָך אַמאָל דער פּאַן־סלאַוויזם זיין אַ גוטער קעגן־גיפט. היינט צווינגען די פּרייסן אויף זייער ציוויליזאַציע די פּאָלאַקן, אָבער דער טאָג פון נקמה וועט קומען אויך פאַר די סלאַווישע פעלקער, וואָס ווערן איצט דורך פּרייסן גע־שטערט צו פאַרברידערן זיך מיט די געבילדעטע פרייע פעלקער פון מערב־אייראָפּע. זיי וועלן אַריבערשטרייטן איבער דעם מת פון פּרייסן און העלפן פאַרווירקלעכן דעם גרויסן געדאַנק פון די פאַ־ריייניקטע שטאַטן פון אייראָפּע.

דאָס זיינען די אידעען, וועלכע העס האָט אויסגעדריקט וועגן דעם דייטש־פראַנצויזישן קריג און וועגן דייטשלאַנד אויפן שוועל פון דער דייטשער אימפּעריע. מיט די דאָזיקע געפילן און געדאַנקען

בנוגע דייטשלאַנד שטייט העס נישט אַליין, אויך מאַרקס האָט זיך אויסגעדריקט כמעט אין זעלבן גייסט. העס אָפּשאַצונג פון די פּראָגרעסיווע און רעאַקציאָנערע קרעפטן פון אייראָפּע און זיין רוף צו די פאַראייניקטע שטאַטן פון אייראָפּע, זיינען אפשר נאָך דאַמאָלסט ווייניק פאַרשטאַנען געוואָרן. אין יאָר 1915 האָט די גאַנצע פאַרבלוטיקטע מענטשהייט דערפילט און איבערגעלעבט, וואָס העס האָט נביאות געזאָגט אין 1871.

אין מאַי 1871 איז העס צוריקגעקומען פון בריסעל אין פאַריז, וואָרום אַלס דייטשן אונטערטאַן האָט מען בשעת דעם קריג דעם „דייטש" העס אַרויסגעשיקט פון פאַריז. געבלוטיקט האָט זיין רעוואָלוציאָנערע נשמה, בשעת ער איז געקומען צוריק אין פאַריז. פראַנקרייך איז דערשלאָגן געוואָרן, און אין פאַריז איז די קאָמונע דערשטיקט געוואָרן אין בלוט פון דעם העלדישן פּראָלעטאַריאַט. גאַליפע האָט געשאָסן די אַרבעטער אין די טויזנטער. העס האָט זיך צוריקגעצויגן פון עפנטלעכן לעבן און זיך אינגאַנצן אָפּגעגעבן זיינע שטודיעס. פיל אַנדערע גרויסע רעוואָלוציאָנערן, ווי צום ביישפּיל באַקונין, וועלכער האָט זיך נישט איינמאָל געטראָפן מיט העסן אויף זיין לעבנסוועג, האָבן אויך פאַרלוירן דעם מוט, בשעת דייטשלאַנד האָט געזיגט און ביסמאַרק האָט אָנגעהויבן צו רעגירן איבער דער וועלט. העס האָט געזוכט זיין טרייסט און באַרואיקונג אין זיינע וויסנשאַפטלעכע שטודיעס.

נאָך זיין טויט, אין יאָר 1877, איז דורך דער באַמיאונג פון זיין פרוי, דערשינען דער ערשטער טייל פון זיין סיסטעמאַטישן ווערק אונטערן נאָמען: „דינאַמישע שטאָף-לערע". אין דאָזיקן ווערק פירט העס דורך, אויף אַ וויסנשאַפטלעכן אופן זיינע פריער שוין נישט איינמאָל אַרויסגעזאָגטע געדאַנקען, אַז די גאַנצע וועלט, די דריי לעבנס-ספערן, די קאָסמישע, אָרגאַנישע, סאָציאַלע, זיינען אַ געשלאָסענע איינהייט. די וועלט איז אַל-איינניק, אין אַלע אירע פאַרשיידנאַרטיקע, פאַנאַנדערפאַלנדיקע, זיך ענדיקנדיקע דערשיינונגען. די „דינאַמישע שטאָף-לערע", וואָס באַשעפטיקט זיך אין ערשטן טייל מיט דעם קאָסמאָס, מיט דער הימל-באַשרייבונג, איז אָבער נישט קיין אָפּגעשלאָסן פאַרטיק ווערק.

דעם 6טן אַפּריל 1875, אין עלטער פון 63 יאָר, איז משה העס געשטאָרבן. אויף זיין ווינטש האָט מען אים מקבר געווען אין

דייטש אַם ריין, אין דייטשלאַנד, נעבן די קברים פון זיינע עלטערן. דייטשע, פראַנצויזישע, פוילישע סאָציאַליסטן האָבן באַגלייט העס מטה פון זיין וווינונג אין פּאַריז צום באַנהויף קיין דייטשלאַנד. טיף רירנדיקע רעדעס זיינען געהאַלטן געוואָרן ביים אָפּשייד און דעם זון און קאָמענטאַטאָר פון דער רעוואָלוציע, איז צוגעזאָגט געוואָרן אייביקער אָנדענק אין האַרצן פון פּראָלעטאַריאַט.

נאָר די דאַמאָלסדיקע יידישע פּרעסע האָט נישט דערמאָנט וועגן דעם טויט פון פּראָפעסער פון „רוים און ירושלים״.

ערשט אונזער צייט ווערט רייף, כדי צו פאַרשטיין און צו שאַצן העס געדאַנקען, שטימונגען, אָנזאָגונגען, פּאָרויסזאָגונגען, זיין נבואה און זיין לעבן. זיין פילאָזאָפיע, זיין גענעטישע וועלט־אָנשויאונג פליסט פון דעם זעלבן קוואַל, פון וועלכן עס שטאַמט בערגסאָנס פילאָזאָפיע פון דער שעפערישער עוואָלוציע. די פרייע שאַפונג פון העסן, די שעפערישע צייט ביי בערגסאָנען, דער שאַפנדיקער יהוה פון דער נבואה, זיינען נאָנטע באַגריפן צווישן זיך און שטאַמען אַלע פון איין מקור, וועלכער איז טיפער און מער אומבאַוווסט, איידער די אינדיווידועלע לאָגיק, זיי שטאַמען פון „שכל פון האַרץ״, פון וועלכן פּאַסקאַל רעדט. די געשיכטע־פילאָזאָפישע געדאַנקען פון העסן מכח דעם יידנטום, דער תורה, דער נבואה, דעם שבת, משיח, דער יידישער געשיכטע, דעם יידישן לעבן, זיינען נאָכאַמאָל אַנטוויקלט געוואָרן פון ה ר מ ן כ ה ן, דעם באַדייטנדיקסטן פילאָזאָף פון יידנטום. העס איז געווען דער נביא פון ציוניזם, אָבער ער האָט פאַרשטאַנען דאָס יידישע לאַנד, אַלס אַ סאָציאַליסטיש לאַנד און די יידישע פּאָליטיק, נאָר אַלס אַ סאָציאַליסטישע און רעוואָלוציאָנערע פּאָליטיק. זיין נשמה האָט געדורשט נאָך אַ נייער רעליגיע, אַ רעליגיע פון אמת און ליבע אין לעבן. דורך זיין מוטיקן קאַמף פאַרן אמת און זיין העלדישקייט אין זיין אייגענעם לעבן, האָט ער געשטרעבט הייליק צו מאַכן דאָס וואָרט דורכן לעבן, די פילאָזאָפיע דורך טאַט און האָט געדינט דער דאָזיקער נייער רעליגיע פון אמת און ליבע.

רוים און ירושלים

פאָרוואָרט

פון דער צייט אָן וואָס דער פּויפּסט אינאָסענץ דער דריטער האָט אָנגענומען דעם טײוּולאָגישן באַשלוס, צו פאַרניכטן מאָראַ־ליש די יידן, וועלכע האָבן דאַמאָלסט אַריינגעבראַכט דאָס ליכט פון דער שפּאַנישער קולטור אין דער קריסטלעכער וועלט, דורכן צוואַנג צו טראָגן אַ שאַנד־פלעק אויף זייערע קליידער, פון יענער צייט אָן ביז צו דעם רויב פון אַ יידיש קינד פון זיין עלטערן־הויז אונטער דער רעגירונג פון קאַרדינאַל אַנטאָנעלי, איז דאָס פּויפּסט־לעכע רוים געווען אַ גיפט־קוואַל פאַר יידן. ווען עס וועט אויסגע־טריקנט ווערן דער דאָזיקער גיפט־קוואַל, וועלן אויך אונזערע קריסטלעך־גערמאַנישע יידן־פיינט אויסשטאַרבן פון מאַנגל אין נאַרונג.

ווען עס הערט אויף די פיינטלעכע שטעלונג פון קריסטנטום צו דער קולטור, הערט אויך אויף זיין פיינטלעכע שטעלונג צום יידנטום; ווען עס באַפרייט זיך די אייביקע שטאָט אויף דעם טייך טיבער, הויבט זיך אָן די באַפרייאונג פון דער אייביקער שטאָט אויף דעם הר מוריה; ווען איטאַליע לעבט אויף, לעבט אויף יהודה. אויך די פאַריתומטע קינדער פון ירושלים וועלן זיך באַטייליקן אין דעם גרויסן תחית המתים פון די פעלקער, פון דעם ווינטער־שלאָף אין מיטלאַלטער און זיינע בייזע חלומות.

דער פעלקער־פרילינג האָט זיך אָנגעהויבן מיט דער פראַנ־צויזישער רעוואָלוציע; דאָס יאָר 1789 איז געווען דער פרילינגס־טאָג פון די היסטאָרישע פעלקער. דער תחית המתים פון די פעל־קער איז נישט קיין וווּנדער מער אין אַ צייט, ווען גריכנלאַנד און רוים דערוואַכן, ווען פּוילן אָטעמט אויף, אונגאַרן גרייט זיך צום לעצטן קאַמף און עס גרייט זיך אָן אויפשטאַנד פון אַלע

יענע אונטערגעדריקטע ראַסן, וועלכע ווערן אויסגענוצט און אויסגעזויגן פון אַזיאַטישער באַרבאַריי און אייראָפּעאישער ציוויליזאַציע און וועלכע הויבן אָן איצט זיך אויפצוהויבן קעגן דעם הערשער־רעכט פון די הערשנדיקע ראַסן.

צו די פּאָר טויט פאַררעכנטע פעלקער געהערט אויך דאָס יידישע פאָלק, וואָס האָט נישט אומזיסט געקעמפט צוויי טויזנט יאָר קעגן די שטורעמס פון דער וועלט־געשיכטע און האָט פון אַלע עקן פון דער וועלט, וווהין די געשעענישן האָבן אים פאַרטראָגן, געווענדעט און ווענדעט נאָך עד היום זיין בליק צו ירושלים. מיט דעם זיכערן ראַסן־אינסטינקט פון זיין קולטור־היסטאָרישער מיסיע, וואָס באַשטייט אין דער אחדות פון דער וועלט און די מענטשן און זייער פאַרברידערונג אין נאָמען פון זייער אייביקן שעפער, דעם אַל־איינעם, — מיטן דאָזיקן אינסטינקט האָט דאָס פאָלק דערהאַלטן זיין נאַציאָנאַליטעט און זיין רעליגיע און זיי ביידע פאַרבונדן אין זיין ארץ־אבות. קיין מאָדערן פאָלק, וואָס קעמפט פאַר אַ פאָטערלאַנד, קען נישט אָפּזאָגן אין אַ פאָטערלאַנד דעם יידישן פאָלק, וואָרום אויב נישט, פאַלט עס אַריין אין אַ סתירה מיט זיך זעלבסט און באַגייט אַ מאָראַלישן זעלבסטמאָרד אין זיך גופא.

דעם פרייען פון פאָראורטיילן, פרעמדן באַאָבאַכטער זעט אויס די יידישע נאַציאָנאַליטעטן־פראַגע פונקט צו דער צייט, נישט אָבער דעם „קולטורעלן" ייד אין דייטשלאַנד. וואָרום אין דייטשלאַנד ווייזט אָן דער רעאַקציאָנערער און דער ליבעראַלער יידן־פיינט אויפן חלוק צווישן דער יידישער און גערמאַנישער ראַסע. אין דייטשלאַנד איז די יידישע נאַציאָנאַליטעט, לויט דעם לעצטן אַרגומענט, קעגן דער פּאָליטישער און בירגערלעכער גלייכבאַרעכטיקונג פון די יידן. אין דייטשלאַנד שטרעבן די יידן, זייט מענדעלסאָן, צו דער פּאָליטישער און סאָציאַלער גלייכבאַרעכטיקונג, אָבער אָן דערפאָלג, אָבוואָל זיי באַטייליקן זיך לעבהאַפט אין דער דייטשער קולטור, אָבוואָל זיי האָבן זיך אָפּגעזאָגט פון זייער נאַציאָנאַליטעט און זוכן זיך מיט אַלע כחות צו גערמאַניזירן.

דאָס וואָס אַ ברודער האָט נישט באַקומען פון אַ ברודער, אַ מענטש פון אַ מענטשן, דאָס וועט באַקומען אַ פאָלק פון אַ פאָלק, אַ נאַציע פון אַ נאַציע. אין דעם לעצטן אייראָפּעאישן פרייהייטס־

קריג קען עס פאַר קיין פאָלק נישט זיין גלייכגילטיק, אויב עס וועט האָבן אַן אַנדער פאָלק פאַר זיינס אַ פריינד אָדער אַ שונא.

* * *

די שטימען, וועלכע לאָזן זיך הערן היינט פון אומעטום פאַר דעם נאַציאָנאַלן ווידערגעבורט פון פאָלק ישראל, זיינען קודם כל באַרעכטיקט דורך דעם יידישן קולט, דורך דעם נאַציאָנאַלן כאַראַקטער פון יידנטום. אָבער אויך די אַלגעמיינע אַנטוויקלונג פון דער וועלט־געשיכטע און איר רעזולטאַט: די איצטיקע לאַגע, פירט צו דער יידישער אויפלעבונג.

אין די בריוו ווערט קודם כל באַטאָנט די ערשטע, די אינעווייניקסטע באַרעכטיקונג. דער פּראָפעסער האָט זיך דערפאַר געמוזט אויסדריקן אַקוראַט אַזוי קעגן די ראַציאָנאַליסטישע און פילאַנטראָפּישע אילוזיעס, וועלכע פאַרלייקענען די נאַציאָנאַלע באַדייטונג פון יידישן קולט, אַזוי ווי אויך קעגן די אָרטאָדאָקסן, וועלכע וואַרפן זיך אַריין אין שויס פון דער גליקלעכער אומוויסנהייט, ווייל זיי זיינען נישט פעאיק צו אַנטוויקלען אונזער געשיכטע־רעליגיע צו דער הויכקייט פון דער מאָדערנער וויסנשאַפט. דערמיט האָט זיך דער פּראָפעסער דערנענטערט צו דעם וועג פון שלום, וועלכער פאַרנעמט אַלץ מער דעם פּלאַץ פון דער מלחמה צווישן רעפאָרם און אָרטאָדאָקסיע.

אַ דאַנק די נייע אַרבעטן פון די יידישע געלערנטע, אַ דאַנק די רייצנדיקע שילדערונגען פון יידישן לעבן פון טאַלאַנטפולע ראָמאַן־שרייבער און פּאָעטן, האָט אונזער נאַציאָנאַל־הומאַניטאַרער געשיכטע־קולט געפונען איצט אָנהענגער אַפילו צווישן יענע, וואָס האָבן געמיינט פריער, אַז אויפקלערונג מיינט דאָס אָפּפאַלן פון יידנטום. אויף דעם באָדן פון דער נייערער יידישער קריטיק איז שוין נישטאָ קיין חלוק צווישן רעפאָרם און אָרטאָדאָקסיע. די מאָטיוון, וועלכע ווערן אין די בריוו געבראַכט פאַר דער יידישער אויפלעבונג, שליסן זיך אָן אין דער מאָדערנער וויסנשאַפט.

„די געשיכטע פון דער נאָך תּלמודישער צייט", זאָגט דער באַדיי־

מנדיקסטער יידישער היסטאָריקער*), האָט נאָך אַלץ אַ נ אַ צ י אָ נ אַ ל ן כאַראַקטער; זי איז נישט נאָר געשיכטע פון רעליגיע אָדער קירכע".

„אַלס געשיכטע פון אַ פאָלק", זאָגט ווייטער אונזער היסטאָריקער, „איז די יידישע געשיכטע נישט בלויז אַ ליטעראַטור־געשיכטע אָדער קירכן־געשיכטע, נאָר די ליטעראַרישע און די רעליגיעזע אַנטוויקלונג זיינען, אַזוי ווי דאָס טראַגישע מאַרטירערטום פון דאָזיקן פאָלק, נאָר איינצלנע מאָמענטן אין זיין געשיכטע און נישט איר גאַנץ וועזן".

די היסטאָרישע קריטיק איז געקומען אויף דעם פלאַץ פון יענע „רעפאָרמאַטאָרן", וועלכע האָבן געוואָלט אָפּטיילן אין יידנטום דעם פאָליטישן תוכן פון דעם רעליגיעזן, אָדער וועלכע זעען נישט דעם נאַציאָנאַלן לעבנס־קוואַל, פונוואַנען עס פליסט די תלמודישע ליטעראַטור אַזוי ווי די ביבלישע, און מיינען, אַז די תלמודישע ליטעראַטור איז מער נישט ווי אַן אויסערלעכע צופּאַסונג צו די פאַרענדערלעכע פאַרהעלטנישן פון דער צייט.

פיל אויפגעקלערטע יידן, וועלכע האָבן איבערגעריסן מיט דער פאַרשטיינערטער אָרטאָדאָקסיע, האָבן זיך שוין אָנגעהויבן צו פאַרטיפן אין דעם נאַציאָנאַלן תוכן פון יידנטום און זיך אָפּגעזאָגט פון דעם אויבערפלעכלעכן ראַציאָנאַליזם, וועלכער פירט נאָר צו דער אָפּפאַלונג און גלייכגילטיקייט צום יידנטום און נישט צו דער ווידעראויפלעבונג פון זיין שעפערישן גייסט. אָבער אויך פיל רבנים, וועלכע איך האָב געהאַט דאָס גליק צו קענען אין מיין יוגנט, בלייבן נישט אָפּגעשטאַנען איצט אין וויסנשאַפט און בילדונג. די נייע ראַבינער־שולן, לויט דעם מוסטער פון דער ברעסלויער, וועלן שוין איינגאַנצן צודעקן דעם אָפּגרונט, וועלכער האָט זיך געעפנט צווישן דעם ניהיליזם פון דער רעפאָרם, וועלכע האָט גאָרנישט געלערנט, און דער רעאַקציע, וועלכע האָט גאָרנישט פאַרגעסן. אַ מילדער שלום־ברענגנדיקער לעבנס־ווינט בלאָזט שוין דאָרט, וווּ מיט איניקע צענדליק יאָר צוריק האָט דאָס אָרטאָדאָקסישע אייז געוואָלט אַלץ פאַרפרירן און דער רעפאָרמאַטאָרישער פייער־ווינט אַלץ פאַרברענען.

---

*) גרעץ: געשיכטע פון יידן, 5 חלק, איינלייטונג, זייט 3.

די אַלגעמיינע אַנטוויקלונגס־געשיכטע פון סאָציאַלן לעבן און אירע רעזולטאַטן, די היינטיקע נאַציאָנאַליטעטן־שטרעבונגען, וועלן דאָ באַטראַכט ווערן, כדי צו באַלייכטן די נאָך נישט געענדיקטע אויפגאַבע פון יידנטום, כדי אָנצודייטן, אַז די היינטיקע וועלט־לאַגע דאַרף שטיצן די גרינדונג פון יידישע קאָלאָניעס ביים סועץ־קאַנאַל און אויף די ברעגן פון ירדן און כדי אַרויסצוברענגען, אַז הינטער די נאַציאָנאַלע באַפרייאונגס־פראַגן, וועלכע שטורמען היינט אין דער וועלט, שטייט נאָך די אוראַלטע ראַסן־פראַגע, וועלכע מוז פאַרענטפערט ווערן, איידער די פּאָליטיש־סאָציאַלע פראַגן קענען געלייזט ווערן.

כדי צו פאַרענטפערן די צווייפלען, וועלכע דער דייטשער ראַסן־שאָוויניזם און די אָפּגעשטאַנענע יידישע וויסנשאַפט וואָלטן געקאָנט האָבן קעגן מיין וועלט־אָנשויאונג בכלל און באַזונדערס אין צוזאַמענהאַנג מיטן יידנטום, האָב איך געשריבן דעם עפּילאָג, וועלכער קען באַטראַכט ווערן אַלס איינלייטונג צו די דאָזיקע בריוו. אין דעם עפּילאָג אַזוי ווי אין די נאָטן, וועלכע שטייען ביים ענדע פון דעם בוך, איז אויך דער פּלאַץ פאַר דער פילאָזאָפישער אַרומרעדונג און וויסנשאַפטלעכער באַגרינדונג פון איניקע פּרינציפּן און פאַקטן, וועלכע זיינען אין די בריוו נאָר איבערפלעכלעך אָנגערירט געוואָרן.

דער פאַרפאַסער

קעלן, מאַי, 1862.

משה העס

ערשטער בריוו

דאָס צוריקציִען זיך אַהיים. — די יידישע פרויען. — אַ קוואַל פון דער יידישער געשיכטע־רעליגיע. — פאַמיליען־ליבע. מאַטער דאָלאָראָזאַ.

אָט שטיי איך נאָכאַמאָל, נאָך אַ צוואַנציק יעריקער פאַרפרעמדונג, אינדערמיטן פון מיין פאָלק און נעם אַנטייל אין זיינע ימים־טובים, זיינע זכרונות און האָפענונגען, זיינע גייסטיקע מלחמות צווישן זיך גופא און מיט די קולטור־פעלקער, צווישן וועלכע עס לעבט און מיט וועלכע עס קען זיך נישט אָרגאַניש צונויפוואַקסן.

אַ געדאַנק, וועלכן איך האָב שוין געהאַלטן פאַר דערשטיקט אין מיין האַרצן, שטייט ווידער לעבעדיק פאַר מיר: דער געדאַנק וועגן מיין נאַציאָנאַליטעט, וועלכע איז פאַרבונדן מיט מיין ירושת אבות, מיט דעם הייליקן לאַנד און דער אייביקער שטאָט, מיט דעם געבורטס־אָרט פון דעם גלויבן אין דער געטלעכער איינהייט פון לעבן און דער צוקונפטיקער פאַרברידערונג פון אַלע מענטשן.

דער דאָזיקער לעבעדיק באַגראָבענער געדאַנק האָט שוין זייט יאָרן געקלאַפּט אין מיין האַרץ און געזוכט זיך אַרויסצורייסן. עס האָט מיר אָבער געפעלט די קראַפט אַריבערצוגיין פון מיין וועג, וואָס איז געלעגן אַזוי ווייט פון יידנטום, צו דעם נייעם וועג, וואָס איז געלעגן פאַר מיר נאָך אין נעפּלהאַפטער ווייטקייט.

איז עס אַ צופאַל, אַז יעדעס מאָל, ווען איך שטיי פאַר אַ נייער ריכטונג, דערשיינט אַן אומגליקלעכע פרוי אויף מיין לעבנס־וועג און גיט מיר מוט און קראַפט צו וואַנדערן אויף אַן אומבאַקאַנטן וועג?

אָ, ווי פאַלש איז די מיינונג, אַז פרויען האָבן געהאַט אַ קליינע ווירקונג אויף דער אַנטוויקלונג פון יידנטום און יידן. פאַרקערט, ס׳וועט געזאָגט וועגן די פרויען, אַז אַ דאַנק זייער ריינקייט זיינען יידן אויסגעלייזט געוואָרן און וועלן נאָך אויסגעלייזט ווערן. *)

ערשט, ווען איך האָב אייך געזען אין אייער שמערץ, האָט זיך געעפנט מיין האַרץ און עס האָט אויפגעלעבט מיין איינגעשלאָ־

*) נאָטע 1.

פענער פאָלקס־געדאַנק; איך האָב אַנטדעקט דעם קוואַל, פונוואַנען עס שטאַמט אייער גלויבן אין דער אייביקייט פון גייסט.

אייער אומענדלעכער שמערץ צוליבן טויט פון אַ טייערן, נאָענטן מענטש האָט מיך געבראַכט אײנגאַנצן צו דעם באַשלוס אַרויסצוטרעטן פאַר דעם נאַציאָנאַלן ווידערגעבורט פון מיין פאָלק. אויף אַזאַ אומבאַגרענעצטער פאַמיליען־ליבע איז נאָר פעאיק אַ יידיש האַרץ. און די דאָזיקע ליבע איז דער נאַטירלעכער קוואַל פון יענער אינטעלעקטועלער ליבע צו גאָט, וועלכע איז לויט ספּינאָזאַ די העכסטע מדרגה, צו וועלכער דער גייסט קען זיך אויפהויבן. פון דעם אומדערשעפּלעכן קוואַל פון דער יידישער פאַמיליען־ליבע שטאַמען די דערלייזער פון דער מענטשהייט.

„דורך דיר”, זאָגט דער געטלעכער געניוס פון דער יידישער פאַמיליע „וועלן אַלע משפחות פון דער ערד געבענטשט ווערן”.

יעדער ייד האָט אין זיך דעם שטאָף צו אַ משיח, יעדער יידין דעם שטאָף צו אַ מאַטער דאָלאָראָזאַ.

צווייטער בריוו

גערדאַנקען וועגן טויט און תחית־המתים. — פאַמיליען־קברים. — קרובישע נשמות. — די יידישע און די אינדישע הייליקע. — שאָפּעהויער. — אחרית הימים. — דער שבת פון דער געשיכטע.

דער שמערץ, אַזוי ווי די פרייד, זיינען אָנשטעקנדיק. איר, מיין פריינדין, האָט מיך אָנגעשטעקט מיט אייערע געדאַנקען וועגן טויט און תחית־המתים. איך פלעג קיינמאָל נישט גיין צו קברים, איצט ציט מיך אַהין. צום ערשטן מאָל, זייט דעם פריען טויט פון מיין מוטער, בין איך געווען אויפן בית־עולם, וווּ מיין מוטער ליגט און וווּ מען האָט שפּעטער, אין מיין אָפּוועזנהייט, מקבר געווען מיין פאָטער. איך האָב פאַרגעסן דעם קדיש און האָב אָנשטאָט דעם געזאָגט פון דער שמונה־עשרה: „אתה גבור לעולם יהוה מחיה מתים אתה”... דאָ האָב איך דערזען אַן איינזאַמע בלום אויף אַ קבר פון דער נאָנט. איך האָב זי גענומען און אַריינגעלייגט צווישן מיינע

פּאַפּירן. אין דער היים האָבן איך זיך ערשט דערוווּסט, ווער עס ליגט אונטער דעם קבר. איך האָב זיך דערוווּסט, אַז דער אוצר, ווי איר האָט אָנגערופן די אָרעמע בלום, איז פאַר אייך באַשטימט.

עס זיינען פאַראַן געהיימניספולע באַציאונגען צווישן די געשטאָרבענע און די לעבעדיקע, אָבוואָל זיי ווערן בלייבן שטענדיק אַ סוד. ווען די פעדים פון לעבן ווערן דורכגעשניטן, ווערן אָבער נישט דורכגעשניטן די פעדים פון די גייסטער, וועלכע פאַרבינדן די נשמות אין דער צייט און דער אייביקייט:

די געשטאָרבענע נשמות
זיי לעבן נאָך אין גייסט.

דערפאַר האָב איך ליב באַקומען דעם טויט . נישט ווייל איך האָב פיינט דאָס לעבן; ניין, איך ליב אויך דאָס לעבן, אָבער נאָר אַזוי ווי דער גרעסטער דענקער ספּינאָזאַ האָט עס געליבט. וואָס הומאַנער, וואָס הייליקער, וואָס געטלעכער דאָס לעבן איז, אַלץ מער זיינען לעבן און טויט פון גלייכן ווערט.

נאָר די יידן האָבן זיך געקענט אויפהויבן צו אַזאַ הויכקייט, ווו לעבן און טויט האָבן דעם ג ל יי כ ן וו ע ר ט, אָבער פון דעם לעבן האָבן זיי זיך נישט אָפּגעזאָגט. מיט אַכצן הונדערט יאָר צוריק שוין האָט אַ ייד, וועלכן די אומות העולם האָבן פאַרגעטערט אַלס זייער דערלייזער, געפונען דעם שטיצפּונקט אויסערהאַלב פון דער וועלט, פון וועלכן ער האָט געוואָלט איבערקערן די וועלט.

די גרויסע לערע פון דער דערקענטעניש פון גאָט, פון דעת יהוה, זיינען שטענדיק געווען יידן. אונזער פאָלק האָט נישט נאָר אין אַלטערטום באַשאַפן די דערהויבנסטע רעליגיע פון דער גאַנצער וועלט, נאָר עס האָט זיך אויך אַנטוויקלט ווייטער לויט דעם פאָרשריט פון דער מענטשהייט. די דאָזיקע מיסיע וועט פאַר אים בלייבן ביז צום אחרית הימים, ווען עס וועט ווערן ומלאה הארץ דעה. וואָרום דער אחרית הימים, פון וועלכן דאָס יידנטום האָט שטענדיק נבואה געזאָגט, איז נישט די ענדע פון דער וועלט, ווי אַנדערע פעלקער האָבן עס פאַלש פאַרשטאַנען, נאָר עס איז דער סוף פון דער אַנטוויקלונג און די העכסטע דערציאונג פון דער מענטשהייט.

מיר שטייען ערב דעם געשיכטלעכן שבת און מוזן זיך צוגרייטן צו אונזער מיסיע, פאַרשטייענדיק אונזער געשיכטע־רעליגיע.

קיין וואָרט פון אונזערע הייליקע שריפטן ווערט נישט פאַר־שטאַנען ריכטיק אַזוי לאַנג ווי מען ווייס נישט דעם שטאַנד־פּונקט, פון וועלכן דער יידישער געניוס האָט זיי באַשאַפן. די עגאָ־איסטישע דערלייזונג פון דער נשמה פון דעם איזאָלירטן יחיד איז דעם יידנטום פולשטענדיק פרעמד. דאָס יידנטום טיילט נישט אָפּ דעם יחיד פון דער פאַמיליע, די פאַמיליע פון דער נאַציע, די נאַ־ציע פון דער מענטשהייט, די מענטשהייט פון דער שאַפונג, די שאַפונג פון דעם שעפער. דאָס יידנטום האָט נישט קיין אַנדער דאָגמע (עיקר), ווי די לערע פון דער איינהייט. אָבער די דאָזיקע דאָגמע איז נישט קיין פאַרשטיינערטער טויטער גלויבן, נאָר אַ לע־בעדיקע, שעפערישע אידעע, וועלכע וואָרצלט אין דער פאַמיליען־ליבע, בליט אין דעם פּאַטריאָטיזם און ברענגט רייפע פרוכטן אין דער מאָדערנער, באַנייטער מענטשלעכער געזעלשאַפט. דאָס יידנ־טום וואָלט אָפּגעשטאַרבן אין דאָגמעס, אַזוי ווי די רעליגיעס, וועל־כע זיינען פון אים אַרויסגעקומען, ווען זיין רעליגיע וואָלט נישט געווען דער פּראָדוקט פון זיין לעבן. דאָס יידנטום איז נישט קיין פּאַסיווע רעליגיע, נאָר אַן אַקטיווע דערקענטעניש, וועלכע איז צו־נויפגעוואַקסן מיט דער יידישער נאַציאָנאַליטעט, וואָס איר גע־שיכטע גייט האַנט אין האַנט מיט דער געשיכטע פון דער מענטש־הייט, אַ נאַציע, וועלכע האָט שוין אַמאָל אַרויסגערופן די אויפלע־בונג פון דער סאָציאַלער וועלט, און וועלכע לעבט אויף היינט מיט דער ווידעראויפלעבונג פון די היסטאָרישע קולטור־פעלקער.

דריטער בריוו.

אומשטערבלעכקייט. — רבי יוחנן. — רמבן. — משיחיות. — פאַטער אונזערער. — סאָלידאַריטעט. — פראַנקרייכס רוף און דער רעאַקציאָנערער געשריי.

איר וואונדערט זיך, וואָס אין דער תורה איז גאָרנישט נישטאָ וועגן אומשטערבלעכקייט. איר זענט נישט באַפרידיקט דערמיט, ווי די אגדתא און די מאָדערנע יידישע און קריסטלעכע וויסנשאַפט טייטשן אויס דעם גלויבן אין דער אומשטערבלעכקייט פון דער

תורה. ווען משה און די נביאים וואָלטן געגלויבט אין אַ יענער וועלט, ווי דאָס קריסטנטום, וואָלטן זיי געוויס גערעדט וועגן דעם. איך לייקן נישט דעם דאָזיקן פאַקט. ווען איר מאַכט אָבער דערפאַר אַ פאָרוואורף קעגן דער תורה, פאַרגעסט איר ווידער דעם היסטאָרישן שטאַנדפונקט פון דער הייליקער געשיכטע, וועלכע טיילט נישט אָפּ דעם יחיד פון זיין שטאַם, די נאַציע פון דער מענטשהייט, די שאַפונג פון דעם שעפער. איר פאַרגעסט, אַז דער טייל פון אונזערע הייליקע שריפטן, ווו עס רעדט זיך נישט פון דער אומשטערבלעכקייט, איז אַנטשטאַנען אין אַ צייט, ווען די יידישע נאַציע איז נאָך נישט אונטערגעגאַנגען און האָט נישט געקענט האָבן קיין געדאַנקען וועגן תחית המתים. דער יידישער גלויבן אין דער אומשטערבלעכקייט קען נישט אָפּגעטיילט ווערן פון דעם נאַציאָנאַל־מענטשלעכן גלויבן אין משיח. ערשט מיט משיח און דער מלכות המשיח, זאָגט ר׳ יוחנן, איז דערגרייכט געוואָרן דער ציל פון דער שאַפונג. אַלע נביאים, זאָגט ער ווייטער, רעדן אין זייערע נבואות פון מלכות המשיח; פון יענער וועלט ווייס נאָר גאָט אַליין. אויך אין דעם רבנישן יידנטום אונטערשיידט זיך נישט שטאַרק יענע וועלט פון מלכות המשיח. דער רמב״ן באַשטייט דערויף, קעגן דעם רמב״ם, אַז מלכות המשיח און עולם הבא זיינען איינס און דאָס זעלבע. דאָס יידנטום האָט נישט באַדאַרפט באַזונדערס באַטאָנען די אייביקייט פון גייסט, וואָרום זיין גאַנצע געשיכטע איז די פאַרקערפּערונג פון דער דאָזיקער אידעע. בשעת עס איז סוף פון בית ראשון אַרויפגעקומען דער געדאַנק פון דעם נאַציאָנאַלן אונטערגאַנג און דער ווידעראויפלעבונג פון יידישן פאָלק, איז אויך דערוועקט געוואָרן דער געדאַנק פון דער אומשטערבלעכקייט. שוין דער נביא ישעיהו מאַכט אַן אונטערשייד צווישן די אומות, וועלכע וועלן אויסשטאַרבן אָן א זכר, און דעם פאָלק ישראל, וואָס וועט אויפלעבן און וואָס זיין טויט איז נאָר די חבלי לידה פון מלכות המשיח (ישעיה כ״ו, י״ד—י״ט).

אַפילו אין אורקריסטנטום, אַזוי לאַנג ווי עס איז נישט אָפּגעפאַלן פון נאַציאָנאַלן יידנטום, האָט נאָך געלעבט די יידישע פאָלק־אידעע, אין וועלכער תחית המתים, מלכות השמים און עולם הבא. האָבן אייגנטלעך באַדייט די ימי המשיח, דעם מלכות הרוח, וואָס זיין

אָנקום ווערט דערוואַרט נאָך אין די עוואַנגעליעס און אין דער עכט יידישער תפילה: „פאָטער אונזערער״.

אויך די לעצטע תורה פון דעם יידישן גייסט וועגן לעבן און טויט, די פילאָזאָפיע פון שפינאָזאַ, האָט גאָרנישט צו טאָן מיט יע־נער אַטאָמיסטישער אומשטערבלעכקייט, וועלכע לייזט אויף דאָס אייניקע לעבן ספּיריטואַליסטיש אָדער מאַטעריאַליסטיש און וואָס איר העכסטער רעליגיעזער און מאָראַלישער פּרינציפּ, איז דער עגאָאיסטישער פּרינציפּ: י ע ד ע ר פ אַ ר ז י ך. קיין פאָלק איז נישט אַזוי ווייט פון דאָזיקן עגאָאיזם, ווי דאָס יידישע. ביי די יידן איז דער העכסטער פּרינציפּ די סאָלידאַריטעט 1). אין די פּרקי אבות ווערט דערקלערט יענע בורזשואַזע מאָראַל, לויט וועל־כער יעדער איינצלנער שטייט נאָר פאַר זיך, פאַר אַ שלעכטער מדה 2). ביי ספּינאָזאַ, ווי ביי אַלע יידישע היילוקע, שטייט נישט דער פּרט אָפּגעטיילט פון כלל. די אייביקייט הויבט זיך נישט אָן, לויט ספּינאָזאַ, נאָך דעם טויט, נאָר זי שטייט, ווי גאָט, שטענדיק פאַר אונז.

נאָר ווייניקע האָבן אין זיך דעם גייסט, וועלכער האָט באַגייס־טערט די יידישע היילוקע. יעדערער וויל האָבן זיין שטיקל אומ־שטערבלעכקייט פאַר זיך אַלייז. דער אחרית הימים איז נאָך ווייט, אָבער אַמאָל וועט דער היילוקער גייסט פון אונזער פאָלק ווערן דער אוצר פון דער גאַנצער מענטשהייט. אַמאָל וועט די גאַנצע ערד ווערן אַ טעמפּל, ווו עס וועט רוען גאָטס גייסט. דער מלכות הרוח, וועלכער איז אָנגעזאָגט געוואָרן בנבואה אין דער תורה, איז אַרי־בערגעטראָגן געוואָרן אַמאָל אויף דעם עולם הבא. ספּינאָזאַ האָט דער ערשטער פאַרשטאַנען דעם מלכות הרוח אַלס אַן איצטיקן. ער עקזיסטירט שוין, אָבער אַלס אַ ליכטיקע שפּראָצונג רערוויל, כדי די דאָזיקע שפּראָצונג ווייטער צו אַנטוויקלען צו סאָציאַלע שאַ־פונגען, אַרבעטן דייטשלאַנד, פראַנקרייך און ענגלאַנד. דייטשלאַנד האָט אויסגעטראָטן דעם וועג פון פילאָזאָפיע; דעם וועג פאַר סאָ־ציאַל־פּאָליטישע איבערקערענישן האָבן אויסגעטראָטן די פראַנצויזן פאַר אַלע נאַציעס, זייט דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָלוציע; דער פאָרשריט פון דער אינדוסטריעלער אַרבעט גייט אַרויס פון ענגלאַנד.

די יידן האָבן שוין זייט אַ לאַנגער צייט דערפילט, אַז דער קאַמף פון די פעלקער, וועלכע קעמפן צוזאַמען מיט פראַנקרייך פאַר זייער נאַציאָנאַלער ווידערגעבורט, איז זייער אייגענער קאַמף און זיי האָבן זיך אומעטום אָנגעשלאָסן מיט באַגייסטערונג אַן די פּאָליטיש־סאָציאַלע באַוועגונגען. עס איז געקומען די צייט, רופט צו יידן אַ פראַנצויזישער דעמאָקראַט, אַז איר זאָלט אַ קלער טאָן וועגן זיך זעלבסט און אָנהויבן אַרבעטן פאַר אייער אייגענער ווי־דערגעבורט 3). איינס שליסט אָבער גאָרנישט אויס דאָס אַנדערע. ווען איך אַרבעט פאַר דער ווידעראויפלעבונג פון מיין אייגן פאָלק, האָב איך זיך נישט אָפּגעזאָגט דערפאַר פון מיינע מענטשלעכע שטרעבונגען. די היינטיקע נאַציאָנאַלע באַוועגונג איז נאָר אַ נייער שפּרונג אויף דעם וועג, אויף וועלכן די פראַנצויזישע רעוואָלוציע גייט זינט איר אָנפאַנג. דאָס פראַנצויזישע פאָלק האָט זייט דער רעוואָ־לוציע גערופן אַלע פעלקער צו הילף. אָבער די פעלקער זיינען גע־בליבן על פּי רוב טויב צום דאָזיקן געשריי, זיי האָבן זיך צוגעהערט מער צום רעאַקציאָנערן ליאַרעם אין זייערע אייגענע לענדער. היינט פאַרטויבט דער דאָזיקער ליאַרעם אין אייניקע טיילן פון דייטשלאַנד העכסטנס דאָס פאָלק, וואָס איז אַריינגעשווינדלט גע־וואָרן אין אַ ווילדער באַגייסטערונג פאַר זיינע קעניגן און קריגס־פירער. אַלע אַנדערע פעלקער פאַרשטייען פראַנקרייכס רוף. דער רוף איז דערגאַנגען אויך צו מיין אַלט פאָלק און איך וויל פאַרייניקן מיין שטים מיט דער פראַנצויזישער, כדי צו וואָרענען ווייניגסטנס מיינע ברידער אין דייטשלאַנד קעגן דאָזיקן רעאַקציאָנערן ליאַרעם.

באַמערקונגען:

1) די יידישע סאָלידאַריטעט: כל ישראל ערבים זה בזה, ווערט אויך אויסגעדריקט דורך קידוש השם.

2) פאַרגלייך נאָטע 5, ווו עס זיינען ביים שלוס אָנגעגעבן די פיר מיינונגען פון פרקי אבות וועגן מיין און דיין. די בורזשו־אַזע מאָראַל ווערט דאָרטן קריטיקירט אויף אַזאַ אופן: האומר שלי־שלי ושלך שלך זו מדה בינונית ויש אומרים זו מדת סדום.

אַן אַנדער אויסדרוק אין אבות, וועלכער ווערט אויסגעדריקט

פאַרקערט אין אבות דרבי נתן, פאַרזאָגט: מיר זאָלן נישט זיין ווי קנעכט, וועלכע דינען פאַרן לוין, נאָר ווי קינדער, וועלכע טוען די געטלעכע אַרבעט אויס מורא פאַר דעם פאָטער פון אַלע באַשעפענישן.

בנוגע צו דעם גלויבן אין אומשטערבלעכקייט איז די דאָזיקע לערע גלייכגילטיק (פאַרגלייך (עפילאָג 3).

3) פאַרגלייך: „נייע אָריענטאַלישע פראַגע" אין עלפטן בריוו.
4) פאַרגלייך עפילאָג 6.

פערטער בריוו

דער דייטשער יידן־האַס. — פאַטריאָטישע ראָמאַנטיקער און פילאָזאָפירנדיקע בוכהענדלער. — אָטטאָ וויגאַנד. — בערטאָלד אויערבאַך. — מאָלעשאָט. — ד״ר גאַלאַוואַרדין. — די רעפאָרם און די יידישע נעז. — אַ פאָטאָגראַפישער פאָרטרעט. — העברעאישע תפילות. — פאַטריאָטיזם. — מיין זיידע. — די מאַמע רחל. — נאַציאָנאַלער טרויער. — שבת חזון.

די דייטשע בילדונג קען אפנים נישט מאַכן שלום מיט דער יידישער נאַציאָנאַלער אידעע. וואָלט איך נישט געלעבט אין פראַנקרייך, וואָלט עס מיר נישט געקומען אויפן געדאַנק זיך צו פאַראינטערעסירן פאַר דער ווידער אויפלעבונג פון אונזער נאַציע; אַזוי זיינען דאָס אונזערע אָנשויאונגען אָפּהענגיק פון דער אַרומיקער געזעלשאַפט. יעדעס פאָלק, ווי יעדער אינדיווידואום, האָט זיין ספּעציאַליטעט. יעדער מענטש, אַזוי ווי יעדעס פאָלק, איז אַפילו אַ פאָליטישע, אָדער בעסער געזאָגט, אַ סאָציאַלע חיה; אָבער אין דער סאָציאַלער וועלט האָט דאָך יעדערער זיין באַזונדערן באַרוף, און דער דייטש איז צופיל אַן אוניווערסאַלער פילאָזאָף, אַז ער זאָל זיך קענען באמת אינטערעסירן פאַר נאַציאָנאַלע שטרעבונגען.

„די גאַנצע טענדענץ", אַזוי האָט געשריבן מיין אַמאָליקער פאַרלעגער אָטטאָ וויגאַנד, ווען איך האָב אים פאָרגעלייגט דעם דאָזיקן בוך, „איז קעגן מיין ריין מענטשלעכער נאַטור".

די „ריין מענטשלעכע נאַטור" פון דעם דייטש איז די נאַטור־

פון דער ריין דייטשער ראַסע, וועלכע איז אין דער טעאָריע אַפילו אַלמענטשלעך, אין פּראַקטישן לעבן אָבער עגאָאיסטיש. די שנאה פון דעם דייטש קעגן די יידישע נאַציאָנאַלע שטרעבונגען האָט אַ דאָפּלטן גרונט. די אַלמענטשלעכע שטרעבונגען פון דעם דייטש זיינען קעגן נאַציאָנאַלע שטרעבונגען. קעגן י י ד י ש ע נאַציאָנאַלע שטרעבונגען האָט דער דייטש נאָך אַ באַזונדערע ראַסן־אַנטיפּאַטיע. דער זעלבער דייטשער פאַרלעגער, וואָס זיין „ריין מענטשלעכע נאַטור" האָט אַ פיינטשאַפט קעגן שריפטן פ אַ ר דער יידישער נאַציאָנאַליטעט, דרוקט אָפּ יעדע פיינטשאַפטס - שריפט ק ע ג ן דעם יידנטום און נאָר צוליב דעם איינגעבוירענעם ראַסן־אַנטאַגאָניזם*). דער דייטש האָט אָבער נישט קיין קלאָרן באַוווסטזיין וועגן זיינע ראַסן־פאָראורטיילן. ער זעט אין זיינע עגאָאיסטישע שטרעבונגען נאָר „אַלמענטשלעכע" טענדענצן; ער ווייס אָבער נישט אַז מיט די גייסטיקע שטרעבונגען לעבט ער אין דער טעאָריע, מיט די עגאָאיסטישע — אין דעם פּראַקטישן לעבן.

אויך די געבילדעטע דייטשע יידן האָבן גענוג מאָטיוון, פאַרוואָס זיך אָפּצוווענדן פון די יידישע נאַציאָנאַלע שטרעבונגען. מיין אַלטער, ליבער פריינט ב ע ר ט אָ ל ד א ו י ע ר ב אַ ך איז אַקוראַט אַזוי קעגן מיר, ווי מיין אַלטער פאַרלעגער, אָבוואָל אמת פון אַ גאַנץ אַנדערן גרונט. ער מאַכט מיר שווערע פאָרווורפן און רופט אויס: „ווער האָט דיך געמאַכט פאַר אַ ריכטער איבער אונז 1) ?".

דער דייטשער ייד זוכט צוליב דעם אַרומיקן יידן־האַס אַראָפּצוּוואַרפן פון זיך אַלץ, וואָס איז יידיש און פאַרלייקענען זיין ראַסע. קיין רעפאָרם פון דעם יידישן קולט איז דעם געבילדעטן דייטשן ייד נישט גענוג ראַדיקאַל. אַפילו די טויפונג דערלייזט אים נישט פון דעם יידן־האַס. די דייטשן האַסן די רעליגיע פון די יידן ווייניקער, איידער זייער ראַסע, זייער גלויבן ווייניקער איידער זייערע נעזער. נישט די רעפאָרם, נישט די שמד, נישט די עמאַנציפּאַציע עפענען דעם דייטשן ייד פולשטענדיק די טויערן פון סאָציאַלן לעבן. זיי זוכן דערפאַר צו פאַרלייקענען זייער אָפּשטאַמונג. מ אָ ל ע־ ש אָ ט דערציילט אין זיין פיזיאָלאָגישן סקיצן־בוך (זייט 257) וועגן דעם זון פון אַ געטויפטן ייד, וועלכן מען האָט נישט גע־

---

*) נאָטע 3.

קענט אַוועקשלעפּן פון שפּיגל, וואָרום ער האָט געוואָלט אַלץ מאַכן גלאַט מיט אַ קעמל זיינע געקרייזלטע האָר. אָבער אַזוי וויניק ווי די נישט נאַציאָנאַלע רעפאָרם האָט דערגרייכט איר צוועק, אַזוי וויניק קענען די יידן פאַרלייקענען זייער אָפּשטאַמונג. די יידישע נעזער וועלן נישט רעפאָרמירט ווערן און די יידישע געקרייזלטע האָר וועלן נישט ווערן גלאַט. די יידישע ראַסע איז אַן אָריגינעלע. דער יידישער טיפּ איז געבליבן דער זעלבער אין לויף פון יאָר־טויזנטער.

„אויף דער מערבדיקער בערג־וואַנט אין טעבען, אין מצרים, וואָס איז די קברים־שטאָט, זעט מען דעם קבר פון אַ דירעקטאָר פון די קעניגלעכע פאַרמעגנס, אויף וועלכן עס זיינען אויסגעשטעלט פאַרשידענע אַרבעטן. עס ווערן דאָרט אָבעליסקן אויפגעשטעלט, פּאַלאַצן געבויט, ציגל געפּאַרבט, שטיינער געשלעפּט. אַן אויפזעער שטייט מיט אַן אויפגעהויבענעם שטעקן. דער קבר איז, לויט די אויפשריפטן, פאַרטיק געמאַכט געוואָרן אין דער צייט פון משה און אין די אַזיאַטישע שקלאַפן דערקענט מען דעם יידישן טיפּ 2)". אויך עגיפּטישע מצבות פון שפּעטערע צייטן ווייזן אונז יידן, וועל־כע זיינען מערקווירדיק ענלעך צו די היינטיקע.

דאָס יידישע פאָלק וואָלט שוין לאַנג אין זיין גלות אונטער־געגאַנגען, ווען נישט די קראַפט פון יידישן טיפּ. ווען דאָס יידנ־טום האָט צו פאַרדאַנקען זיין אומשטערבלעכקייט זיין רעליגיעזן געניוס, האָט דער רעליגיעזער געניוס צו פאַרדאַנקען זיין אומ־שטערבלעכקייט דער פּרוכטבאַרקייט און דער קראַפט פון דער יידי־שער ראַסע. אַזוי ווי אַמאָל אין דער געפאַנגענשאַפט פון מצרים, אַזוי איז אויך היינט, אין דעם דריטן גלות, ריכטיק דאָס וואָרט:

וכאשר יענו אותם כן ירבו
ותמלא הארץ אותם.

אַז די יידישע ראַסע ווערט נישט פאַרניכטעט אין געמישטע הייראַטן, צו דעם קען איך נאָך ברענגען אַ ביישפּיל. פון געמישטע חתונות צווישן אינדאָ־גערמאַנען און מאָנגאָלן קומט אַרויס מער דער מאָנגאָלישער טיפּ. די רוסישע אַדעליקע, וועלכע האָבן אַריינגע־נומען אין זיך נאָר וויניק מאָנגאָליש בלוט, האָבן אַ מאָנגאָלישן טיפּ. צווישן מיינע סאָציאַליסטישע פריינט געפינט זיך אַ רוסישער אַדעליקער, וועלכער האָט אַן אינדאָ־גערמאַנישן גייסט, אָבער

אַ מאָנגאָלישן אויסזען. דער דאָזיקער פּריינץ האָט חתונה געהאַט מיט אַ פּוילישער יידין און די זין האָבן אַלע אַ יידישן טיפּ.

איר זעט, מיין פריינדין, אַז עס העלפט נישט די יידן צו פאַרלייקענען דורך דער טויפונג זייער אָפּשטאַם. דער יידישער טיפּ קען נישט פאַרטיליקט ווערן.

דער יידישער טיפּ איז אָבער אויך זייער נכר. אַפילו אין זיינע איידלסטע פאַרטרעטער, ווו ער אונטערשיידט זיך קוים פון דעם אַלטן גריכישן טיפּ, אָבער איז נאָך פיל איידעלער אין זיין נשמה־אויסדרוק און אין זיין זיטלעכן ערנסט, טראָגט ער אויף זיך די חתימה פון דעם עלטסטן אַדל פון די וועלט־היסטאָרישע פעלקער. איך בין געוואָרן זייער פאַרוואונדערט, ווען איך האָב אויף מיין רייזע דורך אַנטווערפן געוויזן דאָס אייך באַקאַנטע שיינע פאָטאָגראַפישע בילד אַ קענער פון קונסט, וועלכער האָט, באַוואונדערנדיק די הערלעכע געשטאַלט, אויסגערופן: איך וועט זיך, אַז דאָס איז אַ יידין.

די יידישע ראַסע, וועלכע איז צעשפּרייט איבער דער גאַנצער וועלט, האָט די גרעסטע פעאיקייט זיך צו אַקלימאַטיזירן. אַזוי ווי דאָס יידישע פאָטערלאַנד, פאַלעסטינע, ברענגט אַרויס נאָרדלעכע און זידלעכע פרוכטן, אַזוי קען אויך געדייען דאָס דאָזיקע פאָלק אונטער אַלע קלימאַטן. אַ פראַנצויזישער דאָקטאָר ג אַ ל אַ וו אַ ר־ ד י ן, האָט באַוויזן די דאָזיקע פיזיאָלאָגישע פענאָמענאַלקייט אין זיין ווערק:

Position des Juifs dans le monde

אַזוי ווייניק ווי איך קען האָבן אַ פאַראורטייל קעגן מיין אייגענער ראַסע, אַזוי ווייניק קען איך זיין קעגן דער הייליקער שפּראַך פון אונזערע אבות, וועלכע מען וויל פון אומעטום אַרויסשטויסן. די העברעאישע תפילות האָבן מיך שטענדיק דערהויבן. עס קלינגט פון זיי דער אָפּקלאַנג פון טויזנטער גענעראַציעס. זיי מאַכן שטענדיק אַן איינדרוק אויף דעם, וועלכער פאַרשטייט זיי.

די יידישע תפילות זיינען קאָלעקטיווע תפילות פאַר דעם גאַנצן פאָלק. דער פרומער ייד איז פריער פאַר אַלץ — אַ יידישער פאַטריאָט. דער „ביי מאָדישער" איז נישט נאָר אַן אָפּטריניקער אין רעליגיעזן זין, נאָר אויך אַ פאַרעטער פון זיין פאָלק, זיין ראַסע און

פֿאַמיליע. אויב עס וואָלטווירקלעך געווען אוממעגלעך צו פֿאַר־אייניקן די עמאַנציפּאַציע מיט דער יידישער נאַציאָנאַליטעט, וואָלט דער ייד געדאַרפֿט מקריב זיין די עמאַנציפּאַציע. וועגן דאָזיקן פּונקט דאַרף מען אפשר נאָך מער רעדן*). אַז דער ייד דאַרף קודם כל זיין אַ יידישער פּאַטריאָט, דאַרף מען קיין שום ייד נישט באַווייזן, אויב ער האָט נאָר באַקומען אַ יידישע דערציאונג. דער יידישער פּאַטריאָטיזם איז אַ נאַטירלעך אמתער געפֿיל.

מיין זיידע האָט מיר געוויזן אַמאָל טייטלען און אַליוון און האָט געזאָגט מיט אַ ליכטיקן בליק: „די דאָזיקע פּירות וואַקסן אין ארץ־ישראל". אַלץ, וואָס דערמאָנט אין פּאַלעסטינע, ווערט פֿון פֿרומע יידן באַטראַכט מיט אַ געפֿיל פֿון ליבע און פֿאַרערונג: יעדן געשטאָרבענעם ווערט געגעבן אין קבר אַריין אַביסל ארץ־ישראל־ערד, כדי דער טויטער זאָל זיך נישט דאַרפֿן קייקלען אין ארץ־ישראל צו תחית המתים.. דער דאָזיקער מנהג, אַזוי ווי דער געברויך פֿון לולב און אתרוג, איז מער איידער אַ רעליגיעזער מנ־הג אָדער אַבערגלויבן. דער גאַנצער יידישער רעליגיעזער קולט איז געגרינדעט אויף דעם יידישן פּאַטריאָטיזם. אונזערע „רעפֿאָרמאַ־טאָרן" ווייסן דאָס זייער גוט.

ס פּ י נ אָ ז אַ האָט נאָך געהאַלטן דאָס יידנטום פֿאַר אַ נאַציע און האָט געזאָגט (ענדע פֿון דריטן קאַפּיטל פֿון „טעאָלאָגישן טראַק־טאַט"), אַז די אויפֿריכטונג פֿון דער יידישער מלוכה הענגט אָפּ נאָר פֿון דעם מוט פֿון יידישן פֿאָלק. אַפֿילו מענדעלסאָן ווייס נאָך גאָר־נישט פֿון אַ קאָסמאָפּאָליטישן יידנטום.

יאָ, מיין פֿריינדין, וואָס אונזערע גערמאַנישע רעפֿאָרמאַטאָרן זאָלן קעגן דעם נישט זאָגן: די יידישע רעליגיע איז יידישער פּאַטריאָ־טיזם. איך דערמאָן זיך מיט טיפֿער גערירטקייט אין אַלע טרויערי־קע סצענעס, וועלכע איך האָב געזען אין הויז פֿון מיין זיידן אין באָן, ווען עס פֿלעגט קומען תשעה באב, די דריי וואָכן, די ניין טעג און דער שבת חזון.

מיין זיידע האָט נישט געלעבט פֿון רבנות, האָט אָבער געהאַט די קענטענישן און דעם טיטל פֿון אַ רב. דעם גאַנצן יאָר פֿלעגט

*) נאָטע 4.

ער, נאָך די טעגלעכע געשעפטן, ביז האַלבער נאַכט שטודירן דעם תלמוד און זיינע מפרשים. נאָר אין די נייַן טעג פלעגט ער אַנ־שטאָט גמרא פאָרלעזן פאַר זיינע אייניקלעך די אגדתות וועגן חורבן ירושלים. די שניי־ווייסע באָרד פון דעם אַלטן מאַן פלעגט באַנעצט ווערן מיט טרערן. אויך מיר קינדער פלעגן זיך נישט קענען איינהאַלטן פון געוויין. באַזונדערס, ווען עס פלעגט דער־ציילט ווערן, ווי די מאַמע רחל איז אויפגעשטאַנען פון איר קבר און האָט געקלאָגט אויף אירע אומגליקלעכע קינדער 3).

איר זעט דאָ נאָכאַמאָל דייטלעך דעם קוואַל פון דעם יידישן גלויבן אין אומשטערבלעכקייט; ער איז אַ פּראָדוקט פון אונזער פאַמיליען־ליבע. אונזער גלויבן אין דער אומשטערבלעכקייט גייט אין דער פאַרגאַנגענהייט ביז צו די אבות, אין דער צוקונפט, ביז צו מלכות המשיח. פון דער יידישער פאַמיליע איז אַרויסגעוואַקסן דער לעבעדיקער גלויבן אין דער שטענדיקייט פון גייסט אין דער געשיכטע.

די דאָזיקע הערלעכע בלום פון יידנטום איז פאַרדאַרט גע־וואָרן אין דעם גלויבן אין דער אומשטערבלעכקייט פון דער איזאָ־לירטער נשמה, ווען די דאָזיקע בלום איז אָראָפּגעפאַלן פון איר וואָרצל און איר שטאַם. נאָר אין דער יידישער פאַמיליע האָט זיך לעבעדיק דערהאַלטן דער גלויבן אין דער שטענדיקייט פון גייסט אין דער געשיכטע. און ווען דער מאָדערנער דואַליזם פון מאַטעריע און גייסט האָט געפונען ביי דעם לעצטן קריסטלעכן פילאָזאָף קאַר־טעזיוס זיין העכסטן אויסדרוק, האָט זיך ווידער פון יידנטום אויפ־געהויבן דער גלויבן אין דער אייביקייט פון דער נאַטור און דער געשיכטע.

ווי דער קריסטלעכער דואַליזם איז צעשלאָגן געוואָרן טעאָ־רעטיש דורך ספינאָזאַן, אַזוי ווירקט דאָס יידישע פאָלק קעגן דעם דורך זיין געזונט, מוסטערהאַפט פאַמיליען־לעבן. איצט שוין קען מען זען דעם גוטן איינפלוס פון דער יידישער פאַמיליע אויף דער ליטעראַטור, קונסט און וויסנשאַפט. ווי ווערט זיך דאָך אַלץ נאָך ענ־דערן, ווען מיר וועלן האָבן אונזער פאָלקס־געשיכטע און נאַציאָ־

נאַלע ליטעראַטור, ווען די תורה וועט אַרויסגיין פון ציון און גאָטס וואָרט פון ירושלים 4).

באַמערקונגען:

1) אויערבאַך שרייבט מיר אין העברעאיש: מי שמך לאיש שר ושופט עלינו. אויערבאַך לייקנט נישט די באַרעכטיקונג פון מיינע יידישע סימפּאַטיעס, אַלס פּערזענלעכע שטימונג, וועלכע איז אים נישט פרעמד געבליבן. ער וויל אָבער נישט, אַ ז מען זאָל עס אָפּן אַרויסזאָגן. דאָס, זאָגט ער, איז אַקוראַט ווי „אונטערצינדן" דאָס יידישע הויז.

2) „סיני און גלגתא" פון פ. אַ. שטראַוס, ז. 69.

3) ירמיהו, ל"א, ט"ו.

4) מיכה ד' א'; ישעיהו ב' ב'. דאָס איז אַ נבואה, וועלכע קומט אָפּטמאָל פאָר ביי די פאַרשידענע נביאים און ציט זיך דורך אונ־זער גאַנצער געשיכטע־רעליגיע.

פינפטער בריוו

צוריקבליק. — געשעעניש פון דמשק. — אַ שמערץ־געשריי. — ממזר־בלבל. — העפּ העפּ. — די פליטה אין פראַנקרייך. — אַ דייטשער ערלעכער מאַן. — גערמאַנישע פּאַטריאָטן. — זשעפּערסאָן. — פּאַטערלענדער און מלכים. — ווו עס איז גוט, דאָרט איז דאָס פּאַטערלאַנד. — דאָס יידישע אינקאָגני־טאָ. — די רעליגיע פון טויט. — טראָג הויך דיין פאָן, מיין פאָלק.

גלויב איך ווירקלעך אין דער גאולה פון גלות? — איר פרעגט עס און זאָגט, אַז איך האָב זיך נאָך פריער אַרויסגעזאָגט פאַר דער דערפילונג פון דעם יידישן משיח־גלויבן, אין מיינע צוויי שריפטן: „די הייליקע געשיכטע פון דער מענטשהייט" און „די איראָפּעאישע טריאַרכיע". איר זענט גערעכט, ווען איר דערמאָנט מיך, אַז איך בין

פֿאַראַנטוואָרטלעך אויך פֿאַר מיינע אַמאָליקע אידעען. איך וויל פֿאַר אייך דערפֿאַר ברענגען אייניקע כאַראַקטעריסטישע מאָמענטן פֿון מיין פֿאַרגאַנגענהייט.

מיט צוואַנציק יאָר צוריק, בעת דעם בלוט־בלבול פֿון דמשק, דאַמאָלסט שוין, אינמיטן פֿון מיין סאָציאַליסטישער טעטיקייט, האָב איך דערפֿילט מיין צוגעהעריקייט צו אַן עלנט, פֿאַרלאָזן פֿאָלק און האָב שוין געוואָלט אויסדריקן מיין יידיש־פּאַטריאָטיש געפֿיל דורך אַ שמערץ־געשריי. דער געשריי איז אָבער אונטערגעדריקט געוואָרן אין מיין ברוסט דורך דעם גרעסערן שמערץ, וועלכן דער אייראָפּעאישער פּראָלעטאַריאַט האָט אין מיר דערוועקט.

אַנדערע פֿעלקער האָבן נאָר פּאַרטיי־מחלוקות; די דייטשן זיינען נישט אין שלום, אַפֿילו ווען זיי שטייען אין דער זעלביקער פּאַרטיי. מיינע אייגענע סאָציאַליסטישע גענאָסן האָבן מיר געגעבן אַ סיבה צו ווערן אַן עמיגראַנט, און נאָך דעם זיג פֿון דער רעאַקציע בין איך פֿון אַ פּרייוויליקן עמיגראַנט, געוואָרן אַן אומפּרייוויליקער. אַ קורצע צייט נאָך דער פֿעברואַר־רעוואָלוציע בין איך אַוועקגעפֿאָרן קיין פֿראַנקרייך. דאָ האָב איך דערקענט דאָס פֿאָלק, וואָס איז געוואָרן דער קעמפֿער פֿאַר אַלע סאָציאַלע שטרעבונגען.

נאָך נאַפּאָלעאָנס איבערקערעניש בין איך אָפּגעטראָטן פֿון דער פּאָליטיק און האָב זיך אָפּגעגעבן אויסשליסלעך צו נאַטורוויסנשאַפֿט. דעם אַלטן יינג־העגעליאַנער ד״ר אַ ר נ אָ ל ד ר ו ג ע, וועלכער האָט נישט געקענט מוחל זיין דעם „קאָמוניסטן ראַבי מאָזעס״ דאָס אָפּטרעטן פֿון דער „אידעע״, האָבן אויסגעוויזן די דאָזיקע מאַטעריאַליסטישע שטודיען ווי אַ שרעקלעכע זאַך. אַזאַ נאַטורוויסנשאַפֿטלעכן מאַטעריאַליזם האָט ער אָנגערופֿן אימפּעריאַליזם, באָנאַפּאַרטיזם. וואָס פֿאַראַ צוזאַמענהאַנג עס איז פֿאַראַן צווישן נאַטורוויסנשאַפֿטלעכע שטודיען און באָנאַפּאַרטיזם, דאָס האָט דער אַלטער רוגע נישט דערקלערט. איך האָב אָבער פֿון מיינע ראַסן־שטודיען באַקומען די איבערצייגונג פֿון דעם אונטערגאַנג פֿון יעדער ראַסן־הערשאַפֿט און פֿון דער אויפֿלעבונג פֿון די פֿעלקער. באַזונדערס האָט מיך מיין אייגן יידיש פֿאָלק אָנגעהויבן צו אינטערעסירן. דער ווייטאָג, וואָס איז דערוועקט געוואָרן דורך דעם עלילת־דם אין דמשק, איז געוואָרן איצט אַ שטענדיקע ריכטונג פֿון

מיין גייסט. איך האָב נישט מער געזוכט צו אונטערדריקן די שטים פון מיין יידישן געוויסן; נאָר איך האָב, פּאַרקערט, אָנגעהויבן נאָכצוגיין אירע שפּורן און אָט וואָס איך האָב געפונען געשריבן שוין אין מיינע אַלטע מאַנוסקריפּטן פון יאָר 1840 וועגן די געשעע־נישן פון דמשק.

„דער אופן און פאָרם, ווי די דאָזיקע פאַרפאָלגונג ווערט אויפגע־נומען אין אייראָפּע און אַפילו אין געבילדעטן דייטשלאַנד, דאַרף אַרויסרופן אַן איבערקערעניש אין יידנטום. דאָס באַווייזט נאָר, אַז צווישן די מערב־אייראָפּעאישע יידן און די אייראָפּעאישע פעלקער זיינען נאָך פאַראַן שייד־ווענט, ווי אין די צייטן פון טרויעריקן רע־ליגיעזן פאַנאַטיזם. אונזערע ברידער, וועלכע ווילן צוליב דער עמאַנציפּאַציע זיך און אַנדערע איינרעדן, אַז די מאָדערנע יידן האָבן נישט קיין נאַציאָנאַלן געפיל, ווייסן מער נישט ווו דער קאָפּ שטייט ביי זיי 1). זיי פאַרשטייען נישט ווי אַזוי מען קען אין איי־ראָפּע, אין ניינצנטן יאָרהונדערט, גלויבן אין אויגנבליק אין דעם בלוט־בלבול, אין דעם „ממזר־בלבול". פאַר אונזערע געבילדעטע דייטשע יידן איז דער יידן־האַס שטענדיק געבליבן אַ רעטעניש. האָבן דען די דייטשע יידן זייט מענדעלסאָנען נישט געשטרעבט צו זיין דייטשן און צו דענקען און פילן דייטש? זיינען זיי נישט גע־גאַנגען אין דעם „באַפרייאונגס־קריג"? זיינען זיי נישט געווען דייטשע פּאַטריאָטן און שונאים פון פראַנקרייך? האָבן זיי נישט נעכטן נאָך געזונגען מיט נ י ק אָ ל אַ ס ב ע ק ע ר: „זיי זאָלן אים נישט האָבן, דעם פרייען דייטשן ריין"? האָב איך נישט זעלבסט געמאַכט די נאַרישקייט און נישט אַריינגעשיקט דעם פאַרפאַסער אַ מוזיקאַלישע קאָמפּאָזיציע פאַר דער דאָזיקער „דייטשער מאַר־סעליעזע"?

מיט מיר האָט אָבער פּאַסירט דאָס זעלבע, וואָס מיט די דיי־טשע יידן בכלל נאָך זייער פּאַטריאָטישער באַגייסטערונג. דער דייטש האָט אויף מיין פּאַטריאָטישער צושריפט נישט נאָר געענט־פערט אין אַ זייער קאַלטן טאָן, נאָר האָט נאָך אויף דער אַנדערער זייט אויפגעשריבן מיט אַ פאַרשטעלטער האַנטשריפט: „דו ביזט אַ ייד". איך האָב בעקערס העפּ העפּ אָנגענומען פאַר אַ פאַר־זענלעכע באַליידיקונג און האָב אים אָנגעשריבן אַ פּאָר בייטנדיקע ווערטער, אויף וועלכע בעקער האָט נישט געענטפערט. איצט וואָלט

איך ביי אים אפשר גאָר געבעטן מחילה. ער האָט מיך נישט גע־וואָלט באַליידיקן פּערזענלעך. מען קען נישט זיין אַ דייטשער שאָ־וויניסט און אַ יידן־פריינט, אַזוי ווייניק ווי אַן אָנהענגער פון מלחמה און פאָלקס־פרייהייט. דער דייטשער פּאַטריאָט ליבט אין זיין פאָ־טערלאַנד נישט דעם שטאַאַט, נאָר די ראַסן־הערשאַפט. ווי קען ער געבן גלייכבאַרעכטיקונג אַנדערע ראַסן, ווען זי איז נאָך אַן אוטאָפּיע פאַר די צאַלרייכע פאָלקס־קלאַסן אין דייטשלאַנד גופא!

דער סימפּאַטישער פראַנצויז אַסימילירט יעדן פרעמדן ראַסן־עלעמענט. אויך דער ייד איז דערין אַ פראַנצויז. ד ז ש ע פ ע ר ־ כ אָ ן האָט שוין געזאָגט בשעת דעם אַמעריקאַנישן באַפרייאונגס־קריג: יעדער מענטש האָט צוויי פאַטערלענדער, זיין אייגנס און פראַנקרייך. דער דייטש אָבער וויל באַזיצן פאַר זיך אַליין אַלע זיינע פאַטערלענדער און קעניגן. ער קען נישט אַסימילירן, עס פעלט אים די וואַרעמקייט.

אַזוי לאַנג ווי דער ייד האָט אַריבערגעטראָגן אַלע פאַרפאָלגונ־גען און דערנידעריקונגען אַלס אַ שטראָף פון גאָט און געהאָפט אויף דער גאולה, איז זיין שטאָלץ נישט צעבראָכן געוואָרן. פאַר די היינ־טיקע אויפגעקלערטע יידן איז אָבער יעדע פאַלשע אָנקלאַגע אַ קלאַפּ קעגן זייער ערע. וואָס העלפט זיי די עמאַנציפּאַציע, וואָס האָט עס פאַר אַ ווערט, ווען אַ ייד ווערט אַפילו גאָר אַ מיניסטער, ווען דער נאָמען ייד איז באַדעקט מיט אַ פלעק, וועלכן יעדער נאַרישער ייגגל, יעדער פינסטערער שמירער קען אויסנוצן מיט אַ זיכערן דער־פאָלג.

אַזוי לאַנג ווי דער ייד וועט פאַרלייקענען זיין נאַציאָנאַליטעט, ווייל ער וועט נישט וועלן מודה זיין זיין סאָלידאַריטעט מיט אַן אומגליקלעך פאַרפאָלגט פאָלק, מוז זיין פאַלשע שטעלונג ווערן אומ־דערטרעגלעכער יעדן טאָג. צו וואָס זאָל מען זיך נאַרן? די אייראָ־פּעאישע פעלקער האָבן שטענדיק באַטראַכט די עקזיסטענץ פון יידן צווישן פעלקער אַלס אומנאַרמאַל. מיר וועלן שטענדיק זיין פרעמדע צווישן די נאַציעס, וועלכע וועלן אונז אַפילו עמאַנ־ציפּירן פון מענטשן־ליבע וועגן, אָבער וועלן אונז קיינמאָל נישט אַכטן, אַזוי לאַנג ווי אונזער פּרינציפּ איז: ד אָ ר ט ן א י ז ד אָ ס פ אָ ט ע ר ל אַ נ ד, וו ו ע ס א י ז ג ו ט. נישט

קוקנדיק אויף דער אויפקלערונג און עמאַנציפּאַציע ווער דאָך דער ייד אין גלות, וועלכער פאַרלייקנט זיין נאַציע, נישט באַקומען די אַכטונג פון די פעלקער. נישט דער אַלטער פרומער ייד, וועלכער וואָלט זיך גיכער לאָזן אויסרייסן די צונג, איידער פאַרלייקענען זיין נאַציע, נאָר דער מאָדערנער ייד איז דער, וועלכער פאַרדינט פאַראַכטונג, וועלכער פאַרלייקנט זיין נאַציאָנאַליטעט, ווייל אויף איר ליגט די שווערע האַנט פון שיקזאַל. די שיינע פראַזן פון מענטשן־ליבע און אויפקלערונג, מיט וועלכע ער וואַרפט זיך אַרום, כדי צו פאַרדעקן זיין פאַראַט פון זיינע אומגליקלעכע פאָלקס־ברידער, וועלן אים נישט שיצן פאַרן אורטייל פון דער עפנטלעכער מיינונג. טוט אָן טויזנט מאַסקעס, פאַרענדערט די נעמען, די רעליגיע און זיטן, טרייבט זיך אַרום געגנבעטערהייט אין דער וועלט, כדי מען זאָל נישט דערקענען אין אייך דעם ייד; יעדע באַליידיקונג פון דעם יידישן נאָמען טרעפט אייך מער, איידער דעם ערלעכן מאַן, וועל־כער איז מודה אין זיין סאָלידאַריטעט מיט זיין פאַמיליע און שטעלט זיך איין פאַר איר כבוד״.

* * *

איר זעט, מיין פריינדין, אַזוי האָב איך געקלערט אינמיטן פון מיינע קאַמפן פאַר דעם איירעפעאישן פּראָלעטאַריאַט. מיין גלויבן אין משיחן איז געווען דאַמאָלסט אַזוי ווי היינט, דער גלויבן אין דער ווידעראויפלעבונג פון יידישן פאָלק. היינט, אַקוראַט ווי דאַ־מאָלסט, ווען איך האָב אַרויסגעגעבן מיינע ערשטע ביכער, גלויב איך נאָך, אַז דער קריסטנטום איז געווען אַ שריט אויף דעם וועג צו יענעם דערהויבענעם ציל, וועלכן די נביאים האָבן געשילדערט אַלס די ימות המשיח. היינט, אַקוראַט ווי דאַמאָלסט, גלויב איך נאָך, אַז די דאָזיקע גרויסע עפּאָכע הויבט אָן זייט ספּינאָזאַן אויפצושטייַן אין גייסט פון דער מענטשהייט. איך האָב אָבער קיינמאָל נישט געזאָגט, אַז דאָס קריסטנטום איז דאָס לעצטע וואָרט פון דער הייליקער געשיכטע פון דער מענטשהייט, אָדער אַז די דאָזיקע גע־שיכטע האָט זיך געענדיקט מיט ספּינאָזאַן. מיר זוכן איצט אַ העכע־רע דערלייזונג, איידער דאָס קריסטנטום האָט אונז ווען עס איז גע־קענט געבן. דאָס קריסטנטום איז געווען דער נאַכט־שטערן, וועל־

בער האָט נאָך דעם זונען־אונטערגאַנג פון די אַמאַליקע פעלקער געבראַכט טרייסט און האָפענונג; עס האָט אַ לייכט געטאָן איבער די קברים פון די דערהרגעטע אַמאַליקע נאַציעס. די מיסיע פון קריס־טנטום, וואָס איז אַ רעליגיע פון טויט, האָט אויפגעהערט, ווי נאָר די פעלקער האָבן ווידער דערוואַכט צום לעבן. די געשיכטע פון די לעצטע דריי יאָר־הונדערטער גיט אונזביישפּילן דערפון אויף יעדן בלאַט. ס'איז גענוג, ווען איך מאַך אייך אויפמערקזאַם אויף די איצטיקע פּאַסירונגען אין איטאַליע. אויף די חורבות פון קריסט־לעכן רוים הויבט זיך אויף דאָס ווידעראויפגעלעבטע איטאַליע־נישע פאָלק. אַזוי ווי דאָס קריסטנטום, אַזוי האָט אויך דער מאָ־האַמעדאַניזם געלערנט די רעזיגנאַציע. זיי זיינען ביידע די אויפ־שריפטן אויף די מצבות, וועלכע דער באַרבאַרישער דרוק האָט געשטעמ'לט אויף די קברים פון די נאַציעס. אַזוי לאַנג ווי די עסט־רייכער הערשן אין איטאַליע און די טערקן אין פּאַלעסטינע, האָבן דאָס איטאַליענישע פאָלק און דאָס יידישע נישט געקענט דער־וואַכן צום לעבן. די סאָלדאַטן פון דער מאָדערנער ציוויליזאַציע, די פראַנצויזן, צעברעכן די הערשאַפט פון די באַרבאַרן, זיי וואַרפן אַראָפּ מיט זייערע ריזן־הענט די מצבות פון די קברים, און די פעלקער לעבן אויף.

אין מזרח־אייראָפּע, אין רוסלאַנד, פּוילן, פּרייסן, עסטרייך, טערקיי, לעבן מיליאָנען פון אונזערע ברידער, וועלכע בעטן צו גאָט פאַר דער גאולת ישראל. זיי האָבן בעסער פאַרהיט דעם לעבעדיקן קערענדל פון יידנטום, די יידישע נאַציאָנאַליטעט, איי־דער אונזערע ברידער פון מערב, וועלכע ווילן אַלץ ניי באַלעבן אין יידנטום, אַ חוץ דער הויפּט־זאַך, די האָפענונג אויף דער גאולה. צו יענע מיליאָנען טרייע ברידער וואָלט איך וועלן וואַנדערן און רופן צו זיי: טראָג הויך דיין פאָן, מיין פאָלק! אין דיר איז געבליבן דער לעבעדיקער זאָמען, וועלכער וועט נאָך ברענגען פרוכטן, ווען די האַרטע שאָלעכץ וועט צעבראָכן ווערן אין דער קולטיווירטער ערד פון דער קעגנוואַרט.

די פאַרגליווערטע אָרטאָדאָקסיע, וועלכע איז געווען באַרעכ־טיקט ביז היינט, קען צעבראָכן ווערן נאָר פון אינעווייניק, פון דער קראַפט פון דער יידישער נאַציאָנאַליטעט. נאָר פון דער נאַ־ציאָנאַלער ווידעראויפלעבונג וועט ציען דער רעליגיעזער געניוס

נייע קרעפטן און וועט באַהויכט ווערן פון דעם הייליקן גייסט פון די נביאים.

ביז איצט אָבער האָט זיך נאָך קיין קולטור־פריינט, אַפילו נישט מענדעלסאָנען, נישט איינגעגעבן צו צעברעכן די שאָלעכץ פון דעם ראַביניזם און נישט צעשטערן דערביי דעם אינעווייניקסטן וועזן פון יידנטום און נישט צו פאַרניכטן זיין הייליק לעבן.

באַמערקונגען:

1) די אַלגעמיינע צייטונג פון יידנטום, וועלכע איז געוויינלעך נישט קולטור־פיינטלעך, האָט זיך דאַמאָלסט באַקלאָגט: „איראָפּע האָט קיינמאָל נישט פאַרשפּאָרט די אָנהעגנער פון דער איזראַ־עליטישער רעליגיע אַ ווייטיק, אַ טרער, אַ קרענקונג". וואָלטן יידן געווען נאָר אַ רעליגיעזע קאָנפעסיע, וואָלט דאָס געווען ווונ־דערבאַר, בפרט בנוגע צו דייטשלאַנד, ווו די יידן באַטייליקן זיך אַזוי שטאַרק אין דער קולטור. די לייזונג פון דאָזיקן רעטעניש ליגט דערין, אַז די יידן זיינען נאָך אַ פאָלק, אַ נאַציע, וועלכע ווערט פאַרלייקנט און פאַרלאָזן פון אירע אייגענע קינדער און וואָס יע־דעס גאַסן־יינגל קען זי אויסשפּאָטן, וואָרום זי וואַנדערט היימאַט־לאָז אַרום אין דער גאַנצער וועלט.

זעקסטער בריוו

די אידעלע פּאַרטרעטער פון דעם דייטשן גייסט. — פּאַטריאָטישע יידן. — דער היסטאָריקער גרעץ. — מערסיער. — האַרבסט און פרילינג פון דער וועלט־געשיכטע. — שבתי צבי. — חסידיזם. — נאַטור־רעליגיע און געשיכטע־רעליגיע. — די יידישע מוטער. — וויקטאָר הוגאָ. — בערנע, ברוך איטציק.

איר געפינט, אַז מיין אורטייל איבער די דייטשן און דער שטע־לונג פון די געבילדעטע דייטשע יידן צום יידישן פאָלק איז אַביסל צו אַבסאָלוט. ביי די דייטשן, זאָגט איר, זיינען פאַראַן אויך עכט הומאַניטאַרע גייסטער און ביי די פּראָמינענטע געביל־

דעטע יידן זיינען פאַראַן פיל, וועלכע אָנערקענען זייער רעליגיע און פאָלק.

איך גיב דאָס צו. מיר קען נישט קומען מער אויפן זין, אָפּ־צולייקענען ביי דעם גייסטיק הויך שטייענדיקן דייטשן פאָלק די גייסטיקע קראַפט זיך אויפצוהויבן איבער די ראַסן־פאָראורטיילן. אַ פאָלק, וואָס האָט אַרויסגעבראַכט מענער ווי לעסינג, הערדער, שילער, העגעל, הומבאָלד, מוז האָבן די פעאיקייט זיך אויפצוהויבן אויף דער העכסטער שטופע פון מאָראַל.

איך דערמאָן זיך דערביי אין אַ ביישפּיל, וואָס באַווייזט דעם כח פון דעם דייטשן גייסט איבער ראַסן־פאָראורטיילן, וועלכן מיר האָט דערציילט ל ו ד ו י ג ו י ה ל.

איר האָט געוויס געהערט מכח ה ע ק ע ר, וועלכער האָט געשפּילט אַזאַ גרויסע ראָל אין דעם רעוואָלוציע־יאָר 1848. העקער, אַ ריינער דייטש, איז געווען אַ באַקאַנטער ליבעראַל אין באַדען. לכתחילה האָט דער דאָזיקער ליבעראַל געשטורעמט קעגן דעם יידישן „שונא״. העקער האָט פאַרעפנטלעכט אין פ ר א נ ק ־ פ ו ר ט ע ר ז ש ו ר נ אַ ל אַ גאַנצע ריי אַנאָנימע אַרטיקלען ק ע ג ן ד ע ר יי ד י ש ע ר ע מ אַ נ צ י פּ אַ צ י ע.

דער זעלבער העקער האָט אָבער אייניקע יאָר שפּעטער געמאַכט אין באַדען אַ ווענדונג צו דעם פאַרייניקטן בערלינער פאַרלאַמענט לטובת דער יידישער עמאַנציפּאַציע. ווען מען האָט אים דערמאָנט זיינע פריערדיקע יידן־פיינטלעכע איבערצייגונגען, האָט ער געענטפערט, אַז די פּרינציפּן פון רעכט און הומאַניטעט האָבן ביי אים מנצח געווען.

די דעמאָקראַטן פון 1848 האָבן אַריבערגעיאָגט די ראָמאַנטיש־פּאַטריאָטישע חברה פון דעם באַפרייאונגס־קריג, ווי י אָ ה ן, א ר נ ד ט און חברותא. איך גלויב אָבער, אויפן גרונט פון מיין לאַנגיאָריקער דערפאַרונג, אַז דייטשלאַנד איז סאָציאַל נאָך שטאַרק אָפּגעשטאַנען פון די ראָמאַנישע פעלקער. אין דייטשלאַנד מוז נאָך אויסגעקעמפט ווערן דער לעצטער ראַסן־קאַמף, איידער די דייטשן וועלן דורכגעדרונגען ווערן פון סאָציאַלער און הומאַניטאַרער בילדונג, אַזוי ווי די ראָמאַנישע פעלקער.

נאָך מער גיב איך צו אייער אָפּשוואַכונג פון מיין אורטייל בנוגע צו די געבילדעטע יידן פון מערב־אייראָפּע. איצט פילט זיך

אויך אין יידנטום אַן אָפּשוואַכונג פון דעם קאָסמאָפּאָליטיזם, וועל־כער, ווי רוסאָ האָט זייער ריכטיק געזאָגט, ליבט די מענטשן פון דער ווייט, כדי נישט מחויב צו זיין צו ליבן זיי פון דער נאָענט. עס ווערן אומעטום דערוועקט בעסערע, נאַטירלעכערע און געזונ־טערע געפילן. אין אַמעריקע אַנטשטייען יעדן יאָר נייע יידישע געמיינדעס, אין פראַנקרייך אָרגאַניזירט זיך די חברה כל ישראל חברים, אין דער דייטשער און פראַנצויזישער ליטעראַטור האָבן שריפטשטעלער ווי קאָמפּערט, סטראַובען, ווייל, בערנשטיין אָנגעהויבן צו שילדערן דאָס יידישע לעבן, אין דער ליטעראַטור פון יידנטום האָט גרעץ דורך זיין געשיכטע פון יידנטום דערוואַרעמט די הערצער פון אונזער פאָלק פאַר זיינע העלדן און מאַרטירער.

פריער שוין האָט גאַבריעל ריעסער, דעם נאָמען „ייד" געשטעלט אין שפּיץ פון אַ צייטשריפט, וועלכע האָט פאַרטיי־דיקט אונזערע פּאָליטישע און בירגערלעכע רעכט*). אויך ד"ר לודוויג פיליפּסאָן האָט שוין לאַנג קיין מורא נישט אָנצורופן דאָס קינד ישראל ביי זיין ריכטיקן נאָמען. לודוויג וויהל באַזינגט מיט זיין מוזע די גרויסע געשעענישן פון אונ־זער אומשטערבלעכער נאַציע.

עס איז אַ צייכן פון דער צייט, ווען לודוויג וויהלס „וועסט־אָסטליכע שוואַלבן", וועלכע זיינען מיט פופצן יאָר צוריק גע־בליבן אומבאַמערקט אין דייטשלאַנד, זיינען איצט איבערגעזעצט געוואָרן אין פראַנצויזיש און לענקען די אויפמערקזאַמקייט פון דער פראַנצויזישער פּרעסע אויף דער יידישער נאַציע.

פּיער מערסיער, דער פראַנצויזישער איבערזעצער פון די „שוואַלבן", גיט אין זיין אָפּהאַנדלונג וועגן דער יידישער ליטעראַטור אַן אורטייל איבער דער דאָזיקער ליטעראַטור. אַלס קריסט פאַרשטייט ער אַפילו דעם יידנטום צו ספּיריטואַליסטיש. דאָך וויַיזט אַרויס זיין אורטייל אַ גרע־סער פאַרשטענדעניש פון דעם רוח ישראל, איידער די דייטשע

*) נאָטע 4.

היסטאָריקער, וועלכע פאַרפאָלגן אונז מיט זייער יידן־האַס, ביז וויט אין דער תורה אַריין.

באַמערקונגסווערט איז זיין אורטייל וועגן דער נייער יידישער ליטעראַטור, אין וועלכער ער זעט אַ קעגנגיפט קעגן דער מאָדער־נער ראָמאַן־ליטעראַטור. ער האָט אַ טעות, ווען ער האַלט דעם קוואַל, פון וועלכן די יידישע ליטעראַטור איז אַרויסגעקומען, פאַר אַ ספּיריטואַליסטישן. דאָס יידישע לעבן איז קיינמאָל נישט געווען ספּיריטואַליסטיש. אַפילו די איסיים איז נישט געווען קיין ספּירי־טואַליסטישע סעקטע, אַזוי ווייניק ווי די ערשטע קריסטן. בשעת די דאָזיקע סעקטע איז געוואָרן ספּיריטואַליסטיש אין קריסטנטום, איז זי אָפּגעפאַלן פון יידנטום. זי איז פון דאַן אָן פאַרשווונדן פול־שטענדיק פון יידנטום. יעדעס מאָל ווען עס טרעט אַריין אַ ווענד־פּונקט אין דער געשיכטע פון די היסטאָרישע פעלקער, אַנטשטייט אַ גרויסע באַוועגונג אין דעם פאָלק, וואָס איז דער טרעגער פון דער געשיכטע־רעליגיע. דער איבערגאַנג פון אַלטערטום אין מיטל־אַלטער, האָט זיך געלאָזט אָנזאָגן דורך די גרויסע שטורעמס אין יידנטום, וועלכע האָבן באַשאַפן דאָס יידנטום און די שפּעטער פאַרשווונדענע יידישע סעקטעס. אויך היינט, אין דעם פרילינגס־אָנקום פון דער מענטשהייט, קומען פאָר באַוועגונגען אינם יידנ־טום, פון וועלכע די וועלט וויים נאָך גאָרנישט, אָבער וועלכע האָבן נישט קיין קלענערע באַדייטונג, ווי יענע באַוועגונגען פון אַמאָל. אין אָנהויב פון דער מאָדערנער צייט, האָט אַרומגעכאַפּט די יידן פון מזרח און מערב־אייראָפּע אַ משיח־באַוועגונג, וואָס איר פאָל־שער נביא איז געווען ש ב ת י צ ב י און איר אמתער נביא ס פּ י נ אָ ז אַ. אויך די מאָדערנע צדוקים, פּרושים און איסיים, דאָס הייסט, די רעפאָרמאַטאָרן, אָרטאָדאָקסן און חסידים*) וועלן פאַרשווינדן אָן אַ שפּור, ווען דאָס יידישע פאָלק וועט ווידער אויפ־לעבן. דאָס יידנטום לאָזט נישט צו ביי זיך קיין ספּיריטואַליסטישע און מאַטעריאַליסטישע סעקטעס. דאָס יידישע לעבן איז איינהייט־לעך, ווי זיין געטלעכער אידעאַל, און איז קעגן דעם מאַטעריאַליזם, וועלכער איז נאָר די אַנדערע זייט פון דעם קריסטלעכן ספּיריטואַ־

*) נאָטע 6.

ליזם. איך רעד דאָ נישט פון פילאָזאָפישע סיסטעמען אדער רע־ליגיעזע דאָגמעס, נישט פון דער לעבנס־אַנשויאונג, נאָר פון לעבן, פון וועלכן זיי זיינען נאָר אַ פּראָדוקט. דאָס לעבן איז אַ פּראָדוקט פון דער ראַסע, וועלכע בויט אויף אירע סאָציאַלע אינסטיטוציעס לויט אירע איינגעבוירענע תכונות און נייגונגען. פון דער דאָזיקער געשטאַלטונג פון לעבן וואַקסט אַרויס די לעבנס־אַנשויאונג, וועלכע ווירקט אויפן לעבן, אָבער נאָר פאַרענדערנדיק און וואָס קען קיינ־מאָל נישט באַדייטנדיק ענדערן דעם אָריגינעלן טיפּ, וועלכער אַנט־שטייט שטענדיק אויפסניי.

איידער די גערמאַנישע ראַסן זיינען אַרויפגעטרעטן אויף דעם שוי־פּלאַץ פון וועלט־אַלטער, האָבן עקזיסטירט נאָר צוויי רעלי־גיעס, אַ נאַטור־רעליגיע און אַ געשיכטע־רעליגיע. די ערשטע האָט געפינען איר קלאַסישן אויסדרוק אין גריכנלאַנד, די צווייטע אין פּלשתנה. זייט דעם אויפטריט פון די גערמאַנישע ראַסן האָבן ביידע רעליגיעס אויפגעהערט. זייער אָרט האָט פאַרנומען די פאַר־געטלעכונג פון דעם איזאָלירטן אינדיווידואום. דאָס קריסטנטום האָט געפונען ביי די נאָרדישע ראַסן אַלס אַ נאַטירלעכע תכונה דאָס, וואָס ביי אים זעלבסט איז געווען נאָר דער פועל יוצא פון דעם אונטערגאַנג און דעם טויט פון די אַלטע פעלקער; איך מיין יענע לעבנס־אַנשויאונג, וועלכע זעט נישט אין דער נאַטור און נישט אין דער געשיכטע אַן איינהייטלעכן בונד, אַ געטלעך לעבן, נאָר זעט אומעטום נאָר איזאָלירטע עקזיסטענצן*).

אַזוי לאַנג ווי די גערמאַנישע ראַסן האָבן געהערשט אין איי־ראָפּע, האָט זיך נישט געקענט אַנטוויקלען קיין נאַציאָנאַל לעבן. די „רעליגיע פון ליבע", אָפּגעטיילט פון דער רעליגיע פון דער נאַטור און געשיכטע, האָט געהאַט אין אויג נאָר די אינדיווידועלע דערלייזונג. די פאַרגעטלעכונג פון אינדיווידואום האָט זיך אויס־געפאָרעמט צום סוף אין אַן איבערגעטריבענעם פרויען־קולט, וועל־כער רופט אַרויס ביי אונזערע יונגע מיידלעך היינט נאָך אַזוי פיל סימפּאַטיעס פאַר דעם קריסטנטום.

די יידן נאָר האָבן געהאַט אַ געזונטן חוש צו שטעלן די פרוי־

*) נאָטע 6.

ער־ליבע אונטער דער מוטער־ליבע. אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר ווייל לאָזט זאָגן אַ יידישער מוטער פֿאָלגנדיקע ווערטער: „דאַרף מען ערלעכע יידישע מוטער זאָרגן וועגן ליבע? די ליבע איז לאַסטנ־דיקע געצנדינסט. אַ יידין דאַרף נאָר ליבן גאָט, אירע קינדער און אירע עלטערן". די אַלטע באָבע ביי ק אַ מ פּ ע ר ט זאָגט: „גאָט האָט נישט געקענט זיין אומעטום, דערפֿאַר האָט ער באַ־שאַפֿן די מוטער"... „די מוטער־ליבע איז אין יידישן ראָמאַן דער באַזיס פֿון דעם גאַנצן פֿאַמיליען־לעבן, זיין ליידנשאַפֿט, זיין גע־היימניש. דער זעלבער טיפּ פֿון דער יידישער מוטער, געפֿינט זיך אין אַלע יידישע ראָמאַנען. איך זע פֿאַר מיר דאָס בילד פֿון דער דאָזיקער יידישער מוטער, איר פּנים איז פּריילעך אָבער בלאַס; אַ מעלאַנכאָלישער שמייכל שוועבט אויף אירע ליפּן; איר טיף אויג קוקט ווייט אין דער צוקונפֿט".

ווען איך לייענט די דאָזיקע ווערטער פֿון מערסיער, קלערט איך געוויס וועגן אייער אייגענער מוטער, אויך איך דערמאָן זיך דערביי אין מיין מוטער; איך האָב זי פֿאַרלוירן אַפֿילו אַלס יינגל פֿון פֿערצן יאָר, אָבער זי איז מיר ביז צו דער לעצטער צייט, יעדע נאַכט כמעט געקומען צו חלום. בשעת איך בין געווען זיבן יאָר אַלט, האָט זי מיר געזאָגט די ווערטער, וועלכע איך דערמאָן זיך נאָך ווי פֿון נעכטן. מיר זיינען שוין געלעגן אין בעט און איך האָב ערשט געענדיקט קריאת שמע. זי האָט צו מיר געזאָגט מיט אַ באַ־גייסטערטער שטים: „הער מיין קינד, דו מוזט נאָר פֿלייסיק לער־נען. מו"הריך איז איינער פֿון מיינע עלטער־זיידעס און דו האָסט דאָס גליק צו לערנען ביי דיין זיידן. עס שטייט, אַז ווו אַ זיידע מיט אַן אייניקל לערנען תורה, דאָרטן פֿאַרשווינדט שוין נישט די תורה פֿון קינד צו קינד".

די ווערטער פֿון מיין מוטער האָבן אויף מיר געמוזט מאַכן אַ טיפֿן איינדרוק, וואָרום איך דערמאָן זיך אין זיי נאָך עד היום, כאָטש איך האָב וועגן יענעם וואָרט מכח זיידע און אייניקל קיינ־מאָל גאָרנישט געהערט און נישט געלייענט.

יאָ, די קינדער זיינען דער צענטער, אַרום וועלכן עס דרייט זיך דאָס גאַנצע יידישע לעבן און ליבע. די ליבע איז אין דעם יידישן האַרץ צו מעכטיק און צו אומענדלעך, אַז זי זאָל קענען בלייבן שטיין ביים געשלעכט און נישט אויסברייטערן זיך אויף

דורות פון דער צוקונפט. ווייל דאָס אויג פון דער יידישער ליבע קוקט אַזוי ווייט אין דער צוקונפט, דערפאַר זיינען געווען אַזוי פיל הייליקע נביאים צווישן יידן.

אַ פאַרפאַלק אָן קינדער, איז ביי יידן די שמערצלעכסטע זאַך. אַ מענטש אָן קינדער איז געגליכן געוואָרן צו אַ טויטן. נאָר די יידן קענען בעטן צו גאָט אין די ווערטער פון גרעסטן פראַנצויזישן ליריקער וויקטאָר הוגאָ, גאָט זאָל פאַרהיטן צו זען „דאָס הויז אָן קינדער"...

מיטן דאָזיקן פערז, וועלכן מערסיער ציטירט, שליס איך אָפּ די דאָזיקע באַטראַכטונג, וועלכע איך האַלט פאַר וויכטיק צוליבן ווי־דערגעבורט פון אונזער פאָלק. אויב עס איז שוין אַ פריילעכע דער־שיינונג, אַז פאָעטן און שריפטשטעלער טרעטן אויף פאַר אונזער נאַציע, איז עס נאָך בעסער, וואָס דאָס פראַנצויזישע פאָלק ווערט באַקאַנט מיט די יידישע פאַטריאָטישע טענדענצן. וואָס וואָלט דאָס פראַנצויזישע פאָלק געדאַרפט וועגן אונז קלערן, ווען אין דעם פעלקער־פרילינג, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן מיט דער פראַנצוי־זישער רעוואָלוציע, וואָלט קיין פאַטריאָטישער קול פון אונזער צד נישט דערגרייכט אים? אַ דאַנק דעם פראַנצויזישן איבערזעצער פון די „שוואַלבן", איז די דאָזיקע שאַנד אַראָפּ פון אונז. אויב אַפילו די יידישע פאָלקס־שרייבער און פאָעטן האָבן נישט גערעדט וועגן אונזער פאָליטישן ווידערגעבורט, האָבן זיי דאָך געוויזן דער וועלט, אַז אין דעם אויפגעקלערטן יידנטום זיינען נאָך פאַראַן פאַטריאָ־טישע דערינערונגען, וועלכע קענען איבערגיין אין טאָט. איך צווייפל נישט, אַז איצט וועלן אויפגעקלערטע יידן זיין אַקוראַט אַזוי טעטיק פאַר דער פאָליטישער ווידעראויפלעבונג פון אונזער פאָלק, ווי אַנדערע האָבן געקעמפט אַמאָל פאַר דער עמאַנציפּאַציע פון די יידן אין גלות. דער יינגער יידישער דור וועט זיך אָנשליסן מיט באַגייסטערונג אין די יידישע נאַציאָנאַלע שטרעבונגען און ווען די יוגנט וועט אויסשפּראָצן, וועט אויך דאָס פאַרדאַרטע האַלץ זיך באַדעקן מיט די בלעטער און בלומען פון ישראל. ביז איצט אָבער, מיין ליבע פריינדין, איז אין מערב־אייראָפּעאישן יידנטום נאָך זיי־ער מעכטיק דאָס פאַרדאַרטע האָלץ פון דער אויבערפלעכלעכער אויפקלערונג. דער גרעסטער טייל פון די דייטשע יידן שעמען זיך נאָך אַלץ מיט זייער רעליגיע און פאָלק, ווי באַלד זיי קומען אין

באַרירונג מיט דער אייראָפּעאישער בילדונג. אונזערע יידישע דייטשע פּאַטריאָטן האָבן אָבער געהאַט אַ גרויסן טעות אין חשבון. עס האָט גאָרנישט געהאָלפן מ יי ע ר ב ע ר ז, ווען ער האָט שטענדיק אויסגעמיטן אין ציטערניש צו באַאַרבעטן אַ יידישן שטאָף פאַר אַן אָפּערע. די יידן־פיינטלעכע אויגסבורגער אַלגעמיינע צייטונג דערמאָנט זעלטן מייערבערס נאָמען, אַז זי זאָל דערביי נישט צושרייבן: יעקב מאיר ליפּמאַן בעער! אויך דעם דייטשן פּאַטריאָט בערנע האָט עס נישט געהאָלפן, ווען ער האָט איבערגעטויפט זיין פאַמיליען־נאָמען ברוך. ער אַליין איז זיך מודה: „ווען מיינע קעגנער קענען גאָרנישט מאַכן מיט מיין בערנע", זאָגט ער ערגעץ ווו, „כאַפּן זיי זיך אָן אין מיין ברוך". איך זעלבסט האָב עס דורכגעמאַכט נישט נאָר ביי קעגנער, נאָר ביי מיינע אייגענע סאָציאַליסטישע גענאָסן, אַז זיי געברויכן ביי יעדן פּערזענלעכן שטרייט דעם דאָזיקן וואָפן פון העפּ העפּ, וועלכער מאַכט שטענדיק אַן איינדרוק אין דייטשלאַנד. איך מאַך זיי דעם געברויך פון דאָזיקן וואָפן נאָך באַקוועמער און נעם אָן פון היינט אָן דעם נאָמען משה און באַדויער נאָר, וואָס איך הייס נישט א י צ י ק.

זיבעטער בריוו

דער רעפאָרם־שווינדל און די קריטיקלאָזע רעאַקציע. — לוטער און מענדעלסאָן. — דער שליסל צו דער רעליגיע פון דער צוקונפט. — די דריי עפּאָכן פון יידישן געזעץ. — דער ווידער־אויפבוי פון דער יידישער מלוכה.

אייער פראַגע באַווייזט מיר, אַז איר האָט זיך אָנגעהויבן צו אינטערעסירן מיט דעם יידנטום. איר זענט נישט קעגן דעם, אַז אונזער נאַציע זאָל ווערן אַ היסטאָרישע, איר מיינט אָבער, אַז דאָס איז נאָר אַ שיינער ווונטש; דאָס יידנטום עקזיסטירט זייט צוויי טויזנט יאָר שוין נאָר אין צעשטרייטע פאַמיליעס. דער רעליגיעזער בונד איז דורך דער באַרירונג מיט דער קולטור צעריסן געוואָרן. די רעפאָרם האָט עס געוואָלט אַביסל פאַרריכטן, האָט אָבער געמאַכט נאָך ערגער.

מיט דער אָרטאָדאָקסיע און דער רעאַקציע, וועלכע האַלט דאָס פּוי־לישע שטריימל פאַר אַ הלכה למשה מסיני, קען מען דאָך אַודאי גאָר־נישט מאַכן.

די פאָלגן דערפון זיינען, ווי איר מיינט, דער אינדיפערענטיזם, דאָס אָפּפאַלן פון יידנטום. מען קען קיינעם נישט מאַכן פאַראַנט־וואָרטלעך דערפאַר. די קראַפט פון די פאַרהעלטנישן האָט צעשטערט דאָס אָרטאָדאָקסישע יידנטום. צו וועלכער געמיינדע, זאָגט איר, צו וועלכער סינאַגאָגע זאָל מען זיך היינטיקע צייטן אָנשליסן? זאָלן מיר מאַכן, אַזוי רופט איר אויס, אונזערע געבילדעטע יידן א פאָרוורף, ווייל זיי האָבן אָנשטאָט די שאָלעכץ פון דעם ראַביניזם געבראַכט דאָס ליכט פון דער וויסנשאַפט?

ניין, ליבע פריינדין, מיר ווילן קיינעם נישט מאַכן פאַראַנטוואָרט־לעך פאַר אַ געפערלעכן, אָבער דאָך געזונטן און נויטיקן קריזיס, וואָס זיינע שלעכטע סימפּטאָמען זיינען שוין פאַריבערגעגאַנגען און וועלן זיך שוין נאָכאַמאָל נישט איבערחזרן. דאָס יידנטום איז איבערגע־שטאַנען זיין לעצטע גרעסטע סכנה. עס האָט קעגנער נישט פון דער זייט פון דער וויסנשאַפט, אָדער פון לעבן, נאָר פון די, וועלכע שטעלן זיך אַרויס אַלס זיינע פאַרטרעטער.

איך בין ווייט דערפון צו אונטערשאַצן די אַרבעטן פון יענע יידישע געלערנטע, וועלכע דער היינטיקער יידישער דור האָט אַלץ צו פאַרדאַנקען: בילדונג, רייכטום, שטעלונג און פאָרשריט און וועל־כע האָבן געהאָלפן אויפהאַלטן די ריינע יידישע פאַמיליע. יענע גע־לערנטע און לערער זיינען די יורשים פון אונזערע פאַרצייטיקע רב־נים, וועלכע האָבן אין די צוויי טויזנט יאָר פון גלות געשיצט דאָס יידנטום. ווען זיי גייען אפילו, אַקוראַט ווי אונזערע דיכטער, מיט דעם אַלגעמיינעם שטראָם, דאַרף נאָר צוקומען אַן אויסערלעכע סיבה, כדי זיי זאָלן ווערן יידישע פּאַטריאָטן, ווי זיי זיינען דאָס איצט אין האַרץ. אַ סכנה איז געווען פאַרן יידנטום פון דער זייט פון די רעפאָרמאַטאָרן, וועלכע האָבן מיט זייערע צערעמאָניעס און אָפּגעשטאַנענע דרשות אויסגעזויגן פון יידנטום דעם מאַרך און האָבן איבערגעלאָזט פון דער דאָזיקער גרויסאַרטיקער דערשיינונג פון דער וועלט - געשיכ־טע נישט מער ווי אַ סקעלעט. זיי האָבן נישט געוואָלט אויפהויבן דאָס יידנטום אויף דער הויכקייט פון דער מאָדערנער וויסנשאַפט און פאַרשענערן און פאַראיידעלן דעם אַלטן רעליגיעזן קולט. זיי

האָבן נאָר געוואָלט דורכפירן אַ טויטע רעליגיע ־ רעפאָרם, וועל־כע שטאַמט פון אַן אַנדער רעליגיע און וועלכע האָט נישט דעם קלענסטן אינהאַלט, נישט אין דער מאָדערנער וועלט און נישט אין דעם נאַציאָנאַלן יידנטום. איך פאַרשטיי דעם ווערט פון דער רעלי־גיעזער רעפאָרם פון ל ו ט ע ר אין דער קריסטלעכער צייט און די עסטעטישע רעפאָרם אין מ ע נ ד ע ל ס אָ נ ס צייט אין דער יידישער וועלט. יענע רעפאָרמאַטאָרן האָבן דורכאויס נישט געוואָלט אָנרירן דעם היסטאָרישן יסוד פון אַ קולט, וואָס מען קען נישט אויסקלערן בכונה אַ נייעם אויף זיין פּלאַץ. אונזערע הײַנטיקע רע־פאָרמער אָבער ווילן דעם דאָזיקן יסוד זעלבסט רעפאָרמירן: זייער רעפאָרם האָט נאָר דעם נעגאַטיוון זין פעסטצושטעלן דעם אומ־גלויבן אין דעם נאַציאָנאַלן יסוד פון אונזער רעליגיע. זיי האָבן דערפאַר נאָר געשטיצט דעם אינדיפערענטיזם און דאָס אָפּפאַלן. אויב דאָס יידנטום איז נישט מער ווי אַ דאָגמאַטישע רעליגיע, וואָלט עס זיך געדאַרפט אויפלייזן אַזוי ווי דאָס קריסטנטום. די יידישע רע־פאָרמאַטאָרן באַמיען זיך אָבער נאָר אויסצושיידן אַלץ פון דער לערע און דעם קולט, וואָס דערמאָנט אין דער יידישער נאַציאָנאַליטעט. זיי דוכט זיך אויס, אַז אַן אייגענער פאַבריצירטער סדור, אין וועלכן אַ פילאָזאָפישער טעאיזם איז אויסגעדריקט אין שירים און מוזיק־נאָטן, אַז אַזאַ סדור איז רירנדיקער, איידער די אַלטע העברעאישע תפילות, וועלכע דריקן אויס דעם שמערץ וועגן דעם פאַרלוירענעם פאָטערלאַנד און וועלכע זיינען נאָך היינט דער בונד, וואָס פאַראייניקט אַלע יידן אויף דער גאַנצער ערד.

אונזערע רעפאָרמאַטאָרן האָבן געוואָלט מאַכן פון דעם נאַציאָ־נאַלן און הומאַנעם יידנטום אַ צווייט קריסטנטום לויט דעם ראַ־ציאָנאַליסטישן צושניט. דער דאָזיקער שאָטן פון קריסטנטום איז אָבער גאַנץ איבעריק, ווען דער אָריגינאַל גופא ליגט שוין קראַנק פון שווינדזוכט. „די רעליגיע פון דער צוקונפט״, פון וועלכער איי־ניקע פילאָזאָפן פון פאַריקן יאָרהונדערט און זייערע הײַנטיקע נאָכ־פאָלגער חלומען, וועט נישט זיין נישט קיין קאַריקאַטור פון דער געצנדינערישער נאַטור־רעליגיע, נישט אַ שאָטן פון דעם ניי־קריסט־לעכן און ניי־יידישן סקעלעט, וועלכער לעבט נאָך ווי אַ דבוק אין די קעפּ פון אונזערע רעפאָרמאַטאָרן. יעדע נאַציע מוז האָבן איר איי־

גענע געשיכטע־רעליגיע, יעדעס פאָלק מוז ווערן, ווי דאָס יידישע — גאָטס פאָלק.

די יידישע רעליגיע קומט נישט אַריין אין סכנה, אַזוי ווי די קריסטלעכע, דורך די הומאַניטאַרע און נאַציאָנאַלע שטרעבונגען פון אונזער צייט. עס איז אַ טעות, וועלכער שטאַמט נאָך פון קריס־טנטום, אַז אין אַ דאָגמאַט ליגט די גאַנצע וועלט־אַנשויונג. איך זאָג נישט מיט מענדעלסאָנען, אַז דאָס יידנטום האָט נישט קיין דאָגמאַט, איך זאָג נאָר, אַז זיין תורה איז קיינמאָל נישט געווען פאַרטיק און פאַרגליווערט, אַז זי האָט זיך שטענדיק ווייטער אַנטוויקלט אויף דעם יסוד פון דער געטלעכער איינהייט פון לעבן מיט דעם גייסט פון יידישן פאָלק און דער מענטשהייט. די פרייע אַנטוויקלונג פון דער תורה דורך לערנען און פאַרשן איז ביים ייד אַ הייליקער חוב. דאָס איז דער גרונט, פאַרוואָס דאָס יידנטום האָט קיינמאָל נישט אויסגע־שלאָסן דאָס פילאָזאָפישע דענקען און פאַרוואָס קיין עכטן ייד איז נישט געקומען אויפן שכל צו רעפאָרמירן דאָס יידנטום אויף דעם יסוד פון אַ פילאָזאָפישער וועלט־אַנשויאונג. דערפאַר זיינען אין יידנטום נישט אַנטשטאַנען קיין סעקטעס. אויב אין דער לעצטער צייט זיינען אַרויסגעטרעטן אין יידנטום אָרטאָדאָקסישע און נישט אָרטאָדאָקסישע דאָגמאַטיקער, זיינען דאָך אָבער נישט אַנטשטאַנען קיין סעקטעס, ווייל דאָס יידנטום האָט פּלאַץ פאַר יעדער פרייער גייסטיקער שאַפונג. מיינונגס־פאַרשידנהייטן וועגן מעטאַפיזישע פראַגן האָבן שטענדיק עקזיסטירט ביי יידן. אין יידנטום זיינען נאָר פאַראַן אַפּגעפאַלענע, וועלכע האָבן זיך איינגאַנצן אויסגעשלאָסן פון כלל ישראל.

„און אַזעלכע זיינען שוין נישטאָ״, האָט מיר געענטפערט דערויף אַ רב, פאַר וועלכן איך האָב אויסגעדריקט די דאָזיקע מיינונג.

דאָס יידנטום אַלס נאַציאָנאַליטעט האָט אַ נאַטירלעכן יסוד, וועלכער קען נישט אַרויסגעשטויסן ווערן ווי אַן אמונה. אַ ייד גע־הערט לויט זיין אָפּשטאַמונג שטענדיק צום יידנטום, כאָטש ער אָדער זיינע אבות זיינען געוואָרן מומרים. דאָס קען קלינגען פּאַ־ראַדאָקסאַל, אין דער פּראַקטיק איז דאָס אָבער שטענדיק ריכטיק. אויך אַ געטויפטער ייד בלייבט אַ ייד, כאָטש ער קען זיך קעגן דעם ווערן. היינט קען מען שוין מער נישט אונטערשיידן צווישן אַ געשמדטן ייד און אַ נישט געשמדטן. מיין פריינט אַרמאַן ל., ווע־

מענס זיידע עס האָט זיך געשמדט, אינטערעסירט זיך מער וועגן יידן, איידער פיל געמלטע יידן און גלויבט אין דער יידישער נאַציאָנאַליטעט מער, איידער די אויפגעקלערטע רבנים.

דער ייד איז מחויב נישט צו גלויבן, נאָר צו פאָרשן די תורה. דער פלאַכער ראַציאָנאַליזם באַגנוגנט זיך גרינג מיט דעם גלויבן. די דערקענטעניש אָבער אַנטוויקלט זיך מיט דעם אינדיווידואום און דער מענטשהייט, זי איז נישט איינמאָל פאַר אַלעמאָל פעסט און אָפּגעשלאָסן. אין יידנטום האָבן געקאָנט זיך אַנטוויקלען פאַרשיידענע לעבנס־אַנשויאונגען; פאַרן שפּעטערישן יידנטום זיינען די דאָזיקע אַלע לעבנס־אַנשויאונגען נאָר אַריבערגייענדיקע מאָמענטן, וועלכע ענדערן זיך לויט אויסערלעכע און אינערלעכע געשעענישן, אָבער וועלכע שפּיגלען אַלע אָפּ דעם אָריגינעלן טיפּ און באַשאַפן אים סוף כל סוף אויפסניי אַלס אַ רייפע פרוכט פון לעבנס־בוים.

די גרויסע דענקער און איידעלע כאַראַקטערן האָבן שטענדיק פאַרשטאַנען אויף אַזאַ אופן די יידישע געשיכטע־רעליגיע; זיי האָבן זיך נישט איינגערעדט, אַז זיי וועלן רעפאָרמירן דעם היסטאָרישן יסוד פון אונזער רעליגיע. סעדיה גאון און דער רמב״ם, ספּינאָזאַ און מענדעלסאָן זיינען נישט געווען קיין מומרים, כאָטש די פרומאַקעס האָבן זיי געוואָלט מחרים זיין און האָבן זיי אויך מחרים געווען. אויך אונזערע ראַציאָנאַליסטישע דאָגמאַטיקער וואָלטן די ספּינאָזיסטן מחרים געווען און געבלאָזן אין שופר, ווען זיי וואָלטן געהאַט די מאַכט דערצו.

זייענדיק אומבאַפרידיקט פון דער אָרטאָדאָקסיע און דער רעפאָרם פרעגט איר, אין וועלכער חברה מען זאָל זיך איצט אַנשליסן אין יידנטום? איך ווייס נאָר פון איין חברה און דאָס איז די אַלטע יידישע שול, וועלכע עקזיסטירט נאָך און וועט נאָך עקזיסטירן, ביז עס וועט זיך פאַרווירקלעכן די נאַציאָנאַלע אויפלעבונג פון יידישן פאָלק. ווען איך וואָלט געהאַט אַ פאַמיליע, וואָלט איך, נישט קוקנדיק אויף מיינע אַפּיקורסישע געדאַנקען, מיך אָנגעשלאָסן נישט נאָר אין עפנטלעכן לעבן אין אַ פרומער יידישער געמיינדע, נאָר אויך אין מיין פאַמיליע געהיט אַלע יידישע יום־טובים, כדי צו דערהאַלטן לעבעדיק ביי מיר און מיינע קינדער די יידישע טראַדיציע. איך וואָלט געוויס געהאָלפן פאַרשענערן די סינאַגאָגע און וואָלט

געטאָן פאַר דער וויסנשאַפטלעכער אויסבילדונג פון רבנים און לערער. איך וואָלט געגעבן מיין האַנט צו רעפאָרמען, אָבער צו גאַנץ אַנדערע, ווי עס ווילן דאָס אונזערע רעפאָרמאַטאָרן. איך וואָלט נישט אָפּגעשאַפט קיין אַלטע מנהגים, נישט פאַרקריפּלט דאָס העברעאישע וואָרט, נישט פאַרקירצט די אַלע שבתים און יום־טובים. די חזנים און זינגער דאַרפן נישט זיין קיין טויטע אינסטרומענטן; די תפילות דאַרפן געדאַוונט ווערן פון פרומע לייט און קינדער און דאַרפן באַפרידיקן מער נאָך די פאָדערונגען פון רעליגיע, איידער פון קונסט. די שול איז נישט קיין טעאַטער און די חזנים זיינען עפּעס וואָס אַנדערס, איידער גוטע קאָמעדיאַנטן. וואָס עס קומט נישט פון הארץ, גייט נישט אין האַרץ. קורץ, איך וואָלט אַלץ אונטערגעשטיצט, וואָס איז נוצלעך פאַר דער דערהויבונג און בילדונג פון דער געמיינדע. אין מיין אייגענער פאַמיליע וואָלט איך אָפּגעהיטן די טראַדיציע, איך וואָלט אָבער נישט אָנגענומען קיין רעליגיעזע גלויבונגען און דאָגמעס.

דאָס וואָלט בעסער געדינט דעם שלום אין די געמיינדעס און דער רעליגיעזער באַדערפעניש, איידער די רעפאָרמען, וועלכע יעדער גייסטיקער גאָרנישט מאַכט און וועלכע פאַרפרעמדן די נייע דורות פון יידנטום.

מען גיט אָפּ צו פיל כבוד דער רעפאָרם, ווען מען רופט זי אָן אַ פרייע גייסטיקע ריכטונג. נעגאַטיוו איז יעדע קריטיק, אַפילו אַ פרייע ריכטונג. די פּאָזיטיווע פרייהייט אָבער איז פרייע אַנטוויקלונג, און די ראַציאָנאַליסטישע רעפאָרם, וועלכע פאַרלייקנט דאָס וועזן פון יידנטום, די נאַציאָנאַליטעט, קען נישט זיין שעפעריש און דערפאַר קען זי נישט זיין פריי. פאַר דער קריטיק פון דעם אָפּגעלעבטן האָט זי זייער ווייניק אויפגעטאָן. אין דעם פּרט האָט אויפגעטאָן די רעוואָלוציאָנערע צייט און נישט די אַזוי גערופענע רעפאָרמאַטאָרן, די יידישע אָדער די קריסטלעכע. די מאָדערנע געזעלשאַפט, וועלכע איז אַרויסגעקומען פון דער רעוואָלוציע, איז אַ רעגענערירטע, זי רעפאָרמירט נישט, נאָר זי שאַפט נייעס. יעדע שאַפונג באַדאַרף עפּעס, פון גאָרנישט ווערט גאָרנישט. דער קערן פון די צוקונפטיקע סאָציאַלע שאַפונגען ליגט אין דער יידישער נאַציאָנאַל־הומאַניטאַרער רעליגיע. אַזוי לאַנג ווי די יידן האָבן נישט פאַרשטאַנען דעם רעוואָלוציאָנערן כאַראַקטער פון דער נייער צייט, וועל־

כער איז אויך זייער תּוכן, זיינען זיי נישט פּריוויליק אַריינגעריסן געוואָרן אין דעם שטראָם פון דער מאָדערנער געשיכטע. דערצו איז גאָרנישט נויטיק געווען קיין רעפאָרם. אין פראַנקרייך און ביים ריין, ווו די מאָדערנע שטרעמונג איז שטאַרקער ווי אַנדערשווו, איז קיין רע־פאָרם נישט געווען, אָבער דער אידעאַל פון די רעפאָרמאַטאָרן, דער רעליגיעזער אינדיפערענטיזם, איז דאָרט דערגרייכט געוואָרן. די רע־פאָרם האָט נאָר פעסטגעשטעלט דעם אומגלויבן, וועלכער האָט שוין פריער עקזיסטירט און פון דער נעגאַציע געמאַכט אַ פּרינציפּ. מען וואָלט געקענט שענקען דער רעפאָרם דעם כּבוד, ווען זי וואָלט זיך נישט וועלן דערביי אויך אַרויסשטעלן אַלס אַ פּאָזיטיווער פּרינציפּ און נישט פּרווון אַוועקשטעלן די תּורת משה אַלס די פירערין פון דעם באַנייטן יידנטום, אין קעגנזאַץ צום תּלמוד. דאָס איז נאָך אַ מער באַשרענקטער שטאַנדפּונקט, איידער דער אָרטאָדאָקסישער, אָפּצוזאָגן זיך פון תּורת שבעל פּה און אָנערקענען נאָר די תּורה שבכתב. דער שטאַנדפּונקט איז דערביי אויך דורכאויס נישט היס־טאָריש. ביז צום גלות בבל און די סופרים זיינען תּורת שבכתב און תּורת שבעל פּה גאָרנישט געווען אָפּגעטיילט איינס פון אַנדערן. ווי די פאַנאַנדערשיידונג פון תּורה שבכתב און תּורה שבעל פּה איז פאָרגעקומען, איז נאָך נישט גאָר קלאָר היסטאָריש, אָבער דער גייסט פון די סופרים און אנשי כּנסת הגדולה איז געווען אַקוראַט אַזאַ פרייער, הייליקער און פּאַטריאָטישער, ווי פון משה און די נביאים. יעדע באַפרייאונג פון סאָציאַל־פּאָליטישער קנעכטשאַפט איז אויך אַ גייסטיקע באַפרייאונג און באַפרוכפערונג פון דעם נאַציאָ־נאַלן געניוס. די יידישע תּורה האָט געהאַט צוויי הויפּט־עפּאָכן, נאָך דער באַפרייאונג פון דער עבודת מצרים און נאָך דער באַפרייאונג פון גלות בבל. די דריטע דאַרף ערשט קומען, דאָס איז די עפּאָכע נאָך דער באַפרייאונג פון דריטן גלות. די באַדייטונג פון דער צוויי־טער עפּאָכע איז פון אונזערע רעפאָרמאַטאָרן, וועלכע פאַרשטייען גאָרנישט דעם שעפערישן געניוס פון דער יידישער נאַציע, ווייניקער פאַרשטאַנען געוואָרן איידער פון די רבנים, וועלכע האָבן געשטעלט עזראן אַזוי הויך ווי משהן. די תּורה שבכתב האָט נישט קיין היי־ליקערן אורשפּרונג, איידער די תּורה שבעל פּה. פאַרקערט, פון דעם בית שני אָן איז די לעבעדיקע מסורה בעל פּה באַטראַכט געוואָרן נאָך הייליקער, איידער די געשריבענע תּורה. דאָס איז אויך פאַר־

שטענדלעך. דער נאַציאָנאַל־געזעצגעבנדיקער געניוס וואָלט אָפּגע־שטאָרבן, ווען ער וואָלט זיך נישט באַשעפטיקט מיט דער לעבע־דיקער אַנטוויקלונג פון דער תורה. אַ דאַנק דער באַשעפטיקונג האָט דאָס יידנטום אויפגעלעבט נאָך דעם גלות בבל און האָט זיך דער־האַלטן אין גלות. אים וועט עס אויך האָבן צו פאַרדאַנקען זיין צו־קונפטיקע נאַציאָנאַלע אויפלעבונג.

דערפאַר איז פאַרבאָטן געוואָרן צו שרייבן די תורה שבעל פה. וואָלט מען די תורה נאָר געלערנט בעל פה אין די שולן, וואָלט דאָס יידנטום נישט פאַרלוירן זיין נאַציאָנאַלן געניוס. אָבער מען האָט געמוזט אויפשרייבן די תורה שבעל פה, כדי זי זאָל נישט פאַרגעסן ווערן אין גלות. די סכנה איז היינט נישטאָ. פון דער אַנדערער סכנה פון פאַרשטיינערונג ווייכן מיר דערמיט, וואָס מיר דערוועקן אין אונז קעגן דעם פאָרמאַליזם דעם גייסט פון קריטיק, קעגן דעם ראַציאָנאַליזם דעם הייליקן פאַטריאָטישן גייסט פון אונ־זערע נביאים, געזעצגעבער און סופרים. מיר דאַרפן זיך באַשעפטיקן מיט אונזער פאָלקס־געשיכטע און דערוועקן אין אונזער יוגנט ווי־דער יענעם גייסט, וועלכער איז דער אור־קוואַל, פונוואַנען עס האָבן געשעפּט אונזערע נביאים. ווען מיר וועלן שעפּן פון יענעם קוואַל, וועלן אונזערע תלמידי־חכמים באַקומען אין פאָלק דעם אויטאָרי־טעט, וועלכן זיי האָבן מיט רעכט פאַרלוירן זייט דעם מאָמענט, ווען זיי זיינען געוואָרן פרעמד צום גייסט פון יידנטום און האָבן עס געוואָלט רעפאָרמירן צוליב זייטיקע צוועקן. מיר וועלן באַקומען אין אונז די מאַכט צו אַנטוויקלען די תורה און צו רעפאָרמירן זי לויט דער באַדערפעניש פון יידישן פאָלק. ווען עס וועט קומען דער סוף פון יידישן גלות, דער ווידעראויפבוי פון דער נייער יידישער מלוכה, וועט מען אונז געפינען ריכטיק צוגעגרייט.

באַמערקונגען:

1) ווען מען קען נישט מאַכן פון די תפילות געזאַנג־ביכער, באַגנוגנט מען זיך מיט וויניקער. ד״ר הירש, ראַבינער אין לוקסעמ־בורג, האָט אין די י״ח ברכות המחזיר שכינתו לציון רעפאָרמירט אין שאותך ביראה נעבוד! אַנדערע רעפאָרמאַטאָרן באַגנוגענען זיך דערמיט, וואָס זיי פאַרטרייבן די שיינע תפילה יגדל פון שול, וואָ־

רום אויך אין דער תפילה האָט דער משיח־גלויבן געפונען אַ פּאַ־
עטישן אויסדרוק. אַקוראַט ווי דער גלויבן, וועלכער איז די נשמה
פון יידנטום, וואָלט נאָר געווען אויסגעדריקט אין די איינצלנע תפי־
לות און שירים און וואָלט נישט געווען דער תוכן פון דעם גאַנצן
יידישן קולט.

אַכטער בריוו

ניי אויפבליענדיקע יידישע ליטעראַטור. — לוצאטא, ראַפּאַפּאָרט,
פראַנקעל, קראָכמאַל. — זאַקס און היינע וועגן יהודה הלוי. —
מענדעלסאָן און די ניי מאָדישע. — שאָר. — סעקטאַנטן אָן
סעקטעס. — סאַלוואַדאָר. — רעליגיע־צונויפמישער און פריי־
מוירער. — הירש. — די כלומרשטע מיסיע פון יידן אין גלות.

איר האָט אַ טעות, ליבע פריינדין, ווען איר גלויבט, אַז נאָר
אונזערע אַזוי גערופענע אויפגעקלערטע האָבן זיך באַקאַנט מיט
דער וויסנשאַפט און קולטור פון דער צייט; אָבער אַז צווישן די פרו־
מע יידן הערשט נאָך פינסטערניש, וועלכע איז אַקוראַט אַזוי שעד־
לעך פאַר דער ווידעראויפלעבונג פון אונזער פאָלק, ווי דער מאָ־
דערנער אינדיפערענטיזם. זייט דער צייט, וואָס איך האָב מיך גע־
ווידמעט דער זאַך פון מיין פאָלק, בין איך פערזענלעך און דורך
זייערע שריפטן באַקאַנט געוואָרן מיט פרומע לייט פון דעם על־
טערן, אָבער נאָך מער פון דעם ייִנגערן דור. די פרומע יידן שטייען
נישט אָפּ אין וויסנשאַפטלעכער און ליטעראַרישער בילדונג, פאַר־
שטייען אָבער בעסער צו שעצן די נאַציאָנאַלע פאַרגאַנגענהייט און
צוקונפט פון אונזער פאָלק, איידער יענע אויפגעקלערטע קעפּ, ביי
וועלכע עס פעלט דער פילאָזאָפישער גייסט און דער היסטאָרישער
זין.

דאָס אָרטאָדאָקסישע יידנטום האָט אין ענגלאַנד, פראַנקרייך,
איטאַליע, דייטשלאַנד, אונגאַרן, פּוילן, בעמען אַקוראַט אַזוי גוט
זיינע ליטעראַריש־וויסנשאַפטלעכע פאַרטרעטער, ווי דאָס אויפגע־
קלערטע יידנטום. צייט־שריפטן און פילאָזאָפישע ווערק ווערן פון
אונזערע פרומע ברידער אַרויסגעגעבן זייער אָפט אין לשון קדש

און זיינען דורכגעדרונגען פון דעם גייסט פון עכטער הומאַניטעט, אַזוי ווי די נאַציע, צו וועלכער זיי געהערן. די העברעאישע ליטע־ראַטור האָט אין אונזער יאָרהונדערט פון נאַציאָנאַלן ווידערגעבורט, אַ דאַנק די אויסגעצייכנטע אַרבעטן פון ל ו צ אַ ט אָ, ר אַ פּ אַ־פּ אָ ר ט, פּ ר אַ נ ק ע ל, ק ר אָ כ מ אַ ל און אַנדערע, דערוואַכט צו נייעם לעבן און אויך די דייטשע געבילדעטע ראַבינער באַנוצן שוין די העברעאישע שפּראַך אין זייערע בריוו. אַפילו דער פאַרשטאָר־בענער ה אָ ל ד ה יי ם האָט זיין לעצט בוך געשריבן אין לשון קודש און ש אָ ר, וועלכער איז אַזאַ שטאַרקער קעגנער פון דער אָרטאָדאָקסיע, ווי האָלדהיים, גיט אַרויס זיין צייט־שריפט „החלוץ" אין לשון קודש. דאָס נאַציאָנאַלע יידנטום האָט אפנים שוין היינט באַקומען אַ גרויסן איינפלוס, ווען אַפילו זיינע קעגנער מוזן באַטרעטן דעם נאַציאָנאַלן באָדן, כדי מען זאָל זיי הערן!

לייענט דאָך די „רעליגייעזע פּאָעזיע פון די יידן אין שפּאַניע" פון ד"ר זאַקס. דאָס ווערק איז געשריבן געוואָרן אין איידלסטן סטיל און וועט אייך איבערצייגן, אַז געבילדעטע און דערצו פרומע יידן ווירקן פיל בעסער אויפן יידנטום, ווי די רעפאָרמאַטאָרן. די רע־פאָרמאַטאָרן שפּיגלען נאָר אָפּ דאָס געבאָרגטע, קאַלטע ליכט פון דער אָפּגעשטאָרבענער אַסימילאַציע־עפּאָכע אויף די חורבות פון דער פאַרגליווערטער אָרטאָדאָקסיע, אָבער זיי אַליין טראָגן אין זיך נישט דאָס ליכט און נישט די וואַרעמקייט פון דעם נייעם לעבן.

איר ווייסט אפשר פון ה יי נ ע ס ראָמאַנצעראָ דעם טראַגישן סוף פון אונזער יידישן פּאַטריאָט און הייליקן זינגער יהודה הלוי, פון וועלכן די מעשה דערציילט, אַז ער איז געשטאָרבן אויף די חורבות פון ירושלים, וווהין עס האָט אים געטריבן די תשוקה צו די ארץ אבותינו. עס וועט אייך אינטערעסירן זיך עטוואָס צו דער־וויסן פון דעם לעבן און כאַראַקטער פון דאָזיקן פרומען זינגער, וועל־כער האָט באַרייכערט אונזער סדור מיט אַזאַ הערלעכער פּאָעזיע.

„ווער עס קען נישט", אַזוי שרייבט ד"ר זאַקס, „טעאָרעטיש לייזן דאָס פּראָבלעם, ווי אַזוי אַ צעשטרייט פאָלק קען האָבן אַ נאַ־ציאָנאַליטעט און אַ היימלאָז פאָלק אַ פאָטערלאַנד, דער וועט געפינען די זאַכלעכע פּראַקטישע לייזונג דערפון אין דער פּערזאָן פון דאָזיקן זינגער".

איך קען דאָ נישט פאַרשווייגן די באַמערקונג, אַז די שפּאַניש־

יידישע קולטור־עפּאָכע האָט פּראַקטיש געלייזט נאָך אַן אַנדער פּראָ־בלעם, דאָס פּראָבלעם, ווי מען קאָן זיין אין דער זעלבער צייט אַ פּאַטריאָטישער נאַציאָנאַלער ייד אין פולסטן זין פון וואָרט און דאָך זיך באַטייליקן אין דעם קולטור־לעבן און מלוכה־לעבן פון לאַנד, ווו מען איז אַ בירגער, אַזוי אַז דאָס לאַנד זאָל ווערן אַ צווייט פּאַ־טערלאַנד.

„די תשוקה צו דער שעה פון דער גאולה", אַזוי שרייבט זווי־טער זאַקס, „איז, פאַרשטייט זיך, ביי אַלע שפּאַנישע פּאָעטן דער הערשנדיקער שטריך. פאַל אָבער ווערן געטריבן צו אַזעלכע האָפע־נונגען און ווונטשן דורך דער שווערער צייט, אין וועלכער זיי לעבן. ביי ר' יהודה הלוי איז עס אַ קלאָר ליבנדיקער פאַרלאַנג, וועלכער דריקט זיך אויס אַמאָל קינדיש־איינפאַך און אַמאָל מיט פייערדיקער אינערלעכקייט. די ענערגיע און לעבעדיקייט, מיט וועלכער ער דריקט אויס דעם גלויבן אין דער דערלייזונג פון זיין פאָלק, איז נאָך שטאַרקער דערמיט, וואָס אין די שירים קלינגט נישט אָפּ די שווערע קעגנוואַרט, אַזוי אַז די משיח־האָפענונג איז ביי אים נישט דאָס פאַרצווייפלטע אַנטלויפן פון אַ טונקעלער אומגעבונג אין ליכ־טיקע הימלען. ער האָט אין זיך דעם צוטרוי, און די פרייד פון זיין גלויבן באַגייסטערט אים".

די דאָזיקע זעלבסטזיכערקייט און פרייד פון גלויבן דערמאָנט מיך ווידער אין מיין פרומען זיידן. ווען מען פלעגט צו אים רעדן מכח פלענער פון דער צוקונפט, פלעגט ער זיי צוריקווייזן מיט דער באַמערקונג, אַז מיר דאַרפן אין גלות נישט מאַכן קיין פלענער פאַר דער צוקונפט, וואָרום די גאולה איז נאָנט. מיין זיידע איז נישט געווען קיין פּאָעט און נישט קיין נביא, נאָר אַ געשעפטס־מאַן, וועל־כער פלעגט בייטאָג מאַכן מסחר און ביינאַכט לערנען תורה, ווי איך האָב אייך שוין פריער געשריבן. דאָס לערנען תורה איז אין גלות געוואָרן דער הויפּט־טייל פון נאַציאָנאַלן קולט. „דער בית מדרש, זאָגט ער, איז געוואָרן דער איינציקער מיטלפּונקט פון זעלבשטענ־דיקן לעבן און די תלמידי חכמים זיינען געוואָרן די טרעגער פון דער גייסטיקער נ אַ צ י אָ נ אַ ל י ט ע ט". די סינאַגאָגע איז געווען אַ בית התפילה און אַ בית המדרש. זי רופט זיך דערפאַר נאָך עד היום ביי די דייטשע יידן „שול". דער אייגנטימלעכער נאַ־ציאָנאַלער קולט, וועלכער באַשטייט אין לערנען און אין דער אָפּ־

היטונג פון טויזנטער קליינע דינים, מיט וועלכע דאָס יידנטום האָט זיך אַרומגעצוימט, כדי צו באַשיצן זיין גאַנצקייט אין גלות, אַזוי ווי אַמאָל שוין קעגן דעם העלעניזם, די דאָזיקע יוריסטיש־רעליגיעזע דינים, וועלכע דרינגען דורך דאָס גאַנצע לעבן פון יידן, ווערן אויסגעשפּאָט פון פּוסטע קעפּ. פון פּוסטע קעפּ, וועלכע פאַרשטייען נישט דעם טיף־פּאַטריאָטישן זין פון די דינים און וועלכע האַלטן זיך פאַר אויפגעקלערט, ווייל זיי האָבן זיך אָפּגעווענדעט פון די פאָלקס־טראַדיציעס. עס איז נאָך אַלץ דאָס אַלטע אומגליק, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן גלייך נאָך מ ע נ ד ע ל ס אָ נ ע ן און האָט מענדעלסאָנען זעלבסט געקאָסט גענוג שמערצן. וואָרום שוין אין דער צייט פון מענדעלסאָנען זיינען אויפגעטרעטן יענע „ניי מאָדישע״, וועלכע מעסטן זייער אויפקלערונג נאָך דעם גראַד פון זייער אָפּטיילן זיך פון יידנטום און באַקומען צום סוף אין דעם טויף־צעטל אַ צייגניש פאַר מלוכה־פּאָסטנס. פון יענע ערשטע צייטן פון דער יידישער אויפבליאונג איז פאַראַן אַן אַנעקדאָט, וועלכער איז כאַראַקטעריסטיש פאַר יענער עפּאָכע. אַ ייד איז געקומען צו מענדעלסאָנען און האָט זיך באַרימט מיט די פילאָזאָפישע פעאיקייטן פון זיין זון. אויף מענדעלסאָנס פראַגע, אין וואָס אייגנטלעך האָבן זיך די פעאיקייטן פון דעם זון אויסגעדריקט, האָט דער גליקלעכער פאָטער געענטפערט, אַז דער זון לייגט שוין זייט פיל חדשים קיין תפילין נישט!

איר ווייסט, אַז תפילין איז אַ מצוה מן התורה. די תורה פאַרזאָגט, אַז מען זאָל געדענקען די געטלעכע לערע און מען זאָל זי אויפשרייבן איבער דער טיר, מאַכן אַ סימן פון זיי אויף די עקן פון בגד, מאַכן אַ סימן פון איר אויף דער האַנט און אויפן שטערן צווישן די אויגן. מען געפינט ווירקלעך אויף די אַלטע עגיפּטישע מאָנומענטן יידן מיט ציצית, אַ סימן, אַז דער מנהג איז זייער אַלט. אויב אָבער אַפילו תפילין איז נישט אַזאַ אַלטער מנהג, ווי ציצית, אַזוי ווי דאָס מיינט ש אָ ר, זיינען דאָך אָבער יענער אויפגעקלערטער זון און זיין גליקלעכער פאָטער אַזוי ווייניק באַקאַנט געווען מיט שאָרס פאָרשונגען, ווי מענדעלסאָן זעלבסט, וועלכער האָט געלייגט יעדן טאָג תפילין און אָפּגעהיטן אַלע יידישע דינים און פירונגען. די אויפגעקלערטע תלמידים האָבן קיינמאָל נישט געקענט פאַרשטיין מענדעלסאָנס טרייקייט צו אונזערע אַלטע יידישע טראַדי־

ציעס. מענדעלסאָנס שטעלונג צום אָרטאָדאָקסישן יידנטום איז אי־בערהויפּט נישט געווען קיין רעזולטאַט פון זיין דענקען, נאָר די נאַטירלעכע שטרעמונג פון זיין יידישן געפיל. זיין פיינער טאַקט האָט עס ריכטיק געפילט, אַז ווען מען זאָגט זיך אָפּ פון די יידישע טראַ־דיציעס, זאָגט מען זיך אָפּ פון יידנטום בכלל. מען קען די טראַדיציעס דערקלערן און אַרויסברענגען זייער אַנטשטייאונג דורך היסטאָרי־שער קריטיק, אָבער נישט אַוועקוואַרפן זיי און אויסשפּאָטן פון איב־דיפערענטיזם און מאָדע־יאָגעניש. איך, וועלכע דערקלערט די לערע און געבאָטן פון אונזערע חכמים פאַר נאַרישקייטן, זאָגט, וואָס וואָלט געוואָרן פון יידנטום און יידן, ווען זיי וואָלטן זיך נישט ביז צום טאָג פון זייער נאַציאָנאַלער אויפלעבונג אַריינגעשפּונען אין זייער תלמוד, כדי זיך ערשט שפּעטער נאָך זייער פולער גייסטיקער ווידערגעבורט ווי אַ שמעטערלינג אויפהויבן צו דער זון, נעבן אַלע איבעריקע פריי געוואָרענע נאַציעס? וואָלטן זיי זיך געקענט דער־האַלטן אַכצן הונדערט יאָר און וואָלטן זיי זיך געקענט באַטייליקן אין דער קריסטלעכער און מאַכמעדאַנישער רעליגיע, וואָלטן זיי דען נישט לאַנג שוין פאַרשוווּנדן אַלס נאַציע פון דער ערד, ווען זיי וואָל־טן זיך נישט געשאַפן אומעטום מיט זייער לעבנס־פירונג אַ הייליקן באָדן, נאָכדעם ווי זיי זיינען פאַרטריבן געוואָרן פון הייליקן לאַנד פון זייערע אבות?

עס פאַרשטייט זיך, ווען עס פעלט דער חוש פאַר געשיכטלע־כער אַנטוויקלונג, יענעם איז עס גלייכגילטיק, צי די יידישע נאַציע איז געבליבן לעבן, אָדער זי וואָלט אונטערגעגאַנגען. יענע גרויסע אָרגאַנישע שאַפונג פון דער יידישער ליטעראַטור, וועלכע איז דורך דריי טויזנט יאָר אַרויסגעוואַקסן מיט איבערלעכער נויטווענדיקייט פון דעם נאַציאָנאַלן וועזן פון יידנטום, זעט אויס ביי אונזערע ראַ־ציאָנאַליסטישע קליין־גייסטער, ווי אַן איבעריקע פלאַנצונג, וועלכע האָט געדאַרפט גיך און ראַדיקאַל אויסגעוואָרצלט ווערן, וויבאַלד זיי זיינען געוואָרן קלוג. די קאַרליקעס פון אַ ריזן־גרויסער צייט ווייסן נישט, אַז זייער גאַנצע עקזיסטענץ איז שוין היינט אַ פאַרעלטערטע. פאַר דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע, אין יאָרהונדערט פון דער „קריטיק פון ריינעם שכל“, איז דער ראַציאָנאַליזם געווען באַרעכ־טיקט. היינט, בשעת דער דאָגמאַטיזם איז שוין צעבראָכן געוואָרן, האָבן מיר די באַדערפעניש צו שאַפן מיט אונזער פריי געוואָרענעם

גייסט און זיך דערפאַר צו פאַרבינדן מיט די שעפערישע גייסטער פון אַלע צייטן און נישט בלייבן פאַראיינס ביי נעגאַטיווער קריטיק, וועלכע האָט פאַר אונז קיין ווערט נישט. די באַדערפעניש צו נייע שאַפונגען פילן, פאַרשטייט זיך, אויך די יידן, וועלכע זיינען אומפעאיק צו פאַרשטיין דאָס שעפערישע אין דער התגלות פון דעם יידישן גייסט און קענען נישט ווייטער בויען אויפן דאָזיקן יסוד. אין זייער גייסטיקער הילפלאָזיקייט אָבער כאַפּן זיי זיך אָן אין אויסערלעכע צערעמאָניאַלע מיטלען, וועלכע פליסן נישט פון דעם טיפן לעבנס־ברונעם פון אונזער נאַציע.

אין יידנטום, אַזוי ווי אין דער גאַנצער וועלט, זיינען פאַראַן צוויי ריכטונגען, וועלכע זיינען אַפילו אַנטקעגנגעזעצט, אָבער וועלכע שטאַמען ביידע פון דער באַדערפעניש צו געפינען אָביעקטיווע אמתן, און פון דער אומפעאיקייט די דאָזיקע אמתן צו באַשאַפן. אייניקע קערן זיך דערפאַר אום צו דעם אַלטן קריטיקלאָזן גלויבן, וועלכער האָט אָבער פאַרלוירן ביי זיי דעם אמתן קריטיקלאָזן נאַאיוון כאַראַקטער. אין זייער פאַרצווייפלטן פאַרלאַנג צו ראַטעווען זיך פון ניהיליזם, פאַרבלייבן זיי אין ב אַ וו ו ס ט ז י נ י ק ן ווידערשפּרוך מיטן שכל. די פאַרצווייפלטע רעאַקציע, וועלכע טרעט אַרויס קעגן די נצחונות פון שכל און דער רעוואָלוציע, איז אין דער קריסטלעכער וועלט באַקאַנט אַלס סופּערנאַטוראַליזם. אין דער יידישער וועלט ווערט זי פאַרטרעטן פון רבי ר פ א ל ה י ר ש אין פראַנקפורט און אַנדערע ווייניקער באַגאַבטע גייסטער, אָבער אויך פון פיל ריינע עם־הארצים און צבועים, וואָס איר קענט בלייבן אומבאַקאַנט מיט זייערע נעמען. קעגן די דאָזיקע רעאַקציאָנערן האָבן די נעגאַטיווע רעפאָרם־שטרעבונגען אַ געוויסע באַרעכטיקונג אַלס קעגן־גיפט. כאָטש דער אַבסטראַקטער שכל, אויף וועלכן די רעפאָרם שטיצט זיך, קען קיינמאָל נישט פירן צום אָביעקטיוון אמת. דערפאַר איז די גאַנצע רעפאָרם אינדיווידועל צעריסן און צעשפּאָלטן. די מאָדערנע רעליגיע־רעפאָרמער און רעליגיע־פאַבריקאַנטן זיינען סעקטאַנטן אָן סעקטעס. יעדער פון אונזערע יידישע פּראָטעסטאַנטן האָט זיין אייגענעם שולחן־ערוך. פון דעם כאַאָס פון מיינונגען וועט זיך געוויס אַנטוויקלען אַ נייַ לעבן, וואָס הויבט שוין אָן זיך אַרויסצווייזן ביי דעם יינגן דור פון אונזערע יידישע געלערנטע און וואָס וועט ברענגען

גאַנץ אַנדערע רעזולטאַטן, איידער מען האָט זיי ביז איצט דערוואַרט צווישן די דייטשע קולטור־יידן.

אויך דאָס פראַנצויזישע יידנטום, אין וועלכן עס איז נאָך נישט פאָרגעקומען קיין שפּאַלטונג צווישן רעפאָרם און אָרטאָדאָקסיע און וועט אויך אויף להבא נישט מער פאָרקומען, איז דאָך נישט געבליבן פריי פון דער טענדענץ, צונויפצומישן די פאַרשידענע היסטאָרישע קולטן, וועלכע זוכט צו דערגרייכן איר ציל דערמיט, וואָס זי נעמט אַוועק פון די קולטן זייער היסטאָרישן און באמת כאַראַקטעריסטישן אינהאַלט.

איר האָט שוין געוויס געהערט פון דזשאָזעף ס אַ ל וואַ ד אָ ר, דעם פּאַרפאַסער פון דעם ווערק: ג ע ש י כ ט ע פ ו ן ד ע ר א י נ ס ט י ט ו צ י ע פ ו ן מ ש ה א ו ן פ ו ן ד ע ם יי ד י ־ ש ן פ אָ ל ק. נישט לאַנג האָט סאַלוואַדאָר אַרויסגעגעבן אַ ווערק אונטערן נאָמען: פּאַריז, רוים, ירושלים, פון וועלכן איר וועט, אַגב אורחא, קענען זען, אַז אַפילו צווישן אונזערע אויפגעקלערטע ברידער זיינען פאַראַן טרוימער פון דעם ווידעראויפבוי פון ירושלים און פון דעם בית המקדש. אָבער זייער נייער בנין פון ירושלים און דעם בית־המקדש וועט נישט געפעלן נישט די פרומע און נישט די אויפ־געקלערטע יידן און קריסטן. זייער נייער ירושלים דאַרף זיין די וועלט ־ הויפּט ־ שטאָט פון אַלע רעליגיע ־ צונויפמישער. סאַלוואַדאָר מיינט נאָך, אַז די יידן מוזן פריער ווערן קריסטן, כדי דערנאָך מאַכן די קריסטן פאַר יידן. די דאָזיקע אַרבעט האָט זיך אָבער שוין אָנ־געהויבן מיט אַכצן הונדערט יאָר צוריק, און איז דערפאַר נישט אַזוי ניי, ווי סאַלוואַדאָר מיינט. דאָס יידנטום, וואָס סאַלוואַדאָר האָט זיך געמאַכט אין זיין קאָפּ, איז, פאַרשטייט זיך, אַזוי ניי, ווי זיין קריס־טנטום.

אַנדערע רעליגיע־צונויפמישער, ווי מיין פריינט ה י ר ש פון לוקסעמבורג, ווילן באַנוצן דאָס פריימויערערטום, כדי צונויפצו־שמעלצן אַלע היסטאָרישע קולטן. דער לוקסעמבורגער ראַבינער הירש, דער היפּך פון דעם פראַנקפורטער ראַבינער הירש, האָט אין זיינע אויסגעצייכנטע פאַרטראַגן, וועלכע ער האָט געהאַלטן אין דער לוקסעמבורגער לאָזשע און אַרויסגעגעבן אונטער דעם נאָמען: „די הומאַניטעט אַלס רעליגיע" דערפירט דעם געדאַנק פון רעליגיע־צונויפמישונג ביז צום לאָגישן סוף. די יידישע גלחים דאַרפן איצט

נאָר צומאַכן זייערע רעפאָרם־טעמפּלען און שיקן זייערע יידישע קירכן־קינדער אין דעם טעמפּל פון די פריימויערער. די קאָנסעק־ווענצן פון דער רעפאָרם האָבן, קעגן איר אייגענעם רצון, באמת געפירט אויפן דאָזיקן וועג אַלע יידן, וועלכע האָבן זיך גערעכנט ערנסט מיט די דרשות פון די יידישע פּרעדיקער, ווי איר ווייס עס זייער גוט אַלס פראַנקפורטער קינד. אומזיסט האָט מען שפּעטער פאַרפּוצט די דרשות וועגן רעליגיע ־ פאַרמישונג מיט תלמודישע מאמרים און ווערטער, עס איז שוין געווען צו שפּעט, און מען האָט געמוזט פּרעדיקן די דרשות פאַר פּוסטע בענק.

אונזערע יידישע ראַציאָנאַליסטן, וועלכע האָבן קיין גרונט ניט צו בלייבן אין יידנטום, אַזוי ווי די קריסטלעכע ראַציאָנאַליסטן האָבן נישט קיין גרונט צו בלייבן אין קריסטנטום, זיינען אַקוראַט אַזוי ווי יענע דערפינדעריש אין דער אויסקלערונג פון גרונטן פאַר דער דערהאַלטונג פון אַ רעליגיע, וועלכע האָט פאַרלוירן פאַר זיי יעדן זין — לויט זייער מיינונג איז דער ג ל ות פון יידן די מ י ס י ע פון יידנטום. די יידן אין גלות דאַרפן אַלזאָ נאָך אַ סך זאַכן באַ־זאָרגן! ערשטנס דאַרפן זיי פאַרטרעטן דעם „ריינעם" מאָנאָטעאיזם קעגן דעם קריסטנטום. צווייטנס דאַרף דאָס „טאָלעראַנטע" יידנטום לערנען דעם נישט טאָלעראַנטן קריסטנטום הומאַניטעט. ווייטער דאַרף דאָס יידנטום אין גלות זיך מיען, אַז די לערע און דאָס לעבן, וועלכע זיינען אין קריסטנטום צעריסן, זאָלן זיך ווידער פאַראייניקן. — איז דאָס שוין אַלץ? ניין, די יידן זיינען אויך נויטיק פאַר די גוים, צווישן וועלכע זיי לעבן, צוליב דער אַנטוויקלונג פון האַנדל און אינדוסטריע, און זיי טראָגן אויך אַריין גייסטיקע אומרואיקייט. יאָ, איך האָב אַפילו געהערט, אַז די אינדאָ־גערמאַנישע ראַסע מוז פאַרבעסערט ווערן דורך דער יידישער!

אָבער איר דאַרפט וויסן, אַז פון אַלע אמתע און אויסגעטראַכטע טובות, וועלכע די יידן האָבן אין גלות געבראַכט דער ציוויליזיר־טער וועלט, וועט קיין איינע נישט גיין לאיבוד, ווען עס וועט זיין אַ יידישע מלוכה. וואָרום אַזוי ווי אין בית שני זיינען נישט אַלע יידן צוריקגעקומען אין ארץ־ישראל, נאָר דער גרעסטער טייל איז גע־בליבן אין דאַמאָלסדיקן גלות, אַזוי קענען מיר נישט דערוואַרטן ביי דער צוקונפטיקער אויפלעבונג אַזאַ ווונדער. איבריקנס דוכט זיך מיר, אַז די יידישע טובות פאַר דער וועלט זיינען אַביסל איבערגע־

טריבן. עס איז אַ פאַרעלטערטע זאַך, ווען מען גיט יידן מיסיעס, וועלכע זיי האָבן געהאַט אין אַלטערטום, אפשר טיילווייז נאָך אין מיטלאַלטער, וועלכע זיי קענען אָבער איצט מער נישט האָבן. וואָס איז נוגע דער איינהייט פון דער לערע און דעם לעבן, איז זי נאָר מעגלעך ביי אַ נאַציע, וועלכע איז אָרגאַניזירט אין אַ מלוכה און פאַרווירקלעכט זי אין די סאָציאַלע אינסטיטוציעס. פון וועלכע יידן אין גלות זאָלן זיך די קריסטן אייגנטלעך לערנען טאָלעראַנץ און מענטשלעכקייט? ווען מען גיט די יידן די מיסיע צו באַפרייען די וועלט פון פאַנאַטיזם און אַבערגלויבן, מיינט מען דאָס אויפגעקלערטע יידנטום. איז דען אָבער דער אויפגעקלערטער קריסט נישט באַרעכטיקט צו ענטפערן דעם אויפגעקלערטן ייד דאָס זעלבע, וואָס לעסינג לאָזט זאָגן אין זיין נתן דער חכם דעם אויפגעקלערטן קריסט צו דעם אויפגעקלערטן ייד?

„וואָס עס מאַכט מיך פאַר אייך אַ קריסט,
דאָס מאַכט אייך פאַר מיר אַ ייד".

אָדער, ווען פאַרקערט, דער אויפגעקלערטער ייד זאָל קענען זאָגן צום אָרטאָדאָקסישן קריסט: דיין גלויבן איז אַבערגלויבן, דיין רעליגיע איז פאַנאַטיזם, קען דאָך דער אויפגעקלערטער קריסט זאָגן עפּעס ענלעכעס צום אָרטאָדאָקסישן ייד לטובת דער קריסטלעכער רעליגיע! אונזערע אויפגעקלערטע קולטור־יידן, וועלכע באַשולדיקן די קריסטן אין דעם באַגער צו פאַרפאָלגן, דענקען אַקוראַט אַזוי, ווי בעטמאַן־האָלוועג, וועלכער מאַכט דעם זעלבן פאָרוואורף די יידן. דורך אַזעלכע דערקלערונגען ווערט די געשיכטע נישט געענדערט און ווערט נישט געשטערט אין איר לויף.

פון אויפגעקלערטן שטאַנדפּונקט זע איך נישט קיין גרונט פאַר דער ווייטערדיקער עקזיסטענץ פון יידנטום אָדער פון קריסטנטום. דער ייד, וועלכער גלויבט נישט אין דער נאַציאָנאַלער אויפלעבונג פון זיין פאָלק, קען נאָר אַרבעטן, אַזוי ווי דער קריסט, פאַר דער אויפלייזונג פון זיין רעליגיע. איך פאַרשטיי, אַז מען קען האָבן אַזאַ מיינונג. איך פאַרשטיי אָבער נישט גוט, ווי אַזוי מען קען אַרבעטן אין דער זעלבער צייט פאַר אויפקלערונג און פאַר דער „מיסיע פון יידנטום אין גלות", דאָס הייסט זיין

באַגייסטערט פאַר זיין אויפלייזונג און פאַר זיין ווייטערדי־קער דערהאַלטונג.

באַמערקונג:

1) נאָכדעם ווי איך האָב געשריבן די דאָזיקע שורות, איז פיל מאָל אויסגעדריקט געוואָרן די מיינונג, אַפילו צווישן די פרומסטע יידן און קריסטן, אַז דער אויפבוי פון אַ יידישער מלוכה איז מעג־לעך אויף אַ נאַטירלעכן אופן. (זע נאָטע 10).

ניינטער בריוו

אַ דילעמע. — הייליקע געשיכטע פון דער מענטשהייט. — אונזערע בונדעס־גענאָסן. — איינהייט פון מענטשן־געשלעכט. — ראַסן און פאָלקס־טיפן. — אָרגאַניזם פון דער מענטשהייט. — אָרגאַן פון ליבע.

איר שטעלט אויף אַ דילעמע, אָדער מען מוז מיט דעם לוקכעמבורגער הירש זען דעם ציל און דאָס וועזן פון יידנטום אין דער הומאַניטעט, און דאַן איז איר מענטשלעכער און נישט איר נאַציאָנאַלער ציל דאָס ווירדיקע, און דאַן מוז דאָס יידנטום, ווי יעדע קירכלעכע אָדער שטאַאַטלעכע פאַרייניקונג, פאַרשלונגען ווערן פון דער אַלגעמיינער מענטשהייט; אָדער מען זעט, אַזוי ווי דער פראַנקפורט'ער הירש, אין יידנטום די איינציקע דער־לייזונג, דאַן קומט מען אַריין אין סתירה מיט די מאָדערנע הומאַני־טעטס־שטרעבונגען און מען האָט קיין רעכט נישט, אַזוי ווייניק ווי דאָס אָרטאָדאָקסישע קריסטנטום, זיך צו ווענדן צו דער עפנטלע־כער מיינונג פון אונזער יאָרהונדערט.

ליבע פריינדין, איך מיין, אַז מיינע געדאַנקען געהערן צו אַ גאַנץ אַנדערער אָרדענונג פון אידעען. איך מיין, אַז דאָס נאַציאָנאַלע וועזן פון יידנטום שליסט נישט אויס די הומאַניטעט און ציוויליזאַציע, נאָר פאַרקערט, די הומאַניטעט איז איר קאָנסעקווענץ. ווען איך אונ־טערשטרייך אָבער מער דעם נאַציאָנאַלן וואָרצל פון יידנטום, איידער

זיינע הומאַנע בלומען, האָט עס דעם גרונט דערין, ווייל מען איז אין דער היינטיקער צייט מער גרייט צו זאַמלען די שיינע בלומען פון דער קולטור־געשיכטע און זיך מיט זיי אויסצופוצן, איידער צו קולטיווירן זיי אין דעם באָדן, אויף וועלכן זיי וואַקסן. פון דעם יידנטום איז אַרויסגעוואַקסן אונזער היינטיקע גאַנצע הומאַניטאַרע לעבנסאַנשויאונג, ס׳איז גאָרנישט ניטאָ אין דער קריסטלעכער מאָראַל, אין דער סכאָלאַסטישער פילאָזאָפיע פון מיטלאַלטער 1). אין דער מאָ־דערנער פילאָזאָפיע, און אַפילו נישט אין ספּינאָזיזם, אין דעם לעצטן אויסדרוק פון יידנטום, אויך נישט אין דער מאָדערנער פילאָזאָפיע, וואָס די וואָרצלען דערפון זאָלן זיך נישט געפינען אין יידנטום. דאָס יידישע פאָלק איז ביז צו דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע געווען דאָס איינציקע פאָלק פון דער וועלט, וואָס האָט געהאַט אַ נאַציאָ־נאַלן קולט צוזאַמען מיט אַ הומאַניטאַרן. דורכן יידנטום איז געוואָרן די געשיכטע פון דער מענטשהייט אַ הייליקע געשיכטע, דאָס מיינט, אַן איינהייטלעכער, אָרגאַנישער אַנטוויקלונגס ־ פּראָצעס, וועלכער הויבט זיך אָן מיט דער פאַמיליען־ליבע און מוז זיך ענדיקן מיט דער מענטשהייט־פאַמיליע, וואָס אירע גלידער וועלן זיין אַקוראַט אַזוי סאָלידאַריש פאַרבונדן דורכן הייליקן גייסט, דורך דעם שעפערישן געניוס פון דער געשיכטע, אַזוי ווי די פאַרשידענע אָר־גאַנען פון אַ לעבעדיקן קערפּער זיינען פאַרבונדן דורך דער היי־ליקער שעפערישער נאַטור־קראַפט. אַזוי לאַנג ווי קיין אַנדער פאָלק האָט נאָך נישט געהאַט דעם נאַציאָנאַל ־ הומאַניטאַרן געשיכטע־קולט, זיינען די יידן אַליין געווען דאָס פאָלק פון גאָט. זייט דער גרויסער רעוואָלוציע פון פראַנקרייך האָבן מיר געפונען אין דעם פראַנצויזישן פאָלק און די פעלקער, וועלכע שליסן זיך אָן צו דער פראַנצויזישער נאַציע, איידעלע מיטקעמפער און טרייע גענאָסן. נאָך דעם נצחון פון די פעלקער איבער דער מיטלאַלטערלעכער רעאַקציע וועלן די הומאַניטעט־שטרעבונגען, אויב זיי זיינען נאָר נישט קיין היפּאָקריטישע ווערטער, ווירקלעך טראָגן בליטן און ברענגען פרוכטן. די אַנטי־נאַציאָנאַלע הומאַניטעט־שטרעבונגען זיינען אָבער אַזוי אומ־פרוכטבאַר, ווי די אַנטי־הומאַנע נאַציאָנאַלע טענדענצן פון דער מיטלאַלטערלעכער רעאַקציע. אין די אַנטי־נאַציאָנאַלע, טעאָרעטישע הומאַניטעטס־שטרעבונגען זע איך מער אידעאַליזם, איידער רעאַלי־טעט. מען גיט אונז דאָ צו אָטעמען ספּיריטואַליסטישן טשאַד און הו־

מאַניסטישן כלאָראָפאָרם, אַזוי אַז מיר ווערן גאַנץ פאַרשיכורט און נישט עמפינדלעך צו דעם שמערץ, וועלכן דער נאָך דויערנדיקער אַנטאַגאָניזם פון דער גרויסער מענטשלעכער פאַמיליע רופט באמת אַרויס. דער דאָזיקער אַנטאַגאָניזם ווערט נישט באַזייטיקט דורך פריינטלעכע פרעדיקטן. דערצו איז נויטיק אַ געשיכטלעכע אַנטוויקלונג לויט געזעצן, וועלכע זיינען אַזוי אייביק ווי די נאַטור־געזעצן. אַזוי ווי די נאַטור פראָדוצירט נישט קיין אַלגעמיינע בלומען און פרוכטן, קיין אַלגעמיינע חיות און פלאַנצן, נאָר פלאַנצן־טיפּן און חיות־טיפּן, אַזוי באַשאַפט אויך דער שעפער אין דער געשיכטע נאָר פאָלקס־טיפּן. אין דער מענטשהייט האָט זיך דער פלאַן פון דער פלאַנצן־מלוכה און חיות־מלוכה פאַרענדיקט. אָבער די מענטשהייט, אַלס זעלבשטענדיקע לעבנס־ספערע, אַלס די ספערע פון דעם סאָציאַלן לעבן, שטייט נאָך אין דער אַנטוויקלונג. אין דער מענטשהייט געפינען מיר אַן אורשפּרינגלעכע פאַרשידנקייט פון פאָלקס־טיפּן, וועלכע האָבן פריער, אַזוי ווי אין דער פלאַנצן־מלוכה, עקזיסטירט איינע נעבן דער אַנדערער, וועלכע האָבן זיך שפּעטער, נאָך דעם פלאַן פון דער חיות־מלוכה באַקעמפט און פאַרניכטעט, און וועלכע ווערן איצטער פריי, כדי צו לעבן אין פרידן מיט איינאַנדער, נישט פאַרלירנדיק דערביי זייערע טיפּישע אונטערשיידן. די געזעצן פון דער וועלט־געשיכטע, איך מיין די געזעצן פון דער געשיכטע פון דער וועלט, פון דער אַנטוויקלונגס־געשיכטע פון דעם קאָסמישן, אָרגאַנישן און סאָציאַלן לעבן, זיינען נאָך ווייניק דערקענט געוואָרן. מיר האָבן איינצלנע וויסנשאַפטן, אָבער נאָך נישט קיין וועלט־וויסנשאַפט. מיר ווייסן נאָך נישט דעם צוזאַמענהאַנג פון דעם גאַנצן לעבן. אויף אַזוי פיל איז זיכער, אַז דורך דער צונויפמישונג פון די די רעליגיעס, וועלכע האָט זיך שוין אייגנטלעך אָנגעהויבן אין אַמאָליקן רוים, איז נישט באַשאַפן געוואָרן קיין אמתער שלום אין דער מענטשלעכער געזעלשאַפט, אַזוי ווייניק ווי דאָס קען נישט געשען דורך דעם אויפגעפרישטן גלויבן אין דער אייגנאַרטיקייט פון אַלע מענטשן. מען פאַרבייט די סאָלידאַרישע אָרגאַניזאַציע פון דעם סאָציאַלן לעבן, וועלכע קען דערגרייכט ווערן דורך מיזאַמער אַרבעט אין לויף פון דער געשיכטלעכער אַנטוויקלונג, מיט נישט אָרגאַנישער גלייכהייט, ווען מען וויל אויפבויען די גלייכבאַרעכטיקונג פון אַלע

מענטשן אויף אַן אורשפּרינגלעכער גלייכאַרטיקייט פון די ראַסן און טיפּן. וואָס ווייטער מען גייט אין דער געשיכטע, אַלץ ווייניקער באַמערקט מען די גלייכאַרטיקייט. דער שלום פון די ראַסן קומט פאָר לויט נאַטור־געזעצן, וועלכע מיר קענען נישט מאַכן לויטן אייגענעם ווילן אָדער ענדערן. די צונויפמישונג פון די קולטן איז שוין אַן אַריבערגעשריטענע שטופע אין דער אַנטוויקלונג פון סאָציאַלן לעבן. זי האָט געהערט צו דער אַלגעמיינער רעליגיע, וועלכע פאַרדאַנקט איר עקזיסטענץ דעם טויט פון די אַלטע נאַציעס. היינט איז די פראַגע וועגן דעם, ווי אַזוי די פאַרשידענע פאָלקס־טיפּן זאָל ווידער פריי ווערן און זיך אַנטוויקלען. עס איז נישטאָ מער קיין סכנה, אַז די פאַרשידענע נאַציעס וועלן זיך אָפּשליסן פון איינאַנדער, אָדער באַקעמפן די שוואַכע און מאַכן פון זיי שקלאַפן. די היינטיקע נאַציאָנאַלע שטרעבונגען שליסן אין זיך איין די הומאַניטאַרע, וואָרום זיי זיינען אַ רעאַקציע קעגן די אויסגלייכונגס־טענדענצן פון דער מאָדערנער אינדוסטריע און ציוויליזאַציע, וועלכע טויטן אָפּ יעדן אורקרעפטיקן, אָרגאַנישן לעבנס־כח דורך אַ נישט אָרגאַנישן מעכאַניזם. אויף ווי ווייט די דאָזיקע טענדענצן זיינען געווען געריכטעט קעגן די אָפּשטאַרבנדיקע אינסטיטוציעס פון אַ פאַרגאַנגענעם געשיכטע־פּעריאָד, זיינען זיי געווען באַרעכטיקט. מען קען קעגן די דאָזיקע טענדענצן אויך גאָרנישט האָבן, אויף ווי ווייט זיי זוכן צו באַשאַפן ענגערע באַציאונגען און פאַרבינדונגען צווישן די פאַרשידענע פעלקער פון דער ערד. מען האָט אָבער געוואָלט אין לעבן, אַזוי ווי אין דער וויסנשאַפט, אָפּלייקענען דאָס שעפערישע און דאָס טיפּישע, אַזוי אַז עס איז באַשאַפן געוואָרן אַן אידעאַליסטישער דאַמף און עס האָט זיך אויפגעהויבן אַן אַטאָמישער שטויב, וועלכער האָט זיך געלייגט אויף יעדן זאָמען־קערנדל און האָט דערשטיקט יעדעס לעבן. נאָר קעגן דער אָפּשוואַכונג פון דעם שעפערישן לעבן קעמפן די נאַציאָנאַלע טענדענצן פון אונזער צייט, און נאָר קעגן זיי אַפּעליר איך צו דער אורשפּרינגלעכער פאָלקס קראַפט אין יידנטום.

די מענטשהייט איז, אַזוי ווי דאָס אוניווערסאַלע קאָסמישע לעבן און דאָס אינדיווידועלע לעבן, אַ לעבעדיקער אָרגאַניזם, וואָס די אורשפּרינגלעכע ראַסן זיינען זיינע אָרגאַנען און גלידער. אין אַן אָרגאַניזם קענען געוויסע טיילן אָפּגעשוואַכט ווערן און פאַרשווינדן, בשעת דער אָרגאַניזם געפינט זיך אין פּראָצעס פון פאַרפולקאָמונג.

אַנדערע אָרגאַנען, וועלכע זיינען פריער געווען נישט קענטיק, באַקומען ערשט דאַן איינפלוס און באַדייטונג, ווען דער אָרגאַניזם ווערט רייף.

צו די לעצטע, אייגנטלעך שעפערישע אָרגאַנען פון דער מענטשהייט, געהערט אויך דאָס יידישע פאָלק. אין אַלטערטום, ווען דאָס פאָלק איז כמעט פאַרניכטעט געוואָרן פון די מעכטיקע דעראָבערונגס־פעלקער, איז עס כמעט נישט באַמערקט געוואָרן. צוויי מאָל איז עס אין גלות פון מצרים און בבל כמעט אונטערגעגאַנגען. צוויי מאָל האָט עס אויפגעלעבט צום נייעם לעבן און האָט געקעמפט קעגן די מעכטיקסטע פעלקער פון אַלטערטום, קעגן די גריכן און רוימער. אין די לעצטע קאַמפן פון דער פאַרצייטיקער וועלט האָט עס באַפרוכפערט מיט זיין גייסט די גאַנצע מענטשהייט, און הויבט אָן איצט ווידער אויפצולעבן צוזאַמען מיט דעם גייסטיקן ווידערגעבורט פון דער מענטשהייט. היינט, בשעת דער גייסטיקער אויפלעבונגס־פראָצעס פון די וועלט־היסטאָרישע ראַסן האָט זיך פאַרענדיקט און יעדעס פאָלק הויבט אָן ווידער צו דערפילן זיין ספּעציעלן באַרוף אין דעם אָרגאַניזם פון דער מענטשהייט, היינט הויבן מיר אָן צו באַגרייפן די באַדייטונג פון די פאַרשידענע אָרגאַנען פון דער מענטשהייט.

אין די ענגלענדער געפינען מיר די נערוון־קראַפט, וועלכע ברענגט אין באַוועגונג דעם ד ע ר נ ע ר ו נ ג ס ־ ס י ס ט ע ם פון דער מענטשהייט. פראַנקרייך רעפּרעזענטירט מיט זיך די אַלגעמיינע (סאָציאַלע) באַוועגונגס־קראַפט, דייטשלאַנד שטעלט פאָר דעם אָרגאַן פון ד ע נ ק ע ן, אַמעריקע שטעלט פאָר די קערפּערפליסיקייט, אין וועלכע אַלע עלעמענטן פון די געשיכטלעכע פעלקער אַסימילירן זיך. ווען יעדעס מאָדערן פאָלק, יעדע מאָדערנע געזעלשאַפט באַקומט אויף אַזאַ אופן איר ספּעציעלן באַרוף אַלס אָרגאַן פון דער מענטשהייט, טרעט אויך אַרויס די באַדייטונג פון דעם איינציקן פאַרצייטיקן פאָלק, וואָס עקזיסטירט נאָך היינט ווי אַמאָל אין זיין גאַנצער קראַפט און גאַנצקייט.

אין דעם גאַנצן אָרגאַניזם פון דער מענטשהייט זיינען נישטאָ קיין צוויי פעלקער, וועלכע זאָלן זיך אַזוי אָנציען און אָפּשטויסן, ווי דאָס דייטשע פאָלק און דאָס יידישע. עס זיינען אויך נישטאָ קיין צוויי גייסטיקע ריכטונגען, וועלכע זאָלן זיין נענטער און ווייטער

פון אײנאַנדער, װי די װיסנשאַפטלעך־פילאָזאָפישע און די מאָראַ־ליש־רעליגיעזע. די רעליגיע אין איר פאַרענדיקונג איז דער גײסטיקער בונד ,װעלכער פאַרבינדט דעם שעפער מיט דער שאַפונג, זי איז דער אומענדלעכער פאַדעם, װאָס דער סוף פאַלט זיך צונויף מיטן אָנהויב; די בריק, װעלכע פירט פון שאַפונג צו שאַפונג, פון לעבן צום טויט, פון טויט צום לעבן; װעלכע מאַכט דעם מענטשן נישט נאָר טעאָרעטיש דערקענען דאָס אַבסאָלוטע, נאָר דרינגט דורך און מאַכט הייליק זײן גאַנץ לעבן מיט דעם גײסט פון גאָט, װעלכער איז אומעטום און שטענדיק פאַראַן. אין דער רעליגיע, אַזױ װי אין דער ליבע, אויב זי איז, װי די ייִדישע, נישט אַן אײנזײטיק מאַטעריאַליס־טישע און נישט אַן אײנזײטיק ספּיריטואַליסטישע, װערט אופגעלײזט דער גײסט אין דעם קערפּער און דער קערפּער אין דעם גײסט. דער גרעסטער און געפערלעכסטער שונא פון דער ייִדישער רעליגיע איז געװען אין אַלטערטום די רעליגיע פון דער מ א ט ע ר י אַ ל י ס ־ ט י ש ע ר ליבע פון די סעמיטן: די רעליגיע פון דעם בעל. אין מיטלאַלטער איז דאָס געװען די רעליגיע פון דער ס פּ י ר י ט ו ־ אַ ל י ס ט י ש ע ר ליבע: דאָס קריסטנטום. דאָס ייִדישע פאָלק, װאָס איז אַ דאַנק זײנע נביאים פון אַלטערטום און זײנע רבנים פון מיטלאַלטער, געבליבן רײן פון די בײדע אַ נ ט אַ ר ט ו נ ג ע ן פון זײן רעליגיע, איז געװען און איז הײנט נאָך דער אָרגאַן פונם לע־בעדיקן שעפער אין דער געשיכטע פון דער װעלט, דער אָ ר ג אַ ן פ ו ן ד ע ר אײ נ ה ײ ט ל ע כ ע ר א ו ן ה ײ ל י ק ע ר ל י ב ע. מיט דעם דאָזיקן אָרגאַן איז דער ד ע נ ק ־ אָ ר ג אַ ן קרוביש, אָבער אויך אַנטקעגנגעזעצט. בײדע שעפּן פון דעם זעל־ביקן לעבנס־קװאַל. בשעת אָבער דער רעליגיעזער זשעני אינדיװידו־אַליזירט דאָס אומענדלעכע, נעמט אַראָפּ דער פילאָזאָפישער און װיסנשאַפטלעכער געדאַנק פון לעבן אַלע זײנע אינדיװידועלע סו־ביעקטיװע פאָרמען. די אָביעקטיװע פילאָזאָפיע און װיסנשאַפט האָט מיט דעם לעבן גאָרנישט צו טאָן, בשעת די רעליגיעזע לערע פאַלט צונויף מיט דעם נאַציאָנאַלן, סאָציאַלן, מאָראַליש־רעליגיעזן לעבן. װען נישט, איז די רעליגיע איבערהויפּט נאָר צביעות.

אָבער איך באַמערק, אַז איך בין גאַנץ אַװעקגעגאַנגען פון מײן טעמע. איך האָב אײך נאָר געװאָלט געבן צו פאַרשטײן, פאַרװאָס איך קען זיך נישט באַפרײנדן מיט יענע אַלגעמײנע הומאַניטעטס־שטרע־

בונגען, וועלכע באַזייטיקן יעדן אונטערשיד אין דעם אָרגאַניזם פון דער מענטשהייט און בויען מיט אייניקע שלעכט פאַרשטאַנענע באַגריפן פון „פרייהייט" און „פאָרשריט" מזבחות פאַר ווילקיר און אומוויסנהייט, אויף וועלכע אונזער לייכט־באַגייסטערטע יוגנט איז מקריב אירע בעסטע קרעפטן.

באַמערקונגען:

1) מונק האָט באַוויזן דעם איינפלוס פון אביצברן אויף די סכאָלאַסטיקער. דער מקור חיים פון שלמה בן גבירול (אביצברן) איז אינמיטן פון 12טן יאָרהונדערט איבערגעזעצט געוואָרן אין לאַטיין און האָט זייט דאַן געשפּילט אַ באַדייטנדיקע ראָל אין די פילאָזאָפישע מחלוקות פון דער צייט. אַפילו זשיאָרדאַנאָ ברונאָ איז געווען באַקאַנט מיטן מקור חיים פון דעם יידישן פילאָזאָף. אַ גרעסערע ווירקונג האָט געהאַט דער „מורה נבוכים" פון רמב"ם אויף דער סכאָלאַסטישער פילאָזאָפיע, און אַפילו אויף לייבניץ און קאַנט.

צענטער בריוו

אַן אַנדער דילעמע. — דערפאַרונגס־וויסנשאַפטן, פילאָזאָפיע און רעליגיע. — פאָרשריט און קרייזלויף. — שבת. — די אַנטשטייאונג פון קאָסמישן, אָרגאַנישן און סאָציאַלן לעבן. — די מאָראַלישע נויטווענדיקייט אָדער די הייליקייט. — עפּאָכן פון דער סאָציאַלער אַנטוויקלונגס־געשיכטע: פּאָרהיסטאָרישע צייטן, געבורטס־צייטן און געבורטס־וויען, עפּאָכע פון רייפקייט.

אַקוראַט ווי איר האָט מיר פריער אַוועקגעשטעלט די דילעמע: הומאַניטעט אָדער נאַציאָנאַליטעט, און האָט מיר אַ פאָרוואורף געמאַכט, אַז איך שטיי פאַר נאַציאָנאַלע שטרעבונגען, וועלכע זיינען אין ווידערשפּרוך מיט די הומאַניטאַרע שטרעבונגען פון אונזער צייט, אַזוי טרעט איר איצט קעגן מיר אַרויס מיט אַן אַנדער דילעמע: „פרייהייט אָדער נויטווענדיקייט" — רופט איר אויס קעגן מיר. איר זאָגט, אַז עס איז אַ ריינער פאַטאַליזם, ווען מען באַטראַכט די מענטש־

הייט נאָר פאַר אַ העכערן אָרגאַניזם, און ווען מען זעט אין דער גע־שיכטע פון די פעלקער דאָס זעלבע אייביקע געזעץ, ווי אין דער געשיכטע פון דער ערד און די וועלט־קערפּערס. אין קאָסמישן און אָרגאַנישן לעבן, מיינט איר, זיינען נישטאָ קיין מאָראַלישע כחות, און דאָרט ווירקן נאָר נאַטירלעכע כחות, וועלכע קענען פריער אויסגע־רעכנט ווערן. אַנדערש איז עס אָבער אין סאָציאַלן לעבן פון דער מענטשהייט. דאָס סאָציאַלע לעבן איז אַפילו אויך אָפּהענגיק פון נאַטור־באַדינגונגען, אָבער דער פרייער מענטש מוז גובר זיין דורכן פרייען ווילנס־טאַט דעם פאַטאַליזם פון דער נאַטור, וואָרום אָן דעם פרייען ווילנס־טאַט קען מען זיך נישט פאָרשטעלן קיין מאָראַל און קיין פאָרשריט.

עס פרייט מיך זייער, וואָס איר זענט אַזוי גוט באַקאַנט מיט די פילאָזאָפישע אויסדרוקן פון אונזער העכערער דייטשער בילדונג. איך גלויב אויך, אַז די „מאָראַלישע פרייהייט" איז די באַשטימונג פון דעם מענטש און דער מענטשהייט. דער העכסטער הומאַנער ציל איז אָבער, לויט מיין אויפפאַסונג, די גאָט־דערקענטעניש, וועלכע דאָס יידנטום האָט אָנגעזאָגט אין אָנהויב פון דער געשיכטע, וועלכע דאָס יידנ־טום האָט שטענדיק אַנטוויקלט און וועלכע איז זייט ספּינאָזאַ גע־וואָרן צוגעגנגלעך פאַר דער גאַנצער וועלט. די דערקענטעניש פון גאָט מוז אין דער היינטיקער צייט אַנטוויקלט ווערן צו דער מד־רגה פון אַן עקזאַקטער וויסנשאַפט.

אַזוי ווי איר נעמט אייערע כלי־זין פון דער ספּעקולאַטיווער פילאָזאָפיע, כדי צו קעמפן קעגן מיין יידישער וועלט־אַנשויאונג, מוז איך אייך באַווייזן, אַז די פילאָזאָפישע ספּעקולאַציע איז נישט דאָס לעצטע וואָרט אין דער גייסטיקער אַנטוויקלונג, אַזוי ווי די הערשאַפט פון אינדוסטריע און קאַפּיטאַליזם איז נישט דאָס לעצטע וואָרט אין דער מאַטעריעלער אַנטוויקלונג. די עקזאַקטע וויסנשאַפט, וועלכע אַנערקענט נאָר באַאָבאַכטונג און דערפאַרונג, אַרבעטן און פאָרשן, כדי צו דערווערבן גייסטיק און מאַטעריעל אייגנטום, און וועלכע זעט אין דער ספּעקולאַציע נאָר שווינדל און אומבאַווייזענע השערות, די עק־זאַקטע וויסנשאַפט איז די העכסטע אינסטאַנץ, וואָס צו איר אורטייל מוז איך אַפּעלירן, כדי אייך צו באַווייזן, פאַרוואָס די וויסנשאַפט שטייט אין ווידערשפּרוך מיט דער פילאָזאָפיע, וועלכע דערהויבט דעם גייסט איבער דער נאַטור, און שטייט כלומרשט אויך אין ווי־

דערשפּרוך מיט דער רעליגיע, וועלכע האַלט הייליק נאַטור און גייסט, דערמיט וואָס זי וואַרפט אונטער ביידע אונטער איין איינציקן וועזן. איך וועל אייך אָבער שפּעטער באַווייזן, אַז דער ווידערשפּרוך פאַרשווינדט אין דעם אמתן וויסן, וואָס באַגרייפט דאָס געזעץ פון דער נאַטור און פון דער געשיכטע אַלס איין און דאָס זעלביקע געזעץ. איך מוז דערפאַר אייך קודם כל געבן צו פאַרשטיין, אַז אויך יענער כלומרשטער ווידערשפּרוך איז געווען באַרעכטיקט, אַז ער איז געווען נויטווענדיק אין דער אַנטוויקלונגס־געשיכטע פון דער מענטשהייט.

היינט איז נאָך נישטאָ קיין שלום צווישן וויסנשאַפט, פילאָזאָפיע און רעליגיע. פאַרקערט, היינט ביים אָנהויב פון אַ נייעם וועלט־אַלטער, אַקוראַט ווי אין דער קריטישער איבערגאַנגס־עפּאָכע פון דעם אַלטערטום אין מיטלאַלטער, איז דער קעגנזאַץ צווישן רעליגיע, פילאָזאָפיע און נאַטור־וויסנשאַפטן געוואָרן נאָך שאַרפער, איידער אין דער אויפבלי־צייט פון דער פאַרצייטיקער און מיטלאַלטערלעכער וועלט, וועלכע האָבן פון דעם קעגנזאַץ כמעט גאַרנישט געוווסט. די סיבה פון טעאָרעטישע סתירות פון סאָציאַלן לעבן ליגט אין דער אומגלייכמעסיקער אַנטוויקלונג פון דער מענטשהייט, אין דער פאַרהעלטניש צווישן די הערשנדיקע און דינענדיקע ראַסן און קלאַסן, אין דער פאַנאַנדערטיילונג צווישן דער מאַטעריעלער און גייסטיקער אַרבעט. די דאָזיקע אומגלייכהייט, וועלכע וואַקסט מיט דער הויך פון דער ציוויליזאַציע, איז געווען אויך די סיבה פון דעם אונטערגאַנג פון דער גאַנצער פאַרצייטיקער געזעלשאַפט. אויף דעם מאַטעריעלן און באַזונדערס אויף דעם גייסטיקן געביט, זיינען היינט נאָך שאַרפער יענע סתירות, וועלכע האָבן געמאַכט אַ סוף צו דער פאַרצייטיקער ציוויליזאַציע, נאָך שאַרפער איידער צום סוף פון אַלטערטום, בשעת די פאַנאַנדערטיילונג פון דער אַרבעט איז נאָך נישט געווען אַזוי אַנטוויקלט, ווי אין דער היינטיקער איבערגאַנגס־עפּאָכע. די פאָלגן דערפון זיינען, אַז היינט שטייט נישט נאָר אין ווידערשפּרוך די רעליגיע מיט דער פילאָזאָפיע, ווי אין אַלטערטום, נאָר אויך די פילאָזאָפיע שטייט אין ווידערשפּרוך מיט דער וויסנשאַפט. פונדעסטוועגן וועט איר דאָך מיר אין אַלגעמיין צוגעבן, אַז עס קען נישט זיין א יי ן אמת אין דער וויסנשאַפט, אַן אַנדער אמת אין דער פילאָזאָפיע, און ווידער אַן אַנדער אמת אין דער רעליגיע. אַזוי

אָבער ווי עס איז נאָך נישט געקומען צו קיין שלום צווישן די דאָ־זיקע פאַרשידענע געביטן פון דער דערקענטעניש, בלייבט נאָך אַלץ די שווערע אויפגאַבע אייך פאַרשטענדלעך צו מאַכן, אַז וויסנשאַפט, פילאָזאָפיע און רעליגיע שליסן זיך נישט קעגנזייטיק אויס, אַז זיי קענען זיך העכסטנס אַ צייט לאַנג קעגנזייטיק איגנאָרירן, אַז זיי מוזן זיך אָבער ענדגילטיק איינע די אַנדערע אונטערשטיצן און צווישן זיך פאַרייניקן.

לאָמיר זיך דערוויל פאַרשטענדיקן מכח די באַגריפן „פריי־הייט״ און „פאָרשריט״, מיט וועלכע מען וואַרפט זיך אַרום געדאַנ־קענלאָז.

דער גלויבן אין אַ שכלדיקן און דערפאַר אויך דערקענבאַרן גע־טלעכן געזעץ, אַזוי ווי עס האָט זיך נתגלה געווען דער מענטשהייט אין יידנטום דורך דער תורה און געשיכטע, דער גלויבן אין אַ געט־לעכער השגחה, דער גלויבן אין אַ שאַפונגס־פּלאַן, איז נישט קיין פאַטאַליסטישער בלינדער גלויבן אין אַ נישט פאַרשטאַנענעם בלינדן שיקזאַל, כאָטש דער גלויבן שליסט אויס קאַפּריז און גע־זעצלאָזיקייט.

איך זאָג נישט אַזוי ווי די מאַטעריאַליסטן: די אָרגאַנישע און די גייסטיקע וועלט שטייט, אַזוי ווי די נישט אָרגאַנישע וועלט, אונ־טער דעם זעלבן מעכאַנישן געזעץ. איך זאָג פאַרקערט: די קאָסמישע מעכאַנישע דערשיינונגען האָבן דעם זעלבן פּלאַן, די זעלבע צוועקמע־סיקייט, זיי נעמען זיך פון דעם זעלבן הייליקן לעבן, ווי די אָרגאַנישע און גייסטיקע באַוועגונגס־דערשיינונגען, — נאַטור און מענטשהייט זיינען אונטערגעוואָרפן אונטער דעם זעלבן געטלעכן געזעץ. דער אונטערשיד איז נאָר, אַז דאָס געזעץ ווערט אין דער נאַטור אויסגע־פירט בלינד, אַז דער מענטש אָבער, ווען ער איז פולשטענדיק אַנט־וויקלט, פירט אויס דאָס געזעץ מיט באַוואוסטזיין און ווילן. אַן אַנדע־רער, נאָך פיל וויכטיקערער אונטערשיד ליגט דערין, אַז די נאַטיר־לעכע לעבנס־ספערן פון דער קאָסמישער און אָרגאַנישער וועלט, וואָס אויף זייער גרונטלאַגע בויען מיר אויף אונזער סאָציאַלע, מענטש־לעכע לעבנס־ספערע, האָבן שוין פאַרענדיקט זייער אַנטוויקלונג און זיינען שוין פאַרטיק, בשעת די מענטשהייט געפינט זיך נאָך אין דער אַנטוויקלונג, אין דער שאַפונג פון איר לעבן.

אַזוי לאַנג ווי די מענטשלעכע געזעלשאַפט געפינט זיך נאָך אין דער פּראָדוקציע פון איר אָרגאַניזם, טרעט אויף דער מענטש, דער שעפערישער וועזן פון דער געזעלשאַפט, ווי כלומרשט אַ פרייער וועזן אין זיינע שאַפונגען, כאָטש באמת איז אויך ער אין זיינע שאַ־ פונגען, אַקוראַט ווי די נאַטור אין אירע שאַפונגען, אונטערגעוואָרפן אונטערן אייביקן געזעץ. די פאַלשע אויפפאַסונג פון דער פרייהייט, אַז זי איז ווילקיר, נעמט זיך נאָר דערפון, ווייל מיר ווייסן נאָך נישט דאָס געזעץ פון דער אַנטוויקלונג פון דעם סאָציאַלן לעבן, זיין לעצטן צוועק. מיר ווייסן דערפאַר נאָך נישט דאָס געזעץ, ווייל מיר געפינען זיך אַליין נאָך אין דער אַנטוויקלונג. אָבער ווען די וויסנשאַפט שווייגט נאָך וועגן געזעץ, האָט אונזער רעליגיעזער זשעני אָבער דעם געזעץ שוין לאַנג אָנגעזאָגט. מיר יידן האָבן שטענדיק, זייט דעם אָנהויב פון דער געשיכטע, אַרומגעטראָגן מיט זיך דעם גלויבן אין דעם מלכות המשיח. דער גלויבן איז אויסגעדריקט געוואָרן אין אונ־ זער געשיכטע־קולט דורך דער ה יי ל י ק יי ט פ ו ן ש ב ת. אין דער הייליקייט פון שבת איז פאַרקערפּערט דער געדאַנק, וועל־ כער איז שטענדיק געווען אונזער רוח החיים, דער געדאַנק, אַז די צוקונפט וועט אונז אַזוי זיכער ברענגען דעם ה י ס ט אָ ר י ש ן ש ב ת, ווי די פאַרגאַנגענהייט האָט אונז געבראַכט דעם נ אַ ־ ט ו ר ־ ש ב ת, אַז די געשיכטע, אַזוי ווי די נאַטור, וועט האָבן איר עפּאָכע פון האַרמאָנישער פאַרענדיקונג. די ביבלישע שאַפונגס־ געשיכטע איז געגעבן געוואָרן נאָר צוליבן שבת. זי זאָגט אונז: נאָך דעם ווי די שאַפונג פון דער נאַטירלעכער וועלט איז פאַרענדיקט געוואָרן מיט דער באַשאַפונג פון דעם העכסטן אָרגאַנישן וועזן פון דער ערד, מיט דעם מענטש, און דער שעפער האָט געהאַלטן זיין נאַטור־שבת, דעמאָלט ערשט האָט זיך אָנגעהויבן די שאַפונגס־גע־ שיכטע פון דער ס אָ צ י אַ ל ע ר וו ע ל ט, וועלכע וועט פייערן איר שבת אין דעם מלכות המשיח נאָכן פאַרענדיקן פון דער גאַנ־ צער וועלט־געשיכטלעכער אַרבעט. אָט דאָ האָט איר די הויכע באַ־ דייטונג פון דעם ספר בראשית, אין וועלכן באַשרענקטע נאַטוראַ־ ליסטן שטודירן וויסנשאַפט. ווי איר זעט, מיין פאַרערטע פריינדין, גיט אונז שוין דאָס שבת־געזעץ די זיכערקייט, אַז אין דער נאַטור און דער געשיכטע הערשט אַן איינהייטלעך און אייביק געטלעך גע־ זעץ. נאָר די מענטשן, וועלכע פאַרשטייען נישט די התגלות פון דעם

רעליגיעזן געניוס פון די יידן, קומט פאַר די געשיכטלעכע אַנטוויקלונג פון דער מענטשהייט ווי אַ געזעצלאָזער, אומבאַשטימטער, אומענדלעכער „פּאָרשריט“, אין קעגנזאַץ צום נאַטור־לעבן, וואָס זעט אויס ווי אַן אָפּגעשלאָסענער קרייז־לויף, וואָס זיינע געזעצן זיינען באַרעכנבאַר. איך באַגרייף, אַז די כלומרשטע דיפערענץ צווישן די געזעצן פון דער נאַטור און די געזעצן פון דער געשיכטע איז נאָר אַ רעזולטאַט פון אַ סוביעקטיווער אויפפאַסונג, וועלכע קען זיך נישט דערהויבן צו דעם גרויסן געטלעכן וועלט־געזעץ. אַקוראַט אַזוי ווייניק ווי די פרייהייט פון דעם שעפערישן וועזן פון דער געשיכטע איז געזעצלאָזער ווילקיר, אַקוראַט אַזוי ווייניק איז זיין פּאָרשריט אַן אומענדלעכער.

אין נאַטירלעכן זין איז יעדעס וועזן פריי, וואָס קען לעבן און קען זיך אומגעשטערט אַנטוויקלען לויט זיין אייגענער באַשטימונג, זיין אינערלעכן באַרוף אָדער זיין נאַטור. מאָראַליש פריי איז נאָר דאָס וועזן, וואָס לעבט מיט באַוווסטזיין און ווילן לויט זיין באַשטימונג, וועמענס ווילן איז איינשטימיק מיט דעם געזעץ אָדער ווילן פון גאָט. יעדער אַנדערער ווילן איז ווילקיר, וועלכע פאַרדאַנקט איר עקזיסטענץ נישט דעם הייליקן איינהייטלעכן געטלעכן וועזן פון דעם ווילנדיקן, נאָר די איינזייטיקע אינסטינקטן פון דעם ווילנדיקן. די פעאיקייט נאָכצוגיין תאוות און קאַפּריזן, וועלכע פירט אַראָפּ פון דעם וועג פון שכל און מאָראַל, האָט דער מענטש נאָר אַזוי לאַנג, ווי זיין וועזן איז נישט אויסגעבילדעט. דער מענטש האָט געוויס נישט קיין סיבה צו שטאָלצירן מיט דער נעגאַטיווער פעאיקייט, וועלכע איז נישט מער ווי אַ קראַנקייט, אַן אַנטוויקלונגס־קראַנקייט פון דער מענטשהייט. זי שטעלט אים נישט איבער, נאָר אונטער דער חיה, ווארום דאָס לעבן פון די חיות, אַזוי ווי פון די פלאַנצן, איז אין אונזער עפּאָכע שוין פולשטענדיק אַנטוויקלט און אויסגעבילדעט געוואָרן. „דער מענטש מאַכט טעותן, אַזוי לאַנג ווי ער שטרעבט“, זאָגט געטהע. אָבער עס איז נישטאָ קיין שטרעבן אָן אַ ציל. דער ציל פון דעם מענטשלעכן שטרעבן אין לויף פון דער געשיכטלעכער אַנטוויקלונג איז די דערקענטעניש פון דעם געזעץ, אונטער וועלכן עס זיינען אונטערגעוואָרפן אַלע דריי לעבנס־ספערן, דאָס סאָציאַלע, דאָס אָרגאַנישע, און דאָס קאָסמישע לעבן.

דאָס וועלט־געזעץ איז דאָס געזעץ פון אַנטשטייאונג און אַנט־

וויקלונג, אָדער ווי מען זאָגט עס געוויינלעך, דאָס געזעץ פון דעם „פּאָרשריט". דאָס געזעץ איז נאָך נישט דערקענט געוואָרן פולשטענ־דיק אין אַלע דריי לעבנס־ספערן. צוליב דער פולשטענדיקער דער־קענטעניש פון דאָזיקן געזעץ פעלט נאָך אַ טייל פון דעם אָביעקט: דער שלוס פון דער סאָציאַלער אַנטוויקלונג. דאָס געזעץ פון דער געשיכטע קען דערפאַר היינט נאָך נישט וויסנשאַפטלעך דערקענט ווערן: די וועגן פון דער השגחה זיינען פאַר אונז נאָך טונקל. אָבער אַ דאַנק דעם רעליגיעזן געניוס פון די יידן און דער געטלעכער התגלות דורך זיי פון דעם אָנהויב פון דער געשיכטע אָן, זיינען די דאָזיקע וועגן פון דער השגחה אַלץ נענטער געבראַכט געוואָרן צו דעם מענטשלעכן גייסט, פריער אין דער נבואה, דערנאָך דורך דער מיסטיק, און ענדלעך דורך דער פילאָזאָפישער חקירה. איצט איז נאָך איבערגעבליבן צו דערפאָרשן דאָס געזעץ פון דער געשיכטע דורך די דערפאַרונגס־וויסנשאַפטן.

איך האָב זיך שוין אין אַנדערע ערטער באַמיט צו באַווייזן, וואָס מיר וויסן פון היינטיקן שטאַנדפונקט פון דער וויסנשאַפט מכח דעם געזעץ פון דער אַנטשטייאונג און אַנטוויקלונג פון דעם קאָס־מישן, אָרגאַנישן און סאָציאַלן לעבן. דורך נאַטורוויסנשאַפטלעכע און היסטאָרישע פאָרשונגען בין איך געקומען צו דער איבערציי־גונג, אַז איין געזעץ איז דער יסוד פון אַלע באַוועגונגס־דערשיינונ־גען און לעבנס־דערשיינונגען פון די הימלישע קערפּערס אין וועלט־רוים, אַזוי ווי פון די אָרגאַניזמען אויף דער ערד און פון די פעל־קער אין דער געשיכטע.

עס איז נישטאָ קיין אומענדלעכער, אומבאַשטרייטבאַרער פאָר־שריט, אין דער סאָציאַלער מענטשן־וועלט אַזוי ווייניק ווי אין דער אָרגאַנישער פלאַנצן־וועלט און חיות־וועלט, וואָס אויף איר שפּיץ שטייט דער נאַטירלעכער נאָך נישט אַנטוויקלטער מענטש. אין דער מענטשן־וועלט אין נישטאָ קיין אומענדלעכער פּאָרשריט, אַזוי ווייניק ווי אין דער קאָסמישער וועלט, וואָס איר שוי־פּלאַץ איז דער אומענדלעכער וועלט־רוים. אַלץ אַנטשטייט און אַנטוויקלט זיך, דער־גרייכט דעם צוועק פון זיין לעבן און שטאַרבט אָפּ, כדי ווידער אויפ־געלייזט צו ווערן און אויפצושטיין אַלס ניי לעבן אין דעם אייביקן קרייז־לויף פון דעם אומענדלעכן, אוניווערסאַלן, איינהייטלעכן און געטלעכן לעבן. וואָס מיר רופן אָן „פּאָרשריט" איז די אַנטוויקלונג

פון דעם קיים־עלטער צו דעם רייפן לעבנס־אַלטער, און אין דעם עלטער האָט יעדעס וועזן דערגרייכט זיין באַשטימונג.

אַזוי ווי די וועגן זיינען פאַרשידן, פון אַטאָם ביז צו דער וועלט־ספערע, פון דעם נידעריקסטן אָרגאַנישן מיקראָסקאָפּישן וועזן ביז צו דעם העכסטן וועזן פון דער ערד — דעם מענטש, אַזוי פאַרשידן איז אויך זייער אַנטוויקלונג, אַזוי פאַרשידן איז אויך זייער רייפער לעבנסאַלטער און פאָלגלעך אויך זייער באַשטימונג. אָבער גאָרנישט וואָס איז לעבעדיק אין צייט און רוים בלייבט אומפאַרענדערלעך, גאָרנישט איז אייביק, אַלץ אַנטשטייט און פאַרגייט, נאָכדעם ווי עס האָט דערפילט זיין באַשטימונג, כדי ווידער אויפצושטיין אַלס ניי לעבן *).

די גרויסע וועלט־קערפּערס אַנטשטייען און אַנטוויקלען זיך אין דעם וועלט־רוים, אין צייטן, פאַר וועלכע מיר האָבן נישט קיין מאָס. דאָס אָרגאַנישע לעבן, וואָס אַנטוויקלט זיך אויף די וועלט־קערפּערס, נאָכדעם ווי זיי האָבן שוין אָנגעהויבן קאַלט צו ווערן אויף זייער אויבערפלאַך, דאָס אָרגאַנישע לעבן באַדאַרף די גאַנצע פריערדיקע עפּאָכע צוליב זיין אַנטוויקלונג. דער מענטש, וועלכער הויבט אָן זיין גייסטיקע, הומאַנע, סאָציאַלע אַנטוויקלונג אין רייפן לעבנס־עלטער פון דער אָרגאַנישער ספערע, דער מענטש וועט דער־גרייכן זיין באַשטימונג נאָך דער פאַרענדיקונג פון דער געשיכטלע־כער אַנטוויקלונג פון דער מענטשהייט, וועלכע איז נאָך נישט גע־קומען צו איר אָפּשלוס, וועלכע איז אָבער אויף קיין אופן נישט אומבאַגרענעצט, נישט אומענדלעך, געזעצלאָז און שראַנקענלאָז.

וואָס עס איז געבוירן געוואָרן אין דער צייט, באַדאַרף די צייט צוליב דער אויסבילדונג, עס דערגרייכט אָבער די אויסבילדונג ענד־לעך פולשטענדיק אין אַ באַשטימטער צייט.

מיר דערקענען נאָר איין איינציק, אייביק, צייטלאָז און רוימלאָז אַבסאָלוט וועזן. מיר דערקענען דאָס דורך דעם איינציקן אַבסאָ־לוטן געזעץ אין נאַטור־לעבן און געשיכטע־לעבן, פון וועלכן נאָר דאָס יידנטום האָט באַקומען די געטלעכע התגלות.

ווי באַלד די דערקענטעניש פון דאָזיקן געזעץ האָט נישט אין

*) נאָטע 7.

זיך קיינע ווידערשפּרוכן, פֿאָלגט דעריבער מיט נויטווענדיקייט דאָס לעבן נאָך דעם געזעץ. דערקענען און האַנדלען, אָדער תורה און מעשה, זיינען אומטיילבאַר. די סתירה, דער קאַמף, אָדער דער נצחון פֿון דער טוגנט, עקזיסטירן נאָר אין דער צייט פֿון דער גע־שיכטלעכער אַנטוויקלונג פֿון דער גאָטס־דערקענטעניש. אין דער צייט פֿון דער אַנטוויקלונג ק ע נ ע ן מיר און ד אַ ר פֿ ן מיר שטרעבן צו מאָראַל. נאָך דער פֿאַרענדיקטער אויסבילדונג פֿון דער דערקענטעניש אָדער זיין געזעץ מ ו ז ן מיר לעבן מאָראַליש. די מאָראַלישע נויטווענדיקייט איז די הייליקייט. דאָס יידנטום, וואָס האָט פֿון אָנהויב פֿון זיין געשיכטע אָנגעזאָגט די איינהייט און הייליקייט פֿון געטלעכן געזעץ אין נאַטור און געשיכטע, שטעלט אויף פֿון אָנהויב אָן די פֿאָדערונג פֿון הייליקייט, און אַלע זיינע נביאות דייטן אָן אויף דער צייט פֿון דער פֿאַרענדיקטער דערקענטעניש פֿון גאָט.

מיר טאָרן זיך נישט מאַכן קיין צייטלעך־רוימלעכע פֿאָרשטעלונג נישט פֿון דעם הייליקן וועזן פֿון גאָט און נישט פֿון אונזער וועזן, וואָס איז ענלעך צו גאָט. די פֿאַרענדיקטע דערקענטעניש איז די פֿולשטענדיקע באַהערשונג פֿון צייטלעכקייט און רוימלעכקייט, דאָס הייסט פֿון דער געשיכטלעכער אַנטוויקלונג אין דער קאָסמישער, אָרגאַנישער און סאָציאַלער לעבנס־ספֿערע. דאָס איז נאָר אַ צייכן פֿון אונזער נאָך נישט פֿאַרענדיקטער אַנטוויקלונג און נישט רייפֿער דערקענטעניש, ווען מיר שטעלן זיך פֿאָר די אייביקייט אַלס צייטלעכן דויער. אַזעלכע פֿאָרשטעלונגען באַווייזן נאָר איינס, אַז אונזער דער־ציאונג צו הייליקייט איז נאָך נישט פֿאַרענדיקט געוואָרן. די התגלות פֿון דעם הייליקן גייסט זאָגט נישט אָן קיין אַנדער צוקונפֿט, ווי די צוקונפֿט פֿון דער סאָציאַלער וועלט אין רייפֿן לעבנסאַלטער. דער וועלט־אַלטער הויבט אָן לויט אונזער געשיכטע־רעליגיע מיט דער משיח־צייט, אין וועלכער די יידישע נאַציע און אַלע היסטאָרישע פֿעלקער וועלן ווידער אויפֿשטיין צום נייעם לעבן, די צייט פֿון „תחית המתים”, די צייט פֿון דער „צוריקקערונג פֿון גאָט”, די צייט פֿון דעם „נייעם ירושלים”, און ווי עס מעגן הייסן אַלע די דאָזיקע סימבאָלישע באַצייכענונגען, וואָס זייער באַדייטונג קען איצט שוין נישט מער שלעכט פֿאַרשטאַנען ווערן.

די משיח־צייט אין דאָס היינטיקע וועלט־אַלטער, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן מיט ס פּ י נ אָ ז אַ, און איז אַריינגעטראָטן זייט דער

פראַנצויזישער רעוואָלוציע אין דער וועלט־געשיכט־
לעכער עקזיסטענץ. מיט דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע האָט זיך
אָנגעהויבן דער ווידערגעבורט פון די פעלקער, וועלכע פאַרדאַנקען
דעם יידנטום זייער נאַציאָנאַלן געשיכטע־קולט.

די סאָציאַלע לעבנס־ספערע אַנטוויקלט זיך, אַקוראַט
ווי די קאָסמישע און אָרגאַנישע, אין דריי עפּאָכן,
וועלכע זיינען גאַנץ ענלעך אין אַלע דריי לעבנס־ספערן.

די ערשטע אַנטפּלעקונגס־געשיכטע פון אַלטן
יידנטום און היידנטום איז די פּאַרציטיקע עפּאָכע פון
דעם סאָציאַלן לעבן. זי אַנטשפּרעכט דער צייט, ווען אויף דער ערד
האָבן ערשט אָנגעהויבן צו אַנטשטיין די אָרגאַניזמען, און ווען אין
אוניווערסום האָבן ערשט אָנגעהויבן צו אַנטשטיין די וועלטן, די
קאָמעטן און די נעפּלען.

די צווייטע אַנטפּלעקונגס־געשיכטע פון מיטלאַלטערלעכן יידנ־
טום, קריסטנטום און איסלאַם, איז די געבורטס־עפּאָכע
פון דער מאָדערנער געזעלשאַפט. זי אַנטשפּרעכט אין דער אָרגאַ־
נישער וועלט דער געבורטס־עפּאָכע פון די איצט לעבנדיקע אָרגאַ־
ניזמען, אין דער קאָסמישער וועלט אַנטשפּרעכט זי דער עפּאָכע
פון די לייכטנדיקע וועלט־קערפּערס.

די דריטע אַנטפּלעקונגס־געשיכטע, דער היינטיקער וועלט־
אַלטער פון דער סאָציאַלער לעבנס־ספערע, אַנטשפּרעכט דער עפּאָכע
פון די פאַרענדיקטע אָרגאַניזמען אין דער אָרגאַנישער לעבנס־ספערע,
אין דער קאָסמישער לעבנס־ספערע אַנטשפּרעכט זי דער עפּאָכע פון
די אויסגעבילדעטע פּלאַנעטן־סיסטעמען.

די עפּאָכע פון רייפקייט, וועלכע הויבט זיך אָן אין
דער קאָסמישער לעבנס־ספערע מיט דער צייט פון די לבנות אָדער
דאָפּל־שטערן, און ענדיקט זיך מיט דער צייט פון די פּלאַנעטן, וועלכע
ציט זיך אין דער אָרגאַנישער לעבנס־ספערע פון די פאַרגעשיכטלעכע
ביז צו די געשיכטלעכע מענטשן־ראַסן, — די עפּאָכע פון רייפקייט
אַנטוויקלט היינט אין סאָציאַלן לעבן דעם לעצטן ראַסן ־ קאַמף
און קלאַסן ־ קאַמף, כדי צו קומען צום שלום פון אַלע סתירות, צום
גלייכגעוויכט צווישן פּראָדוקציע און פאַרברויך און צו אַ פאַרענדיקטן
קרייז־לויף פון לעבן, וועלכער כאַראַקטעריזירט שטענדיק די מענטש־
לעכע רייפקייט.

פאַרערטע פריינדין! איר וועט געפינען די וועלט־אַנשויאונג, וועלכע איך באַשרייב דאָ אין אַלגעמיין, אין אַלע מיינע ווערק. זייט מיין ערשטן אַרויסטריט אַלס שריפטשטעלער, האָב איך נישט געהאַט קיין אַנדער וועלט־אַנשויאונג. דאָס איז די נשמה פון מיין גאַנצן שטרעבן. די איינצלנע אַרומרעדונג פון דער דאָזיקער וועלט־אַנשויאונג איז מיין לעבנס־אויפגאַבע, און איך האָף, אַז איך וועל נאָך אַמאָל די וועלט־אַנשויאונג ווייטער אַנטוויקלען. אין די ענגע ראַמען פון אַ בריוו קען מען זיך נישט אַריינלאָזן באריכות אויף אַזאַ ברייטן קעגנשטאַנד. אין דאָזיקן אויגנבליק בין איך אָבער אויך צופיל פאַרנומען מיט דעם שיקזאַל פון מיין פאָלק, אַז איך זאָל קענען באַהאַנדלען אַ פראַגע, וועלכע הענגט אַפילו זייער ענג צוזאַמען מיט דער יידישער פראַגע, אָבער וועלכע וועט ערשט נאָך דער לייזונג פון דער יידישער פראַגע קענען געלייזט ווערן.

עלפטער בריוו

דאָס רעגענערירטע יידנטום און דער קרבנות־קולט. — צוויי טויזנט יעריק זיפצן נאָך אַ נייער ליכט־שאַפונג פאַר ציון. — פאַטריאַטישע שירים און תפילות. — אַן אַלטע לעגענדע. — צייכן פון צייט. — די צייט פון צוריקקערונג דערנענטערט זיך. — די אָריענטאַלישע פראַגע און די יידן. — באַגייסטערטער אויפֿ־פון אַ פראַנצויז.

פון מיין „נסיעה צו די שטערן" פירט איר מיך צוריק צו דעם באָדן פון פאַלעסטינע. איר האָט ליב די אַנטי־טעזן. קעגן דעם דערהויבענעם געשיכטע־קולט פון מיין רעגענערירטן יידנטום שטעלט איר אַרויס דעם בלוטיקן „קרבנות־קולט" פון דעם אַלטן ישראל, און איר מיינט, אַז די פרומע יידן וועלן אָן דעם קולט קיינמאָל נישט העלפן דעם אויפבוי פון בית־המקדש. איר מיינט דערביי, אַז מיין ליבע צו מיין נאַציע גייט נישט אַזוי ווייט, אַז איך זאָל צוליב איר אויך מיטמאַכן דעם קרבנות־קולט.

איך בין מיט אייך נישט איינשטימיק, נישט בנוגע צו דעם באַדינגג פון די פרומע יידן, און אויך נישט בנוגע צו אייער השערה וועגן מיין יידישן פאַטריאָטיזם. וואָס איז נוגע מיין אויפגעוואַכטע,

אָבער דערפאַר זייער טיף־פאַרוואָרצלטע ליבע צו מיין נאַציע, פאַר־געסט איר אפּנים, אַז די עכטע ליבע, וועלכע באַהערשט דעם גייסט און דעם זין, איז ווירקלעך ב ל י נ ד. בלינד דערפאַר, ווייל זי ליבט נישט נאָר די „פולקאָמענהייטן" פון דעם געליבטן וועזן, נאָר ליבט עס אַזוי ווי עס איז, מיט אַלע זיינע מעלות און חסרונות. די ליבע וויל נישט פאַרדעקן די חסרונות, נאָר זי ליבט די גאַנצע אינ־דיווידואַליטעט. דער שניט אויפן פּנים פון מיין געליבטער פאַר־מינערט נישט מיין ליבע, נאָר איז מיר אַקוראַט אַזוי טייער, און אפשר נאָך טייערער, איידער אירע שיינע אויגן, וועלכע זיינען פאַראַן אויך ביי אַנדערע שיינע מיידלעך, בשעת דוקא דער שניט איז כאַ־ראַקטעריסטיש פאַר דער אינדיווידואַליטעט פון מיין געליבטער. אויב דער קרבנות־קולט וואָלט זיך נישט געקענט באמת אָפּטיילן פון דער יידישער נאַציאָנאַליטעט, וואָלט איך אויך דעם קרבנות־קולט אָנגע־נומען. דערווייל בין איך אָבער איבערצייגט פון דעם קעגנטייל. אין אונזער דערהויבענעם געשיכטע־קולט, וועלכער גייט פון ליכט־שאַפונג צו ליכט־שאַפונג, וועלכער אָטעמט נאָר מיט ליבע צו דער מענטשהייט און מיט דער דערקענטעניש פון גאָט 1), קען דער קר־בנות־קולט נישט זיין קיין אייביקע זאַך.

נישט קוקנדיק אָבער אויף מיין אינדיווידועלער איבערצייגונג, וויל איך עס פונדעסטוועגן נישט וואַגן אָנווייזן די דרכים פון דער געשיכטע. עס זיינען פאַראַן פראַגן, וועלכע זיינען נישט לייזבאַר לכתחילה, וועלכע קענען אָבער געלייזט ווערן פון זיך אַליין אין לויף פון דער געשיכטלעכער אַנטוויקלונג. צו די פראַגן געהערט די פראַ־גע פון קולט איבערהויפּט, און באַזונדערס די פראַגע מכח דעם, ווי פון דעם מאָראַליש־רעליגיעזן גייסט פון דעם פאָלק, וואָס איז שטענ־דיק געווען דער שעפער פון זיין רעליגיע, זאָלן באַשאַפן ווערן באַשטימטע פאָרמען פון גאָטס־דינסט.

דער ראַבינער ז אַ ק ס, וועמענס קלאַסיש ווערק איך האָב אייך שוין איינמאָל דערמאָנט, זאָגט פאָלגנדיקעס וועגן דער יידי־שער רעליגיע אין גלות און אין ארץ־ישראל:

„דער ברייטער באָדן פון דער ווירקלעכקייט קען נישט אַרומ־גענומען ווערן לכתחילה שוין דורך אַ פּאַרטיקן סיסטעם פון געזעצן. אַפילו די דינים און געזעצן זיינען נישט אַזוי פאַרגליווערט אין זיך, אַז זיי זאָלן בלייבן אומפאַרענדערט אונטער דעם דרוק פון דעם

פרייען לעבן. דער שטראָם פון לעבן וואַשט אַראָפּ די גרענעצן און ער רייסט זיך אַריין אין די פעסטע ברעגן״. — „ערשט נאָך דער אָפּטויטונג פון דער נאַציאָנאַלער עקזיסטענץ, וועלכע האָט די רעליגיע געשאַפן, און איז צוריק אויך פון דער רעליגיע באַאיינפלוסט געוואָרן, איז די רעליגיע פאַרגליווערט געוואָרן, די פאַרגליווערונג וועט זי אָבער פאַרלירן, ווען די נאַציאָנאַלע באַוועגונג וועט דערוואַכן צו אַ נייעם לעבן, ווען דער פרייער שטראָם פון אַ נאַציאָנאַלער היסטאָרישער אַנטוויקלונג וועט זיך ווידער אריינרייסן אין די פעסטע ברעגן״.

דער הייליקער גייסט, דער שעפערישער געניוס, פון וועלכן עס זיינען אַנטשטאַנען דאָס יידישע לעבן און די יידישע תורה, האָט זיך אָפּגעטאָן פון פאָלק, נאָכדעם ווי עס האָט זיך אָנגעהויבן צו שעמען מיט זיין נאַציאָנאַליטעט. אָבער דער דאָזיקער גייסט וועט נאָך אַמאָל באַזעלן אונזער פאָלק, ווען עס וועט ווידער דערוואַכן צום לעבן, און ער וועט אַרויסברענגען שאַפונגען, פון וועלכע מיר קענען היינט אפשר נאָך נישט חלומען.

וואָס פאַראַ געשטאַלט דאָס לעבן און דער גייסט וועלן אָננעמען ביי די ווידערגעבוירענע פעלקער, קען קיינער לכתחילה נישט באַשטימען. וואָס שייך זייער קולט, און באַזונדערס דעם יידישן קולט, וועט ער געוויס זיין פאַרשידן פון דעם היינטיקן קולט, אַזוי ווי פון דעם אַמאָליקן. דער קרבנות־קולט, ווי די תורה באַפעלט אים, איז נישט קיין סתירה קעגן דער הומאַניטעט, פאַרגליכן מיט מענטשן־קרבנות פון די פעלקער, וועלכע האָבן אַרומגערינגלט דאָס פאָלק ישראל. פאַרקערט, דער קרבנות־קולט איז געווען דער שענסטער נצחון פון דער הומאַניטעט *).

אויב דער קרבנות־קולט קען באַטראַכט ווערן אַלס אַ הנחה, וועלכע אונזער תורה האָט געמוזט מאַכן דעם היידנטום, כדי צו פאַרהיטן, אַז דאָס פאָלק ישראל זאָל נישט צוריק אַריינפאַלן צו די געצנדינער, אָדער מען קען אין דעם קרבנות־קולט זען סימבאָלישע האַנדלונגען, וואָס זייער באַדייטונג און באַדערפעניש ווייסן מיר מער נישט, איינס איז אָבער זיכער, אַז די יידן האָבן טראָץ זייערע

*) נאָטע 8.

„בלוטיקע קרבנות", אויף וועלכע מיר קוקן היינט פון אויבן אַראָפּ, געהאַט אַ גרעסערן שרעק פאַרן פאַרגיסן און עסן פון בלוט, וואָס „איז די נשמה", איידער אונזערע מאָדערנע פעלקער, וועלכע עסן דאָס בלוט מיט דעם פלייש אָן קרבנות און אָן צערעמאָניעס. אָבער דער קרבנות־קולט איז שוין זייט אַכצן הונדערט יאָר אַרויס פון דער מאָדע, און דערפאַר שעמען זיך מיט אים אַזוי אונזערע ניי־מאָדישע יידן. פונדעסטוועגן איז ער היינט אַפילו נאָך אַן אויסדרוק פון דעם פרומען קינדערישן גייסט. געטהע דערציילט, אַז ער האָט אין זיין יוגנט געקענט באַפרידיקן זיין רעליגיעזן חוש נאָר דורך קרב־נות, וועלכע ער האָט געבראַכט צו דעם אייביקן דערמיט, וואָס ער פלעגט אָנצינדן אַ פייער און אַריינוואַרפן אַהין זיינע ליבסטע שפּיל־צייג. אָבער אונזערע נביאים פון אַמאָל און די רבנים פון מיטלאַל־טער האָבן קיינמאָל נישט באַטראַכט דעם קרבנות־קולט פאַר אַזוי וויכטיק, ווי אונזערע היינטיקע פאַרגליווערטע אָרטאָדאָקסן, וועלכע האַלטן אים פאַר אומטיילבאַר פון דעם ווידעראויפבוי פון אונזער נאַציאָנאַליטעט. ר ב י י ו ח נ ן ב ן ז כ א י האָט שוין דער־קלערט אויפווייזנדיק אויף דעם נביא הושע (קאַפּיטל 6, פסוק 6), אַז צדקה קען קומען אַנשטאָט קרבנות.

היינטיקע רבנישע אויטאָריטעטן, וועלכע לייקענען, אַז אונזערע היינטיקע בני אהרן האָבן אַ רעכט צו זיין כהנים ביי קרבנות, רעדן פונדעסטוועגן מכח דעם ווידעראויפבוי פון אַ יידישער מלוכה *).

דער קולט, וועלכן מיר וועלן אַמאָל איינפירן אין דעם נייעם ירושלים, קען און מוז דערפאַר בלייבן אַן אָפענע פראַגע. רוים איז נישט אויפגעבויט געוואָרן אין איין טאָג, אויך דאָס ניי ירושלים באַדאַרף צייט פאַר זיין גרויסן אויפבוי. וואָס מיר דאַרפן היינט טאָן פאַר דעם ווידעראויפבוי פון דער יידישער נאַציאָנאַליטעט, באַ־שטייט דערוויל אין דעם, צו דערהאַלטן ביים לעבן די האָפענונג אויף אונזער פּאָליטישן ווידערגעבורט, און צו דערוועקן זי דאָרט, ווו זי שלאָפט. אויב שפּעטער וועלן די וועלט־פּאַסירונגען, וועלכע גרייטן זיך אין אָריענט דערלויבן אַ פּראַקטישן אָנהויב פאַר דעם ווידעראויפבוי פון דער יידישער מלוכה, וועט דער דאָזיקער אָנהויב

*) נאָטע 10.

לכתחילה באַשטיין אין דער גרינדונג פון יידישע קאָלאָניעס אין אונזער ארץ אבותינו. פראַנקרייך וועט אָן ספק אונז דעריין העלפן. איר ווייסט, וואָס פאַראַ אַנטייל די יידן האָבן גענומען אין דער סובסקריפּציע לטובת די סירישע שלאַכט־קרבנות.

ק ר ע מ י ע האָט דאָ גענומען די איניציאַטיוו. דער זעלבער קרעמיע, וועלכער איז מיט 20 יאָר פריער געפאָרן מיט משה מאָנטעפיאָרע אין סיריע, כדי צו באַשיצן די יידן קעגן די פאַרפאָלגונגען פון די קריסטן. אין דעם זשורנאַל „דע דעבאַ״, וועלכער דרוקט שירים נאָר זייער זעלטן, איז אין דער צייט פון דער סירישער עקספּעדיציע אָפּגעדרוקט געוואָרן אַ שיר פון ל ע אָ ן ה ל ו י, וועלכער האָט אפשר דערביי אַזוי ווייניק ווי קרעמיע געקלערט מכח דעם ווידערגעבורט פון פאָלק ישראל. פונדעסטוועגן זיינען זיינע שיינע פערזן געשריבן געוואָרן מיט דעם געפיל פון דאָזיקן ווידערגעבורט. אויך אַ ל ע ק ס אַ נ ד ע ר ו ו אַ י ל האָט אין דער צייט געדיכטעט אין זעלבן זין.

פראַנקרייך, מיין ליבע פריינדין, פראַנקרייך איז דער העלד און דער דערלייזער, וועלכער וועט ווידער אַריינברענגען אונזער פאָלק אין דעם ריכטיקן וועג פון דער וועלט־געשיכטע.

דערלויבט מיר אייך דאָ צו דערמאָנען אַ לעגענדע, וועלכע איר ווייסט אַליין אפשר:

אַ ריטער, וועלכער איז געפאָרן אין אָריענט, כדי צו באַפרייען ירושלים, האָט אין זיין לאַנד איבערגעלאָזט אַ פריינט. בשעת יענער איז געגאַנגען צום קאַמף, איז דער פריינט געבליבן אין דער היים פאַרטיפט אין זיין לערנען. וואָרום דער פריינט איז געווען אַ פרומער רב.

אַמאָל איז דער ריטער צוריקגעקומען צו זיין פריינט, וועלכער איז נאָך אַלץ געווען פאַרטיפט אין דער גמרא, און האָט צו אים געזאָגט:

„גאָט זאָל דיך גריסן, אַלטער פריינט! איך קום פון דעם הייליקן לאַנד און ברענג פון דאָרטן אַ צייכן פון אונזער פריינטשאַפט. וואָס איך קעמף אויס מיט דער שווערד, דערצו שטרעבסטו מיטן גייסט. אונזערע וועגן קומען זיך סוף כל סוף צוזאַמען״.

מיט די דאָזיקע ווערטער האָט דער ריטער איבערגעגעבן דעם רב אַ רויז פון יריחו.

דער רב האָט גענומען די בלום און האָט זי באַנעצט מיט זיינע טרערן. די רויז האָט דערביי ווידער אויפגעבליט, און דער רב האָט געזאָגט צו דעם ריטער:

„וואונדער זיך נישט, מיין פריינט, וואָס די רויז האָט אויפגעבליט אין מיין האַנט. זי האָט פונקט די זעלבע אייגנשאַפט, ווי אונזער פאָלק צו דערוואַכן צום לעבן דורך דעם וואַרעמען הויך פון ליבע, כאָטש זי איז שוין לאַנג אַרויסגעריסן געוואָרן פון דער ערד, אין וועלכער זי האָט אירע וואָרצלען, און איז אין דער פרעמד פאַרדאַרט געוואָרן. אויך דאָס פאָלק ישראל וועט ווידער אויפבליען. און דער הייליקער פונק, וועלכער ברענט איצט אונטערן אַש, וועט נאָך אַמאָל ווידער ליכטיק פאַנאַנדערפלאַקערן, בשעת מיר וועלן זיך נאָכאַמאָל באַגעגענען אין לעבן".

ליבע פריינדין, די וועגן פון דעם רב און דעם ריטער באַגעגענען זיך היינט. דער רב — דאָס איז אונזער פאָלק, און דער ריטער איז דאָס פראַנצויזישע פאָלק, וואָס שיקט היינט, אַזוי ווי אַמאָל אין מיטלאַלטער, זיינע סאָלדאַטן אין סיריע, און האָט געעפנט די וועגן פון גאָט אין מדבר.

האָט איר קיינמאָל נישט געהערט די ווערטער פון דעם נביא ישעיהו?

„נחמו נחמו עמי יאמר אלהיכם. דברו על לב ירושלים וקראו אליה, כי מלאה צבאה, כי נרצה עונה, כי לקחה מיד יהוה כפלים ככל חטאתיה... 2)".

מיינט איר נישט, אַז אין די דאָזיקע ווערטער, מיט וועלכע ישעיה השני הויבט אָן זיין נבואה, און אין די ווערטער, מיט וועלכע דער נביא עובדיה ענדיקט זיין נבואה 3), ווערט נישט געשילדערט אונזער צייט? איז דען נישט געשיקט געוואָרן קיין הילף נאָך ציון, כדי צו ריכטן די ווילדע בערג־באַוווינער? ווערט דען נישט געבויט אַ וועג פון קולטור אין דעם מדבר דורך קאַנאַל־אַרבעטן ביים סועץ און אייזנבאַנען, וועלכע פאַרבינדן אייראָפּע מיט אַזיע? — מען קלערט דערביי, פאַרשטייט זיך, נישט מכח דעם ווידעראויפבוי פון אונזער נאַציאָנאַליטעט. אָבער איר ווייסט דאָך דעם שפּריך־וואָרט: „דער מענטש דענקט — גאָט לענקט". אַזוי ווי מען האָט אַמאָל געזוכט אין מערב אַ וועג קיין אינדיע און געפונען אַ נייע וועלט, אַזוי וועט מען דורך דעם וועג, וועלכער ווערט היינט געבויט אין

אָריענט קיין אינדיע און כינע, געפינען אונזער פאַרלוירן פאָטערלאַנד. אָדער צווייפלט איר אפשר, אַז פראַנקרייך וועט העלפן די יידן צו גרינדן קאָלאָניעס, וועלכע זאָלן קענען אויסברייטערן זייער נעץ פון סועץ ביז ירושלים און פון די ברעגן פון ירדן ביז צום מיטללענדישן ים? טאָ לייענט נאָר די שריפט, וועלכע איז נישט לאַנג דערשינען אונטער דעם טיטל: די נייע אָריענטאַלישע פראַגע. דער פאַרפאַסער האָט נישט געהאַנדלט לויט דער אָנווייזונג פון דער פראַנצויזישער רעגירונג, אָבער אין גייסט פון פראַנצויזישן פאָלק, ווען ער פאָדערט אויף אונזערע ברידער ,ניט אויס רעליגיעזע, נאָר אויס פּאָליטישע און הומאַנע מאָטיוון, אויפצובויען אונזער אַלטע מלוכה 4).

איך וואָלט געוואָלט רעקאָמענדירן די דאָזיקע שריפט פון אַ נישט יידישן, נאָר אַ פראַנצויזישן פּאַטריאָט, צו אונזערע מאָדערנע יידן, וועלכע באַרימען זיך מיט דער פראַנצויזישער הומאַניטעט. איך ברענג דערפאַר אייניקע זייטן פון דער שריפט אין דייטשער איבער־זעצונג פון דער פראַנצויזישער שריפט: „די נייע אָריענ־טאַלישע פראַגע", פון ערנעסט לאהאראן *).

„אין די נייע אָריענטאַלישע פאַרוויקלונגען האָבן מיר אָפן גע־לאָזן פּאַלעסטינע, כדי פאַרצולייגן דער וועלט די פראַגע, אויב דאָס אַלטע יהודה קען נישט נאָכאַמאָל געפינען זיין אָרט און זיין נאָמען אונטער דער זון.

„די דאָזיקע פראַגע ווערט נישט היינט אַרויסגערוקט צום ערשטן מאָל. מען האָט גערעדט וועגן דעם אויסקויף פון פלישתנא דורך די יידישע באַנקירן פון דער גאַנצער וועלט, אָדער נאָך בעסער וועגן דעם איידעלערן און פיל וויכטיקערן אויסקויף דורך אַן אַלגעמיינער סובסקריפּציע פון אַלע יידן. פאַרוואָס איז דער דאָזיקער פּאַטריאָטי־שער פּלאַן נאָך נישט אויסגעפירט געוואָרן? געוויס איז דער פּלאַן נישט בטל געוואָרן דורך דער גלייכגילטיקייט פון די פרומע יידן, וואָרום זייער האַרץ שלאָגט הויך און זייערע אויגן ווערן נאָס ביי דעם געדאַנק פון שיבת ציון 5). ווען ביז איצט האָט זיך דער פּראָיעקט אויסגעדוכט פאַר נישט אויספירבאַר, איז די סיבה דערפון לייכט צו

*) נאָטע 9.

פאַרשטיין. די יידן האָבן נישט געטאָרט דענקען דערפון צו ווערן בעלי בתים פון דעם לאַנד פון זייערע עלטערן. מיר קריסטן וואָלטן דאָך דאָס פאַרבאָטן. מיר קריסטן וואָלטן דאָך שטענדיק די יידן באַשווערט און אין נאָמען פון אונזער אמונה זיי שטענדיק געלאָזט פילן, אַז זייערע אור־אבות זיינען פאַרטריבן געוואָרן פון זייער לאַנד אין דעם טאָג פון דער קרייציקונג. אונזער נאַרישער קאַטאָליציזם וואָלט געשטערט דאָס ווערק פון דעם ווידערגעבורט פון פאָלק ישראל דורך זיין נוצלאָזער קעגנוואָרט. מיר וואָלטן נאָך אין 19טן יאָרהונדערט געהערט פרעדיקער, וועלכע וואָלטן נבואה געזאָגט דעם סוף פון דער וועלט און דעם אָנקום פון דעם אַנטי־קריסט, אויב דאָס איידעלע און אומגליקלעכע ירושלים וואָלט ווידער אויפגעבויט געוואָרן דורך יידיש געלט. אין דעם הייליקן בינשטאָק וואָלטן מיר געהערט אַ שטענדיקן זשומען פון יענע אינזעקטן, וועלכע באַגריסן ליבער די שווערד און די הענט פונם באַרבאַר, איידער דאָס אויפשטייען פון די פעלקער אונטער דער פאָן פון אַ פרייען און גרויסן געדאַנק. דאָס איז אָן ספק די סיבה, וועלכע האָט אָפּגעהאַלטן דאָס פאָלק ישראל פון יעדן פרווו צו ווערן דער בעל־הבית פאַר זיך זעלבסט, די סיבה, פאַרוואָס עס וויל נאָך נישט אַראָפּשאָקלען דעם שטויב פון זיינע פיס.

דאָס דערקלערט נאָר די מוטלאָזיקייט פון די פּאַטריאַטישע יידן. אָבער די מאָדערנע יידן קענען נישט פרייגעשפּראָכן ווערן פאַר דעם אינדיפערענטיזם, וועלכן זיי ווייזן אַרויס צו דעם ווידעראויפבוי פון דער יידישער מלוכה, און וואָס עס ברענגט נישט קיין כבוד נישט זייער פאַרשטאַנד און נישט זייער האַרץ. זייערע דערקלערונגען מכח דעם פונקט האָבן נישט קיין מאָראַלישן און נישט קיין פּאָליטישן ווערט. עס איז פאַראַן אַ דערקלערונג פון די מאָדערנע יידן פון פראַנקפורט, וועלכע אַנטהאַלט אין זיך פאָלגנדיקע ווערטער:

„מיר אַנערקענען אַלס אונזער פאָטערלאַנד נאָר דאָס לאַנד, אין וועלכן מיר זיינען געבוירן, מיט וועלכן מיר זיינען פאַרבונדן דורך בירגערלעכע באַציאונגען 6).

מען קען זיך נישט אָפּזאָגן פון אַן אייביקן רעכט, מען קען נישט פאַרלייקענען די אייגענע פאַרגאַנגענהייט און די אייגענע עלטערן, באַזונדערס אין אַ צייט, ווען די אייראָפּעאישע פאַרהעלטענישן פאַרלאַנגען דעם ווידעראויפבוי פון דער יידישער מלוכה. וועלכע אייראָ־

פּעאישע מאַכט וואָלט היינט געהאַט עפּעס דאַקעגן, אַז די יידן זאָלן זיך פאַרייניקן אין אַ קאָנגרעס, און זאָלן באַראַטן און באַשליסן דעם אויסקויף פון זייער פאָטערלאַנד? ווער וואָלט עפּעס געהאַט דאַקעגן, ווען די יידן וואָלטן אַ וואָרף געטאָן אַ הויפן געלט צו דער פאַנאַנדער־פאַלנדיקער טערקיי און צו איר געזאָגט: גיב מיר מיין אייגן לאַנד צוריק און פאַרשטאַרק מיט דעם געלט אַלץ, וואָס ביי דיר איז איי־בערגעבליבן פון דיין מלוכה.

ניין, קיינער וואָלט נישט געווען דאַקעגן און דער שטאַאַט יהודה וואָלט געקענט פאַנאַנדערציען זיינע גרענעצן פון סועץ ביז סמירנאַ, אַריינשליסנדיק נאָך דעם מערב־טייל פון לבנון. וואָרום מיר וועלן זיך נישט אייביק אַרומשלאָגן. עס מוז קומען די צייט, ווען דאָס אַל־געמיינע אויסמאָרדן, דער קאַנאָן־דונער און ליאַרעם וועט פאַראור־טיילט ווערן, און ווער עס וועט זוכן מלחמה, וועט זיך נישט קענען ווייזן פאַר דער וועלט. מיר מוזן דערפאַר עפענען אַ וויטן באַדן פאַר די פרידלעכע קאַמפן פון אַרבעט. די אייראָפּעאישע אינדוסטריע מוז יעדן טאָג אַלץ מער פאַרברייטערן איר מאַרק. מיר קענען נישט פאַרלירן קיין צייט. דער אויגנבליק איז געקומען, צו דערוועקן צום לעבן די אַלטע פעלקער, כדי זיי זאָלן עפענען גרויס און ווייט די וועגן פון דער אייראָפּעאישער ציוויליזאַציע".

אויף אַן אַנדער פּלאַץ רעדט דער פאַרפאַסער וועגן אונז מיט אַ באַגייסטערונג, מיט ליבע און אַכטונג, וועלכע שטייגט איבער אַלץ, וואָס אַ פּאַטריאָטישער ייד האָט ווען געזאָגט וועגן זיין אייגענער נאַציע:

„איבער דער פאַרענדערלעכער געשיכטע פון דער מענטשהייט הערשט אומבאַוועגלעך אַ געהיימניספולע מאַכט. ווען די האַנט פון גאָט האָט פאַרטיליקט אַ פאָלק פון דער ערד, און זיין פייניקער האָט אַרויפגעדריקט די חתימה אויף דעם קבר פון אַ נאַציע, דאַן איז דאָס דאָזיקע פאָלק פאַראורטיילט געוואָרן און איז אַריינגעפאַלן אין אייביקער פאַרגעסנקייט.

ווען אָבער אַ פאָלק ווערט אַרויסגעריסן אין קינדער־עלטער פון זיין וויגעלע, ווען נאָך אַ ביטערן גלות קערט ער זיך אום צוריק אין זיין לאַנד, כדי דאָס קיינמאָל נישט צו פאַרגעסן אין דעם שפּעטער־דיקן גלות, ווען אַ פאָלק האָט אין זיין צעשפּרייטונג די קראַפט אויס־צוהאַלטן אַ מאַרטירערטום פון 18 הונדערט יאָר, און דאָס פּאַטריאָ־

טישע פייער זאָל אין זיין האַרץ נישט אויסגעלאָשן ווערן, דאַן שטייען מיר פאַר אַן אומענדלעכער געהיימניש אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט.

אין די דאָזיקע עטלעכע ווערטער ליגט די גאַנצע געשיכטע פון פאָלק ישראל.

וואָס פאַרא ביישפּיל! וואָס פאַרא ראַסע!

איר האָט געפירט אייערע לעגיאָנען, איר, רוימישע דעראָבע־רער, קעגן ציון, וועלכע איז געלעגן אין חורבות, און איר האָט פאַרטריבן די קינדער פון ישראל פון זייער לאַנד. אייראָפּעאישע, אַזיאַטישע און אַפריקאַנישע באַרבאַרן! איר האָט געשענקט אייער אויער צו דער שטימע פון אָבערגלויבן און האָט אַרויסגעזאָגט איבער יידן די קללה. איר, מיטלאַלטערלעכע מלוכות, איר האָט אויסגע־צייכנט מיט אַ שאַנד־פלעק די יידן, וועלכע האָבן אייך געגעבן דאָס געלט, כדי אויסצוהאַלטן אייערע סאָלדאַטן, און האָבן פאַרזאָרגט מיט סחורות אייערע שוואַכע מערק. איר, גרויסע אינקוויזיטאָרן, איר האָט צווישן די צעשפּרייטע קינדער פון ישראל געזוכט די רייכסטע קר־בנות, די אומשולדיקסטע קעפּ, כדי אָנצופילן אייערע געפענגענישן און אייערע קאַסעס און כדי צו געבן שפּייז אייערע אויטאָ־דע־פעס. און איר, אַפּלייקענער פון דעם עדיקט פון נאַנטעס, איר האָט אַרויס־געטריבן פון לאַנד די יידן, וועלכע זיינען נצול געוואָרן פון דעם אַפּאָסטאָלישן פאַנאַטיזם. און איר, מאָדערנע נאַציעס, איר האָט נישט געגעבן קיין בירגער ־ רעכט די דאָזיקע אומדערמידלעכע אַרבעטער און געשעפטס־לייט.

וואָס פאַרא פאַרפאָלגונגען, וויפיל טרערן, וויפיל בלוט אין משך פון 18 הונדערט יאָר! אָבער איר קינדער פון ישראל זייט נאָך אַלץ פאַראַן אין דער וועלט! איר האָט אַריבערגעשריטן איבער די אומ־ענדלעכע מניעות, וועלכע די שנאה, די פאַראַכטונג, דער פאַנאַטיזם האָבן אָנגעוואָרפן אויף אייער וועג. די האַנט פון דעם אייביקן האָט אייך שטענדיק געפירט.

ענדלעך האָט אייך פראַנקרייך פריי געמאַכט. ערב דעם גרויסן וועלט־אַלטער האָט פראַנקרייך, וואָס האָט אירע אייגענע קייטן צע־שלאָגן, אַלע פעלקער און אויך אייך גערופן צו פרייהייט און גלייכבאַ־רעכטיקונג. איר זייט געוואָרן בירגער און זענט היינט אונזערע ברי־דער. דאָס יאָר 1789 איז געווען די ערשטע שטופע צו אייער אַנערקע־

נונג, אויב מען קען רעדן פון אנערקענונג דאָרט, ווו עס איז נישט געוועז שענדונג, נאָר אומגליק. אין איר באַפרייאונגס־מיסיע האָט פראַנקרייך אויפגעזוכט אַלע פאַרפאָלגטע ראַסן, אַלע וועלט־שקלאַפן, און האָט אויך אייך געפונען אין אייערע געטאָס און האָט אויפגע־עפנט זייערע טויערן. פראַנקרייך האָט אייך איינגעלאַדן אין איר פּאַרלאַמענט. איר האָט אַנטיילגענומען אין איר גליק און אומגליק. איר האָט גערעדט אין דעם טאָג פון דער באַראַטונג. איר האָט אויס־געדריקט אַנערקענונג אונזערע נצחונות און האָט פאַרגאָסן טרערן ביי אונזערע מפּלות. איר זענט בירגער און טרייע ברידער. פראַנקרייך וועט זיין פאַר אייך להבא אַ ליכט פון דערלייזונג קעגן אייערע שונאים, וועלכע זיינען אויך שונאים פון דער מאָדערנער דעמאָקראַטיע קעגן די שלאַנגען פון פאַנאַטיזם, וועלכע שפּריצן אויס זייער גיפט אויף אַלץ, וואָס זיי האָבן נאָך נישט פאַרגיפטעט, קעגן די באַשמו־צער פון אייער נאַציאָנאַליטעט, אייער פאָלקס־כאַראַקטער און אייער קולט.

איר זענט קראַפט־נאַטורן און מיר בויגן זיך פאַר אייך. איר זענט געוועזן שטאַרק אין אייער אַלטער געשיכטע, שטאַרק נאָך דער צעשטערונג פון ירושלים, שטאַרק אין מיטלאַלטער, בשעת עס זיי־נען געוועזן נאָר צוויי טונקעלע מאַכטן: די אינקוויזיציע מיט דעם קרייץ און די גזלנים מיט דער האַלבער לבנה. איר האָט זיך דער־האַלטן אין גלות, כאָטש דאָס האָט אייך געוויס געקאָסט פאַרפאַל־גונגען פון 18 יאָרהונדערטער. אָבער דער רעשט פון אייער נאַציע איז נאָך גענוג שטאַרק, כדי ווידער צו עפענען די טויערן פון ירו־שלים. דאָס איז אייער אויפגאַבע. די השגחה וואָלט אייך נישט געלאָזן קומען צו אונז, ווען זי וואָלט פאַר אייך נישט געהאַט אפּגעהיטן די הייליקסטע פון אַלע מיסיעס. די שעה האָט געשלאָגן פאַר די ברעגן פון ירדן. די דברי הימים פון די קעניגלעכע נביאים קענען להבא נאָר פון אייך ווייטער געשריבן ווערן.

אַ גרויסע מיסיע וואַרט אויף אייך. איר זענט אַ לעבעדיקע פאַר־בינדונג צווישן דריי וועלטן, און איר זאָלט טראָגן די ציוויליזאַציע צווישן די אַבערגלויבערישע פעלקער און צו זיי ברענגען די אייראָ־פּעאישע וויסנשאַפטן, וועלכע איר האָט אַזוי גוט דערוואָרבן. איר זאָלט זיין די פאַרמיטלער צווישן אייראָפּע און דעם ווייטן אַזיע. איר זאָלט עפענען די וועגן, וועלכע פירן צו אינדיע און כינע, אין יענע

אומבאַקאַנטע לענדער, וועלכע מוזן געעפנט ווערן פאַר דער ציוויליזאַציע. איר וועט אָנקומען אין לאַנד פון אייערע עלטערן מיט דער מאַרטירער־קרוין און מיט די צייכנס פון אייערע לאַנגיעריקע שמערצן. ערשט דאָרט וועט איר פולשטענדיק געהיילט ווערן. אייערע קאַפּיטאַלן וועלן ווידער אויפבויען יענע אומפּרוכטבאַרע לענדער. אייער אַרבעט און אינדוסטריע וועלן גרין מאַכן יענעם באָדן, וועלכן דער מדבר האָט פאַרשאָטן מיט זיין זאַמד, — און די וועלט וועט באַוווּנדערן דעם עלטסטן פון אַלע פעלקער.

דער מאָמענט איז געקומען, אַז איר זאָלט אייער פאָטערלאַנד, וואָס איז ביז איצט פון טערקיי צעטרעטן געוואָרן, פאָדערן פאַר זיך, אויף אַ פרידלעכן אופן, דורך געלט, אָדער אויף וועלכן עס איז אַנדערן אופן.

איר האָט גענוג געהאָלפן צו ציוויליזירן די פעלקער, אַרויפצוברענגען אייראָפּע אויפן וועג פון פאָרשריט, אַרויסצורופן און צו אונטערשטיצן רעוואָלוציעס. איצט מוזט איר טראַכטן וועגן זיך זעלבסט, וועגן די בערג פון לבנון, וועגן דעם גרויסן לאַנד אַרום כנרת.

גייט פאָרויס! אונזערע הערצער וועלן נאָכפאָלגן אייער רעגעסאַנס, אונזערע אַרמייען וועלן אייך העלפן.

גייט פאָרויס, יידן פון אַלע לענדער!

דאָס אַלטע פאָטערלאַנד רופט אייך, און מיר וועלן שטאָלץ זיין, וואָס מיר האָבן אייך געעפנט זיינע טויערן.

גייט פאָרויס, איר זין פון מאַרטירער!

דער שניט פון צרות, וועלכע איר האָט אָנגעקליבן אין אייער גלות, וועט נאָך אויפהויבן דעם אַמאָליקן גלאַנץ פון דודס טעג און וועט ניי באַלעבן יענע אַמאָליקע געשיכטע.

גייט פאָרויס, איר איידעלע הערצער!

דער טאָג, אין וועלכן די שבטים וועלן זיך צוריקקערן, וועט מאַכן אַן עפּאָכע אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט.

ווי וועט דאָך דער אָריענט דערציטערט ווערן אין דעם טאָג

פון אייער קומען! אונטערן געזעץ פון אַרבעט וועט פאַרשווינדן די שוואַכקייט פון די ראַסן אין יענע לענדער, ווו ביז איצט האָבן זייט יאָרטויזנטער געהערשט תאוות, פוילקייט און רויב!

איר וועט זיין אין דעם אָריענט דער מאָראַלישער וועלט־פּאָלוס. איר האָט געשריבן דאָס בוך פון די ביכער. איצט דאַרפט איר ווערן די דערציער פון די ווילדע אַראַבישע שבטים און די אַפריקאַנער פעלקער. אַרום אייער ביבל זאָל זיך פאַרזאַמלען די אַלטע חכמה פון דעם מזרח, די פאַרצייטיקע התגלות פון צענד, פון די וועטאַס און קינגס. און אויך די היינטיקע התגלות פון דעם קאָראַן און עוואַנגעליזם וועלן ריין ווערן פון אַלע פסולת פון אַבערגלויבן און וועלן נאָר פּראָקלאַמירן די זעלבע פּרינציפּן פון פרייהייט און הומאַניטעט, פון שלום און אחדות! איר זענט דער טריאומף־בויגן פון דער צוקונפטיקער צייט, אונטער וועלכן עס וועט פאַרקומען דער גרויסער בונד פון דער מענטשהייט פאַר די עדות פון דער פאַרגאַנגענער און צוקונפטיקער געשיכטע. די ביבלישע טראַדיציעס, וועלכע לעבן אויף אונטער אייערע שריט וועלן אויך אונזער מערב־אייראָפּעאישע געזעלשאַפט נאָך אַמאָל הייליק מאַכן און וועלן פאַרטיליקן מיטן וואָרצל דעם שאָדן פון דעם מאָדערנעם מאַטעריאַליזם.

און ווען איר וועט גיין אַזוי פאָרויס, זאָלט איר, קינדער פון פאָלק ישראל, געדענקען אין דעם מאָדערנעם פראַנקרייך, וואָס האָט אייך שטענדיק געליבט זינט זיין ווידערגעבורט און האָט אייך קיינמאָל נישט אויפגעהערט צו פאַרטיידיקן".

באַמערקונגען:

1) בונזען זאָגט איז זיין ביבל־ווערק: די תורה גייט פאָרווערטס פון ליכט־שאַפונג צו ליכט־שאַפונג. דאָ קען מען אָנווענדן דאָס וואָרט „ניבא ואינו יודע מה ניבא". בונזען האָט געוויס נישט געהאַט אין זינען אונזער צוויי טויזנט יאָריקע האָפענונג צו אַ נייער ליכט־שאַפונג פאַר ציון. די דאָזיקע האָפענונג ליגט אין דער תפילה פאַר „שמע", ווו עס שטייט „לעושה אורים גדולים" און „אור חדש על ציון תאיר ונזכה כלנו מהרה לאורו". די תפילה פאַר „שמע" איז פאַרפּוצט געוואָרן מיט הימנען, תפילות און געבעטן פון רייַנסטן גאָלד, מיט

„אהבת עולים״, „ואהבת״, „אהבה רבה״, וועלכע אָטעמען מיט ליבע און וויסן.

2) ישעיהו י״א, א.

3) ועלו מושיעים להר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לד׳ המלוכה.

4) מיט אייניקע יאָר צוריק האָט, ווי איך הער איצטער, אַן אַמעריקאַנער באַהאַנדלט די זעלבע פראַגע פון אַ פּראַקטישן שטאַנד־פּונקט. אויך ענגלענדער זיינען פיל מאָל אַרויסגעטרעטן פאַר דעם ווידעראויפבוי פון דער יידישער מלוכה.

5) מיין פריינט אַרמאַנד ג., וועלכער האָט מיט אייניקע יאָר צו־ריק אַרומגערייזט איבער די באַלקאַן־לענדער, האָט מיר דערציילט, אַז די דאָרטיקע יידן האָבן געוויינט מיט טרערן, בשעת ער האָט זיי אָנגעזאָגט, אַז עס איז געקומען די ענדע פון זייערע ליידן. אונזערע רייכע מערב־אייראָפּעאישע קולטור־יידן וויסן נישט, מיט וואָס פאַראַ בענקשאַפט די גרויסע יידישע פאָלקס־מאַסע פון מזרח־אייראָפּע וואַרט אויף דער גאולה פון גלות. זיי וויסן נישט, אַז דער פרומער נאַציאָנאַ־לער ייד קען נישט פאַרגעסן אפילו אין זיינע פריילעכע לידער דעם וויטאָג פאַר דעם לאַנגן גלות. אַזוי, למשל, ענדיקט זיך דאָס פּאַ־טריאָטישע ליד פון חנוכה מיט דעם שמערצלעכן פערז: כי ארכה לנו הישועה ואין קץ לימי הרעה.

„זיי האָבן ביי מיר געפרעגט״, האָט מיר מיין פריינט וויטער דערציילט, „דורך וועלכן צייכן קען מען דערקענען, אַז עס איז נאָענט דער סוף פונם גלות?״.

„דורך דעם״, האָב איך זיי געענטפערט, „אַז די מאַכט פון טער־קיי און פון דעם פּויפּסט איז געבראָכן געוואָרן״.

6) איך וויים נישט וועלכע דערקלערונג ווערט דאָ געמיינט. אפשר די דערקלערונג פון דער ראַבינער־פאַרזאַמלונג פון פראַנק־פורט פון יאָר 1845. די דערקלערונג איז יעדנפאַלס אין גייסט פון אונזערע דייטשע קולטור־יידן. ביז איצט האָט זיך צווישן זיי נאָך קיין איינציקע שטים נישט אויפגעהויבן. ווען אַזאַ שטים האָט זיך געלאָזט הערן פון אַן אַנדער זייט, איז זי פון זיי אויפגענומען גע־וואָרן נישט מיט גלייכגילטיקייט, נאָר מיט שפּאָט.

צוועלפטער בריוו

דער אָנהויב פון סוף. — סאָלידאַריטעט פון די יידן. — פילאַנטראָפּי־שע אילוזיעס. — די סאָציאַלע מלוכה פון די חיות. — די הייבאַ־מען פון דעם פאָרשריט. — די טרייע באַשיצער פון דעם הייליקן קבר און די יידישע נאַציאָנאַליטעט. — ירושלים. — די לעצטע קאַטאַסטראָפּע.

די שריפט פון דעם פראַנצויז, וואָס איינִיקע בלעטלעך פון איר האָב איך אייך איבערגעגעבן, האָבן ביי אייך אַרויסגערופן ספקות. איר מיינט, אַז די קריסטלעכע פעלקער וואָלטן דערפאַר געוועזן פאַר דעם ווידעראויפבוי פון דעם יידישן שטאַאַט, ווייל זיי וואָלטן זיך דורך דעם באַפרייט פון אַ פרעמדער באַפעלקערונג, וועלכע איז זיי שטענדיק אַ דאָרן אין אויג. איר מיינט, אַז נישט נאָר פראַנצויזן, נאָר אויך דייטשן און ענגלענדער האָבן זיך שוין מער ווי איינמאָל אַרויסגעזאָגט פאַר דער צוריקקערונג פון יידן קיין פאַלעסטינע. איר ציטירט מיר אַן ענגלענדער, וועלכער ברענגט פון דער תורה דעם באַווייז פאַר דער צוריקקערונג און פאַר דעם גלייכצייטיקן איבערגאַנג פון אַלע יידן צום קריסטנטום. לויט דער מיינונג פון אַן אַנדער ענגלענדער שטאַמט די היינטיקע ענגלישע דינאַסטיע פון דוד המלך, און דער שטיין, אויף וועלכן יעקב אָבינו האָט געלאָזט רוען זיין קאָפּ, שפּילט די הויפּט־ראָל ביי דער קרוי־נונג פון די ענגלישע מאַיעסטעטן. אַ דריטער ענגלענדער שטעלט אַלע ענגלישע שיפן צום דינסט פאַר די יידן, וועלכע ווילן זיך אומקערן קיין פאַלעסטינע. איר מיינט, אַז דאָס איז נאָר אַ מילדערע פאָרם פון דעם זעלבן ווונטש, וועלכער האָט זיך אין אַמאָליקע ציי־טן אויסגעדריקט אין די אַלגעמיינע יידן־פאַרטרייבונגען. פאַר אַזאַ גוטסקייט צו יידן וועלן אונזערע ברידער געוויס באַדאַנקען. אין אַלע די פאָרשלאַגן, אַזוי מיינט איר, ליגן אויך אַ סך שטותן, וועלכע נעמען זיך פון אַ שטיקל רעליגיעזן משוגעת און פאַרדינען נישט קיין ווייטערדיקע אויפמערקזאַמקייט. ווען די ווונטשן קומען פון פרומע קריסטן, האָבן זיי קעגן זיך אַלע יידן, און ווען זיי קומען פון פרומע יידן, האָבן זיי קעגן זיך אַלע קריסטן. וואָרום די יידן ווילן אין דעם נייעם ירושלים ווידער אויפלעבן די קרבנות, און די

קריסטן ווילן, אַז מיר זאָלן ביי דעם הייליקן קבר פון קריסטוסן מקריב זיין אונזער יידישן נאַציאָנאַלן קולט פאַר דער קריסטלעכער רעליגיע. אָן דעם פעלז, אַזוי מיינט איר, מוזן צעבראָכן ווערן אַלע נאַציאָנאַלע שטרעבונגען פון די יידן.

עס איז קיין ספק נישט, אַז אויב די קריסטלעכע און די יידישע אָרטאָדאָקסיע וואָלטן נישט אָנגעריירט געוואָרן פון דעם לעבעדיקן שטראָם פון דער געשיכטע, וואָלטן זיי פאַרשאַפט די גרעסטע שטערונגען קעגן אונזערע פאַטריאָטישע שטרעבונגען. דערפאַר האָט דער געדאַנק פון אַ יידישן פאָטערלאַנד נאָר אין אַזאַ צייט געקענט אַרויסטרעטן, ווען די אָרטאָדאָקסישע פאַרגליווערטקייט איז שוין פאַרשוואונדן. דער תלמוד, אויף וועלכן עס שטיצט זיך די גאַנצע היינטיקע יידישע אָרטאָדאָקסיע, רעכנט זיך מיט די פאָדערונגען פון לעבן. אויב די יידישע נאַציאָנאַליטעט איז אַ לעבעדיקע, וועט זי זיך נישט לאָזן אָפּשרעקן דורך קיינערליי ספקות צו אַרבעטן פאַר איר פּאָליטישן ווידערגעבורט. אויב די צייט איז אַפילו נאָך נישט געקומען, אַז אַ שאָף זאָל זיך פיטערן אין שלום מיט אַ וואָלף, האָט דאָך אָבער איצט שוין פאַרלאָרן די הערשנדיקע מאַיאָריטעט דעם אַפּעטיט פון אַ וואָלף און די אונטערגעדריקטע מינאָריטעט דעם געדולד פון אַ שאָף. אויסער דעם שטעל איך זיך פאַר דעם צוקונפטיקן קולט פון אַלע ווידערגעבוירענע נאַציעס גאַנץ פאַרשידן פון די היינטיקע קולטן, וועלכע שטאַמען פון אַ צייט, בשעת די פאָלקס־אינדיווידואַליטעטן זיינען געווען אונטערגעדריקט. אין די קולטן, וועלכע וועלן לאַנג נישט אָנהאַלטן, קען איך נישט זען קיין שוועריקייט פאַר אונזער צוקונפטיקן נאַציאָנאַלן קולט. אונזער צוקונפטיקער קולט וועט אָבער קומען נישט פאַר אונזער ווידערגעבורט, נאָר נאָך אים. קודם כל מוז מען דערוועקן אַ פאַטריאָטישן חוש אין די הערצער פון די געבילדעטע יידן און מען מוז באַפרייען די יידישע פאָלקס־מאַסע דורך דעם נאַציאָנאַליזם, פון דעם רעליגיעזן פאָרמאַליזם, וועלכער טויט אָפּ זייער גייסט. אויב די התחלה וועט זיך אונז איינגעבן, וועלן מיר די שוועריקייטן, וועלכע וועלן נאָך צוקומען לרוב אין לויף פון דער פראַקטישער אויספירונג, באַזייטיקן דורך דער פראַקטישער אויספירונג גופא. נאָר אויב אַלע יידישע הערצער זיינען טויט, נאָר אויב אַלע יידן זיינען נישט מער פעאיק צו אַ נאַציאָנאַלער באַגייסטערונג,

דאַן וואָלטן מיר זיך געדאַרפט אָפּזאָגן פון אַ ווערק, וואָס קען נישט דורכגעפירט ווערן אָן גוואַלדיקע קאַמפן, ווי יעדעס גרויסע ווערק אין דער מענטשלעכער געשיכטע.

נישט קוקנדיק אויף פאַלשער אויפקלערונג און אָרטאָדאָקסיע, האָבן דאָך די יידן צופיל געזונטן מענטשן־פאַרשטאַנד, אַז זיי זאָלן זיך אָנשליסן אין רעליגיעזע פאַנטאַזיעס, וועלכע האָבן נישט קיין באָדן אין דער קעגנוואַרט. אָבער דוקא דער רעאַליסטישער חוש פון אונזער ראַסע וועט ברענגען צום אָנשליסן זיך פון אונזערע ברידער, די אויפגעקלערטע, אַזוי ווי די אָרטאָדאָקסישע, צו די נאַציאָנאַלע שטרעבונגען, וועלכע באַוועגן זיך דורכאויס אויף דעם פראַקטישן באָדן פון דערווירקלעכקייט.

די טענות פון די אויפגעקלערטע יידן קעגן דעם ווידעראויפ־בוי פון דער יידישער מלוכה האָבן זייער גרונט נישט אין בילדונג פון גייסט און האַרץ, וועלכע האָט קיינמאָל נישט קיין מורא פאַר די שוועריקייטן פון אַ גרויסער זאַך, און רעכנט קיינמאָל נישט אויס דעם קרבן, וועלכן מען מוז ברענגען פאַר אַ גרויסער זאַך. נאָר די טענות נעמען זיך פון אַ מאָראַלישער און גייסטיקער באַ־גרענעצטקייט, וועלכע איז אומפעאיק זיך אויפצוהויבן אויף אַ הויכן מענטשלעכן שטאַנדפּונקט, פון וועלכן עס לאָזט זיך זען די גרויס פון דעם אומגליק און די מיטלען פון דער הילף. די יידישע רעליגיע איז ווירקלעך זייט צוויי טויזנט יאָר געווען מער אָן א ו מ ג ל י ק איידער אַ ר ע ל י ג י ע, ווי היינע און מיט אים אַלע געבילדעטע יידן פון זיין צייט האָבן דאָס ריכטיק געפילט. מען קען אָבער פון דאָזיקן אומגליק נישט אַנטלויפן דורך אויפקלערונג אָדער שמד, ווי די געבילדעטע ווילן דאָס זיך איינרעדן. יעדער ייד, מעג ער דאָס וועלן אָדער נישט, איז סאָלידאַריש פאַרבונדן מיט זיין גאַנצער נאַציע, און ערשט ווען דאָס יידישע פאָלק וועט באַפרייט ווערן פון דער לאַסט, וועלכע עס האָט זייט יאָרטויזנטער הערּאָאיש געטראָגן אויף זיין רוקן, וועט די דאָזיקע לאַסט אַראָפּגענומען ווערן אויך פון די אַקסלען פון יענע אויפגעקלערטע, וועלכע וועלן שטענדיק זיין נאָר אַ קליינע צאָל. מיר מוזן אַלע טראָגן דעם עול מלכות שמים ביז צום סוף.

אין דער ערשטער שכרות פון דער מאָדערנער אויפקלערונג

האָט מען געקענט אַרײַנפאַלן אין דעם טעות צו פאַרפרעמדן דאָס יידישע פאָלק פון זיין נאַציאָנאַלן קולט דורך כלומרשטער הומאַניטעט, אין וועלכער דאָס יידנטום האָט געזאָלט אונטערגיין מיט זיין גאַנצן באַזונדערן לעבן. היינט קען אַפילו דער אויבערפלעכלעכסטער ראַציאָנאַליסט נישט גלויבן אין דער פילאַנטראָפּישער אילוזיע. די געשיכטלעכע באַוועגונג האָט שוין געעפנט די אויגן פון אונזערע ראַציאָנאַליסטן. אַפילו אין מערב אייראָפּע, ווו די יידן זיינען דורך טויזנטער פעדים פאַרבונדן מיט דער אַלגעמיינער ציוויליזאַציע, האָט די אויפקלערונג נישט געקענט צעשטערן דעם אַ ל ט - יי ד י ש ן קולט. אין מזרח אייראָפּע זיינען כמעט אַלע יידן טריי דעם דאָזיקן קולט. נישט די עמאַנציפּאַציע און נישט די מיסיאָנערן, וועלכע שפּעקולירן אויף מאַטעריעלע נוצן און רעליגיעזער גלייכגילטיקייט, האָבן געקענט פירן די גרויסע מערהייט פון די יידן צום שמד. פאַרקערט ווייזן זיך היינטיקע צייטן אַלץ מער און מער סימפּאַטיעס פאַרן אַלטן יידישן לעבן אַפילו צווישן יענע יידן, וועלכע האָבן אַמאָל געזען אין דעם אָפּפאַלן פון יידנטום אַ הומאַניסטישן אידעאַל. אַלע אויסגלייכנדיקע טענדענצן האָבן נישט געהאַט קיין איינפלוס אויף דער יידישער פאָלקס־מאַסע און וועלן קיינמאָל קיין איינפלוס נישט האָבן. די מאַסע ענדערט זיך קיינמאָל נישט דורך שכלדיקע אַבסטראַקציעס, און די סיבות פון פאָרשריט ליגן אומעטום פיל טיפער, איידער די סאָציאַליסטישע רעוואָלוציאָנערן האָבן געגלויבט. מער איידער ביי אַלע אַנדערע נאַציעס, וועלכע ווערן אונטערגעדריקט אויף זייער אייגענעם באָדן, מוז ביי יידן די נאַציאָנאַלע זעלבשטענדיקייט קומען פריער, איידער יעדער פּאָליטיש־סאָציאַלער פאָרשריט. אַ געמיינזאַמע היים איז פאַר יידן דער ערשטער באַדינג פאַר געזונטע אַרבעטס־פאַרהעלטנישן. דער סאָציאַלער מענטש באַדאַרף, אַזוי ווי די סאָציאַלע פלאַנצן און חיות, אַ ברייטן, פרייען באָדן פאַר זיין וווּקס און פאָרשריט. אָן דעם אייגענעם באָדן זינקט אַראָפּ דער מענטש צו אַ פּאַראַזיט, וועלכער קען זיך דערנערן נאָר אויפן חשבון פון פרעמדער פּראָדוקציע. דאָס פּאַראַזיטישע לעבן דורך דער עקספּלאָאַטאַציע פון אַנדערע מענטשן האָט אין דער ביז איצטיקער אַנטוויקלונגס־געשיכטע פון דער מענטשהייט געשפּילט אַ גרויסע ראָל, און יידן זיינען נישט געווען די איינציקע, וועלכע האָבן געהאַט אָן אייגנשאַפט פאַר אַ פּאַראַזיטיש

לעבן. אַזוי לאַנג ווי די וויסנשאַפט און אינדוסטריע זיינען נאָך געווען אין קינדער־עלטער, האָט דער באָדן פון אַ נאַציע נישט געקלעקט, כדי צו דערנערן זיינע איינוווינער. די פעלקער האָבן געמוזט קעמפן איינער קעגן אַנדערן און מאַכן שקלאַפן, אָדער האָבן געמוזט צווישן זיך גופא זיך פאַנאַנדערפאַלן אין הערשנדיקע און דינענדיקע קלאַסן. אָבער די סאָציאַלע חיות־מלוכה, וועלכע לעבט פון דער קעגנזייטיקער עקספּלאָאַטאַציע פון די מענטשן, גייט צו איר סוף, וויבאַלד די מאָדערנע וויסנשאַפט און אינדוסטריע הויבן אָן צו באַהערשן די וועלט. די ציוויליזירטע פעלקער גרייטן זיך צו דער שותפותדיקער עקספּלאָאַטאַציע פון דער נאַטור דורך דער אַרבעט, וועלכע שטיצט זיך אויף דער וויסנשאַפט און באַדאַרף מער נישט זיין קיין פּאַראַזיטישע פאַרמיטלונג. די ציוויליזירטע פעלקער גרייטן זיך צו דער דאָזיקער נייער עפּאָכע — דאָס איז נישט „די פּרייסישע עפּאָכע" — דורך דער אויסקעמפונג פון אַ פרייען נאַציאָנאַלן באָדן, דורך דער פאַרניכטונג פון יעדער ראַסנהערשאַפט און קלאַסן־הערשאַפט, דורך דער קאָאָפּעראַציע פון אַלע פּראָדוקטיווע קרעפטן, אין וועלכע עס וועט פאַרשווינדן דער פיינטלעכער קעגנזאַץ פון קאַפּיטאַליסטישער שפּעקולאַציע און פּראָדוקטיווער אַרבעט, אַזוי ווי אויך דער קעגנזאַץ פון פילאָזאָפישער שפּעקולאַציע און וויסנשאַפטלעכער אַרבעט. איך ווייס, אַז אויך אין יידנטום פילט זיך טיף די באַדערפעניש אין געזונטע אַרבעטס־פאַרהעלטנישן, וועלכע זאָלן זיך שטיצן אויף דער עקספּלאָאַטאַציע פון דער נאַטור דורכן מענטש. איך ווייס פון די גרויסע אָנשטרענגונגען, וועלכע ווערן צווישן אונז געמאַכט, כדי צו דערציען אונזער יינגערן יידישן דור אַלס נוצלעכע אַרבעטער. אָבער איך ווייס אויך, אַז די יידן וועלן זיך אין גלות קיינמאָל נישט קענען איבערגעבן אין זייער מערהייט צו אַזעלכע אַרבעטן, וואָרום עס פעלט ביי זיי דער ערשטער באַדינג דערצו, דער אייגענער באָדן, און ווייל זיי קענען זיך נישט פאַרמישן מיט די פעלקער, צווישן וועלכע זיי לעבן צעשפּרייט, נישט ווערנדיק דערביי אומטריי זייער נאַציאָנאַלן קולט. יענע אָנשטרענגונגען צוליב געזונטערע יידישע אַרבעטס־פאַרהעלטנישן, וועלכע פירן אומדירעקט צו דער צעשטערונג פון דעם יידישן קולט, וועלן בלייבן אַקוראַט אַזוי אומפּרוכטבאַר, ווי די רעפאָרם, וועלכע האָט דירעקט געפירט דערצו. דאָס יידנטום קען

אין גלות נישט ווידערגעבוירן ווערן. עס קען העכסטנס דורך רע־פאָרמען און פילאַנטראָפּישע באַמיאונגען געפירט ווערן צום שמד. דאָס וועט זיך אָבער נישט איינגעבן קיין רעפאָרמאַטאָר און קיין טיראַן. די יידישע פאָלקס־מאַסע וועט זיך נאָר דאַן באַטייליקן אין דער געשיכטלעכער באַוועגונג פון דער מאָדערנסטער מענטש־הייט, ווען זי וועט האָבן אַ יידיש פאַטערלאַנד. אַזוי לאַנג אָבער ווי די מאַסע פון די יידן בלייבט אין איר אויסנאַמסלאַגע, וועלן אויך די איינצלנע יידן, וועלכע זוכן אינדיווידועל צו אַנטלויפן פון דער פאַלשער לאַגע פון יידישן פאָלק, נאָך מיט מער שמערץ מוזן פילן די דאָזיקע לאַגע, איידער די פאָלקס־מאַסע, וועלכע פילט זיך נאָר אומגליקלעך, אָבער נישט באַרויבט פון איר ערע. דערפאַר קען זיך קיין ייד, סיי אַן אָרטאָדאָקסישער אָדער נישט אָרטאָדאָקסישער, נישט באַפרייען פון דער אויפגאַבע צו אַרבעטן פאַר דער דערהוי־בונג פון דעם גאַנצן יידנטום. יעדער ייד, אַפילו דער געטויפטער, איז ערוב פאַר דעם ווידערגעבורט פון פאָלק ישראל.

ווען מען באַגרייפט די אומענדלעך טראַגישע ראָל, וועלכע דאָס יידישע פאָלק שפּילט ביז היינט אין דער געשיכטע, פאַר־שטייט מען אויך דאָס איינציקע מיטל פאַר דער ראַדיקאַלער הילף פון אונזער עלנט. דאָס מיטל איז היינט נישט אַזוי אומאויספירבאַר ווי עס קען אויסזען אויף דעם ערשטן בליק. די סימפּאַטיעס פון פראַנצויזישן פאָלק און די אינטערעסן פון דער פראַנצויזישער פּאָליטיק פאָדערן פון פראַנקרייך, אַז זי זאָל אויסשפּרייטן איר דער־לייזונג אויך אויף דער יידישער נאַציע, נאָכדעם ווי די פראַנצויזישע אַרמייען האָבן אַראָפּגעוואָרפן די היינטיקע נבכדנצרס פון דער הויך, אויף וועלכער זיי זיינען געווען בכח אַרויסצוגעבן געזעצן און באַ־פעלן קעגן די אונטערדריקטע פעלקער. פראַנקרייך איז פאַראינ־טערעסירט אין דעם, אַז דער וועג קיין אינדיע און כינע זאָל זיין באַוואוינט פון פעלקער, וועלכע שטייען פאַר פראַנקרייך ביז צום טויט. וואָרום נאָר אויף אַזאַ אופן וועט פראַנקרייך דערפילן די היסטאָרישע אויפגאַבע, וועלכע איז אויף איר אויסגעפאַלן זייטע דער גרויסער רעוואָלוציע. וועלכעס פאָלק איז אָבער מער פּאַסיק דער־צו, איידער דאָס יידישע, וואָס איז פון אָנהויב פון דער געשיכטע באַשטימט געוואָרן פאַר דער זעלבער מיסיע?

„פראַנצויזן און יידן!" — הער איך אייך אויסרופן:

„איז אַלזאָ די קריסטלעך־גערמאַנישע רעאַקציע דאָך גע־רעכט!“.

יאָ, ליבע פריינדין, דער היהשער אינסטינקט, וועלכער דער־שפּירט דעם פיינט שוין פון דער ווייטנס, האָט קיינמאָל קיין טעות נישט. די רעאַקציע האָט שוין אומעטום דערקענט איר טויט־פיינט, בשעת די אַ מ ע ן פון פ אָ ר ש ר י ט, וועלכע שטייען נאָך אַלץ אינמיטן צווישן דער רעוואָלוציע און דער רעאַקציע, האָבן געלאָזט האָדעווען דעם רעאַקציאָנערן ריז, וועלכער וועט שוין זיי באַלד אַריבערשטייגן איבערן קאָפּ.

פראַנצויזן און יידן! געוויס זיינען זיי ווי געשאַפן איינע פאַר די אַנדערע. זיי זיינען עגלעך אין זייערע הומאַנע און נאַציאָנאַלע שטרעבונגען. זיי אונטערשיידן זיך אָבער אין די אייגנשאַפטן, וועלכע דערגענצן זיך, אָבער קענען נישט זיין פאַרייניקט אין איין און דעם זעלבן פאָלק. דאָס פראַנצויזישע פאָלק האָט אַ גרעסערע לייכט־קייט, איידער דאָס יידישע פאָלק, האָט אַ סימפּאַטיש ווען צו אַסימילירן אַלע עלעמענטן. דאָס יידישע פאָלק האָט אַ גרעסערן מאָראַלישן ערנסט, איידער דאָס פראַנצויזישע פאָלק, און דריקט ארויף זיין אייגענעם טיפּ אויף דער אומגעבונג, פיל מער, איידער עס דערלויבט, אַז פרעמדע טיפּן זאָלן אויף אים ווירקן. דאָס פראַנ־צויזישע פאָלק באַהערשט די וועלט; דאָס יידישע פאָלק קען נאָר זיין אַ בעל־הבית אין זיין אייגענעם הויז און קען מיט זיין אייגענעם הייליקן פייער דערוואַרעמען און באַלייכטן אַ וועלט, וועלכע איז שטענדיק אין סכנה ווידער אויפגעלעזט צו ווערן אין אירע פאַר־שידנאַרטיקע עלעמענטן און פאַרזינקען אין דעם פינסטערן תהו ובהו פון נאַטור־לעבן, פון וועלכן דאָס יידנטום האָט זי שוין אַמאָל דערלייזט.

די איידעלע הילף, וועלכע פראַנקרייך גיט אַלע ציוויליזירטע פעל־קער צוליבן ווידעראויפבוי פון זייער נאַציאָנאַליטעט, וועט נישט גע־געפינען מער קיין דאַנקבאַר פאָלק, ווי דאָס יידישע. מיר וועלן זיך מיט דעם הומאַנעם און טאָלעראַנטן פראַנצויזישן פאָלק אויך זייער גוט פאַרשטענדיקן וועגן אונזער קולט אין הייליקן לאַנד. מיר האַלטן אָבער נאָך נישט אַזוי ווייט. דאָס יידישע פאָלק מוז זיך דערוויל אַרויסווייזן ווירדיק צום ווידערגעבורט פון זיין וועלט־היסטאָרישן קולט. ס'מוז דערפילן די באַדערפעניש צו זיין נאַציאָנאַלן ווידערגע־

בורט. דערווייל דאַרפן מיר נאָך נישט קלערן וועגן בית המקדש, נאָר מיר דאַרפן געווינען די הערצער פון אונזערע ברידער פאַר אַ זאַך, וועלכע וועט ברענגען דער גאַנצער יידישער נאַציע אייביקן כבוד און אַ ישועה דער גאַנצער מענטשהייט. פאַר יידישער קאָלאָניזאַציע אויף דעם צוקונפטיקן וועג קיין אינדיע און כינע איז נישטאָ קיין מאַנגל אין יידישע אַרבעטער, אין יידישע טאַלאַנטן און קאַפּיטאַלן. באַלד ווי עס וועט אונטער דעם שוץ פון די אייראָפּעאישע מאַכטן איינגעפלאַנצט ווערן די שוואַכע זריעה, וועט שוין דער נייער בוים פון לעבן פון זיך אַליין וואַקסן און ברענגען פרוכטן.

אָבער איר לאַכט מיט מיטלייד פון מיין גלויבן אין דעם יידישן פּאַטריאָטיזם. איר האָט געלייענט די „סצענעס פון דעם געטאָ" און איר וויזט אָן אויף דער פיגור פון דעם אַלטן מענדל ווילנאָ, וועל־כער האָט געהאַט די משוגענע אידעע צו וועלן געווינען די ראָט־שילדס פאַר דעם ווידעראויפבוי פון ירושלים און דעם בית המקדש, אָבער וועלכער האָט געקענט באַגייסטערן פאַר זיין ווונטש נאָר אַ קינד. בשעת דאָס קינד איז שפּעטער אויסגעוואַקסן און איז גע־וואָרן אַ סטודענט, איז עס געוואָרן קלוג גענוג צו פאַרשטיין, אַז נאָר קינדער און נאַראָנים קענען קלערן מכח דעם ווידעראויפבוי פון ירושלים. דער יידישער פּאָעט, אַזוי מיינט איר, זעט אין די נאַציאָ־נאַלע געפילן פון פרומע יידן, וועלכע ער אַליין שילדערט, נאָר יידי־שע קריסטמעס בוימער פאַר קליינע קינדער און גרויסע נאַראָנים. אָבער דאָס אַלץ, מיין פאַרערטע פריינדין, כאַראַקטעריזירט העכסטנס דעם מאָדערנעם יידישן פּאָעט, וואָס האָט באַקומען „גערמאַנישע ביל־דונג", האָט אָבער נישט אויסגעגאָסן זיין האַרץ־בלוט אין זיינע יידישע פּאָעזיעס, אַזוי ווי יהודה הלווי, וועלכער נעמט דעם וואַנדער־שטעקן און גייט קיין ארץ־ישראל, כדי דאָרט צו שטאַרבן. אייערע דיכטער כאַראַקטעריזירן נישט דאָס יידישע לעבן. איר ווייסט דאָך דעם אַלטן שפּריך־וואָרט: קינדער און נאַראָנים זאָגן דעם אמת. דער געדאַנק, פון וועלכן עס זיינען געוועזן כמעט משוגע מענדל ווילנאָ, די קליינע נערוון־קראַנקע און מאָריץ, בשעת ער האָט זיך נאָך גערופן משהלע — דאָס איז דער גרונט־געדאַנק פון אַלע פרומע יידן פון הורבן ירושלים ביז היינט און — זאָל זיך הער קאָמפּערט נישט ער־גערן — אַפילו צווישן די רייכע ברידער פון די ראָטשילדס.

איר דאַרפט איבעריקנס נישט פאַרגעסן, אַז קאָמפּערט לאָזט

אַ יידישן סטודענט אַפּלייקענען די יידישע נאַציאָנאַליטעט. דער סטודענט שפּיגלט אָפּ זייער טריי דעם סקעפּטיציזם פון אונזער צייט, ווען ער איז אין ספק מכח דעם פרומען געדאַנק פון דעם פּאָליטישן ווידערגעבורט פון אונזער פאָלק. אָבער וועלכער געבילדעטער ייד וואָלט מיט אייניקע יאָר פריער אין דייטשלאַנד געוואַגט אַרויסצוזאָגן זיך פאַר דעם ווידעראויפבוי פון אונזער נאַציע, נישט האָבנדיק קיין מורא דערקלערט צו ווערן פאַר משוגע! קאָמפּערט פירט אַרויס אין זיין דערציילונג נעבן דעם יידישן סטודענט מיט זיין טעאָרעטי־שער גלייכגילטיקייט און פּראַקטישער באַגייסטערונג פאַר דער יידישער נאַציע — אַ טשעכישן סטודענט, וועלכער איז טעאָרעטיש באַגייסטערט פאַר הוס און בעמען, ווערט אָבער צום סוף אַ זעלבסט־צופרידענער גלח, וועלכער פאַרבייט די קאַמפּס־שווערד אויף דעם גלחישן פאַס מיט ווייררויך. איך געפין דערפאַר מער נישט אין קאָמ־פּערטס שילדערונג פון דעם געבילדעטן ייד יענע קלאָגעדיקע גלייכ־גילטיקייט, וועלכע מען האָט פאַרגעוואָרפן ביז איצט אַ טייל פון אונזערע דייטשע יידן. היינט קען מען שוין, ווי געזאָגט, נישט מאַכן זיי אַזאַ אַבסאָלוטן פאַרוואורף.

פאַרגעסט נישט, ליבע פריינדין, אַז איר האָט דאָך קריטיקירט מיין זייער שטרענגע פאַראורטיילונג פון די געבילדעטע דייטשע יידן, וועלכע איך וויל איצט אַביסל אָפּשוואַכן. איך האָב אַנערקענט די גוטע ווירקונג פון דעם יידישן פּאַטריאָטיזם, וועלכע לאָזט זיך פילן קעגן דער יידישער גלייכגילטיקייט, וועלכע איז אָבער מער אַ מאָדע־זאַך און ליגט מער אויף די ליפּן פון די „ניי מאָדישע", ווי זי נעמט זיך ווירקלעך פון הארצן. די בענקשאַפט צום לאַנד פון די עלטערן און דער ווונטש צו העלפן אונזערע ברידער, וועלכע פאָרן אַהין צו שטאַרבן, האָט אויך אָנגעכאַפּט די הערצער פון אונזערע געבילדעטע. די רייזעס אין ירושלים, די אונטערשטיצונגען פון אונ־זערע דאָרטיקע ברידער, די פאַרשידענע אַנשטאַלטן אין פּאַלעסטינע קומען שוין נישט נאָר אויסשליסלעך פון דער אָרטאָדאָקסישער זייט. די ערנסטע באַמיאונגען צו העלפן אונזערע ברידער אין אָריענט באַווייזן, אַז עס פעלט היינט נישט צווישן די יידן פון אַלע קלאַסן דער גוטער ווילן צו העלפן דער נויט. מען דאַרף נאָר נאָך אַריינטראָגן מער פּלאַנמעסיקייט אין דעם פרומען נאַציאָנאַלן ווערק. אונזערע יידישע פילאַנטראָפּן שטויסן זיך אָן אין ירושלים, אַזוי ווי אומעטום,

אויף גוואַלדיקע מניעות, ווען זיי ווילן העלפן דעם וועלט־היסטאָרישן אומגליק פון אונזערע ברידער דורך פילאַנטראָפּישע אַנשטאַלטן און נדבות, אָדער ווען זיי ווילן העלפן די מאָראַליש־גייסטיקע אַנטוויקלונג פון אונזערע ברידער אין אָריענט דורך טעאָרעטישע בילדונגסמיטלען, פאַר וועלכע עס איז נישטאָ קיין סאָציאַלער יסוד. די דעראָבערונג פון אַ שותּפותדיקן נאַציאָנאַלן באָדן, די פאַרבעסערונג פון די געזעצלעכע צושטאַנדן, די גרינדונג פון יידישע געזעלשאַפטן פאַר אַקערבוי, אינדוסטריע און האַנדל לויט יידישע, דאָס הייסט, סאָציאַליסטישע פּרינציפּן, דאָס זיינען די יסודות, אויף וועלכע דאָס יידנטום קען זיך אויפהויבן אין אָריענט. דער פייער פון דעם אַלט יידישן נאַציאָנאַליזם, וועלכער פלאַקערט אונטער דעם אַש פון דעם טויטן רעליגיעזן פאָרמאַליזם, וועט זיך ווידער פאַנאַנדערברענען און ביי באַלעבן דאָס גאַנצע יידנטום. אויף דעם געמיינזאַמען באָדן פון דעם יידישן נאַציאָנאַליזם וועלן זיך די פרומע און די אויפגעקלערטע, די אָרעמע און די רייכע דערקענען אַלס די קינדער פון די העלבע העלדן, וועלכע האָבן געקעמפט מיט די מעכטיקסטע און ציוויליזירטסטע פעלקער פון דער אַלטער וועלט, מיט מצרים, אַשור, גריכנלאַנד און רוים, און האָבן די אַלע פעלקער איבערגעלעבט. זיי וועלן זיך דערקענען אַלס די קינדער פון דעם זעלבן שטאַם, וועלכער האָט אַריבערגעטראָגן אַ צוויי טויזנט יאָריקן מאַרטירערטום און האָט שטענדיק הויך און הייליק געהאַלטן די פאָן פון זיין נאַציאָנאַליטעט, די ספר תורה, צוליב וועלכער ער איז פאַרפאָלגט געוואָרן...

אין דעם מאָמענט, בשעת אַנדערע אַרבעטן צווינגען מיך איבערצורייסן מיין קאָרעספּאָנדענץ מיט אייך, ווערט מיר איבערגעגעבן די העברעאישע שריפט פון אַן אָרטאָדאָקסישן יידישן רב, וועלכער קומט פון אַ תּלמודישן שטאַנדפּונקט צו די זעלביקע רעזולטאַטן, ווי דער קריסטלעכער פראַנצויז אין „זיין נייער אָריענטאַלישער פראַגע". איך קען, נאַטירלעך, די רעזולטאַטן פון זיין באַהאַנדלונג פון דער יידישער נאַציאָנאַלער פראַגע אונטערשרייבן אין אַלע פּונקטן. פון דער העברעאישער שריפט וויל איך אייך איבערגעבן דעם הויפּט־אינהאַלט אין דער דייטשער איבערזעצונג, אַזוי ווי איך האָב דאָס געטאָן מיט דער פראַנצויזישער שריפט.

„אָבוואָל עס איז אַפילו נאָך נישט געקומען די צייט פון גנאָד צו זוכן מיטלען, ווי מיר זאָלן אויפבויען גאָטס מזבח אין ציון, אָב־

וואָל די האָפענונג איז נאָך ווייט, צו באַקומען דערצו אַ דערלויבעניש פון דעם טערקישן סולטאַן, איז דאָך דער פאָלגנדיקער פּלאַן ראַט־זאַם אין אונזער צייט, ווען גרויסע יידישע מענטשן האָבן באַקומען מיט גאָטס הילף אַ פּאָליטישן איינפלוס און האָבן אין זייערע הענט דעם גאָלדענעם הערשער־שטאָק, ווען עס זיינען פאַראַן אמתע יידישע פירשטן, ווי מאָנטעפיאָרע, אַלבערט קאָהען, ראָטשילד, פולד או״וו, יידישע שרים, וועלכע זיינען ביי אונז נישט געווען זינט דעם חורבן. זאָל זיי גאָט העלפן! זאָלן זיי באַשאַפן אַ קאָלאָניזאַציע־געזעלשאַפט פאַר ארץ־ישראל, אַ חבר״ת ארץ נושבת! מיט זיי זאָלן זיך פאַרבינדן בכבודיקע און רייכע יידן פון אַלע וועלט־טיילן, יידן, וועלכע האָבן ליב דאָס הייליקע לאַנד. זייער טעטיקייט זאָל באַשטיין אין פאָלגנדיקעס:

א) זיי זאָלן קלייבן נדבות, כדי אָפּצוקויפן וויסטע שטעט, פעלדער און כרמים אין הייליקן לאַנד, כדי דער מדבר זאָל ווערן אַ לבנון, די חורבות זאָלן ווערן פרוכט־פעלדער, און דאָס אומבאַוווינטע וויסטע לאַנד זאָל ווידער אויפבליען ווי אַ ליליע און זאָל ברענגען פרוכטן, ווי דאָס פעלד, וואָס גאָט האָט געבענטשט. ביסלעכווייז וועלן בעו״ג, טאָלן, דערפער און וויסטע שטעט אַריינקומען אין דעם באַזיץ פון דער געזעלשאַפט, וועלכע וועט קענען אַרויסגעבן אַקציעס, וועלכע וועלן זיך אָן צווייפל מיט דער צייט אויך קענען רענטירן.

ב) פיל יידן פון רוסלאַנד, פוילן און דייטשלאַנד זאָלן אונטערגעשטיצט ווערן פון דער געזעלשאַפט, כדי צו באַאַרבעטן דאָס לאַנד אונטער דער לייטונג פון ספּעציאַליסטן, און זאָלן באַקומען נחלאות, לכתחילה אומזיסט, ביז זיי וועלן אומשטאַנד זיין, ווען דאָס לאַנד וועט אָנהויבן טראָגן ריוח, צו באַאַרבעטן דאָס לאַנד אַלס פּאַכטער.

ג) מיליטעריש אויסגעלערנטע יידן זאָלן אָנגעשטעלט ווערן, כדי צו קעמפן קעגן די רויבערישע איבערפאַלן פון די בעדואינער. זיי זאָלן אויך זיין די פּאָליציי, זאָלן געבן קראַפט דעם געזעץ און זאָלן באַשאַפן אָרדענונג אין לאַנד.

ד) אַ לאַנדווירטשאַפטלעכע שול זאָל אויפגעבויט ווערן, כדי צו דערציען יידישע קינדער און יינגעלייט צו אַקערבוי אין ארץ־ישראל. די שול, אין וועלכער עס קענען געלערנט ווערן נאָך אַנדערע וויסנשאַפטן און קונסטן, וועלכע זיינען נישט קעגן אונזער רעליגיע, קען געגרינדעט ווערן אין פּאַלעסטינע אָדער אין אויס־

לאַנד, יעדנפאַלס אָבער אין אַזאַ לאַנד, וואָס ווי למשל פראַנק־רייך, פּראָדוצירט ווייַן און אייל, כדי די תלמידים זאָלן זיך פּראַקטיש אויסבילדן פאַר דער אַגריקולטור, וועלכע איז פאַרשפּרייט אויך אין ארץ־ישראל.

גאָט ווערט אונז דאַן ביישטיין מיט גנאָד און מיר וועלן אָנהויבן קליין אָבער אַלץ מער און מער דערוועַרבן אייגנטום אין הייליקן לאַנד, ווי דער נביא האָט עס אָנגעזאָגט. פון אונזער זייט מוז אָבער דער אָנפאַנג געמאַכט ווערן, ווי איך האָב עס באַוויזן מיט ראיות פון תלמוד און מדרש.״

דאָס האָט געשריבן דער ראַבינער קאַלישער פון טאָרן.

בין איך דען נישט געווען גערעכט, בשעת איך האָב פאַר אייך גרויס געהאַלטן דעם געזונטן, פּראַקטישן חוש פון אונזער פאָלק און האָב געזאָגט, אַז די פרומע יידן וועלן אויסשטרעקן די האַנט צו די אויפגעקלערטע יידן אויף דעם געמיינזאַמען באָדן פון אונזער נאַציאָנאַליטעט?

פון אַן אַנדער זייט ווערט מיר מיטגעטיילט, אַז אין דעצעמבער פאַריקן יאָר איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אין אויסטראַליע אַ גרויסער מיטינג, אויף וועלכן באַרימטע יידן און קריסטן האָבן פאָרגעשלאָגן ענלעכע באַשלוסן, וועלכע די פאַרזאַמלונג האָט אָנגענומען *). אַלזאָ נישט נאָר יידן פון פאַרשידענער בילדונג, נאָר אויך די פאַרשידענע קריסטלעכע רעליגיעס און קולטור־פעלקער פאַרייניקן זיך אַלע אין דעם ווונטש, צו העלפן אונזער פאָלק צו זיין נאַציאָנאַלן ווידערגע־בורט. דאָס מערקווירדיקסטע דערביי איז, אַז אַלע זיינען כמעט ווערט־לעך איינשטימיק אין די מיטלען, וועלכע זיי שלאָגן פאָר צו דעם צוועק. אויב איך וואָלט זיך געניטיקט אין אַ באַשטעטיקונג צו מיינע איבערצייגונגען, וועלכע איך האָב אויפגעקליבן אין לויף פון לאַנגע שטודיען און דערפאַרונגען, וואָלט איך זי געפינען אין דער איינ־שטימיקער מיינונג פון אַזוי פיל מענטשן און פעלקער, וועלכע זיינען פון די פאַרשידנסטע שטאַנדפּונקטן געקומען צו די זעלבע רעזול־טאַטן. איך זע שוין די געזעלשאַפט, וועלכע אַ פרומער יידישער פּאַט־ריאָט האָט פאָרגעשלאָגן, און וועלכע הויבט אָן די קאָלאָניזאַציע פון

---

*) נאָטע 10.

פּאַלעסטינע אונטערן שוץ פון די מערב אייראָפּעאישע פעלקער. וויבאַלד דער ווילשטאַנד וועט ווערן גרעסער אונטערן שוץ פון דעם געזעץ און אויף דעם יסוד פון אַרבעט, וועלן אין ארץ־ישראל אַזוי גוט ווי אין דייטשלאַנד און די איבעריקע אייראָפּעאישע לענדער אַנטשטיין יידישע אוניווערזיטעטן אונטער דער לייטונג פון טיכטיקע געלערנטע, וואָס זייער גייסטיקע בילדונג וועט נישט דאַרפן קומען מער אין סתירה מיט דעם אַלט יידישן נאַציאָנאַלן קולט.

די טרייע באַשיצער פון דעם הייליקן קבר פון אונזער נאַציאָנאַ־ליטעט ווילן, נישט קוקנדיק אויף זייער אָרעמקייט, גאָרנישט וויסן פון אונטערשטיצונגען און אונטערנעמונגען, וועלכע ברענגען אין סכנה דעם אַלטן יידישן קולט. דערפאַר הערן אונזערע מערב־אייראָ־פּעאישע פילאַנטראָפּן נישט אויף זיך צו קלאָגן, אַז „מען קען מיט די מענטשן גאָרנישט נישט מאַכן". געוויס, אייער פלאַנלאָזיקייט און אייערע משונהדיקע פלענער פירן צו גאָרנישט, זיי קענען נישט מער, ווי אומעטום ברענגען שאָדן און מחלוקות. פאַרקלאָגט אָבער נישט יענע מענטשן, וואָס ווילן בעסער שטאַרבן אין עלנט אויף דער הייליקער ערד, איידער ווערן אומטריי דעם אַלטן קולט. קלאָגט זיך אויף אייער אומבאַקאַנטשאַפט מיט די באַדערפענישן פון יידנטום און פון דער צייט, ווען איר קענט נישט דערגרייכן קיין גליקלעכן רעזולטאַט, נישט אין מזרח און נישט אין מערב.

דאָס האַרטע אָרטאָדאָקסישע אייז וועט זיך באַלד צעגיין, ווען נאָר דער פונק פון דעם יידישן פּאַטריאָטיזם, וועלכער פלאַקערט אונטער דעם אייז, וועט זיך פאַנאַנדערברענען צו אַ פייער, וואָס אונטער זיין איינפלוס וועט קומען דער פרילינג און אונזער נאַציע וועט אָנהויבן ווידער אויפלעבן. פאַרקערט איז דאָס מערב אייראָ־פּעאישע יידנטום נאָך אַרומגערינגלט מיט אַ האַרטן שאָלעכץ, מיט די טויטע רעשטלעך פון די ערשטע לעבנס־באַוועגונגען פון מאָ־דערנעם גייסט, מיט דעם אומאָרגאַנישן שיכט פון אַן אָפּגעשטאָר־בענער ראַציאָנאַליסטישער אויפקלערונג. דאָס שאָלעכץ קען נישט צעגיין דורכן פייער פון דעם יידישן פּאַטריאָטיזם, דאָס קען נאָר צעבראָכן ווערן דורך אַן אויסערלעכן דרוק, וואָס אונטער זיין קראַפט מוז אַלץ אָפּשטאַרבן, וואָס האָט נישט קיין צוקונפט. אין קעגנזאַץ צו דער אָרטאָדאָקסיע, וועלכע קען נישט צעשטערט ווערן פון אויסן און נישט ברענגען דערביי אין סכנה דעם קערן פון דער יידישער

נאַציאָנאַליטעט, קען דער האַרטער פאַנצער, וועלכער רינגלט אַרום די הערצער פון אונזערע מאָדערנע קולטור־יידן, צעבראָכן ווערן נאָר דורך אַ גוואַלדיקן שטויס פון אויסן. אפשר וועלן שוין אין דער נאָענטער צוקונפט די וועלט־פאַרהעלטענישן אַרויסרופן דעם דאָזיקן שטויס. דער אַלטער בנין פון דער אייראָפּעאישער געזעל־שאַפט, וועלכער איז אַזוי אָפּט באַשעדיקט געוואָרן פון די שטורעמס פון דער רעוואָלוציע, פּלאַצט און פאַלט איצט פאַנאַנדער אין אַלע עקן און זייטן; ער קען מער קיין נייעם שטורעם נישט אַריבער־טראָגן. פאַראַן מיטלען, וועלכע שטייען צווישן רעוואָלוציע און רע־אַקציע, וועלכע ווילן האָדעווען די מאָדערנע געזעלשאַפט און ווערן פון איר דערנאָך פאַרשלונגען, אַזוי ווי די שקאַרפּיאָנמוטער פון אירע קינדער. י ע נ ע א מ ע ן פ ו ן פ אָ ר ש ר י ט, וועלכע לערנען דעם שעפער זעלבסט באַשיידנקייט, מעסיקייט און שפּאָרזאַמ־קייט, כדי ער זאָל זיך חלילה נישט איבראַיילן אין זיינע שאַפונגען יענע טרעגער פון דער קולטור, יענע רעטער פון דער געזעלשאַפט און פאַרוואַלטער פון שפּאָר־קאַסעס: די שפּעקולאַנטן אין פּאָליטיק, אין רעליגיע, אין פילאָזאָפיע און אינדוסטריע, יענע אַלע וועלן די לעצטע שעהן נישט איבערלעבן. אויך אונזערע יידישע רעפאָרמאַטאָרן וועלן צוזאַמען מיט אַלע איבעריקע אַמען פון פאָרשריט באַלד פאַר־ענדיקן זייער צייטווייליקע עקזיסטענץ. דערפאַר אָבער וועט נאָך דער לעצטער קאַטאַסטראָפע, וועלכע מוז באַלד קומען, דאָס יידישע פאָלק צוזאַמען מיט אַלע אַנדערע געשיכטע־פעלקער אָנהויבן פאָדערן זיין רעכט.

זכור ימות עולם, בינה שנות דור, שאל אביך ויגדך, זקנך ויאמר לך. בהנחל עליון גוים, בהפרידו בני אדם...

אַזוי ווי נאָך דער לעצטער קאַטאַסטראָפע פון דעם אָ ר ג אַ־נ י ש ן ל ע ב ן, בשעת די געשיכטלעכע ראַסן זיינען אַרויסגע־טרעטן אין דער וועלט, האָבן די שבטים באַקומען זייער פּלאַץ און זייער ראָל, אַזוי וועט אויך נאָך דער לעצטער קאַטאַסטראָפע פון דעם כ אָ צ י אַ ל ן לעבן, בשעת דער גייסט פון די היסטאָרישע פעלקער הויבט אָן אויפצובליען, וועט אויך אונזער פאָלק, צוזאַמען מיט די אַנדערע געשיכטע־פעלקער, פאַרנעמען זיין פּלאַץ אין דער וועלט־געשיכטע.

עפּילאָג

זכור ימות עולם.

1.

גריכן און יידן.

די גייסטיקע אָנשויאונגען פון דעם מענטשן, צו וועלכער רעליגיע און נאַציע ער זאָל נישט געהערן, אַנטוויקלען זיך מיט די לעבנס־דערפאַרונגען, וועלכע ער מאַכט אין דעם ס אָ צ י אַ ל ן לעבן, וואָס רינגלט אים אַרום. די דאָזיקע אָנשויאונגען האָבן אָבער זייערע וואָרצלען, אַקוראַט ווי דאָס גאַנצע סאָציאַלע לעבן, דורך דער פאַרמיטלונג פון פאַמיליע און ראַסע, אין אָ ר ג אַ נ י ש ן לעבן, מיט וועלכן זיי שטייען אין דעם זעלבן ענגן צוזאַמענהאַנג, ווי דאָס אָרגאַנישע לעבן שטייט מיט דעם ק אָ ס מ י ש ן.

עס איז נישטאָ צווישן די דאָזיקע דריי לעבנס־ספערן קיין אַבסאָלוטער אונטערשיד, קיין פולקאָמע שייד־וואַנט, אַזוי ווי עס איז נישטאָ קיין אַבסאָלוטער אונטערשיד צווישן דעם גייסטיקן און מאַטעריעלן לעבן. איינס וואָרצלט אין דעם אַנדערן, אָבער די דריי לעבנס־ספערן בילדן שאַרף פאַנאַנדערגעטיילטע לעבנס־שטופן אָדער לעבנס־עלטער אינערהאַלב פון דעם א יי נ ע ם און אומטיילבאַרן, אייביק יינגן און אייביק אַלטן אוניווערסאַלן לעבן. אַזוי ווי אין יעדער איינצלנער לעבנס־ספערע, אַזוי איז עס אויך אין דעם גאַנצן אוניווערסאַלן לעבן. די אַנטוויקלונג צו אַ העכערער לעבנס־שטופע איז פאַרבונדן מיט דעם רעגרעס פון אַ נידעריקערער לעבנס־שטופע. פאַרגליכן מיט דער העכערער לעבנס־שטופע פון דער אָרגאַנישער וועלט, איז אויך די קאָסמישע וועלט אַן אונטערגעאָרדנטע און אַ נ י ש ט באַ ל ע ב ט ע, באַזונדערס אויף דעם גרענעץ־שיכט, וואָס פירט פון לעבן פון די וועלט־קערפּערס צום לעבן פון די אָרגאַניזמען. אויף דער אויבערפלאַך פון אונזער וועלט־קערפער, פון וועלכן מיר קענען באַאָבאַכטן נאָר איינצלנע און פאַראיינצלטע טיילן פון דער וועלט,

זעען מיר נאָר די טויטע, איבערגעבליבענע רעשטן פון דער קאָס־מישער לעבנס־ספערע, פון וועלכער עס אַנטוויקלט זיך די נייע, העכערע אָרגאַנישע לעבנס ־ ספערע. ווען מיר באַאָבאַכטן אָבער דאָס לעבן פון די וועלט־קערפּערס אין וועלט־רוים, דאָס הייסט דאָרטן, ווו דאָס לעבן אַנטשטייט פון זעלבסט און אַנטוויקלט זיך, זעען מיר אין אים די צייכנס פון געטלעכן לעבן, אַזוי ווי דאָס איז אויסגעדריקט געוואָרן זייער ריכטיק אין אונזער ליטעראַטור מיט די ווערטער: סוף מעשה במחשבה תחלה. די מערקווירדיקע דערשיינונגען, וועלכע מען האָט אָבסערווירט ביי די קאָמעטן אין דער היינטיקער צייט, אַזוי ווי אין 17טן יאָרהונדערט; די פאַנאַנדערטיילונג פון דעם ביעלאַשן קאָמעט; די באַאָבאַכטעטע פאַרענדערונגען ביי דעם קאָמעט, אַזוי ווי ביי אַנדערע קאָמעטן; די קאָסמישע נעפּלען, זייערע דרייאונגען און זייער גרופּירונג אין שטערן־סיסטעמען און פּלאַנעטן־סיסטעמען, די אַלע און ענלעכע דערשיינונגען, וועלכע דער טעלעסקאָפּ ווייזט אונז, זיינען לעבנס־פּראָצעסן. זיי קענען נישט דערקלערט ווערן דורך דער מעכאַנישער גראַוויטאַציע־טעאָריע, אַזוי ווי עס קען נישט דערקלערט ווערן מעכאַניש דער טיילונגס־פּראָצעס פון אַן עמבריאָן אָדער די גענעטישע אַנטוויקלונג פון די אינפוזיאָרעס, אָדער די גרופּירונג פון די אָרגאַנען אין אַ לעבעדיקן אָרגאַניזם, וועלכער איז נאָר ק אָ מ ־ פּ ל י צ י ר ט ע ר, איידער דער אויך־לעבעדיקער קאָסמישער אָר־גאַניזם.

אויף דעם גלייכן אופן שטייט דאָס מענטשלעכע, סאָציאַלע לעבן העכער, איידער דאָס אָרגאַנישע, אָבער עס אונטערשיידט זיך נישט אַבסאָלוט, אַזוי ווי דאָס אָרגאַנישע אונטערשיידט זיך נישט פון קאָסמישן לעבן. אויף דער גרענעץ פון דער אָרגאַנישער צו ־ער סאָציאַלער לעבנס־ספערע שטייט די נאַטירלעכע אָרגאַנישע ראַסע, וועלכע איז נאָך גייסטלאָז אין פאַרגלייך מיט דעם העכערן הומאַ-עם לעבן. די ראַסע איז אָבער דער וואָרצל פון דער סאָציאַלער לעבנס־ספערע, אַזוי ווי דער וועלט־קערפּער איז דער וואָרצל פון דער אָר־גאַנישער.

דאָס סאָציאַלע לעבן איז לכתחילה אַ פּראָדוקט פון באַשטימטע מענטשן־ראַסן, פון פאַרשידענע פעלקס־שבטים, וועלכע אָרגאַניזירן זייערע לעבנס־איינריכטונגען לויט אַ באַשטימטן טיפּ. אין לויף פון דער געשיכטלעכער אַנטוויקלונג קומען אין ווידערשפּרוך צווישן

זיך די טיפּישע קעגנזאַצן פון די אורשפּרינגלעכע לעבנס־אייגנריכטונגען אין די פּרימיטיווע לעבנס־אָנשויאונגען. ערשט פון זייער צוזאַמענשטויס קומען אַרויס די גייסטיקע פונקען, וועלכע ווערן די ליכט־קערנדלעך פאַר אַ העכערער האַרמאָנישער לעבנס־געשטאַלט.

די איינהייט פון דעם מענטשן־געשלעכט אַנטוויקלט זיך אין דער היסטאָרישער אַרבעט, און איז נישט געגעבן געוואָרן שוין לכתחילה דורך דער נאַטור. זי איז נישט קיין אוממיטלבאַרער פּראָדוקט פון אָרגאַנישן לעבן, נאָר זי איז די לעצטע פּרוכט פון דעם סאָציאַלן, היסטאָרישן אַנטוויקלונגס־פּראָצעס. איר מקור איז די פאַרשידנאַרטיקייט פון די אורשפּרינגלעכע פעלקס־שבטים, איר באַדינג איז דער קאַמף פון די פעלקער, און זייער האַרמאָניע איז איר ציל.

די אויף אַזאַ אופן פאַרשטאַנענע איינהייט פון דעם מענטשן־געשלעכט מיינט, אַז עס איז פאַראַן אַ פּלאַן אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט. די פאַרשידנאַרטיקע דערשיינונגען פון סאָציאַלן לעבן זיינען לכתחילה דערצו באַשטימט צו קומען אין אַ האַרמאָניע, אַזוי ווי די פאַרשידנאַרטיקע דערשיינונגען פון אָרגאַנישן און קאָסמישן לעבן. אָט דער איינהייטלעכער געטלעכער פּלאַן אין דער געשיכטע איז שוין קלאָר געוואָרן היינט, אין דער לעצטער שטופע פון דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג. אין אַלטערטום אָבער, בשעת די פעלקער זיינען נאָך געווען פאַרזונקען אין דער נאַכט פון נאַטור־לעבן, איז געווען נאָר איין פאָלק, וואָס האָט דורך זיין זשעני דערקענט, אָדער ווייניקסטנס, געפילט אַ געטלעכן פּלאַן אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט, אַזוי ווי אין דער געשיכטע פון דעם קאָסמישן און אָרגאַנישן לעבן. יענץ פאָלק האָט מגלה געווען דעם פּלאַן אין אַ ליטעראַטור, וועלכע ווערט היינט פון דער גאַנצער ציוויליזירטער מענטשהייט פאַרערט אַלס אַ הייליקע התגלות.

ווען מיר פאַרשטייען ריכטיק דעם געשיכטע־פּלאַן, וועלכן עס אַנטהאַלטן די הייליקע יידישע ספרים, דערקענען מיר אין אים נישט נאָר די איינהייט פון מענטשן־געשלעכט, נאָר די אחדות פון דעם גאַנצן קאָסמישן, אָרגאַנישן און סאָציאַלן לעבן. די הייליקע ספרים פון אונזער פאָלק דערקלערן די אחדות פון גאָט, כאָטש די וועלט איז אַ ריבוי, זיי דערקלערן די אחדות פון דעם מענטשן־געשלעכט, כאָטש די מענטשן־ראַסעס זיינען פאַרשידן. וואָרום דער גאַנצער פּלאַן פון

דער געשיכטע פון דער וועלט האָט געשוועבט פאַר דעם גייסט פון יידישן פאָלק פון אָנהויב אָן פון זיין אייגענער געשיכטע.

די גאַנצע ליטעראַטור פון די יידן קען פאַרשטאַנען ווערן נאָר פון דאָזיקן גענעטישן שטאַנדפונקט פון יידישן פאָלק. דאָס יידנטום איז אַ געשיכטע־רעליגיע, אַ געשיכטע־קולט, אין קעגנזאַץ צו דעם נאַטור־קולט פון די אומות העולם.

די התגלות פון דעם יידישן גייסט אין אָנהויב פון דער מענטשלעכער געשיכטע וואָלט געווען דורכאויס אומדערקלערט און איבערנאַטירלעך, ווען עס וואָלטן נישט געווען לכתחילה קיין שום פאַרשידענע פעלקער מיט אייגנטימלעכע טיפישע גייסטיקע תכונות, וועלכע האָבן שוין פון אָנהויב אָן געמוזט קומען צו פאַרשידענע אָנשויאונגען. די זעלבע ווונדער פון גייסט טרעטן ארויס פאַר אונז אין די פאַרשידענע שפראַכן פון די אור־פעלקער. די פרימיטיווע רעליגיעס און פרימיטיווע שפראַכן זיינען ראַסן־שאַפונגען, אַזוי ווי רענאַן האָט עס ריכטיק באַמערקט, כאָטש ער האָט נישט געהאַט קיין פאָרשטעלונג פון דער באַדייטונג פון דער פרימיטיווער יידישער געשיכטע־רעליגיע. די געשיכטע באַשטעטיקט אַלזאָ, אַזוי ווי מיר ווייסן דאָס אויך פון אַנטראָפאָלאָגיע, אַז עס זיינען לכתחילה געווען פאַרשידענע מענטשן־ראַסן און פאָלקס־שטאַמען.

אויב די פאַרשידענע ראַסן און פאָלקס־שטאַמען, וועלכע עקזיסטירן נאָך היינט, וואָלטן נישט געווען קיין אורשפרינגלעכע, וואָלטן זיי היינט אין מערב אַזיע, אין צפון אַפריקע און אין אייראָפע, ווו זיי לעבן צוזאַמען זינט יאָר־טויזנטער און פאַרמישן זיך, דורך די שטענדיקע פאַרמישונגען אין די קלימאַטישע איינפלוסן, געדאַרפט שוין לאַנג אַרויסברענגען אַזעלכע נייע טיפן, אין וועלכע מען וואָלט נישט געדאַרפט מער געפינען קיין שפור פון זייערע אורעלטערן. באמת אָבער האָבן זיך אַלע מענטשן־ראַסן און פאָלקס־טיפן, וועלכע זיינען אונז באַקאַנט פון היסטאָרישע מאָנומענטן, אָדער וועלכע לעבן נאָך היינט אין זייער אורשפרינגלעכער היימאַט, דערהאַלטן אין זייער פולשטענדיקער גאַנצקייט, נישט קוקנדיק אויף אַלע קלימאַטישע און קולטורעלע איינפלוסן. דער קענער קען זיי אונטערשיידן אויפן ערשטן בליק לויט זייערע פיזיאָלאָגישע און פסיכאָלאָגישע צייכנס. די עלטסטע עגיפטישע מאָנומענטן ווייזן אונז שוין נעגערס, אינדאָ־גערמאַנען און סעמיטן, אַלזאָ ראַסן, וועלכע האָבן

געלעבט צעשפּרייט זינט אוראַלטע צייטן איינע נעבן די אַנדערע אין זעלבן לאַנד, אַזוי ווי אויך אין פאַרשידענע לענדער און קלימאַטן. זייער אורשפּרינגלעכער טיפּ האָט זיך אָבער נישט פאַרענדערט.

די שפּראַכן פון די פעלקער, פון וועלכע אונזער ציוויליזאַציע שטאַמט, געהערן מינדעסטנס צו צוויי פּרימיטיווע שבטים, צו די א י נ ד אָ ־ ג ע ר מ אַ נ י ש ע און די ס ע מ י ט י ש ע. די פאַרצייטיקע קולטור פון די אינדאָ־גערמאַנישע שבטים האָט דערגרייכט איר העכסטן פּונקט אין ג ר י כ נ ל אַ נ ד, די קולטור פון די סעמיטן אין י ה ו ד ה. אין דיביידע לענדער האָט דער טיפּישער קעגנזאַץ צווישן די אינדאָ־גערמאַנישע און סעמיטישע פאָלקס־שבטים דערגרייכט זיין העכסטן פּונקט. זייערע גרונט־פאַרשידענע לעבנס־אָנשויאונגען זיינען אַנטהאַלטן אין די קלאַסישע ווערק פון די ג ר י כ ן און די יי ד ן. מיר זעען דערפון, אַז די גריכן האָבן אויפגעפּאַסט דאָס לעבן אַלס א פ אַ ר ש י ד נ אַ ר ט י ק יי ט, די יידן אַלס אַן א יי נ ה יי ט, אַז די גריכן האָבן געזען אין דער וועלט אַן אייביקן ז יי ן, די יידן אַן א יי ב י ק ן ו ע ר ן, ביי די גריכן וויל דער גייסט דורכדרינגען דעם רוים, ביי די יידן די צייט. אין גריכישן גייסט שפּיגלט זיך אָפּ די פאַרענדיקטע שאַפונג, אין יידישן גייסט די אומזעבאַרע אַרבעט פון דעם ווערן. עס איז דער שעפערישער פּרינציפּ, וועלכער האָט אָנגעהויבן זיינע אַרבעטס־טעג ערשט אין סאָציאַלן לעבן, בשעת ער האָט אין נאַטור־לעבן שוין דערגרייכט זיין שבת. די קלאַסישע פאַרטרעטער פון דעם נ אַ ט ו ר ־ ש ב ת עקזיסטירן שוין לאַנג נישט מער אַלס פאָלק, אָבער דער גאָט פון דער געשיכטע און פון דעם ווערן האָט אויך זיין פאָלק, וואָס האָט אָנגעזאָגט דעם ג ע ש י כ ט ע ־ ש ב ת, צעזייט צווישן אַלע פעלקער. אָבער די ביידע אורשפּרינגלעכע טיפּן פון גייסט, וועלכע האָבן נישט מער קיין קלאַסישע פעלקער פאַר זייערע טרעגער, האָבן נאָך אַלץ קלאַסישע אינדיווידועןפאַר זייערע פאַרטרעטער, וועלכע געפינען זיך צווישן אַלע מאָדערנע קולטור־פעלקער.

די ביידע העלדן פון אונזער ליטעראַטור ג ע ט ה ע און ש י ל ל ע ר, זיינען די דייטשע רעפּרעזענטאַנטן פון דעם געניוס פון די גריכן און יידן, פון דעם נאַטור־שבת און געשיכטע־שבת. זיען ה יי נ ע טיילט פאַנאַנדער אַלע מענטשן אין גריכן און נאַ־

זאַרענער, האָט ער דערמיט אָנגעצייכנט, נישט ווייסנדיק דאָס אַליין געננוי,ביידע טיפּישע גייסט־ריכטונגען פון דעם נאַטור־קולט און געשיכטע־קולט. אין ה יי נ ע און ב ע ר נ ע האָבן די מאָדערנע יידן, אַקוראַט ווי די מאָדערנע אינדאָ־גערמאַנישע פעלקער, אַרויסגעבראַכט די ביידע טיפּן פון דעם קולטור־לעבן.

נאָכדעם ווי ס׳האָט זיך פאַרפולקאָמט דער קעגנזאַץ פון די ביידע גייסט־ריכטונגען אין צוויי וועלט־היסטאָרישע פעלקער, איז די פאַרייניקונג פון דאָזיקן קעגנזאַץ געוואָרן די אַרבעט פון דער גאַנצער קולטור־געשיכטע.

נאָך אַן ערשטן אומפולקאָמען שלום־פּרווו דורכן קריסטנטום איז דער זעלבער פּרווו געמאַכט געוואָרן דורך דעם איסלאַם, וועלכער האָט אָפּגענומען ביי דעם ערשטן פאַרמיטלער, ביים קריסטנטום, די הערשאַפט אין אַזיע און אַפריקע און אַפילו אַ טייל פון אייראָפּע און שפּאַניע. אַזוי ווי פון דער באַרירונג פון דער גריכישער מיט דער יידישער קולטור אין דעם אַלטן יידישן פאָטערלאַנד איז אַרויסגעוואַקסן דער ערשטער שלום־פּראָצעס, אַזוי איז פון דעם צוזאַמענשטויס פון דער אַראַבישער, יידישער און אייראָפּעאישער קולטור אין שפּאַניע, דעם צווייטן פאָטערלאַנד פון די יידן, אַרויסגעוואַקסן דער לעצטער שלום־פּראָצעס פון די ביידע וועלט־היסטאָרישע טיפּן.

דער גייסטיקער פונק אָבער, וועלכער איז אַרויסגעקומען פון דעם צוזאַמענשטויס פון ביידע ריכטונגען, און איז געוואָרן דער זאָמען פאַר אַ העכערער האַרמאָנישער ריכטונג, אין וועלכער עס דאַרפן שלום מאַכן די נאַטירלעכע ראַסן־סתירות פון די וועלט־היסטאָרישע קולטור־פעלקער, דער סאָציאַלער ל י כ ט ־ ז אָ מ ע ן, די נייע ה ת ג ל ו ת איז שטענדיק אַרויסגעקומען פון אַ יידישן גייסט.

בשעת דאָס היידנישע רוים האָט געמאַכט אַ סוף צו דעם פאַרצייטיקן גריכישן און יידישן קולטור־לעבן, איז אויף די חורבות פון יענעם לעבן, אין סוף פון אַלטערטום, אַרויסגעוואַקסן אַ נייע וועלט־אַנשויאונג, וואָס איר זאָמען איז נתגלה געוואָרן אין אַ יי ד י ש ן גועניוס. און בשעת דאָס קריסטלעכע רוים האָט געגעבן אַ טויט־שטויס דעם קולטור־לעבן אין שפּאַניע, איז אויף זיינע חורבות, ביים סוף פון מיטלאַלטער, אַנטשטאַנען די מאָדערנע וועלט־

אַנשויאונג נאָכאַמאָל דורך אַ ייד. ס פ י נ אָ ז אַ האָט געשטאַמט פון שפּאַנישע יידן, וועלכע זיינען אַנטלאָפן אין האָלאַנד, כדי זיך צו ראַטעווען פון די הינט פון דער הייליקער אינקוויזיציע.

.2

קריסטוס און ספּינאָזאַ.

דאָס יידנטום, וואָס האָט שלום געמאַכט מיט דער וויסנשאַפט, קען זיין גערעכט צום קריסטנטום, קען פולשטענדיק אַנערקענען זיין וועלט־היסטאָרישע באַדייטונג, דערביי אָבער נישט אַריינפאַלן אין דעם וואַסערדיקן קאָסמאָפּאָליטיזם פון דער יידישער רעפאָרם און נישט פאַרלייקענען דעם כאַראַקטער פון דער יידישער רעליגיע. דער יידישער געשיכטע־שרייבער דאַרף שוין היינט נישט זיין פּאַנאַטיש אָדער אינדיפערענט צו אַ רעליגיע, וועלכע איז זעלבסט אַ פּראָדוקט און פאָלגלעך אַ וועזנטלעכער טייל פון דער יידישער געשיכטע. דער היסטאָריקער ג ר ע ץ האָט אין דריטן באַנד פון זיין געשיכטע געלייזט דאָס פּראָבלעם, ווי מען קען זיין אַ ייד, אַ פרומער, אַ פּאַטריאָטישער ייד און אויך אָביעקטיוו אָפּשאַצן יענע גרויסאַרטיקע דערשיינונג, וועלכע איז אין לויף פון אַכצן הונדערט יאָר געווען פאַרן יידישן פאָלק נאָר אַ קוואַל פון פאַרפאָלגונגען און אונטערדריקונגען.

אַייניקע פּרוּון פון גרעצן וועלן ווייזן, מיט וואָס פאַראַ פרייהייט פון גייסט און טיפקייט פון געפיל אַ יידישער היסטאָריקער, וועלכער געהערט נ י ש ט צו דער רעפאָרם־פּאַרטיי, קען אָפּשאַצן דאָס קריסטנטום און זיינע גרינדער:

'בשעת יהודה האָט נאָך געציטערט", שרייבט אונזער יידישער היסטאָריקער *), אַז דער גובערנאַטאָר פּ אָ נ ט י ו ס פּ י ל אַ ט ו ס זאָל נישט טאָן וועלכן עס איז גוואַלט־טאַט און דערמיט אַרויסרופן אַ נייעם אויפשטאַנד און נייע ליידן, האָט זיך אָנגעהויבן צו

---

*) געשיכטע פון די יידן, טייל 3, קאַפּיטל 11. זע אויך טייל 4, קאַפּיטל 5, 8, 9. און אויך נאָטן 9, 14 און 19.

באַווייזן אַ נייע דערשיינונג אין לעבן. זי איז אין אָנהויב געווען אַזוי קליין, אַז מען האָט זי לכתחילה גאָר נישט באַמערקט, זי איז אָבער אַ דאַנק די גינסטיקע אומשטענדן ביסלעכווייז געוואָרן אַזוי גוואַל־טיק און האָט דערגרייכט אַזאַ ריזיקע מאַכט, אַז זי האָט אָנגע־צייכנט נייע וועגן פאַר דער וועלט־געשיכטע... דאָס פאָלק ישראל האָט אָנגעהויבן ע ר נ ס ט צ ו פ אַ ר ו י ר ק ל ע כ ן זיין אויפ־גאַבע: צו ווערן דער לערער פון די פעלקער.

„די נייע דערשיינונג, וועלכע איז אַרויסגעוואַקסן אונטער פי־לאַטוסן, האָט דערוועקט דעם גרעסטן אינעווייניקסטן אָנטייל פון די אומות העולם אין דער לערע פון יידנטום. אָבער די דאָזיקע דער־שיינונג איז באַלד אַריינגעקומען אין אַ שאַרפער סתירה צו איר אורשפרונג אַ דאַנק אירע פרעמדע עלעמענטן און דער אייגענער פאַרפרעמדונג פון דער יידישער לערע. די יידישע רעליגיע, וועלכע האָט געבוירן די דאָזיקע דערשיינונג, האָט פון איר נישט געהאַט קיין מוטער־פריידן, וואָרום די טאָכטער האָט זיך באַלד פיינטלעך אָפּגעזונדערט פון איר אורשפרונג, און איז געגאַנגען אין אַ וועג, וווהין יענע האָט נישט געקענט נאָכגיין. אויב דאָס יידנטום וואָלט נישט געוואָלט אַראָפּוואַרפן פון זיך זיין אייגנטימלעכן כאַראַקטער און ווערן אומטריי צו זיינע אוראַלטע איבערצייגונגען, האָט עס גע־מוזט אַריינטרעטן אין אַ קעגנזאַץ צו זיין קינד. דערפאַר האָט די לייכטע, שמערצלאָזע געבורט פון דעם קינד, וואָס איז באַשטימט געוואָרן פאַר גרויסע זאַכן, געבראַכט שפּעטער דעם יידנטום שמערץ און פיין, וועלכע האָבן אים אַ צייט לאַנג כמעט ווי פאַרניכטעט. די דאָזיקע נייע דערשיינונג, די אַלטע לערע אין נייעם קלייד, אָדער בעסער געזאָגט, דאָס עססעערטום מיט פרעמדע עלעמענטן איז דאָס ק ר י ס ט נ ט ו ם, וואָס האָט אָנגעהויבן צו אַנטשטיין אין יענער צייט־עפּאָכע".

וועגן י ע ז ו ס ן זעלבסט זאָגט גרעץ פאָלגנדיקעס: „אַ דאַנק זיין גאַלילעאישער אָפּשטאַמונג האָט יעזוס נישט געקענט זיין אַזאַ תלמיד חכם, ווי די תלמידים פון שמאי און הלל אין יהודה. פון גליל האָט ער געקענט שעפּן זיינע קנאַפּע קענטענישן אין זיין האַלב אַראַמעאישער שפּראַך. זייענדיק אָרעם אין טעאָרעטישע קענטע־נישן, איז ער געווען רייך אין געפיל. ער האָט געהאַט אין זיך איידל־

קייט פון הארץ, מאַראַלישן ערנסט, און לעבנס־הייליקייט אין אַ הויכער מדרגה. דאָס קלינגט פון אַלע זיינע ווערטער, און אַפילו פון די געפעלשטע לערעס, וואָס זיינע אָנהענגער האָבן פאַרשפּרייט אין זיין נאָמען. די ווייכקייט פון יעזוסן און זיין עניוות דערמאָנען אָן ה ל ל, וועלכער איז קאָנטיק געווען זיין מוסטער. הללס שפּריכ־וואָרט „וואָס דו ווילסט נישט, אַז מען זאָל דיר טאָן, זאָלסטו אויך דעם אַנדערן נישט טאָן", האָט ער געמאַכט פאַר דעם אויסגאַנגס־פּונקט פאַר זיינע לערעס. אַזוי ווי הלל האָט אויך יעזוס געהאַלטן פאַר דער העכסטער טוגנט — שלום. זיין גאַנץ וועזן איז געווען אָנגעפילט מיט יענער העכערער פרומקייט, וועלכע גיט אָפּ פאַר גאָט נישט נאָר אַ שעה פון תפילה, אַ הייליקן טאָג, אַ שטימונג, נאָר יעדן שריט פון לעבן, יעדע באַוועגונג פון דער נשמה און טרויט זיך אָן איינ־גאַנצן צו אים. ער איז געווען דורכגעדרונגען פון דער ליבע צום צווייטן, וועלכע דאָס יידנטום פאָדערט אויך בנוגע צום פיינט. ער האָט געוויס נישט געשאָלטן זיינע שונאים, און זיינע פאַרערער האָבן אים געטאָן אָן אומרעכט, ווען זיי האָבן אים אַריינגעלייגט אין מויל קללות און נישט ליבלעכע ווערטער קעגן זיין אייגענער מוטער. ער האָט דערגרייכט זיין אידעאַל אין די ליידנדיקע טוגנטן, אַזוי ווי דאָס יידנטום פאָדערט עס: „דו זאָלסט געהערן צו די אונטערדריקטע און נישט צו די אונטערדריקער; זאָלסט הערן זידלערייען און נישט ענטפערן אויף זיי; זאָלסט אַלץ טאָן אויס ליבע צו גאָט און זאָלסט זיך פרייען מיט די ליידן *)".

„זיין גאַנצער געפיל, וועלכער האָט אָפּגעשטויסן געוואַלט־טע־טיקייט, וועלטלעכע שטרעבונגען און פּאַרטיי־מחלוקות, האָט גע־מוזט פירן יעזוסן צו די איסיים, וועלכע זיינען געווען פרעמד פון דער וועלט און אירע הבלים. בשעת יוחנן דער טובל, אָדער בעסער געזאָגט דער איסי, האָט גערופן צו דער טבילה אין ירדן, צו תשו־בה און צו דער מלכות השמים, איז יעזוס צו איר געגאַנגען און האָט זיך געלאָזט טויפן. די לעגענדע דערציילט, אַז דער הימל האָט זיך דערביי געעפנט, און אַז דער רוח הקדש האָט זיך אַראָפּגעלאָזט אויף

*) שבת פ״ח, ב׳, יומא כ״ג, א׳, גיטין ל״ו, ב׳. די קוועלע האָט דעם כאַראַקטער פון אַן אַלטער ברייתא.

אים ווי אַ טויב, און האָט אים אָנגעזאָגט זיין באַרוף. כאָטש עס לאָזט זיך נישט באַווייזן, אַז יעזוס איז ווירקלעך אויפגענומען גע־וואָרן אין דער כתה פון די איסיים, קען מען פיל פון זיין לעבן און ווירקן דורך דעם דערקלערן, אַז ער האָט אויפגענומען לערעס פון די איסיים. אַזוי ווי די איסיים, האָט יעזוס הויך געהאַלטן די פריי־ווילִיקע אָרעמקייט און האָט פאַראַכטעט דאָס רייכטום, דאָס געלט. אַזוי ווי די איסיים האָט אויך יעזוס געפּרעדיקט די שותפות פון דעם רייכטום. ווי די איסיים האָט ער געפּרעדיקט דעם ווידערווילן צו יעדער שבועה. „איר זאָלט נישט שווערן", אַזוי האָט געלערנט יעזוס, „נישט ביים הימל, נישט ביי דער ערד, נישט ביי אייער קאָפּ, נאָר איר זאָלט זאָגן יאָ אָדער ניין". די וואונדער־היילונגען, וועלכע ווערן אים צוגעשריבן, באַזונדערס דאָס פאַרטרייבן פון בייזע גייס־טער דורך אָפּשפּרעכן, זיינען געווען שטאַרק פאַרשפּרייט צווישן די איסיים. עס ווערט נישט באַטראַכט אַלס באַזונדערער וואונדער, אַז יעזוס האָט געקענט פאַרטרייבן די שדים, נאָר עס ווערט דערציילט, אַז ער האָט עס געקענט, אַזוי ווי די אַנדערע, ד"ה, אַז ער איז נישט אָפּגעשטאַנען פון די איסיים. אויך זיין גאַנצער קרייז איז געשטאַ־נען נאָענט צו די איסיים. וועגן זיין ברודער יעקב ווערט דערציילט, אַז ער האָט געפירט אַ לעבן ווי די איסיים, האָט נישט געטרונקען קיין וויין, האָט נישט געגעסן קיין פלייש, האָט נישט געשוירן די האָר, האָט נישט באַנוצט קיין אייל און האָט זיך שטענדיק געקליידט אין לייוונטענע קליידער. אָבער יעזוס האָט וואַרשיינלעך איבערגענו־מען די וויכטיקע פאַרשריפטן פון די איסיים: די ליבע צו אָרעמ־קייט, די פאַראַכטונג פון רייכטום און באַזיץ, דעם קאָמוניזם, דאָס נישט חתונה האָבן, דעם ווידערווילן צו שבועה, די פעאיקייט צו היילן משוגעים און מטורפים. די אומוויכטיגלעכע פונקטן פון די אי־סיים, זייער ריינקייט, זייער טבילות, דאָס טראָגן פון אַ גאַרטל האָט יעזוס נישט איבערגענומען. אַפילו די טבילה איז ביי יעזוסן נישט געווען קיין וויכטיקער פונקט, ווייל עס ווערט אינערגעץ נישט דער־ציילט, אַז ער האָט די האַנדלונג פאַרנומען אָדער זי געפּרעדיקט.

„בשעת יוחנן איז פון קעניג הורדוס איינגעזעצט געוואָרן אין דער פעסטונג מאַהעלוס, האָט יעזוס געוואָלט נאָר פאַרזעצן דאָס ווערק פון זיין לערע. ער האָט אָנגעזאָגט, אַזוי ווי יוחנן: „טוט תשובה, ווייל די מלכות השמים איז נאָענט", האָט אָבער דערביי נישט גע־

מיינט, אַז ער וועט האָבן אַ הויפּט־ראָל אין דעם מלכות השמים, דאָס הייסט, אין דער קומענדיקער משיח־צייט. יעזוס האָט אָבער וואָר־שיינלעך פאַרשטאַנען, אַז אויב זיין רוף זאָל נישט בלייבן ווי יו־חננס, אַ קול אין דעם מדבר, נאָר אויב ער זאָל האָבן אַ ווירקונג, דאַרף ער זיך דערמיט ווענדן נישט צום יידישן פאָלק בכלל, נאָר צו אַ באַשטימטן קלאַס. דער יידישער מיטל־קלאַס, די איינוווינער פון די קלענערע און גרעסערע שטעט, איז געווען מיינסטנס אַזוי שטאַרק דורכגעדרונגען פון יראת שמים, מאָראַל און פרומקייט, אַז דער רוף צו תשובה וואָלט פאַר אים נישט געהאַט קיין זין. די ווערטער פון יענעם יינגמאַן צו יעזוסן: „איך האָב פון מיין יוגנט אָן אָפּגעהיטן די געבאָטן פון גאָט, האָב נישט געמאָרדעט, האָב נישט געגנואפט, האָב נישט געגנבעט, נישט געשווירן פאַלש, געערט פאָטער און מוטער, געליבט מיין נאָענטן ווי זיך זעלבסט", די דאָזיקע ווערטער זיינען כאַראַקטעריסטיש פאַר דער דורכשניטלעכער מאָראַל פון דעם יידי־שן מיטלשטאַנד אין יענער צייט. די שפּעטערדיקע שילדערונגען פון דער פאַרדאָרבנקייט פון דעם יידישן פאָלק און די פרושים אין דער צייט פון יעזוסן זיינען אויסגעטראַכטע זאַכן און אַנטשפּרעכן נישט דער דאַמאָלסדיקער ווירקלעכקייט. די תלמידים פון שמאי און הלל, די צייט־גענאָסן פון יהודה הקנאי, די ביטערע שונאים פון הורדוס און די רוימער זיינען נישט געווען מאָראַליש קראַנק און האָבן געוויס נישט געדאַרפט קיין דאָקטאָר. יעזוס האָט אויך גאָר נישט געוואָלט זיי בעסער מאַכן. ער האָט אָבער אויך נישט געוואָלט ווערן דער פאַרבעסערער פון די רייכע און אָנגעזעענע, פון די פריינט פון די רוימער און דעם מלכות הורדוס. זיי וואָלטן געוויס באַהאַנדלט דעם אומגעלערנטן מאָראַל־פּריידיקער מיט שפּאָט און געלעכטער, ווען יעזוס וואָלט זיי דערמאָנט זייער גאוה, זייער פאַרקויפטקייט און זייער פּרינציפּנלאָזיקייט. יעזוס האָט זיך דערפאַר געווענדעט נאָר צו די, וועלכע זיינען אַרויסגעשטויסן געוואָרן פון דער יידישער געזעל־שאַפט. אין ארץ־ישראל זיינען דאַמאָלסט געווען פּיל, וועלכע האָבן גאָרנישט געוווסט פון דער תורה, פון די אמתן פון יידנטום, פון זיין אַלטער גלאַנצפולער געשיכטע און זיין צוקונפט. דאָס זיינען געווען מענטשן, וועלכע האָבן איבערגעטרעטן דאָס געזעץ, „עבריונים" אָדער, ווי זיי האָבן זיך דאַמאָלסט גערופן ז י נ ד י ק ע, וועלכע זיינען פאַר זייערע עבירות אַרויסגעשטויסן געוואָרן פון דער גע־

מיינדע און האָבן זיך צו איר גאָרנישט געוואָלט אומקערן. עס זיינען געוועזן שטייער - מאָנער, וועלכע מען האָט אויסגעמיטן פאַר זייער פאַרקויפטקייט צו די רוימישע אינטערעסן, און וועלכע האָבן זיך אָפּגעווענדט פון דער תורה און האָבן געפירט אַ ווילד לעבן, נישט קימערנדיק זיך פאַר דער פאַרגאַנגענהייט און צוקונפט. עס זיינען געוועזן אומוויסנדיקע, נידעריקע האַנטווערקער און קנעכט, „עם־הארץ", וועלכע האָבן זעלטן געהאַט אַ געלעגנהייט צו קומען אין ירושלים, צו זען דעם בית המקדש און צו הערן אָדער פאַרשטיין די תורה. פאַר די דאָזיקע האָט דער סיני נישט געפלאַמט און די נביאים האָבן נישט גערעדט, וויל די תלמידי־חכמים האָבן נישט פאַרשפרייט צווישן זיי די קענטענישן פון דער תורה און פון די נביאים.

„צו די פאָלקס־מאַסן האָט זיך יעזוס געוואָלט ווענדן, כדי זיי אַרויסצורייסן פון זייער אומוויסנהייט, פון זייער שמוץ און מאָראַלישער געפאַלנקייט, פון זייער פאַרפרעמדונג צו גאָט און צו זיין געזעץ. ער האָט אין זיך געפילט דעם באַרוף, „צו ראַטעווען די פאַרלוירענע שאָף פון הויז ישראל". „די געזונטע, דאָס הייסט די, וועלכע עס ווייסן און פאָלגן דעם געזעץ, באַדאַרפן קיין דאָקטאָר נישט", אַזוי האָט ער זיך אָפּנהאַרציק אויסגעדריקט, „נאָר די קראַנקע, כדי קיינער פון זיי זאָל נישט גיין פאַרלוירן" *).

„יעזוס האָט עס פאַרשטאַנען, ווי אויפצוהויבן צו זיך די זינדיקע און שטייער־איינמאָנער, ווי אָנצופילן זייער זין מיט ליבע צו גאָט, „כדי זיי זאָלן ווערן ווירדיקע קינדער פון פאָטער אין הימל", ווי צו פאַראיידעלן זייער האַרץ מיט הייליקייט און צו פאַרבעסערן זייער לעבנס־וועג, „כדי זיי זאָלן אַריינקומען אין דעם מלכות השמים". דאָס איז געוועזן דאָס גרעסטע ווונדער, וואָס ער האָט באַשאַפן. דאָס זיינען געוועזן די טויבע, וועלכע ער האָט געמאַכט הערן, די בלינדע, וועלכע ער האָט געעפנט די אויגן, די קראַנקע, וועלכע ער האָט געהיילט, די טויטע, וועלכע ער האָט דערוועקט צום לעבן. די לעגענדע, וועלכע האָט פאַרוואַנדלט זיינע מאָראַלישע ווונדער אין ווירקלעכע, האָט אים דערמיט געוואָלט פאַרהערלעכן, האָט אים אָבער נאָר פאַר־

*) מתתיהו, 9, 12. 10, 5. 24. 18, 11, 14. 21, 31 און אנדערע שטעלן.

קלענערט. אַ באַשאַפער פון מענטשן שטייט אומענדלעך העכער, איידער אַ וווּנדער־מאַכער. יעזוס האָט געלערנט זיינע תלמידים די טוגנטן פון די איסיים: עניוות, אָרעמקייט, שלום און אחדות. ער האָט זיי געשטעלט אַלס ביישפּיל די קינדער, אַז זיי זאָלן זיין אַזוי ווי זיי ריין פון עבירות, און זאָלן קענען ווערן מיטגלידער פון דעם אָנקומענדיקן מלכות המשיח. דאָס געבאָט פון דער ליבע צו פרעמדע און פון שלום האָט ער געשטייגערט ביז זעלבסטלאָזיקייט. „ווען אײ־מיצער שלאָגט דיך אויפן באַק, שטעל אים די צווייטע אויס, און ווען אימיצער נעמט ביי דיר אַוועק דאָס אויבערשטע קלייד, טאָ גיב אים אַוועק דאָס העמד". די אָרעמע האָט ער געלערנט, אַז זיי זאָלן נישט זאָרגן פאַר שפּייז, געטראַנק און קליידונג. ער האָט זיי אָנ־געוויזן אויף די פייגעלעך אין הימל און די ליליען אויפן פעלד, וועל־כע ווערן געשפּייזט און געקליידט אָן זאָרגן. צו די רייכע האָט ער געפּרעדיקט, אַז זיי זאָלן געבן אויף אַזאַ אופן צדקה, „אַז די לינקע האַנט זאָל נישט וויסן, וואָס די רעכטע טוט". די פאַרהאַרטעוועטע פאַרמאַליסטן האָט ער געלערנט, ווי צו דאַווענען אין זייער שטילן צימערל און האָט באַשאַפן דערצו אַ קורצע תפילה: „אונזער פאָ־טער", וועלכע איז וואַרשיינלעך געווען פאַרשפּרייט צווישן די איסיים.

„יעזוס האָט גאָרנישט געוואָלט ענדערן אָדער פאַרבעסערן די יידישע לערע אָדער באַשאַפן עטוואָס נייעס, ער האָט נאָר געוואָלט דערציִען די זינדיקע צו דער געטלעכער לערע, און זיי מאַכן ווירדיק פאַר דעם מלכות המשיח. ער האָט אונטערגעשטראָכן די איינהייט פון גאָט און האָט דורכאויס נישט געוואָלט אָפּשוואַכן דעם גאָט־באַגריף פון יידנטום. בשעת אַ תלמיד־חכם האָט אים אַמאָל געפרעגט, וואָס איז דער אמת פון יידנטום, האָט ער געענטפערט: „שמע יש־ראל ד' אלהינו ד' אחד", און „ואהבת לרעך כמוך". דאָס זיינען די הויפּט־מצוות. בשעת איינער האָט זיך צו אים געווענדעט מיט די ווערטער: „ג ו ט ע ר ל ע ר ע ר!" האָט אים יעזוס באַמערקט: „רוף מיך נישט גוטער, וואָרום נאָר איינער איז אַ גוטער, מיין פאָטער אין הימל". זיינע אָנהענגער, וועלכע זיינען טריי געבליבן דעם יידנ־טום, גיבן איבער זיינע ווערטער: „איך בין נישט געקומען, כדי אויפ־צולייזן דאָס געזעץ, נאָר איך בין געקומען, כדי עס מקיים צו זיין. עס וועלן גיכער אונטערגיין הימל און ערד, איידער איין אות פון

דער תורה״ *). דעם שבת האָט ער געהאַלטן הייליק. זיינע יידישע תלמידים האָבן שטרענג געהיטן דעם שבת, און אויב זייער לערער וואָלט דעם שבת מחלל געווען, וואָלטן זיי אויך דעם שבת נישט געקענט האַלטן הייליק. יעזוס איז געווען נאָר קעגן יענער שטרענגקייט פון שבת, אויף וועלכער עס זיינען באַשטאַנען די תלמידים פון בית שמאי, און לויט וועלכע מען האָט נישט געטאָרט שבת אַפילו טאָן גוטס און היילן מענטשן. יעזוס איז נישט געווען אַפילו קעגן קרבנות, ער האָט נאָר פאַרלאַנגט, אַקוראַט ווי די פּרושים, אַז איידער דער מענטש זוכט פאַרגעבונג ביי גאָט, זאָל ער מאַכן שלום מיט די מענטשן **). יעזוס איז אַפילו נישט אַרויסגעטרעטן קעגן תעניתים, נאָר קעגן דער פאַלשער הייליקייט, מיט וועלכע מען פלעגט פאַרבינדן דאָס פאַסטן. ער איז אַינגאַנצן געשטאַנען אויפן באָדן פון יידנטום, און האָט אַפילו פאַראַכטעט די היידן, אונטער וועלכע מען האָט דאַמאָלסט פאַרשטאַנען די אונטערדריקנדיקע רוימער און זייערע העלפער, די אָריענטאַלישע גריכן און סיריער. מיט די היידן האָט ער גאָנישט געוואָלט האָבן צו טאָן. „מען זאָל נישט אַרויסוואַרפן די הייליקייט פאַר די הינט, און די פּערל פאַר די חזירים, ווייל זיי וועלן עס צעטרעטן מיט די פיס און פאַרניכטן״. בשעת אַ סירישגריכישע פרוי פון פעניציע האָט אים געבעטן, אַז ער זאָל איר היילן איר מטורפדיקע טאָכטער, האָט ער איר געענטפערט האַרט: „איך בין נאָר געשיקט געוואָרן צו די פאַרלאָזענע שאָף פון ישראל, און עס איז נישט ריכטיק אָפּצונעמען דאָס ברויט פון די קינדער און עס אַוועקוואַרפן פאַר די הינט״. זיינע תלמידים האָט ער געזאָגט: „איר זאָלט נישט גיין דעם וועג פון די היידן און זאָלט נישט אַריינגיין אין די שטעט פון די שומרונים״. יעזוס האָט זיך געהאַלטן אויף אַזאַ אופן שטרענג ביים יידנטום, האָט נישט געוואָלט גרינדן קיין נייעם בונד***), נאָר האָט געוואָלט אַריינברענגען די עקזיסטירנ־

---

*) מתתיהו, 7, 17, 19.

**) משנא, סוף יומא.

***) דער בערג־פּרעדיקט פון מתתיהו איז טיילווייז אַזוי געשריבן געוואָרן, אַזוי ווי יעזוס וואָלט וועלן אַרויסטרעטן מיט זיין נייער לערע קעגן דער תורה. עס איז אָבער אַ גרויסע פראַגע, אויב דער בערג־פּרעדיקט שטאַמט פון יעזוסן.

דיקע רעליגיעזע און מאָראַלישע געדאַנקען אין אַזעלכע הערצער, וועלכע זיינען ביז איצטער געווען קאַלט. יעזוס האָט אַפּילו נישט גע־פּרעדיקט די השארת הנפש, נאָר תחית המתים *), אַזוי ווי אַלע אי־בעריקע לערער פון יידנטום אין יענער צייט. דאָס תחית המתים פון די גערעכטע און פרומע וועט פּאַרקומען אויף דער וועלט, און עס וועט געגרינדעט ווערן אַ נייע אָרדענונג, דער עולם הבא. די צו־קונפטיקע וועלט האָט זיך יעזוס פאָרגעשטעלט אַקוראַט ווי די פּרו־שים און איסיים, אין צוזאַמענהאַנג מיט ימות־המשיח, מיט דעם קומען פון דעם מלכות השמים. פאַר די זינדיקע, וועלכע טוען נישט קיין תשובה, האָט ער אויך געהאַט אַ פייערדיקן גיהנום**). זיין פאַר־דינסט באַשטייט אָבער הויפּטזעכלעך דערין, וואָס ער האָט די פאַר־שריפטן פון יידנטום נענטער געבראַכט צום האַרצן און צום געפיל, וואָס ער האָט אויפגעפּאַסט די פאַרהעלטעניש פון די יידן צו זייער גאָט, ווי פון קינדער צו זייער פאָטער, וואָס ער האָט אונטערגע־שטראָכן די ברידערלעכקייט פון אַלע מענטשן, וואָס ער האָט אַרויס־געשטעלט פאָרויס די מאָראַל, אין ער האָט אַריינגעבראַכט די לערע פון הייליקייט אין די הערצער פון די אוממאָראַלישע באַשעפענישן.

„אַמאָל האָט יעזוס אַנטדעקט פאַר זיינע נאָנטע תלמידים דעם ציל פון אַלע זיינע געדאַנקען, די געהיימניש פון זיין האַרץ. ער האָט זיי אַוועקגעפירט אין אַ ווייטער געגנט ביים באַרג חרמון, נישט ווייט פון צעזאַרעאַ, ווו דער ירדן שטראָמט אַרויס פון די מעכטיקע פעלזן. אין דער שוידערלעכער סביבה האָט ער געוואָלט אַנטדעקן זיי זיין געהיימסטן געדאַנק. אָבער ער האָט דאָס גע־מאַכט אויף אַזאַ אופן, אַז זיינע תלמידים האָבן אַזוי צו זאָגן אַליין געטראָפן זיין געדאַנק, אַז ער איז דער דערוואַרטעטער משיח. ער האָט זיי געפרעגט פאַר וואָס פאַראַ מענטש זיינע אָנהענגער האַלטן אים. איניקע האָבן געזאָגט, אַז ער איז אליהו הנביא, וועלכער מוז קומען פאַר משיחן. אַנדערע האָבן געזאָגט, אַז ער איז דער נביא, וועלכן משה רבינו האָט אָנגעזאָגט. דאַמאָלסט האָט יעזוס ביי זיי גע־פרעגט: „פאַר וועמען האַלט איר מיך?” שמעון פּעטרוס האָט געענט־

*) מתתיהו 22, 23 — 32.
**) מתתיהו 5, 22.

פערט: „דו זעלבסט ביזט דער משיח (קריסטוס)". יעזוס האָט געלויבט דעם שאַרפן בליק פון פעטרוסן, האָט מודה געווען, אַז ער איז משיח, האָט אָבער פאַרבאָטן זיינע תלמידים דערפון איצט צו רעדן *). דאָס איז געווען די געהיימניספולע געבורט־שעה פון קריסטנטום. בשעת שפּעטער האָבן אים זיינע נאָנטע תלמידים שמעון פעטרוס, יעקב און יוחנן באַמערקט, אַז פאַר משיחן מוז דאָך קומען אליהו הנביא, האָט יעזוס געענטפערט, אַז אליהו איז שוין געקומען אין דער געשטאַלט פון יוחנן הטובל, אָבער קיינער האָט אים נישט דערקענט **). האָט יעזוס ווירקלעך געהאַט דעם דאָזיקן געדאַנק פון אָנפאַנג אָן אין דער טיפעניש פון זיין נשמה? אָדער איז אים דער דאָזיקער געדאַנק ערשט געקומען דורך דעם דערפאָלג פון זיין פּרעדיקעריי? דאָס איז אַ רעטעניש, וועלכער וועט וואַרשיינלעך קיינמאָל נישט קענען געלייזט ווערן. כאָטש יעזוס האָט זיך דאָ דאָס ערשטע מאָל דערקלערט פאַר משיחן, האָט ער זיך אָבער קיינמאָל אַליין נישט אָנגערופן משיח, נאָר ער האָט געברויכט דערפאַר אַנדערע אויסדרוקן, וועלכע זיינען אָן צווייפל געווען פאַרשפּרייט צווישן די איסיים. ער האָט זיך אָנגערופן מענטשן־זון (בר־נש), אַזוי ווי ביי דניאל (7־13): חזה הוית בחזיי לילא ואת עם ענני שמיא כבר נש אתה הוא ועד־עתיק יומיא". דעם פּסוק האָט מען דאַמאָלסט געטייטשט אויף משיחן ***). יעזוס האָט נאָך אָן אַנדער וואָרט געברויכט פאַר זיך: „זון פון גאָט", אויסטייטשנדיק דעם פּסוק פון תהילים (7,2): „ד' אמר לי בני אתה אני היום ילדתיך". דעם פּסוק האָט מען דאַן אויך צווישן יידן אויסגעטייטשט אויף משיחן ****). האָט יעזוס דעם פּסוק באַנוצט נאָר אַלס בילד אָדער אין ווירקלעכן זין פון וואָרט? אויף וויפיל מיר ווייסן, האָט ער דאָס קיינמאָל נישט דערקלערט גענויער, אַפילו בשעת ער איז געשטאַנען פאַר זיין בית

*) מתתיהו 16, 13 — 20. אין עוואנגעליום פון מארקוס 8, 27 — 30 קלינגט די דאָזיקע מעשה נאָך פיל אורשפּרינגלעכער. ביי לוקאס, 9, 18, האָט די מעשה שוין פארלאָרן איר אורשפּרינגלעכע פרישקייט.

**) מתתיהו 17, 10, 3.

***) מתתיהו 8, 40; 10, 27.

****) סנהדרין צ"ח, א.

דין און איז פאַראורטיילט געוואָרן צום טויט. זיינע תלמידים זיינען שפּעטער נישט געווען איינשטימיק מכח דעם זין פון דאָזיקן וואָרט און האָבן זיך געשפּאָלטן צוליב דעם אויף צוויי פּאַרטייען.

„יעזוס האָט אויך געברויכט אַנדערע, אָבער גאַנץ אומשולדיקע נעמען פאַר זיין משיחות, ווי „ה י מ ל ס ב ר ו י ט" (מן) „ב ר ו י ט פ ו ן ל ע ב ן" *), אַלץ אויסדרוקן, וועלכע זיינען געווען פאַרשפּרייט צווישן די איסיים זיינע תלמידים האָט ער גערופן „דאָס זאַלץ פון דער וועלט" **). ווי יעזוס האָט זיך פאָרגעשטעלט די ביאת המשיח, איז נישט קלאָר. עס איז אָבער געוויס, אַז ער האָט דערביי געקלערט נאָר וועגן דעם פאָלק ישראל, וואָס ער האָט געוואָלט דער־לייזן פון די זינד און אויך פון דעם שווערן יאָך פון די רוימער ***). אַלס קריסטן האָט יעזוס אַקוראַט אַזוי ווייניק געקלערט וועגן די היידן, ווי פריער בשעת ער איז געווען יוחננס תלמיד. די גאולה האָט זיך יעזוס אָן ספק פאָרגעשטעלט אויף פאָלגנדיקן אופן: ווען דאָס יידישע פאָלק וועט זיך דורך ליבע צו גאָט און צו מענטשן, דורך פרייוויליקער אָרעמקייט דערהויבן צו אַ העכערן לעבן, דאַן וועט גאָט אויס ליבע צו זיין פאָלק עס באַלוינען מיט אַלע ניסים, מיט דער באַפרייאונג פון דער פרעמדער הערשאַפט, מיט דער אומקערונג פון די פאַרטריבענע, מיט דעם אַמאָליקן גלאַנץ פון דודס צייטן. דאָס איז אַ שיינער חלום, וועלכער האָט זיך נאָך נישט פאַרווירקלעכט נאָך אַכצן יאָרהונדערטער.

„בשעת יעזוס האָט זיך אַנטדעקט פאַר זיינע תלמידים אַלס משיח האָט ער זיי אָנגעזאָגט צו האַלטן דאָס בסוד. האָט ער מורא געהאַט פאַר דעם קעניג הורדוס, אַז אים זאָל נישט טרעפן דער זעל־בער גורל ווי יוחנן הטובל, אָדער האָט ער געוואָלט צונויפזאַמ־לען אַ גרעסערן קרייז אָנהענגער, כדי אַרויסצוטרעטן מיט מער מאַכט אַלס משיח? מען וועט קיינמאָל נישט קענען אויסגעפינען דעם ריכטיקן גרונט. צו זיינע תלמידים האָט ער געזאָגט, אַז די צייט איז נאָך נישט געקומען, אָבער אַזאַ צייט וועט קומען „ווו זיי וועלן

*) יוחנן 6, 35, 41.
**) מתתיהו 5, 13 — 14.
***) לוקאס 24, 21.

קענען מיטטיילן אין ליכט, וואָס ער האָט זיי געזאָגט אין דער טונקל, און אַז זיי וועלן קענען פּרעדיקן פון די דעכער, דאָס וואָס זיי הערן איצט איינגערוימט אין די אויערן". עס האָט אָבער פּאַסירט דער קעגנזאַץ פון דעם, וואָס יעזוס און זיינע תלמידים האָבן דערוואַרט. ווי נאָר עס איז באַקאַנט געוואָרן, אַז יעזוס פון נצרת פּרעדיקט נישט נאָר דעם מלכות השמים, נאָר אַז ער זעלבסט איז משיח, איז די עפנטלעכע מיינונג געוואָרן קעגן אים. מען האָט פון אים דערוואַרט צייכנס און באַווייזן, אַז ער איז משח. ער האָט אָבער די צייכנס נישט געקאָנט געבן און האָט אויסגעמיטן די פראַגע. פיל פון זיינע אָנהענגער זיינען דערפאַר פון אים אַוועק און נישט מער „געגאַנגען אין זיין וועג". יעזוס האָט געמוזט דערפאַר עפּעס טאָן, כדי זיין ווערק צו קרוינען, אָדער ער וואָלט געמוזט אונטערגיין. די תלמידים האָבן פון אים דערוואַרט, אַז ער וועט זיך פסח אין בית המקדש אין ירושלים דערקלערן פאַר משיח פאַרן גאַנצן פאָלק. עס ווערט דערציילט, אַז זיינע אייגענע ברידער האָבן באַשטאַנען, אַז ער זאָל גיין קיין יהודה, "כדי זיינע תלמידים זאָלן ענדלעך זען זיין ווערק, וואָרום קיינער טוט גאָרנישט פאַרבאָרגענערהייט, נאָר אָפן, און ווען דו טוסט עפּעס, טאָ ווער נתגלה צו דער וועלט". אַזוי האָט זיך יעזוס געמוזט ענדלעך אַנטשליסן צו גיין אויף דעם געפערלעכן וועג. ווי לאַנג ער האָט נאָך געפּרעדיקט אין גליל, איז נישט באַקאַנט. די הויפּט־קוועלן זאָגן, אַז זיין ווירקזאַמקייט האָט געדויערט נאָך איין אייינציק יאָר. לויט די שפּעטערדיקע קוועלן האָט זי אָבער געדויערט דריי יאָר *). „יעזוס האָט דאַמאָלסט נישט געהאַט אין זינען צו שטעלן זיך אין קעגנזאַץ צום יידנטום און האָט לויט דעם דין פון די עולי־רגל אויסגעמיטן שומרון און איז געקומען אין ירושלים דורך עבר לירדן" **). צו אַ פּרוש האָט ער דאַמאָלסט געזאָגט: „ווען דו ווילסט האָבן עולם הבא, דאַן היט דאָס געזעץ, פאַרקויף דיין האָב און גוטס און גיב עס אָפּ צו אָרעמע", דאָס הייסט, צעטייל עס מיט מיינע אָנהענגער, וועלכע גלויבן אין אָרעמקייט. בשעת ער איז געקומען איבער ירידהו אין ירושלים, האָט ער זיך נישט באַהעבט

*) אורעניאוס קאנטרא הערעזעס. 2, 38—39.
**) מתתיהו 19, 1;; מארקוס 10, 1.

אין שטאָט, נאָר מחוץ פון דער שטאָט, אין דעם דאָרף בתניה, אין דער מערב־זייט פון הר הזתים, וווּ עס האָבן זיך אויפגעהאַלטן די מצורעים. אין דעם הויז פון אַזאַ מצורע, וועלכער האָט זיך גערופן שמעון, האָט ער געפונען אַ וווינונג. די אַנדערע אָנהענגער, וועלכע ער האָט געפונען אין בתניה, האָבן אויך געהערט צו דעם נידעריקן שטאַנד, ווי ל אַ ז אַ ר ו ס און זיינע שוועסטער מרים און מאַרטאַ. די קוועלן דערמאָנען נאָר איין איינציקן רייכן און אָנגעזעענעם מאַן פון ירושלים, וועלכער איז געוואָרן אַן אָנהענגער פון יעזוסן, יוסף פון ערימתיה.

„די לעגענדע באַשרייבט פאַנטאַסטיש דאָס אַריינפאָרן פון יעזוסן אין ירושלים און זיין אויפטריט אין בית המקדש. דאָס פאָלק, אַזוי ווערט דערציילט, האָט אים באַגלייט אין ירושלים מיט אַ טריאומף און מיט דעם געזאַנג פון הושענא. אָבער דאָס זעלבע פאָלק האָט מיט אייניקע טעג שפּעטער געפאָדערט זיין טויט.ביידע זאַכן זיינען אָבער אויסגעטראַכט; ערשטנס, כדי צו שילדערן יעזוסן ווי דעם משיח, און צווייטנס, כדי אַרויפצוּוואַרפן די שולד פון זיין עקזעקוציע אויפן גאַנצן פאָלק ישראל. נישט היסטאָריש איז אויך די מעשה, אַז יעזוס האָט פאַרטריבן פון בית־המקדש די טויבן־פאַרקויפער, און אַז ער האָט איבערגעקערט די טישן פון די חלפנים פאַר די נדבות צום בית המקדש. אַזעלכע האַנדלונגען וואָלטן נישט געבליבן פאַרשוויגן אין די ליטעראַרישע קוועלן פון יענער צייט. אויך איז נישט באַקאַנט, אַז טויבן־הענדלער און חלפנים האָבן געהאַלטן זייערע קראָמען א י נ ע ר ה אַ ל ב פון בית המקדש, ווייל דער בית המקדש האָט נאָר פאַרקויפט פאַר געלט אַלעמען, וועלכע האָבן געבראַכט קרבנות אין נדבות ,ווייץ, אייל און מעל *). יעזוס האָט וואַרשיינלעך פּראָטעסטירט קעגן דעם מיסברויך, וואָס דער בית המקדש מאַכט געשעפטן, און דער פּראָטעסט איז אין דער לעגענדע פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ טאַט.

„איבערהויפּט איז דער וויכטיקסטער קאַפּיטל פון זיין לעבן, די שטעלונג, וועלכע ער האָט גענומען אין ירושלים בנוגע צום פאָלק, צום סנהדרין און צו די פאַרטייען, געבליבן טונקל און פול מיט

---

*) שקלים 3, 4; 4, 5.

לעגענדאַרע באַפּוצונגען און דערגענצונגען. דער געבילדעטער טייל פון פאָלק האָט נישט געקענט דערוואַרטן די גאולה פון אַ מאַן פון גליל, וועלכער איז נישט געווען קיין תלמיד חכם. מען האָט דערוואַרט משיחן פון בית לחם און פון מלכות בית דוד. דער שפּריכוואָרט: „פון נצרת קען קיין גוטס נישט אַרויסקומען", איז אַנטשטאַנען וואַרשיינלעך דאַמאָלסט. די פרומע זיינען געווען זיינע קעגנער, וואָרום ער פלעגט אַרומגיין מיט זינדיקע און מיט שטייער־איינמאַנער, האָט מיט זיי געגעסן און געטרונקען. אַפילו יוחננס תלמידים, דאָס הייסט די איסיים, איז נישט געפעלן געוואָרן זיין פירונג *).

„די תלמידים פון בית שמאי איז נישט געפעלן געוואָרן, וואָס ער האָט געהיילט אום שבת. זיי האָבן זיך נישט געקענט פאָרשטעלן אַ משיח, וועלכער איז מחלל שבת. די קנאים האָבן נישט געקענט דערוואַרטן קיין גרויסעס פון יעזוסן, ווייל ער האָט געפּרעדיקט נאָר שלום, האָט נישט אָנגעפילט זיינע אָנהענגער מיט האַס קעגן די רוימער, נאָר האָט געפּרעדיקט, אַז זיי זאָלן זיך אונטערוואַרפן פרייוויליק אונטער די רוימישע שטייערן: „גיט דעם קיסר, וואָס דעם קיסר געהערט ,און גאָט, וואָס גאָט געהערט". דורך די אַלע אייגנטימלעכקייטן, וועלכע האָבן זיך נישט געפּאַסט פאַר משיחן, איז דער מיטלשטאַנד און באַזונדערס דער אַנגעזעענער טייל פון דער נאַציע געווען קאַלט צו אים און האָבן אים געוויס נישט געגעבן קיין גוטע אויפנאַמע אין ירושלים. דאָס אַלץ איז אָבער נאָך נישט געווען קיין גרונט פאַר אַן אָנקלאַגע קעגן אים און מען האָט אים גאָרנישט געקענט טון. דורך די מחלוקות פון בית שמאי און בית הלל איז די פרייע מיינונג געוואָרן אַ מנהג, און קיינער איז נישט פאַרפאָלגט געוואָרן פאַר זיין רעליגיעזער מיינונג, אַזוי לאַנג ביז ער האָט נישט עובר געווען אויף די אָנגענומענע דינים פון דער רעליגיע און דעם גאָט־באַגריף פון יידנטום. אָבער אויך אין דאָזיקן פּונקט האָט מען יעזוסן נישט געקאָנט פאַרקלאָגן. עס האָט זיך אַפילו פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז ער רופט זיך אַן דער זון פון גאָט, אַ וואָרט, וועלכער איז געוויס געווען זייער שטאַרק קעגן דער רעליגיעזער איבערצייגונג פון דער יידישער נאַציע. ווי האָט אָבער דער בית דין געקענט

*) מתתיהו 11, 19.

אויסגעפינען, אויב ער גיט זיך ווירקלעך אַרויס פאַר דעם זון פון גאָט און וואָס פאַרא באַדייטונג ער גיט דעם דאָזיקן וואָרט? יעזוס האָט וואַרשיינלעך באַנוצט דאָס וואָרט נאָר אין דעם ענגן קרייז פון זיינע תלמידים. ווי האָט מען געקענט אַרויסגעפונען דאָס, וואָס איז געווען אַ געהיימניש פאַרן דאָזיקן קרייז? מען האָט געפינען פאַרעטער אין דאָזיקן קרייז גופא, י ו ד א ס א י ס ק אַ ר י אָ ט, וועלכער האָט פאַר געלט אַרויסגעגעבן צום בית־דין דעם זעלבן מאַן, וועלכן ער האָט פריער געהאַלטן פאַר משיח. אַן אַלטע יידישע קוועלע דערקלערט עס, צוליב וואָס מען האָט געדאַרפט האָבן דעם דאָזיקן פאַרעטער. בית־דין האָט געדאַרפט צוויי עדות, כדי צו פאַרקלאָגן יעזוסן אַלס פאַלשן נביא און פאָלקס־פאַרפירער (מזיד). דער פאַ־רעטער האָט אַלזאָ געדאַרפט ברענגען יעזוסן צום רעדן, כדי די צוויי באַהאַלטענע עדות זאָלן קענען הערן יעדעס וואָרט *). לויט דער קריסטלעכער קוועלע האָט יודאַס געגעבן אַ קוש יעזוסן און אויף אַזאַ אופן אים קענטיק געמאַכט פאַר די כאַפּער און פאַר דעם פאָלק. איז דען אָבער יעזוס, וועלכער איז אַריינגעפאָרן מיט טריאומף אין ירושלים און האָט עפנטלעך געפּרעדיקט אין בית המקדש, נישט גע־ווען אַלעמען באַקאַנט? נאָכדעם ווי מען האָט אים אַרעסטירט, זיינען אַלע תלמידים פון אים אַנטלאָפן, נאָר שמעון פעטרוס איז אים נאָכ־געגאַנגען פון דערווייטנס. ערב פסח איז יעזוס געבראַכט געוואָרן פאַרן סנהדרין. אָבער נישט דער גרויסער סנהדרין האָט אים גע־משפט, נאָר דער קליינער בית־דין פון דריי און צוואַנציק מיטגלי־דער, ווייל דער פאַרזיצער איז נישט געווען דער ראש הסנהדרין פון בית הלל, נאָר דער כהן גדול יוסף קיפאַס. דער בית־דין האָט געוואָלט אויסגעפינען, צי יעזוס האָט זיך אַרויסגעגעבן פאַר דעם זון פון גאָט, ווי די עדות האָבן דאָס געזאָגט. עס קלינגט אומגלויב־

*) תלמוד בבלי סנהדרין ס"ז, א', ירושלמי כ"ת: ובן עשו לבן סטרא בלוד ותלאוהו בערב פסח. כך עשו לבן סטרא בלוד. הזמינו עליו שני עדים והביאו אותו לבית דין וסקלוהו. יעזוס און סטרא איז אין תלמוד דער זעלבער נאָמען. די באַדייטונג פון דעם וואָרט „סטרא“ איז ניט קלאָר. די דערקלערונג, וועלכע דער תלמוד בבלי גיט פון דאָזיקן ו. רט (שבת ק"ד, ב', אין דער ניט צענזורירטער אמסטערדאַמער אויסגאַבע פון 1645) איז אן אויסגעטראַכטע.

לעך, אַז מען האָט אים דערפאַר געמשפּט, ווייל ער האָט פריער דער־קלערט, אַז ער קען צעשטערן דעם בית המקדש און אויפבויען אין דריי טעג אַ נייעם. פאַר אַזאַ זאַך וואָלט מען אים נישט געקענט פאַרקלאָגן. ער איז געווען פאַרקלאָגט פאַר גדוף־השם *). יעזוס האָט אויף די פראַגן פון בית־דין נישט געענטפערט. בשעת דער ראש פון בית־דין האָט אים נאָכאַמאָל געפרעגט, צי איז ער דער זון פון גאָט, האָט ער געענטפערט: „דו זאָגסט עס“**), און האָט ווייטער געזאָגט מען וועט באַלד זען ווי דער מענטשן־זון זיצט ביי דער רעכטער האַנט פון גאָטס טראָן, אַראָפּלאָזנדיק זיך אויף די וואָלקנס פון הימל. פון דער דאָזיקער דערקלערונג האָט דער בית־דין פאַרשטאַנען, אַז ער באַטראַכט זיך פאַר דעם זון פון גאָט. דער כהן גדול האָט צעריסן זיינע קליידער און דער בית־דין האָט אים פאַראורטיילט אַלס אַ גאָט־לעסטערער***). פון דער דערציילונג פון די קריסטלעכע קוועלן קען מען נישט זען, אַז דער בית־דין האָט אים פאַראורטיילט אומגערעכט. די עדות זיינען געווען קעגן אים. די באַשטעטיקונג פון טויט־אורטייל האָט דער סנהדרין באַקומען פון גובערנאַטאָר פאָנטיוס־פּילאַטוס, וועלכער איז דאַמאָלסט אין דער צייט פון יום־טוב געווען אין ירושלים.

„פּילאַטוס, פאַר וועלכן מען האָט געבראַכט יעזוסן, האָט אים נאָכאַמאָל געפרעגט, צי ער גיט זיך אַרויס פאַר משיחן און פאַר דעם מלך־היהודים. אַזוי ווי יעזוס האָט דערויף געענטפערט: „דו זאָגסט עס“****), האָט פּילאַטוס באַשטעטיקט דעם טויט־אורטייל. אַז יעזוס

---

*) מתתיהו 63.

**) די פאַרפאַסער פון די עוואַנגעליעס באַשרייבן דעם פּונקט מיט ווידערשפּרוכן.

***) די דריי עלטסטע עוואַנגעליעס זאָגן, אַז דער בית־דין האָט אים פאַראורטיילט פאַר גדוף־השם. דאָס זעלבע זאָגט אויך יוהנן, 19, 7.

****) די דריי עלטערע עוואַנגעליעס (מתתיהו 27, 11; מארקוס 15, 2; לוקאס 23, 3) דערציילן וועגן יעזוסן, אַז ער האָט געענטפערט: דו זאָגסט עס. לויט יוחנן 18, 34 האָט יעזוס געליוקנט די פראַגע מיט דער קעגנפראַגע: „זאָגסט דו דאָס פון דיר זעלבסט, אָדער האָבן דאָס אַנדערע וועגן מיר געזאָגט“ און דורך דער דערקלערונג: „מיין מלוכה איז נִיט פון דער וועלט“.

איז אויסגעשפּאָט געוואָרן און האָט געמוזט טראָגן די קרוין פון דערנער, דערין זיינען שולדיק ניט די יידן, נאָר די רוימער, וועלכע האָבן אויף אַזאַ אופן געוואָלט אויסשפּאָטן די יידישע נאַציע. דער יידישער בית־דין האָט נישט געהאַט קיין האַס צו זיין פּערזאָן, און מען האָט אים געלאָזט געבן, ווי יעדן פאַראורטיילטן, אַ בעכער מיט וויין און בשמים, כדי אים צו פאַרטויבן און גרינגער מאַכן זיינע טויטשמערצן *). דער בשמים־בעכער איז געגעבן געוואָרן אויס רחמנות. לויט דעם דאַמאָלסדיקן דין האָט אַ גאָט־לעסטערער באַקומען פריער סקילה און נאָך זיין טויט האָט מען אים באַדאַרפט צושלאָגן צום קרייץ **). געוויס איז יעזוס אויף אַזאַ אופן אומגעבראַכט געוואָרן, אָבער ער איז שוין געשטאָרבן פאַר דער קרייציקונג. די קריסטלעכע קוועלן דערציילן אָבער, אַז ער איז ניין אַזייגער פאַרמיטאָג לעבעדיקערהייט געקרייציקט געוואָרן און אַז ער האָט דריי אַזייגער נאָכמיטאָג אויסגעהויכט זיין נשמה. זיין לעצט וואָרט איז געווען דער פּסוק פון תהילים אין אַראַמעאישער שפּראַך: „גאָט מיין גאָט, פאַרוואָס האָסטו מיך פאַרלאָזט" (אלי אלי למה שבקתני). כדי אים אויסצושפּאָטן האָבן די רוימישע סאָלדאַטן אויפגעשריבן אויפן קרייץ: „יעזוס פון נאַזאַרעט דער קעניג פון די יידן". די קרייציקונג און וואַרשיינלעך אויך די קבורה איז פאָרגעקומען מחוץ דער שטאָט אויף אַ בית הקברות פאַר פאַרמשפּטע, וועלכער האָט זיך גערופן גלגתא (שיידל־פלאַץ). דאָס איז געווען דער סוף פון דעם מאַן, וועלכער האָט געאַרבעט פאַר דער מאָראַלישער פאַרבעסערונג פון זיין פאָלק

*) מתתיהו 27, 24, אבל רבתי 2, 9. סנהדרין מ"ג, א'. ביי די עוואנגעליעס איז דאָס אָבער אָנגעגעבן אלס א גרויזאמקייט קעגן יעזוסן. אויך דערציילן די עוואנגעליעס פארשיידן מכח דער פּליסיקייט, וועלכע איז אים געגעבן געוואָרן. מארקוס דערציילט אקוראט ווי דער תלמוד פון וויין און בשמים; מתתיהו רעדט וועגן עסיג מיט גאל. די איבעריקע עוואנגעליסטן דערציילן דערפון בכלל גאָרניט.

**) לויט דער משנה סנהדרין 5, 7, קומט פאר גדוף השם און עבודה זרה נאָך סקילה אויך קרויציקונג, אָבער נאָך דעם, ווי דער הינגעריכטעטער איז שוין געשטאָרבן. אויך יעזוס איז געוויס אויף אזא אופן הינגעריכטעט געוואָרן. די עוואנגעליעס דערמאָנען אָבער ניט וועגן סקילה, נאָר וועגן קרויציקונג פון דעם לעבעדיקן, און דאָס איז געוויס ניט ריכטיק.

און איז געוואָרן אפשר דער קרבן פון אַ מיספאַרשטענדעניש. זיין טויט איז געוואָרן די סיבה פון אומצאָליקע ליידן און מאַטערנישן פאַר די זין פון זיין פאָלק. מיליאָנען געבראָכענע הערצער און אויגן האָבן נאָך אַלץ נישט באַצאָלט פאַר זיין טויט. ער איז דער איינציקער געבוירענער פון אַ פרוי, וועגן וועלכן מען קען זאָגן: ער האָט מיט זיין טויט מער געווירקט, איידער מיט זיין לעבן. דער שיידל־פלאַץ גלגתא איז געוואָרן פאַר דער היסטאָרישער וועלט אַ נייער סיני״ (געשיכטע דער יודען, 3טער טייל, 2טע אויפלאַגע, לייפציג).

דער יידישער היסטאָריקער באַווייזט, אַז דורך דער אַנשליסונג פון אַפּאָסטאָל פּאַולוס צו דער היידנישער לעבנס־אַנשויאונג איז שוין אין דער ערשטער קריסטלעכער געמיינדע אַנטשטאַנען אַ מחלוקות, וואָס אירע שפּורן לאָזן זיך דייטלעך דערקענען אין די עוואַנגעליעס, וואָס די עלטסטע פון זיי זיינען פאַרפאַסט געוואָרן אין דער צייט פון בר־כוכבא (132־135). כדי צו דעראָבערן די היידנישע וועלט, האָט די טאָכטער פון יידנטום געמוזט מאַכן אַקוראַט אַזוי פיל הנחות דעם היידנטום, ווי דאָס היידנטום דעם יידנטום.

דאָס קריסטנטום איז געווען דאָס אָפּפאַלן פון דעם קלאַסישן וועזן פון יידנטום און היידנטום. דאָס יידנטום באַטראַכט נאָך ביז היינט די וועלט אַלס דעם הייליקן פּראָדוקט פון אַן איין איינציקן וועזן. פאַרן היידנטום אָבער, וואָס האָט דערגרייכט אין גריכנלאַנד זיין קלאַסישע דערשיינונג, איז די געטלעכע האַרמאָנישע איינהייט געווען אַ פּראָדוקט פון דער פאַרשיידנאַרטיקייט פון דער וועלט, וועלכע איז פאַרגעשטעלט געוואָרן אַלס אייביק. דער שעפערישער מהות פון דעם יידנטום איז נישט אונטערגעגאַנגען צוזאַמען מיט זיין קלאַסישער שאַפונג, ווייל דער יידישער שעפער איז נאָך נישט פאַרשוווּנדן אין זיין שאַפונג, דאָס קלאַסישע היידנטום האָט אָבער פאַרלוירן זיין געניוס צוזאַמען מיט זיין קולטור, וואָס אירע וואָרצלען זיינען געלעגן אויף דער אויבערפלאַך פון דעם באָדן און זיינען שפּעטער אָראָפּגעוווּשט געוואָרן אין דעם מבול פון דער פעלקער־וואַנדערונג. די היידן, וועלכע האָבן געזען ווי זייער אייגן שעפעריש וועזן איז פאַרניכטעט געוואָרן צוזאַמען מיטן באָדן, אויף וועלכן עס האָט געלעבט, האָבן מיטאַמאָל אָנגעהויבן צו באַטראַכטן די אַלס אייביק פאַרגעשטעלטע געטלעכע האַרמאָניע פון דער פאַרשידנאַרטיקער וועלט פאַר אַ זינדיקער, פון גאָט אָפּגעפאַלענער און גע־

שטראָפטער וועלט. דאָס היידנטום איז אַנטלאָפן צו דעם אויסער־וועלטלעכן שעפערישן גייסט פון יידנטום. פון דער אַנדערער זייט האָבן די רעליגיעזע באַדערפענישן פון די היידן געקענט באַפרידיקן נאָר אַזעלכע יידן, וועלכע זיינען פאַרפרעמדט געוואָרן פון זייער אייגענער וועלט, זיינען אָפּגעפאַלן פון יידנטום און זיינען פאַרזונקען אין דער אָפּשטאַרבנדיקער היידנישער וועלט, כדי זיך פון דער און מיט דער דאָזיקער וועלט צו דערהויבן צו דעם גייסט, וועלכער האָט זיי באַזעלט. מיט אַנדערע ווערטער, נאָר אַזעלכע יידן האָבן געקענט באַפרידיקן די רעליגיעזע באַדערפענישן פון די היידן, וועלכע האָבן זיך באַטראַכט שוין נישט אַלס דער הייליקער פּראָדוקט פון אַ הייליקן ווזן, נאָר אַלס זינדיקע און אָפּגעפאַלענע פון גאָט. אַזוי איז אַנטשטאַנען די דאָפּלטע אָפּפאַלונג פון דעם וועלטלעכן פון געטלעכן און פון דעם געטלעכן פון וועלטלעכן. אַזוי איז אַנטשטאַנען נישט וועלטלעך יידנטום אין אַ געטערלאָזן היידנטום, עס איז אַנטשטאַנען די קריסטלעכע וועלט־אַנשויאונג פון אַ יידישן הייליקן, וועלכער איז געוואָרן אַ היידנישער מענטש, כדי צו דערהויבן די פעלקער צום גייסט און זיי צוצוגרייטן פאַר אַ צוקונפטיקער, בעסערער, געטלעכער וועלט, וועלכע איז פאַרגעשטעלט געוואָרן אַלס אַן איבערנאַטירלעכע, אַלס אַ יענע־זייטיקע.

די יענע־זייטיקע וועלט איז אָבער אין לויף פון דער היסטאָרי־שער אַנטוויקלונג, וואָס מער די פעלקער האָבן זיך דערהויבן צו דער יידישער געשיכטע־רעליגיע, געוואָרן אַלץ מער אַ ד י וועלט. און וואָס מער די היידנישע וועלט איז געוואָרן יידישער, דאָס הייסט הומאַניטאַרער, אַלץ מער האָבן זיך די יידן געקענט באַטייליקן אין דער קולטור פון דער וועלט, וועלכע פּראָגרעסירט פאַראיינס צום בעסערן. נאָך לאַנגע קאַמפן צווישן דער היידנישער וועלט־אַנ־שויאונג, וועלכע איז געווען פאַרזונקען אין זינדיקייט און באַרבאַרי־שער גוואַלט־טעטיקייט, און דער יידישער וועלט־אַנשויאונג, וועל־כע האָט זיך אויפגעלייזט אין ספּיריטואַליסטישן מיסטיציזם, האָט אין האָלאַנד די מאָרגן־זון פון דער מאָדערנער ציוויליזאַציע אָנגעהויבן אַרויסצוגיסן אירע שטראַלן איבער אַ בעסערער וועלט. דאַמאָלסט האָט אַ ייד געגעבן דעם סיגנאַל, אַז עס האָט זיך פאַרענדיקט דער גייסטיקער אַנטוויקלונגס ־ פּראָצעס פון דער וועלט־היסטאָרישער מענטשהייט.

משה העס

3.

די גענעטישע וועלט-אַנשויאונג *).

נאָכדעם ווי ספּינאָזאַ איז איבערגעזעצט געוואָרן אויך אין דער העברעאישער שפּראַך איז געקומען די צייט, אַז מען זאָל פאַרטיידיקן דעם גרויסן יידישן לערער פון ידישע מיספאַרשטענדענישן. וואָס לוצאַטאָ זאָגט וועגן ספּי־נאָזאַן, באַווייזט נאָר, אַז דער אויסגעצייכנטער העבראַאיסט האָט דאָ באַטרעטן אַ גאַנץ פרעמד פעלד. ביי ספּינאָזאַן, וועלכער אַנטוויקלט פון דער אידעע פון גאָט, אַלס דעם אַל־אייניקן, דאָס גאַנצע מאָראַ־ליש־גייסטיקע לעבן און שטעלט אַרויס די דערקענטעניש פון גאָט אַלס דעם העכסטן און לעצטן רעזולטאַט פון דעם לעבן, — אין דער לעצטער התגלות פון דעם יידישן געניוס פאַרשווינדן אַלע סתירות, וועלכע האָבן אין די פריערדיקע התגלותן נישט געקענט און נישט געדאַרפט געלייזט ווערן, ווייל דער קריטישער פאַרשטאַנד, וועלכער האָט זיי ערשט שפּעטער אַרויסגעפונען, איז נאָך נישט געוועז אַנטוויקלט פריער. כדי צו באַגרייפן ספּינאָזאַן אין זיין גאַנ־צער טיפקייט און וועלט־היסטאָרישער באַדייטונג, מוז מען באַקאַנט זיין מיט דער לעצטער פאַזע פון דעם קולטור־היסטאָרישן אַנטאַגאָ־ניזם אין זיין טעאָרעטישער געשטאַלט, וועלכער האָט זיך אויסגע־דריקט אין אונזער פילאָזאָפיע און וויסנשאַפט. מיר מיינען דאָ דעם קעגנזאַץ צווישן דער שפּעקולאַטיווער פילאָזאָפיע און די נאַטורוויסנ־שאַפטן, וועגן וועלכע מיר וועלן רעדן באריכות אינם פאָלגנדיקן פאַראַגראַף, און די פאַרהעלטניש פון דאָזיקן קעגנזאַץ צו פריערדיקע און גלייכצייטיקע פאָרמען פון דעם היסטאָרישן אַנטאַגאָניזם. לוצאַטאָ האָט נישט קיין פאַרשטעלונג פון דער דיאַלעקטיק פון דער וועלט־געשיכטע. ער בלייבט שטיין ביי דעם בעל־בתישן קעגנזאַץ פון פאַרשטאַנד און געפיל, און מאַכט די געדאַנקען־בליצן פון ספּינאָזאַן, וועלכע שטאַמען פון דעם שעפערישן גייסט, דעם פאָרוואורף, אַז

*) נאָטע 3.

זיי זיינען געמיטלאַז, ווייל ער פאַרביט זיי מיט דעם „פאַרשטאַנד פון די פאַרשטענדיקע".

דאָס מאָראַלישע, אָדער ריכטיקער, דאָס הייליקע לעבן נעמט זיך ביי ספינאָזאַן, אַזוי ווי ביי משהן און די נביאים, פון דעם זעלבן אורקוואַל פון גאָטס־אידעע, וועלכע איז דאָס אייניקע און איינציקע וועזן, בשעת די גאַנצע וועלט און נאַטור זיינען אויגנבליקלעך און אַריבערגייענדיק. דער רעליגיעזער זשעני פון די יידן האָט נישט נאָר אין אַלטערטום אַליין געבראַכט דער וועלט געטלעכע התגלות. דער הייליקער גייסט רוט שטענדיק אויף דעם פאָלק ישראל, ווי באַלד די מענטשהייט שטייט פאַר אַ נייער גרויסער, וועלט־היסטאָרישער אַנטוויקלונג, פאַר אַ נייער סאָציאַלער שאַפונג, וועלכע קען נאָר אַרויספליסן פון דעם אורקוואַל פון יעדן לעבן, פון דעם שעפערישן וועזן. די התגלות פון דער הייליקער געשיכטע, וועלכע קען זיך ענדיקן נאָר מיט דער געשיכטע אַליין, שטאַמט אוממיטלבאַר פון גאָט. די דאָזיקע התגלות איז אָבער נישט אַן אויסנאַם פון דעם אייביקן געזעץ, וועלכעס וואַלטעט אין דער קאָסמישער און אָרגאַנישער וועלט. פאַרקערט, די התגלות ברענגט נאָכאַמאָל אויף אַ דייטלעכן אופן אַרויס דאָס אַלגעמיינע געזעץ אין דער סאָציאַלער מענטשן־וועלט און מאַכט דערקענען די הייליקע פון דעם פאָלק ישראל, אַלס דעם שעפערישן וועזן פונם גאַנצן לעבן. דורכן רעליגיעזן זשעני פון די יידן און זייער התגלות איז אַנטשטאַנען די איינהייטלעכע, הייליקע, היסטאָרישע אַנטוויקלונג, וועלכע איז אַקוראַט ווי די אַנטוויקלונג פון קאָסמישן און אָרגאַנישן לעבן, דער העכסטער באַווייז פאַר דער געטלעכער הערשאַפט אין דער נאַטור און געשיכטע. די התגלות פון דעם גייסט, וועלכער לעבט ביי יידן, נעמט נישט נאָר אַריין די וועלט־געשיכטע, נאָר אויך די געשיכטע פון דער וועלט, די אַנטשטייאונג פון דעם קאָסמישן, אָרגאַנישן און סאָציאַלן לעבן. די דאָזיקע התגלות קאָנסטאַטירט אין אַלץ, וואָס איז געוואָרן און וואָס עס ווערט, דאָס הייליקע געזעץ פון גאָט, היינט אויף אַ וויסנשאַפט־לעכן יסוד, אַזוי ווי פריער דורך דער הילף פון דער פאַנטאַזיע און געפיל.

מען קען נישט לייקענען די אוממיטלבאַרע ווירקונג פון דעם שעפער ביי יעדן שעפערישן אַקט אין דער נאַטור, אַזוי ווי אין דער וועלט פון גייסט. עס העלפט אונז גאָרנישט, ווען מיר שטייגן אַרויף

פון די קינדער צו די עלטערן און סוף כל סוף צו דער אַזוי אַנגערו־ פענער מאַטעריע, כדי דעם שפּעטער צו פּאַרלייקענען. ווייל אויך גאַנצע דורות, יאָ, גאַנצע נאַטור־מלוכות, זיינען אַמאָל ניי פון זיך אַליין אַנטשטאַנען. נישט אונזער היינטיקע וועלט פון פלאַנצן און חיות, נישט דאָס אָרגאַנישע לעבן בכלל איז געווען פון אייביק אָן אויף דער ערד. די ערד אַליין, אונזער גאַנצער פּלאַנעטן־סיסטעם, אַלע שטערן־וועלטן, ווי גרויס עס מעג זיין זייער אויסשפּרייטונג און דויער, זיי זיינען אַלעמאָל אַנטשטאַנען אין דעם אומענדלעך אויסגעברייטערטן רוים אַלס קאָסמישע קערנדלעך, אַלס שווער־פּונקטן, און אין דער צוקונפט וועלן זיי ווידער אויפגעלייזט ווערן אַלס טויטע, אָפּגעשטאָרבענע, פּאַרשטיינערטע וועלט־קערפּערס אין דעם פייער פון נייע, יוגנטלעך רעאַגירנדיקע וועלט־ספערן, אַזוי ווי מיר זעען דאָס אין דעם גרויסאַרטיקן שפּיל פון די ברענענדיקע שטערן.

וואָס איז שייך דער אייביקייט פון דער מאַטעריע אָדער אירע אַטאָמען, האָט זי זיך אַרויסגעוויזן אַלס אַ פּוסטע אויסטראַכטעניש. די פיזיק האָט שוין לאַנג באַוויזן די פאַלשקייט פון דער השערה פון די כעמיקער. צוזאַמען מיט די א י מ פּ אָ נ ד ע ר אַ ב י ל י ע ס פון די מאַטעמאַטיקער האָבן אויך די אַטאָמען פון דער כעמיע גע־מוזט מאַכן פּלאַץ פאַר דער גענעטישער וועלט־אַנשויאונג, וועלכע וויס נאָר פון באַוועגונגען, אָבער נישט פון אַטאָמען און פון וועלט־עטער. אויב די מאַטעריע וואָלט געווען צוזאַמענגעזעצט פון פעסטע, אייביקע, אומפאַרענדערלעכע אַטאָמען, וועלכע זיינען אַרומגערינגלט מיט אַן אומדורכדרינגלעכן עטער, לויט דער באַקאַנטער השערה פון די כעמיקער און מאַטעמאַטיקער, וואָלט דאָך ביי דער אומענדלעכער פאַרדינערונג, צו וועלכער די מאַטעריע איז מסוגל שוין אין אונ־זערע עקספּערימענטן מיט דער הילף פון וואַרעמקייט אין דער לופט־פּאָמפּע, געדאַרפט זיך פילן וויניקסטנס אַ שפּור פון דער אָנ־גענומענער פאַנאַנדערגעט־ילטקייט פון די אַטאָמען. פונדעסטוועגן באַווייזט די פיזיק, אַז די שיטערסטע גאַזן אונטערשיידן זיך דורך די זעלבע אייגנשאַפטן ווי די געדיכטסטע גאַזן. אין דעם שיטערסטן שטיק־שטאָף אַקסיד האָט דער עלעקטרישער פונק שטענדיק זיין רויטע פאַרב, אַזוי ווי אין דעם שיטערסטן קוילנזויער בלייבט שטענ־דיק די גרינע פאַרב פון עלעקטרישן פונק. גאַנץ פאַלש איז אָבער

די השערה, אַז עס זיינען פֿאַראַן כעמישע אַטאָמען אין וועלט־רוים, בשעת אין וועלט־רוים קען מען באמת אָננעמען די עקזיסטענץ פֿון איינאייינציקן פֿון די כעמישע עלעמענטן, פֿון וועלכע די מאַטעריע איז צוזאַמענגעזעצט אויף דער האַרטער אויבערפֿלאַך פֿון אונזער פּלאַנעט. די כעמישע אַטאָמען עקזיסטירן נישט אומעטום און נישט פֿון אייביק אָן, נישט אין אַלע צייטן און רוימען, אַזוי ווי עס עקזיסטירן נישט פֿון אייביק אָן די אָרגאַנישע זאָמען. זיי זיינען אַלע נאָר אַנטשטאַנען און בלייבן אַ מער אָדער ווייניקער לאַנגע צייט אין עקזיסטענץ, כדי שפּעטער ווידער אויפֿגעלייזט צו ווערן. זיי אַנטשטייען דורך אַ שאַפֿונגס־אַקט, דורך דעם זעלבן אַקט, וועלכער רופֿט אַלע וועזנס צו עקזיסטענץ, דורך אַ ניי־בילדונג פֿון שווערפּונקטן, וועלכע דריקן זיך אויס אין דער קאָסמישער וועלט אין אַטאָמען, אין דער אָרגאַנישער וועלט אין זאָמען, אין דער סאָציאַלער וועלט אין התגלות אָדער גייסטיקע ליכט־זאָמען.

יעדע שאַפֿונג איז אַ פֿאַרבינדונג פֿון צוויי איינפֿאַכע אָדער קאָמבינירטע באַוועגונגען אין אַ נייע אין זיך געשלאָסענע אָדער צוריקלויפֿנדיקע קרייז־באַוועגונג. יעדע שאַפֿונג איז אַ רעוואָלוציע, וואָס איר אורבילד איז געגעבן געוואָרן אין דער גראַוויטאַציע, וווּ די אייביקע צענטריפּעטאַלע באַוועגונג רופֿט אַרויס שטענדיק איר קעגנזאַץ, די צענטריפֿוגאַלע באַוועגונג, און וואָס פֿון זייער קאָמבינאַציע אַנטשטייט די ראָטאַטאָרישע באַוועגונג, די גראַוויטאַציע. אַזוי איז אויך יעדע גייסטיקע שאַפֿונג אַ נייער, העכערער סינטעז פֿון צוויי גייסטיקע ריכטונגען, אַ קאָמבינאַציע, צו וועלכער עס איז נאָר פֿעאיק דאָס שעפֿערישע וועזן פֿון גייסט, דער אַנאַליטישער פֿאַרשטאַנד פֿאַר זיך אַליין איז אָבער צו דעם נישט פֿעאיק. יעדע שאַפֿונג מוז האָבן דעם אייביקן שעפֿער, יעדע גייסטיקע שאַפֿונג שטאַמט פֿון אַן אינספּיראַציע.

קענען די רעליגיעזע שאַפֿונגען, וועלכע אַנטפּלעקן די פֿאַרהעלטענישן פֿון דעם שעפֿער צו דער וועלט, זיין אַן אויסנאַם פֿון דעם אַלגעמיינעם געזעץ, און נישט זיין די אוממיטלבאַרע ווירקונג פֿון דעם שעפֿער?

אויב היינט פֿאַרלייקנט מען דאָס שעפֿערישע אין אַלע לעבנס־ספֿערן אָדער מען דערקלערט דאָס אַלס אַן איבערנאַטירלעכן

אויסנאַם פון נאַטור־געזעץ, אין ווידערשפּרוך מיט יעדער דערפאַ־רונג אין וויסנשאַפט, איז עס נאָר אַ דאַנק אַ ריכטונג פון פאַר־שטאַנד, וועלכער איז אַליין נישט שעפעריש.

די גייסטיקע שאַפונגען פון דער סאָציאַלער לעבנס־ספערע ליגן פונקט אַזוי גוט אין דעם פּלאַן פון דער געשיכטע, ווי די שאַ־פונגען פון די אָרגאַנישע אַרטן אין פּלאַן פון דער נאַטור. אַזוי ווי די אָרגאַנישע אַרטן זיינען נישט אַנטשטאַנען איינמאָל אין איין איינ־ציקער געאָלאָגישער עפּאָכע, נאָר זייער שאַפונג האָט זיך געצויגן דורך פיל געאָלאָגישע צייט־אַלטערס, אַזוי האָבן אויך די גייסטיקע שאַפונגען אין דער וועלט־געשיכטע זייערע פ אַ ר ה י ס ט אָ ־ ר י ש ע און מ אָ ד ע ר נ ע עפּאָכעס. די מאָדערנע עפּאָכעס זיינען דאָ, אַזוי ווי דאָרטן, דער צייט־אַלטער פון רייפקייט, אין וועלכן די אַנטוויקלונג קומט צו איר אָפּשלוס.

אויב די יידן האָבן אַ באַזונדערן באַרוף צו סאָציאַלער אַנט־וויקלונג, ליגט דאָס אין דער אייגנטימלעכקייט פון זייער זשעני, פון זייער אָרגאַניזאַציע, זייער ראַסע. כאָטש די אַנטפּלעקונגען שטאַ־מען אוממיטלבאַר פון זייער שעפער, זיינען זיי דאָך נישט וווּנ־דערבאַרער, ווי די אַנטפּלעקונגען פון גריכישן געניוס, וועלכער האָט געהאַט אַ באַזונדערן באַרוף צו קונסט־שאַפונגען, אַזוי ווי דער יידישער געניוס האָט געהאַט אַ באַרוף צו שאַפונגען פון גאָט־דער־קענטעניש.

משה, די נביאים ראשונים און די נביאים אחרונים שטייען אַקוראַט אַזוי ווייניק אין ווידערשפּרוך מיט דער היינטיקער פילאָ־זאָפיע און וויסנשאַפט, ווי האָמער, עסכיל, פינדאַר און סאָפאָקל. מיר טראָגן אַריין אונזער היינטיקן וויסן, וואָס האָט אין דער צייט פון דער ביבל נאָך נישט עקזיסטירט, אין די ספרי קודש, אויב מיר ווילן זיי פאַרשטיין פון היינטיקן שטאַנדפונקט פון דער וויסנשאַפט.

די לערע פון ספינאָזאַ, דער פּראָדוקט פון יידישן געניוס און מאָדערנער וויסנשאַפט, שטייט נישט אין ווידערשפּרוך מיט דער יידישער לערע פון אחדות אלהים, נאָר העכסטנס מיט דער ראַציאָ־נאַליסטישער און איבערנאַטירלעכער אויפפאַסונג פון דער דאָזיקער אחדות. די יידישע התגלות פון משה אין דער נבואה האָט נישט געלערנט די טראַנסצענדענץ קעגן דער אימאַנענץ, נאָר די אַחדות אין קעגנזאַץ צו דעם רבוי פון דעם שעפערישן וועזן. דאָס האָט

שוין אַ לאַנגע צייט פאַרן חורבן בית שני אַרויסגעזאָגט דער יידי־שער פילאָזאָף פ י ל אָ ן, דאָס האָבן שפּעטער אין מיטלאַלטער געלערנט די גרויסע יידישע רעליגיע־פילאָזאָפן, און דאָס האָט אין דער ניי־צייט אויסגעדריקט ספּינאָזאַ מיט דער גאַנצער שאַרפקייט און טיפקייט פון זיין געניאַלן גייסט. עס איז פאַרשטענדלעך, ווען דער נישט קריטישער דאָגמאַטיזם, וועלכער זעט אין די אָריענטאַ־לישע בילדער פון דער הייליקער שפּראַך נאָר דאָגמעס, טרעט אַרויס קעגן דעם ספּינאָזיזם מיט די טויטע בוכשטאַבן פון דער ביבל און פאַרשילט די אימאַנענטע דערקענטעניש פון גאָט אַלס אַפּיקורסות.

די ראַציאָנאַליסטן אָבער, וועלכע טייטשן אויס קינסטלעך יעדע הגשמה פון דער תורה, קענען זיך נישט שטיצן אויף קיין פּונקט אין דער תורה, כדי צו באַווייזן די סתירה צווישן דער תורה און ספּינאָ־זאַן. לויט משה רבינו דאַרף מען נישט זוכן די געטלעכע לערע אין הימל אָדער אין דער ווייטקייט, נאָר גאָט איז זיך נתגלה אין אונז זעלבסט, אין אונזער גייסט און האַרץ. דערפאַר שטייט אין תלמוד: מעולם לא ירדה שכינה למטה ולא עלה משה למרום. „קיינמאָל איז די געטלעכקייט נישט אַראָפּגעגאַנגען פון אויבן, און קיינמאָל איז משה נישט אַרויפגעשטיגן אַרויף". ווייל גאָט איז אומעטום, איז איבעריק יעדע רוימלעכע און צייטלעכע באַוועגונג פון אים צו אונז און פון אונז צו אים. דאַוויד ס ט ר אַ ו ס פרעגט ביי דער דער־ציילונג וועגן דעם אַרויפשטייגן פון יעזוסן אויפן הימל: צוליב וואָס איז די דאָזיקע נסיעה דורך דער לופט? — אויב די הגשמות פון דער תורה איז עפּעס מער ווי שפּראַך־בילדער, אויב זיי זיינען דאָג־מעס, וואָלטן זיי דאָך מבטל געווען דעם גרעסטן עיקר פון דער יידישער גאָט־לערע, וועלכן מיר חזרן איבער צוויי מאָל אַ טאָג אין שמע ישראל.

אַזוי ווי גאָט איז נישט אויף יענער זייט פון דער וועלט, אַזוי איז אויך נישט דאָס גייסטיקע לעבן אויף יענער זייט. די אייביקייט פון גייסט, אַזוי האָבן מיר שוין געזאָגט אין די בריוו, הויבט זיך נישט אָן ערשט ווען מיר זיינען געשטאָרבן, נאָר זי איז, אַזוי ווי גאָט שטענדיק קעגנוואַרטיק. ווען מיר האָבן זיך אויפגעהויבן צו דער דערקענטעניש פון גאָט, איז די רוימלעכע און צייטלעכע באַ־וועגונג צום געטלעכן לעבן אַן איבעריקער וועג פאַר אונז. אויב די טויערן פון קבר פירן צו אַ ווייטערדיקן לעבן אין דער צייטלעכ־

קייט — אַ נאַטורוויסנשאַפטלעכע פראַגע, וועלכע האָט מיט רעליגיע און פילאָזאָפיע ווייניק צו טאָן און קען נישט געלייזט ווערן נאָר דורך דער דערפאַרונג, — אויב אַזוי, וועט די דערוואַכונג פון אונזער טויט־שלאָף זיין נאָר אַן איבערהזרונג פון אונזער קעגנווער־טיקן לעבן היינט. אַ גאָט אויף יענער זייט פון דער וועלט, וועלכער שטייט נישט צו דעם מענטשן אוממיטלבאַר ווי אַ שטענדיק קעגנ־ווערטיקער שעפער און אַנטפּלעקער, קען נישט זיין נישט דער גאָט פון די יידן, נישט פון די קריסטן און נישט פון די מאַהאָמעדאַנער און קען נישט ווערן דער רעליגיעזער יסוד פון די אויפלעבנדיקע פעל־קער, אַזוי ווייניק ווי דער היידנישער פּאָליטעאיזם און פּאַנטעאיזם, וועלכער איז אויפגעלייזט געוואָרן אין אַטאָמיסטיק און מאַטעריאַ־ליזם. אַן אויסערוועלטלעכע גאָטהייט, פון וועלכער מיר קענען גאָרנישט וויסן, איז, אַזוי ווי די וועלטלעכע גאָטלאָזיקייט, נאָר אַ פּרוכט פון פאַרשטאַנד, אַן איינפלוס אויף אונזער סאָציאַל, מאָראַ־ליש־גייסטיק לעבן. אין דער דאָזיקער טרייסטלאָזער לעבנס־אָנ־שויאונג שפּיגלט זיך נאָר אָפּ די אויפלייזונג פון דער אַלטער געזעל־שאַפט, וועלכע געפינט זיך נאָך אין דעם פּראָצעס פון צעפוילונג פון אירע עלעמענטן און אַטאָמען. אַזוי ווי אין דעם מאָדערנעם ראַציאָנאַליזם שפּיגלט זיך אָפּ די רעוואָלוציע, אַזוי איז דער מאָ־דערנער איבער־נאַטוראַליזם נאָר די גייסטיקע אָפּשפּיגלונג פון דער רעאַקציע קעגן סאָציאַלע טענדענצן, וועלכע זיינען נאָך נישט גע־קומען צום אָפּשלוס.

4.

דער לעצטער אַנטאַגאָניזם *).

כדי צו אורטיילן די גייסטיקע לעבנס־אַנשויאונגען, מוז מען אונטערזוכן די סאָציאַלע באַוועגונגען, וואָס זיי זיינען זייער פּראָ־

---

*) דער קאַפּיטל, וועלכער איז אַ קורצער אויסצוג פון אַנדערע פאַרעפנטלעכטע ארבעטן מכח נאַטור־וויסנשאַפט און געזעלשאַפט־לערע, איז דער רעזולטאַט פון לאַנגיאָריקע פאָרשונגען.

דוקט. דער היינטיקער פילאָזאָפישער שטאַנדפונקט איז אַ גאַנץ אַנ־דערער ווי פון פאַריקן יאָרהונדערט. די וויסנשאַפט האָט נישט נאָר געמאַכט פאַרשריטן; זי איז דורכגעגאַנגען די פילאָזאָפישע קריטיק און ספּעקולאַציע, אַזוי ווי די אינדוסטריע איז דורכגעגאַנגען די בירגערלעכע רעוואָלוציע און קאַפּיטאַל־הערשאַפט. דער שוי־פּלאַץ פון דעם קאַמף, דער קאַמף פון די קעמפער, אַלץ האָט זיך פאַרענ־דערט אין לויף פון דער סאָציאַלער באַוועגונג, וועלכע האָט זיך אָנגעהויבן אין פאַריקן יאָרהונדערט און וועלכע מיר פירן היינט נאָך ווייטער. דער ספּעקולאַטיווער פילאָזאָף פון 19טן יאָרהונדערט איז אַזוי ווייניק ענלעך צו דעם רעוואָלוציאָנערן פילאָזאָף פון 18טן יאָרהונדערט, ווי דער ליבעראַלער בירגער פון היינט צו דעם רעוואָלוציאָנערן בירגער פון דאַמאָלסט. די אונטערדריקטע אינ־דוסטריעלע און וויסנשאַפטלעכע פּראָדוצענטן פון פאַריקן יאָרהונ־דערט זיינען די ספּעקולירנדיקע הערן פון קעגנוואַרטיקן יאָרהונ־דערט. צווישן די פּראָדוקטיווע קלאַסן גופא איז פאָרגעקומען אַ טיפע פונאַנדערשיידונג. די לעצטע רעוואָלוציע, וואָס מיר געפינען זיך נאָך אין איר מיטן, האָט נישט געקענט לכתחילה שוין באַשאַפן אַ נייע אָרגאַניזאַציע. די אַלטע, פאַרגליווערטע אינסטיטוציעס פון דער פעאָדאַלער געזעלשאַפט און די לעצטע, טויטע רעשטלעך פון דאָגמאַטיזם האָבן פריער געמוזט פאַרברענט ווערן פון פייער פון דער רעוואָלוציע, האָבן געמוזט צעשניטן ווערן פון שאַרפן מעסער פון דער קריטיק, פון אַנאַליז, איידער עס האָבן זיך געקענט בילדן נייע סאָציאַלע און גייסטיקע שאַפונגען. אין לויף פון דער אַנטוויק־לונג פון די נייע עלעמענטן איז אַרויסגעטראָטן אַ נייער אַנטאַגאָניזם, וועלכער האָט פריער נישט עקזיסטירט און וועלכער מוז איצט אויס־געגליכן ווערן.

די אַרבעטס־קראַפט און פאַרשער־קראַפט, וועלכע איז באַ־פרייט געוואָרן פון די קייטן פון דעם דאָגמאַטיזם פון דער פעאָדאַ־לער געזעלשאַפט, האָט אַרויסגעבראַכט דעם לעצטן אַנטאַגאָניזם, דעם אַנטאַגאָניזם פון אַ ר ב ע ט און ס פּ ע ק ו ל אַ צ י ע. אין דער הייסער רעוואָלוציאָנערער אַטמאָספער פון דער פרייער קאָנקורענץ פון אַלע אַרבעטס־קרעפטן האָבן זיך געבילדעט, ווי בלי־אונגען אין דער וואַרעמער פרילינגס־לופט, נייע שווערפּונקטן, וועל־כע האָבן איינגעזויגן די פאַראייניקטע פּראָדוקציע־קרעפטן און זיי

אָרגאַניזירט צוליב זייערע צוועקן. נאָכפאָלגנדיק דעם אַלגעמיינעם געזעץ פון גראַוויטאַציע, וואָס איז דאָס געזעץ פון יעדן לעבן, האָבן די אַטאָמיסטישע אַרבעטער זיך גרופּירט אַרום אינדוסטריעלע צענטרען, די פאַראייניצלטע פאָרשער האָבן זיך גרופּירט אַרום ספּעקולאַטיווע סיסטעמען, פון וועלכע זיי ווערן באַהערשט און אָנגעפירט. נישט נאָר אויפן פעלד פון אינדוסטריע, נאָר אויך אויפן פעלד פון וויסנשאַפט איז עס נישט גרינג צו שטיין קעגן דער אָנציאונגס־קראַפט פון די ספּעקולאַטיווע צענטרען. מען קען גאָרנישט נישט דערגרייכן דורך דער פאַרלייקענונג פון די ספּעקולאַטיווע סיסטעמען, אַזוי ווי דורך דער צעשטערונג פון די עקזיסטירנדיקע קאַפּיטאַלן, ווייל דאָס לעבן האָט די נאַטור־נויטווענדיקע שטרעבונג זיך צו צענטראַליזירן, צו פאַראייניקן און צו אָרגאַניזירן. אויב די פּראָדוצענטן ווילן זיך באַפרייען פון דער הערשאַפט פון דער עקספּלואַטירנדיקער ספּעקולאַציע, מוזן זיי, אַזוי ווי דאָס האָבן שוין אָנגעהויבן צו טאָן מיט דערפאָלג די אַרבעטער פון ענגלאַנד, זיך פּילזייטיק אָרגאַניזירן. זיי מוזן קעגן דער אָנגעקליבענער אַרבעט, וועלכע געפינט זיך אין די הענט פון די אינדוסטריעלע ספּעקולאַנטן און אין די קעפּ פון די פילאָזאָפישע ספּעקולאַנטן, אַרויסשטעלן די גרעסערע מאַסע פון זייער פאַראייניצלטער פּראָדוקציע, ווי אויך פון דער פאָרשונג אויף דעם וויסנשאַפטלעכן געביט. זיי מוזן זייער אייגענע פּראָדוקציע צענטראַליזירן ביי זיך אַליין און אָנפירן פון אַ געמיינזאַמען שווערפּונקט, אַזוי ווי די ספּעקולאַנטן האָבן צענטראַליזירט און באַהערשט די אַרבעטס־פּראָדוקטן. דאָס איז ריכטיק בנוגע צו די וויסנשאַפטלעכע מאַטעריאַלן אַזוי גוט ווי צו די אינדוסטריעלע. מאַטעריאַלן זיינען טויטע קאַפּיטאַלן, ווען זיי ווערן נישט אָרגאַניזירט פאַר ווייטערדיקע שאַפונגען. דאָס זעלבע געזעץ פון דער פּראָדוקטיווער לעבנס־באַוועגונג, פון וועלכער זיי זיינען אַרויסגעקומען, ווי די מאַטעריע בכלל, טרייבט זיי אויך צו ווייטערדיקע שאַפונגען. אויב די אינדוסטריעלע און אינטעלעקטועלע אַרבעטער, די פּראָדוקציע־קרעפטן פון דער סאָציאַלער וועלט פאַרבלייבן אין זייער צעשפּליטערונג. אויב זיי פאַראייניקן נישט, צענטראַליזירן נישט און אָרגאַניזירן נישט זייערע צעשטרייטע קרעפטן, און ווערן אויף אַזאַ אופן אַליין נישט ספּעקולאַטיוו, דאַן

בלייבט דער קעגנזאַץ צווישן אַרבעט און ספּעקולאַציע (מאַטעריאַ־ליזם און אידעאַליזם) נויטווענדיקערהייט אַ שטענדיקער.

דער לעצטער טעאָרעטישער ווידערשפּרוך, דער קעגנזאַץ צווישן פילאָזאָפיע און נאַטורוויסנשאַפט, צווישן אידעאַליזם און מאַטעריאַליזם, איז אייגנטלעך דער טעאָרעטישער אויסדרוק פון דעם לעצטן פּראַקטישן ווידערשפּרוך אין סאָציאַלן לעבן. אַזוי ווי אַמאָל האָט זיך באַציוגן דער האַר צום שקלאַף און דער כהן צום פּראָסטן מענטשן, ווי שפּעטער האָט זיך באַצויגן דער פריץ צום פּויער און דער גייסטלעכער צום וועלטלעכן מענטשן, אַזוי שטעלט זיך איצט דער קאַפּיטאַליסט צום אַרבעטער, דער פילאָזאָף צום פאָרשער, ווי דער אָרגאַניזירער צום אומאָרגאַנישן, ווי דער פאַראייניקנדיקער צום צעשטרייטן, ווי דער שטאַרקער צום שוואַכן, ווי דער לעבעדיקער צום טויטן. דאָס פאָלק האָט אין דעם אַנטאַגאָ־ניזם שטענדיק שלעכט אָפּגעשניטן, עס האָט פאַרטרעטן שטענדיק דעם טויט. דערפאַר האָט שוין משה געזאָגט צו אונזער פאָלק: ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש; איר זאָלט מיר אָבער זיין אַ ג אַ נ צ ע מ ל ו כ ה פון כהנים און אַ הייליק פאָלק.

די פילאָזאָפישע, אַזוי ווי די אינדוסטריעלע ספּעקולאַציע, איז אַ געשיכטלעכע נויטווענדיקייט. זי איז באַרעכטיקט אַזוי לאַנג, ווי די פּראָדוקטיווע אַרבעטן און פאָרשונגען זיינען נאָך נישט צענטראַ־ליזירט און אָרגאַניזירט, אַזוי לאַנג, ווי זיי האָבן נאָך נישט זייער שווער־פּונקט, זייער גלייכגעוויכט אין זיך אַליין.

דאָס גלייכגעוויכט, דער אַבסאָלוט, איז פאַר דער רעוואָלוציאָ־נער־קריטישער עפּאָכע געווען די ר ע ג י ר נ ד י ק ע מאַכט, איצט איז עס נאָך אַלץ די פ אַ ר וו אַ ל ט נ ד י ק ע מאַכט, וועלכע שטייט פרעמד און פיינטלעך קעגן דער מאַטעריעלער אַר־בעט. די שולד פאַר דעם ליגט נישט אין בייזן ווילן פון דעם אָדער יענעם קלאַס, נאָר די שולד, דאָס הייסט, די סיבה ליגט אין דער אַנטוויקלונגס־געשיכטע פון דער גאַנצער מענטשלעכער געזעל־שאַפט. אַזוי לאַנג, ווי די מענטשלעכע געזעלשאַפט האָט נאָך נישט דערגרייכט איר ציל, די עפּאָכע פון רייפקייט, אַנטוויקלט זי זיך דורך דעם ראַסנקאַמף און קלאַסנקאַמף, אַזוי ווי דער אינדיווידום ווערט אין דער צייט פון זיין גייסטיקער אַנטוויקלונג באַהערשט פון איינזייטיקע פאָרשטעלונגען און טענדענצן, אָדער ווי אין דער אָרגאַ־

נישער אַנטוויקלונג אַנטוויקלען זיך אָפּט איינצלנע אָרגאַנען אויפן חשבון פון אַנדערע, וועלכע בלייבן אָפּגעשטאַנען.

אין לויף פון דער גאַנצער ביזאַהעריקער וועלט־געשיכטע זיינען פאָרגעקומען נאָר איינזייטיקע באַוועגונגען אין סאָציאַלן לעבן, וואָס זייער ווירקונג אויפן מענטשלעכן גייסט האָט אַרויסגערופן איינזייטיקע אַנשויאונגען, פאַרשטעלונגען און באַגריפן. אין דער צייט פון דער אַנטוויקלונג קומט אומעטום פאָר, אין דער סאָציאַלער, אַזוי ווי אין דער נאַטירלעכער לעבנס־ספערע, אַ טיילונג פון אַרבעט, וועלכע טרייבט די פאַרפולקאָמונג נאָר אין איין באַשטימטער זייט און שאַפט איינזייטיקייט, וועלכע נעמט אָן אין דעם מענטשלעכן גייסט אַ קרענקלעכע פאָרם. וויבאַלד אָבער דער פאַרענדיקטער מענטשלעכער אָרגאַניזם פון די וועלט־היסטאָרישע ראַסן וועט פאַראייניקן האַרמאָניש די קרעפטן פון דער נאַטור, וועלן אָנהויבן ווירקן האַרמאָניש אין דער פולקאָמער מענטשלעכער געזעלשאַפט די שטרעבונגען פון דער געשיכטע. אַזוי ווי נאָך דער פאַרפולקאָמונג פון דער אָרגאַנישער לעבנס־ספערע, נאָך דער באַשאַפונג פון מענטש, האָט זיך אָנגעהויבן דער נאַטור־שבת, אַזוי קען זיך דער היסטאָרישער שבת אָנהויבן נאָך דער פאַרענדיקונג פון סאָציאַלן לעבן, נאָך דער באַשאַפונג פון אַ האַרמאָנישער סאָציאַלער אָרגאַניזאַציע, אין וועלכער עס וועט זיין אַ גלייכגעוויכט צווישן פּראָדוקציע און פאַרברויך. מיר געפינען זיך ערב דעם היסטאָרישן שבת, ער איז נאָך אָבער נישט געקומען. אונזער עפּאָכע איז די עפּאָכע פון ספּעקולאַציע. די ספּעקולאַציע קען לויט איר נאַטור זיין נאָר דער טייל פון אַ מינאָריטעט. וואָס איז דאָס וועזן פון דער ספּעקולאַציע?

יעדע לעבנס־ספערע, וואָס איר אַנטוויקלונג איז פאַרענדיקט, פּראָדוצירט איר לעבן דורך רעפּראָדוקציע, דורך גלייכגעוויכט פון פּראָדוקציע און פאַרברויך. אויך די סאָציאַלע לעבנס־ספערע טרעט אַריין אין דעם צייטאַלטער פון רייפקייט מיט דעם מאָמענט, ווען עס אַנטשטייט אַ פאַרשטענדעניש פון דער סאָציאַל־עקאָנאָמישער באַוועגונג. ווען די פאַרשטענדעניש איז נישט פאַרשפּרייט צווישן אַלעמען, נאָר צווישן איינצלנע, וועלכע נוצן אויס די דאָזיקע פאַרשטענדעניש פאַר פּריוואַטע צוועקן, דעמאָלסט הויבט זיך אָן די עפּאָכע פון ספּעקולאַציע. די ספּעקולאַציע באַשטייט אין אויסנוצן די רעפּראָדוקטיווע באַוועגונג פון סאָציאַלן לעבן פאַרן פּריוואַטן לעבן.

דאָס לעבן איז איבערהויפּט אַ פּראָדוצירנדיקע און קאָנסומירנ־דיקע טעטיקייט. די גאַנצע וויסנשאַפט איז אַן עקאָנאָמישע, וועל־כע דערפאָרשט די דאָזיקע פּראָדוקציע און קאָנסומציע אין די פאַר־שיידענע לעבנס־ספערן. די פיזיאָלאָגיע איז די עקאָנאָמישע וויסנ־שאַפט פון דער אָרגאַנישער לעבנס־ספערע, אַזוי ווי די סאָציאַל־עקאָ־נאָמיע איז די פיזיאָלאָגיע פון דער געזעלשאַפט. די וויסנשאַפט באַווייזט אונז, אַז דאָס סאָציאַלע לעבן געפינט זיך נאָך היינט אין זיין ערשטן קינדער־עלטער. צווישן דעם וועג פון דער געזעלשאַפט אין דעם אָנהויב פון איר אַנטוויקלונג און דעם וועג, אויף וועלכן זי וועט גיין זעלבשטענדיק, ליגט דער טיפער גראָבן, מיר מיינען די רעוואָלוציאָנערע, די קריטישע עפּאָכע, די געבורטס־קאַטאַ־סטראָפע פון דער מאָדערנער געזעלשאַפט, וועלכע מאַכט אומאָפּ־העגגיק דאָס קינד פון דער מוטער, די סאָציאַלע צוקונפט פון איר פאַרגאַנגענהייט, און דערהויבט די געזעלשאַפט צו אַ פאַרענדיקטער שאַפונג. וואָס די רעוואָלוציע איז פאַרן לעבן, דאָס איז די קריטיק פאַר דער לעבנס־אָנשויאונג. זי שניידט איבער די שנור, וועלכע פאַרבינדט דאָס קינד מיט דער מוטער, זי צעברעכט די קייט פון די טראַדיציאָנעלע פאָרשטעלונגען, וועלכע שמידט די קעגנוואַרט צו דער פאַרגאַנגענהייט, זי עפנט דעם וועג צו אַ נייעם זעלבשטענ־דיקן לעבן, דאָס הייסט, צו נייע, פרישע שאַפונגען פון גייסט. אין אַ מאָמענט האַלט זי זיך פאַר אָפּגעריסן פון דעם אייניקן שעפע־רישן וועזן זעלבסט, ווייל זי האָט נאָך נישט געפונען דעם דאָזיקן וועזן, די גלייכגעוויכט אין זיך אַליין, ווייל די טראַדיציאָנעלע פאַר־שטעלונגען האָבן געהאַלטן דעם דאָזיקן וועזן פאַר אַ יענעזייטיקן. דער גרעסטער טייל פון אונזערע צייט־גענאָסן גלויבן נישט אין דאָס דאָזיקע אַבסאָלוטע, וואָס ווערט פאָרגעשטעלט אַלס אַ יענע־זייטיק וועזן, אָבער זיי קענען נישט קומען צו דעם ווירקלעך אַב־סאָלוטן, צו דעם שעפערישן, צום שווערפּונקט פון לעבן, וועלכער ליגט נאָר אין דער גלייכגעוויכט און גלייכמאָס פון אַלע גייסטיקע קרעפטן. די וויניקע אָבער, וועלכע מאַכן דעם אַנטשיידנדיקן שריט, פאַלן אַריין אין דער ספּעקולאַציע.

אַזוי ווי דער ניי־געבוירענער איז נאָך נישט פולקאָם עמאַנצי־פּירט פון דער מוטער, אַזוי לאַנג, ווי ער ליגט נאָך אויף איר ברוסט, אַזוי מוז אויך דאָס סאָציאַלע לעבן אַריבערשטרייטן דעם זויג־על־

טער, כדי פולשטענדיק עמאַנציפּירט צו זיין. נאָך דעם, ווי די אינ־דוסטריעלע און אינטעלעקטועלע אַרבעט האָט זיך באַפרייט דורך דער רעוואָלוציע, האָט זי נאָך געמוזט שטאַרק ווערן דורך דער ספּעקולאַציע, איידער זי האָט זיך געקענט שטעלן אויף זיך זעלבסט. די פילאָזאָפישע און בירגערלעכע ספּעקולאַציע, וועלכע ווערט גע־מאַכט פון די גייסטיקע. און מאַטעריעלע קאַפּיטאַליסטן און באַ־הערשט די וויסנשאַפטלעכע און אינדוסטריעלע אַרבעט, די דאָזיקע ביידע מינים פון ספּעקולאַטיווער טעטיקייט זיינען די ביידע ברוסטן, וועלכע בינדן צו דאָס קינד צו דער מוטער, די אַרבעט צום קאַפּי־טאַל, דעם שעפערישן גייסט צו די פריערדיקע שאַפונגען, און וועל־כע מאַכן נאָך אָפּהענגיק די נייע געזעלשאַפט פון דער אַלטער. נישט די אינדוסטריעלע אַרבעט, נישט די וויסנשאַפטלעכע פאָרשונג האָבן זיך ביז איצט געקענט באַפרייען פון די פאַרמיטלער, וועלכע דער־נערן זי און באַלעבן זי. עס איז היינט די אויפגאַבע פון דער אינ־טעלעקטועלער און אינדוסטריעלער אַרבעט זיך צו באַפרייען פון דער ספּעקולאַציע. נאַטור־פאָרשער און ספּעציאַליסטן אַרבעטן היינט מיט מער אָדער ווייניקער באַוווסטזיין און ענערגיע פאַר דער לעצטער באַפרייאונג פון דער מענטשהייט, פאַר דער עמאַנציפּאַציע פון דער אַרבעט פון דער ספּעקולאַציע.

די וויסנשאַפטלעכע פאָרשונג איז אין דייטשלאַנד נאָענט צו איר ציל, אַזוי ווי די אינדוסטריעלע אַרבעט אין ענגלאַנד. אָבער דאָ, אַזוי ווי דאָרטן, זיינען די דאָזיקע שטרעבונגען פאַראיינצלט. דער שטויס צו דער פאַראייניקונג קען אַרויסגיין נאָר פון דעם לאַנד פון מאָדערנער רעוואָלוציע און צענטראַליזאַציע, פון פראַנקרייך, און פון יידישן פאָלק, וואָס האָט פון אָנהויב פון דער וועלט־געשיכ־טע געהאַט די מיסיע צו פאַראייניקן די איינזייטיקע שטרעבונגען פון סאָציאַלן לעבן אין איין ברענפּונקט.

ס פּ י נ אָ ז אַ האָט געלייגט דעם זאָמען פאַר דער דעפיני־טיווער פאַראייניקונג פון דעם קעגנזאַץ, וועלכער איז אַנטשטאַנען מיטן באַוויזן זיך פון ביידע וועלט־היסטאָרישע ראַסן און וועלכער האָט דערגרייכט זייער העכסטן פּונקט אין די קלאַסישע שאַפונגען פון די יידן און די גריכן, און וואָס זייער ערשטער נישט פולקאָמער פאַראייניקונגס־פּרווו איז געמאַכט געוואָרן אין קריסטנטום. זינט ספּינאָזאַן איז עס געוואָרן די אויפגאַבע פון דער געשיכטע, צו אַנט־

וויקלען דעם פון אים געמאַכטן אָנהויב ביז צו דעם העכסטן שלום פון די קעגנזאַצן אין לעבן פון די פעלקער.

די דייטשע פילאָזאָפיע האָט געוויס געהאַט דעם פאַרדינסט, וואָס זי האָט באַהערשט דעם קעגנזאַץ פון טעאיזם און אַטעאיזם, וועלכן די רעוואָלוציאָנערע עפּאָכע האָט באַשאַפן דורך דער יידי־שער איינהייטס־לערע, וועלכע איז ערשט פון ספּינאָזאָן ריכטיק פאַרשטאַנען געוואָרן. אַזוי ווי אָבער דער דאָזיקער פילאָזאָפיע האָט געפעלט יעדער פּאָזיטיווער יסוד אין סאָציאַלן לעבן און אין די נאַטורוויסנשאַפטן, האָט זי געמוזט אַריינקומען מיט זיי אין אַ קאָנ־פליקט. די לעצטע פאָרם פון אַנטאַגאָניזם, וועלכע דאַרף נאָך אויס־געגליכן ווערן, טרעט אַרויס דערפאַר אין דעם לאַנד, ווו דער מאָ־דערנער קולטור־היסטאָרישער פּראָצעס שפּילט זיך אָפּ נישט מער ווי מאַנאָטעאיזם און פּאָליטעאיזם. נישט מער ווי מוזולמענישער מאַניזם און קריסטלעכער דואַליזם, נישט מער ווי טעאיזם און אַטעאיזם, אָבער ווי אַ קעגנזאַץ פון ספּעקולאַטיווער פילאָזאָפיע און דערפאַרונגס־וויסנשאַפטן. די דייטשע פאָרשער זיינען דערצו באַרופן, צו באַהערשן די דאָזיקע לעצטע פאָרם פון אַנטאַגאָניזם דורך אַרבעטן, וועלכע, ווי מאָלעשאָט זאָגט, מוזן דערצו פירן, אַז די דערפאַרונג זאָל זיך אויפלייזן אין דער פילאָזאָפיע, און די פילאָזאָפיע אין דער דער־פאַרונג. אין דייטשלאַנד מוזן זיך די דערפאַרונגס־וויסנשאַפטן באַ־פרייען פון דער פילאָזאָפישער ספּעקולאַציע דורך דעם, וואָס די אינטעלעקטועלע אַרבעטער זאָלן אויפזאַמלען די רעזולטאַטן פון דער וויסנשאַפט און פאַראייניקן זיי דורך אַן אַלגעמיינעם שטאַנד־פונקט, וועלכן מען קען דאָ לייכט געפינען, ווייל ער ליגט שוין אין דער גייסטיקער אַטמאָספער.

5.

די לעצטע ראַסן־הערשאַפט

וואָס מער אַ פאָלק טוט אויף אויף זייך ספּעציעלן געביט, מיט אַלץ וויניקער קנאה אָנערקענט עס די אויפטוען פון אַנדערע פעל־קער און אַלץ פרייער נעמט עס איבער פון אַנדערע פעלקער, וואָס

-אים אַליין פעלט, אָדער וואָס אים איז נויטיק צום מאָדערנעם לעבן. דאָס איז אַן אייגנשאַפט, וועלכע פאַרשאַפט באַזונדערס כבוד דעם דייטשן גייסט.

דאָס יידישע פאָלק מוז אין אַלץ, וואָס איז נוגע דעם פּאָליטיש־סאָציאַלן ווידערגעבורט פון די פעלקער און זיין אייגענע צוריק־אויפלעבונג אַלס זעלבשטענדיקע נאַציע, זיך אָנשליסן אָן פראַנק־רייך, אָבער אין אַלץ, וואָס האָט אַ שיכות צום גייסטיקן לעבן, זיך האַלטן אָן דייטשלאַנד. נאָר די נאַרישע רעאַקציע קען פּאַראיבל האָבן, אַז מיר סימפּאַטיזירן מיט פראַנקרייך אין פּאָליטיש־סאָציאַ־לער באַציאונג, און זיינען פאַרוואָרצלט מיט אַלע פעדים פון אונזער גייסטיקן לעבן אין דייטשלאַנד. פון דייטשלאַנד קען מען גאָרנישט נישט האָפן פאַר דער נ א צ י א נ א ל ע ר ווידערגעבורט פון די פעלקער. דער פּראָבלעם, וואָס איז שוין געוואָרן אַ וועלט־באַ־וועגנדיקע לעבנס־פראַגע זינט דער גרויסער פראַנצויזישער רעוואָ־לוציע, אָבער וואָס זיין ענדגילטיקע לייזונג פאַר איראָפּע האָט זיך אָנגעהויבן מיט דעם איטאַליענישן קריג, די דאָזיקע פראַגע, וועלכע שטייט אומעטום, און אַפילו אין דייטשלאַנד אויפן טאָג־אָרדענונג, ווערט אין דייטשלאַנד אַפילו פון דער דעמאָקראַטיע אויסגעשפּאָט אַלס נאַציאָנאַליטעט־שווינדל. אויך די יידישע דעמאָקראַטן פאַרדעכ־טיקן פראַנקרייך און די פעלקער, וועלכע שטיצן זיך אויף פראַנק־רייך. די פראַנצויזן און די פעלקער, וועלכע סימפּאַטיזירן מיט זיי און וועלכע נוצן אויס די קייזערלעכע דיקטאַטור צוליב פעלקער־באַפרייענדיקע צוועקן, ווערן אַליין עקספּלואַטירט פון נאַפּאָלעאָנען צוליב „פרייהייטס־מערדערישע" צוועקן. אַזוי זאָגט מען אין דייטש־לאַנד. די דייטשן אָבער, אַזוי טענהן אונזערע טיפע דייטשע פּאָלי־טיקער, באַנוצן זיך מיט זייערע קיסרים און קעניגן, כדי צו קעמפן קעגן דער פראַנצויזישער „הערשאַפט". מען פאַרגעסט אָבער, אַז אויב היינט וועט דייטשלאַנד באַזיגן פראַנקרייך און איטאַליע, וועט מאָרגן דאָס דייטשע פאָלק אַליין שטיין אונטער פּאָליציי־קאָנטראָל. די יידן אָבער וועט זיין נאָך ערגער, איידער נאָך דעם דייטשן „באַ־פרייאונגס־קריג", אין וועלכן זיי האָבן געקעמפט מיט דייטשלאַנד קעגן פראַנקרייך, האָבן געשטיצט די רעאַקציע קעגן דער פראַנצוי־זישער רעוואָלוציע און זיינען דערפאַר, אַלס אַ באַלוינונג, אויסגע־שלאָסן געוואָרן פון מלוכה־לעבן. די דייטשע יידן און דאָס דייטשע

באַלק פאַרדינען אָבער אויך נישט קיין בעסערן גורל, ווען זיי וועלן זיך נאָך אַלץ נאָכשלעפּן נאָך דער מיטלאַלטערלעכער רעאַקציע.

וויסנשאַפטלעכע שטודיען צוזאַמען מיט מיינע פּערזענלעכע דערפאַרונגען האָבן מיינע שטענדיקע פּאָליטישע סימפּאַטיעס פאַר־שטאַרקט אין געדאַנקען, וועלכע מען קען פאָרמולירן אויפן פאָלגנ־דיקן אופן:

די סאָציאַלע לעבנס־אינסטיטוציעס זיינען, אַזוי ווי די גייסטי־קע לעבנס־אַנשויאונגען, טיפּישע און אָריגינעלע ראַסן־שאַפונגען. די גאַנצע ביזאַהעריקע געשיכטע האָט זיך באַוועגט אין ראַסן־קאַמפן און קלאַסן־קאַמפן. דער ראַסן־קאַמף איז דאָס אורשפּרינג־לעכע, דער קלאַסן־קאַמף — דאָס סעקונדערע.

די לעצטע הערשנדיקע ראַסע איז געווען די גערמאַנישע. אַ דאַנק דעם פראַנצויזישן פאָלק, וואָס האָט ביי זיך אַליין באַהערשט דעם ראַסן־אַנטאַגאָניזם נאָך דעם, ווי עס האָט אָפּגעטויט די לעצטע הערשנדיקע ראַסע און איר קעניג *), אַ דאַנק דער גרויסער רעוואָ־לוציע, וואָס האָט אין פראַנקרייך זעלבסט צעשטערט יעדע ראַסן־הערשאַפט, דערגענטערט זיך איצט דער ראַסן־אַנטאַגאָניזם צו זיין סוף.

מיט דעם ראַסן־אַנטאַגאָניזם הערט אויך אויף דער קלאַסנקאַמף. די גלייכבאַרעכטיקונג פון אַלע סאָציאַלע קלאַסן קומט נאָך דער גלייכבאַרעכטיקונג פון אַלע ראַסן און איז נאָר אַ וויסנשאַפטלעכע פראַגע פון דער סאָציאַלער עקאָנאָמיע. נאָך אַ לעצטער ראַסן־קאַמף איז אָבער אומפאַרמיידלעך, ווען די דייטשע פּאָליטיקער וועלן עס נישט פאַרשטיין, ווי צו באַקעמפן די גוואַלדיקע רעאַקציאָנערע שטרע־מונג, וועלכע ליגט אין דעם קאָנפליקט פון דייטשלאַנד מיט די ראָמאַנישע פעלקער און ציט אויך אַריין די דייטשע דעמאָקראַטן אין דעם דעמאַגאָגישן שווינדל. שוין צוויי מאָל איז עס אין אונזער יאָרהונדערט געלונגען דער מיטלאַלטערלעכער רעאַקציע, — אייך מאָל בשעת דעם „באַפרייאונגס־קריג" און דאָ נישט לאַנג בשעת דעם איטאַליענישן קריג — אַרויסצורוקן די ראַסן־הערשאַפט אינסטינקטן

---

*) זע וועגן ראַסנקאַמף און רעוואָלוציע אין פראַנקרייך: אוגוס־טין טיערי.

פון די גערמאַנישע קריגס־אַריסטאָקראַטן, וועלכע באַטראַכטן זיך אַלס די האַרן פון לאַנד און דאָס פאָלק אַלס די קנעכט, קעגן די שטרעבונגען פון דייטשן פאָלק צו פּאָליטישן און סאָציאַלן ווידער־געבורט. אין אַ ווייטערדיקן קאָנפליקט צווישן איטאַליע און עסטרייך וועט די דייטשע דעמאָקראַטיע ווידער אַריינפאַלן אין די כוואַליעס פון רעאַקציע און עס וועט אַנטשטיין אַ ראַסן־קאַמף, וואָס זיין סוף קען פאַר אונז נישט זיין צווייפלהאַפט.

פון דעם לעצטן פעלקער־קאַמף, וועלכן פ ע ר ד י נ אַ נ ד פ ר יי ל י ג ר אַ ד האָט אַזוי שיין געשילדערט אין זיין ליד „ביים בירקענבוים", קען נישט אַרויסקומען מער קיין נייע ראַסן־הערשאַפט, נאָר די גלייכבאַרעכטיקונג פון אַלע וועלט־היסטאָרישע פעלקער.

6.

אַ שטיק געשיכטע.

פעלקער, אַזוי ווי אינדיווידועך, האָבן אין זייער אַנטוויקלונגס־גאַנג באַשטימטע לעבנס־עלטערס. נישט יעדער עלטער איז פּאַסיק פאַר יעדער שטופע פון דער אַנטוויקלונג. דאָס פאַרזוימטע איז שווער און אָפטמאָל אוממעגלעך אָנצויאָגן אין דעם שפּעטערדיקן לעבנס־עלטער פון די פעלקער.

דייטשלאַנד איז אין דער צייט פון דער רעפאָרמאַציע געשטאַנען אויף אַזאַ פּאָליטיש־סאָציאַלער הויך, וועלכע האָט געוועקט דעם זעלבסטבאַוווסטזיין צו פּאָליטיש־סאָציאַלע רעפאָרמען, צו רעוואָלו־ציעס, ווי זיי זיינען שפּעטער פאָרגעקומען אין ענגלאַנד און אין פראַנקרייך. דאָס 16טע יאָרהונדערט איז געווען די עפּאָכע פאַר דייטשלאַנדס ווידערגעבורט. דייטשלאַנד האָט ווירקלעך באַשאַפן אין יענער עפּאָכע אַ רעפאָרם, וועלכע האָט אָבער די נאַציע נישט געאייניקט, נאָר די נאַציע אינעווייניק צעשפּאָלטן. די פּאָליטיש־סאָציאַלע רעוואָלוציע אויף דער דייטשער נאַציאָנאַלער באַזע איז דערשטיקט געוואָרן אין בלוט פון די דייטשע פּויערים.

אויב די דערהויבונג פון די דייטשע פּויערים וואָלט נישט אַזוי שענדלעך פאַראַטן געוואָרן פון די גדולים פון דער

דייטשער קולטור און ציוויליזאַציע, דאַן וואָלט דאָס דייטשע פּאָלק שוין דאַמאָלסט אָנגענומען זיין רעגלמעסיקן אַנטוויקלונגס־גאַנג אין מאָדערנעם לעבן און וואָלט געבליבן אין דער שפּיץ פון די איבעריקע אייראָפּעאישע קולטור־פעלקער. די מאַכט פון דער „דייטשער שווערד" וואָלט זיך פאַרוואַנדלט אין דער איידעלערער און העכערער מאַכט פון מאָדערנעם דייטשן גייסט און פלייס. דאָס זעלבע פּאָלק, וואָס האָט אומגעוואָרפן די אַמאָליקע וועלט־הערשאַפט פון רוים, כדי צו פאַרנעמען איר ירושה אַלס מיטלאַלטערלעכע, פעאָדאַלע מאַכט, וואָלט איצט געגעבן דער וועלט דעם ערשטן סיגנאַל פאַר דעם אומוואַרפן פון זיין אייגענער, דער לעצטער ראַסן־הערשאַפט. דער גורל האָט אָבער געוואָלט אַנדערש. דאָס לעצטע אויסדערוויילטע פּאָלק האָט — אַזוי ווי דאָס ערשטע — געמוזט באַצאָלן טייער פאַר זיין היסטאָרישער פּריווילעגיע, איידער עס איז געוואָרן ראוי אַריינצוטרעטן אין בונד פון דער מענטשהייט, וועלכער שטיצט זיך אויף דער גלייכבאַרעכטיקונג פון אַלע פעלקער.

די אויסערלעכע און איינצלנע סיבות, דורך וועלכע עס איז צעבראָכן געוואָרן די דייטשע רעוואָלוציע, זיינען באַקאַנט. קאַרל דער פינפטער, וועלכער האָט געוואָלט פאַרווירקלעכן דעם חלום פון אַן אוניווערסאַלער דייטש־רוימישער מלוכה, בשעת דער נאַציאָנאַלער באַוווסטזיין האָט אָנגעהויבן צו דערוואַכן ביי די וועלט־היסטאָרישע פעלקער, דער דאָזיקער דייטשער קיסר איז געווען נאָר זייער ווייניק אַ דייטשער. צוליב אַ פאַנטאַסטישן חלום האָט ער זיך אַנטזאָגט פון דער פּאָליטיש־סאָציאַלער און רעליגיעזער רעפאָרם, וואָס דורך איר וואָלט עס געקענט אויפהויבן דייטשלאַנד צו אַ מאָדערנעם איינהייטס־שטאַט, וואָלט עס געקענט באַפרייען פון צעשפּליטערונג, וואָלט זיך זעלבסט געקענט געבן אַ פּאָלק און דעם פּאָלק אַ קיסר, אין קורצע ווערטער, וועלכער האָט געקאָנט באַשאַפן אַ מאָדערנע מלוכה צום וויל פון אַלע מאָדערנע פעלקער, וועלכע האָבן געשטרעבט צו נאַציאָנאַלן ווידערגעבורט, און צו דער שרעק פון זייערע מיטלאַלטערלעכע קריגס־האַרן. דער קיסר האָט אָבער געפירט צום קעגנזעצלעכן רעזולטאַט. דער אַדל האָט זיך געקענט מאַכן אומאָפּהענגיק פון קיסר, ווייל ער האָט זיך אָנגעשלאָסן אָן דער רעליגיעזער באַוועגונג, און דער אַדל האָט זיך געמאַכט אומאָפּהענגיק פון פּאָלק, ווייל ער האָט דערשטיקט די פּאָליטיש־סאָציאַלע באַוועגונג. דאָס אַנטי־נאַציאָנאַלע

ווערק איז געפירט געוואָרן נישט נאָר אַ דאַנק דער פאַלשער פּאָליטיק פון דייטשן קיסר, נאָר אויך אַ דאַנק דער פּאָליטישער אומפעאיקייט פון דעם דייטשן רעפאָרמאַטאָר. ל ו ט ע ר האָט אין זיין באַשרענקטקייט געפונען פאַר וויניקער געפערלעך זיך אָנצושליסן אָן דעם אַדל, איידער אָן פאָלק, און האָט צום סוף פאַראַטן די פּויערים, אַזוי ווי אונזערע דייטשע דאָקטרינערן פאַראַטן דאָס פאָלק, ווען עס האַנדלט זיך וועגן אַן ערנסטער דעמאָקראַטישער באַוועגונג. פונדעסטוועגן וואָלט די דייטשע רעוואָלוציע געזיגט, ווען נישט די שטעט, וואָס זייערע איינוווינער, די בירגער, האָבן דאָך אייגנטלעך געדאַרפט זיין פאַראינטערעסירט אין אומוואַרפן די פעאָדאַלע הער־שאַפט, וואָלטן נישט געווען אַזוי ענגהאַרציק און דערשראָקן און וואָלטן פאַרשטאַנען די גרויסע נאַציאָנאַלע באַדייטונג פון דעם פּויערים־קריג און וואָלטן אויסגעקעמפט זייער אייגענעם נוצן. אָנשטאָט דעם האָבן זיי פאַראַטן די פּויערים צום אַדל. נאָך דעם אָבער, ווי די בירגער האָבן פאַראַטן די פּויערים צו זייערע שונאים, נאָך דעם, ווי דער דייטשער רעפאָרמאַטאָר האָט די פּויערים באַליי־דיקט, דער קיסר האָט זיי פאַרלאָזן, זייערע קריגס־הערן האָבן זיי אויסגעקוילעט, האָבן די דייטשע פּויערים זיך געמוזט אָפּזאָגן פון זייער ווערק. און דער ווידערגעבורט פון דייטשלאַנד איז דערשטיקט געוואָרן אין זיין אָנהויב. דאָס דייטשע פאָלק איז באַלד אַראָפּגעפאַלן פון זיין הויך. לוטער האָט עס געזען און האָט עס וויניקסטנס אויס־געדריקט. פאַרשטאַנד האָט די דייטשע דאָקטרינערן אייגנטלעך קיינמאָל נישט געפעלט.

אין דעם דרייסיק יאָריקן קריג האָבן די בעסטע עלעמענטן פון דייטשן פאָלק געמוזט זויספירן איבער זיך זעלבסט דעם טויט־אורטייל, וועלכן זיי האָבן אַרויסגעזאָגט קעגן זיך אַליין דורך דעם אָפּטיילן זיך פון דער דייטשער רעוואָלוציע. זיי האָבן שפּעטער אפשר נאָך געקענט טעאָרעטיש פאַרשטיין, אַז די וועלט־געשיכטע איז דאָס וועלט־געריכט. אָבער זיי האָבן נישט געקענט מער אָפּווענדן דאָס געריכט פון זיך אַליין. אין דער צייט פון דער ענגלישער רעוואָלוציע, וועלכע האָט אויפגעהויבן אונזער שטאָלץ, שכנותדיק פאָלק אויף דער הויך פון דער קולטור און דער ציוויליזאַציע און איז געוואָרן די סיבה פון זיין הייניקער וועלט־מאַכט, איז דייטשלאַנד געגאַנגען צום גרונט אין בלוט און קייטן. אויך די גרויסע פראַנצויזישע רעוואָלוציע, וועל־

כע האָט אַלע אייראָפּעאישע פֿעלקער געלערנט דעם קאַמף פֿאַר פרייהייט, האָט געבראַכט דייטשלאַנד נאָר די שעה פֿון פרעמדהערשאַפט און רעאַקציע, וועלכע האָט נישט געקענט אומגעוואָרפֿן ווערן אַפילו דורך די רעוואָלוציעס פֿון 1830 און 1848. אַזוי ווי אין דער צייט פֿון דער ערשטער פראַנצויזישער רעוואָלוציע האָבן די דייטשע ליטעראַטור און פילאָזאָפיע, וועלכע זיינען דאַן געווען אין זייער בליצייט, נישט געקענט באַשיצן דעם שאָטן פֿון דער דייטשער מלוכה פֿון פולשטענדיקער פֿאַרניכטונג, אַזוי קענען נאָך היינט נישט אַלע אונזערע רעדנער, שרייבער און זינגער עלעקטריזירן דעם פּאָליטישן מת, וואָס זיין נשמה איז אויסגעהויכט געוואָרן אין אומגליקלעכן פויערים־קריג. פּאָפּולערע גייסטער און פּאַטריאָטישע כאַראַקטערן פֿאַלן נישט אַראָפּ פֿון הימל ווי אַ רעגן, זיי האָבן זייערע וואָרצלען אין די טיפֿענישן פֿון פֿאָלק און זיין געשיכטע. ווען די געשיכטע פֿון אַ פֿאָלק ווערט געשטערט אין איר אַנטוויקלונג, ווען דאָס פֿאָלק אַליין ווערט צעדריקט אין זיין גרויסאַרטיקער פֿאָרווערטס־שטרעבונג, דאַן ווערט אויסגעלאָשן דער פּאָליטישער געניוס פֿון פֿאָלק. דאָס איז די לאַגע אין דייטשלאַנד. אין דער צייט פֿון דעם פויערים־קריג וואָלט דאָס דייטשע פֿאָלק געקאָנט אַרויסברענגען מלוכה־מענער, וועלכע וואָלטן אין זיך פֿאַראייניקט מאָדערנעם גייסט און פּאַטריאָטיזם. היינט פֿעלט דעם דייטשן פֿאָלק דער געמיינזאַמער באָדן און דער טראַדיציאָנעלער שטאָף. אַלע זכרונות פֿון דייטשלאַנדס גרויסקייט געהערן צום מיטלאַלטער און צו די אורוועלדער. איר גאַנצער היינטיקער פּאַטריאָטיזם איז רעאַקציאָנער און האָט נישט קיין באָדן אין פֿאָלק. אַ מאָדערן דייטש פֿאָלק עקזיסטירט נאָך נישט, ווייל עס האָט נאָך נישט געקענט דורכגעפירט ווערן קיין מאָדערנע דייטשע באַוועגונג. אָן ווידעראויפלעבונג איז נישטאָ קיין פֿאָלק, אָן פֿאָלק איז נישטאָ קיין פּאַטריאָטיזם אין מאָדערנעם זין. דער היינטיקער דייטשער פּאַטריאָטיזם, וועלכער דריקט זיך אויס אין זידלען די אַלע דייטשע שכנים, ווייל ער האָט נישט קיין מוט און קיין טאַלאַנט צו פֿאַרווירקלעכן די אייגענע רעגענעראַציע, איז פולשטענדיקער שווינדל. דייטשלאַנד זיפֿצט נישט אונטערן דרוק פֿון אַ פרעמדהערשאַפט, וועלכע מען וואָלט געוואָלט באַשאַפֿן, כדי צו געפֿינען אַ סיבה פֿאַר דער דערהויבונג פֿון פֿאָלק אָן דער אינעווייניקסטער אַרבעט פֿון אייגענער ווידעראויפלעבונג. דייטשלאַנד איז

קראַנק פון זיין דערמאָרדעטער רעוואָלוציע, עס קען נישט מאַכן היינט ביי זיך, אָן דער הילף פון די פאָרגעשריטענע אייראָפּעאישע פעלקער, אַן אייגענע רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג, וועלכע עס האָט צו שאַנד געמאַכט אין דער צייט פון דער רעפאָרמאַציע, און קעגן וועלכע עס האָט געקעמפט אין דער צייט פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע. אויב די דייטשן זיינען צו שטאָלץ צו גיין האַנט אין האַנט מיט יענע פעלקער, וועלכע האָבן זיך באַפרייט, אָדער ווילן זיך באַפרייען פון דער קריסטלעך־גערמאַנישער, מיטלאַלטערלעך־פעאָדאַלער הער־שאַפט, מוזן זיי זיין אונטערגעוואָרפן אונטער דער מיטלאַלטערלעכער ריאַקציע, וועלכע זיי האָבן נישט געקענט אַראָפּוואַרפן אין דער ריכטיקער צייט. די לעצטע געלעגנהייט פון אַ פאָלקס־דערהויבונג אין נאַציאָנאַלן זין האָט נאָר געהאָלפן דעם זיג פון דער ריאַקציע, ווייל דער קריג קעגן פראַנקרייך איז שוין לכתחילה געווען אַ קאַמף פון דער ריאַקציאָנערער אייראָפּע קעגן דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע.

אויב היינט וואָלט דייטשלאַנד ווידער פאַרוויקלט געוואָרן אין אַ קריג מיט אויסלאַנד, וואָלט אַ זיג פון דער דייטשער אַרמיי געווען געוויס אַ זיג פון דער ריאַקציע, בפרט נאָך, וואָס נישט די דייטשן וואָלטן געקעמפט פאַר אומאָפּהענגיקייט. אַזוי טיף זיינען מיר געזונ־קען, אַז מיר מוזן באַגריסן דעם אומגליק פון אונזער אַרמיי אַלס גליק. „די וועלט־געשיכטע איז דאָס וועלט־געריכט”. פאַר אונזער פאַרברעכן אין 16טן יאָרהונדערט מוזן מיר נאָך היינט באַצאָלן. ווער קען פאָרויסזאָגן די קאַטאַסטראָפעס פון אונזער צוקונפט, ווייל אונזער מאָדערנע אַנטוויקלונג איז דערשטיקט געוואָרן אין איר אָנהויב? געוויס וועט יעדער פעלקער־קאַמף, וועלכער וועט זיך היינט פאַנאַנ־דערברענען פאַר דער נאַציאָנאַלער אומאָפּהענגיקייט, ענדיקן מיט דער גלייכבאַרעכטיקונג פון אַלע פעלקער און אַפילו פון די פעלקער, וועלכע וועלן קעמפן קעגן. אָבער דורך וועלכע מיטלען וועט דער־גרייכט ווערן דער ציל, וועלכער פרידלעכער אָדער קריגערישער דייטשער פאַטריאָט וואַגט עס גאָר צו קלערן מכח דעם?

די צייטן פון ראַסן־הערשאַפט זיינען אַריבערגעגאַנגען. אויך דאָס קלענסטע פאָלק, מעג עס געהערן צו דער גערמאַנישער אָדער ראָמאַנישער, צו דער סלאַווישער, אָדער פינישער, צו דער קעלטישער אָדער סעמיטישער ראַסע, וויבאַלד עס פאָדערט זיינע רעכט אויף אַ פלאַץ צווישן די קולטור־היסטאָרישע פעלקער, קען עס רעכענען

אויף די סימפאַטיעס פון די אַלמעכטיקע מערבדיקע קולטור־פעלקער, וועלכע האָבן היינט געפונען אין דעם ווידעראויפגעלעבטן איטאַליע־נישן פאָלק אַ טרייען בונד־גענאָסע. אַזוי ווי די פּאַטריאָטן פון אַלע אַנדערע אומגליקלעכע פעלקער, קענען אויך די דייטשע פּאַטריאָטן נאָר אין אַן אויפריכטיקן בונד מיט די פאַרגעשריטענע און מעכטיקע פעלקער פון דער ערד דערגרייכן דעם ציל פון זייערע שטרעבונגען. אויב זיי וועלן אָבער זיך זעלבסט און דעם דייטשן פאָלק איינרעדן די פאַלשע חלומות וועגן דער מאַכט און הערלעכקייט פון דער „דייטשער שווערד". דאַן וועלן זיי פאַרגרעסערן די אַלטע זינד מיט נאָך אַ נייער זינד, זיי וועלן אַרבעטן פאַר דער רעאַקציע און וועלן אַריינציען אין איר פאַרדאַרבנקייט גאַנץ דייטשלאַנד.

נאָטע 1.

אין תלמוד, אַזוי ווי אין מדרש, ווערט די גאולה פון יידישן פאָלק צוגעשריבן צו דער ריינקייט און טרייקייט פון די יידישע פרויען, וועלכע האָבן זייער נאַציע נישט פאַרלייקנט. עס ווערט באַזונדערס אונטערגעשטראָכן, אַז די יידן האָבן אין מצרים נישט געביטן זייערע נעמען און זייער שפּראַך און זיינען דערפאַר מער ראוי געווען אויס־געלייזט צו ווערן, איידער אין שפּעטערדיקע צייטן: מ"ר במדבר פ׳ כ׳, שה"ש, ויקר׳ פ׳ ל"ב. לא שנו את שמן, ראובן ושמעון נחתון ראובן ושמעון סלקין, לא קורין ליהודה רופס, ולא לראובן לוליאני, ולא ליוסף לוסטוס ולא לבנימין אלכסנדר וכו׳.

אַפילו אונזער גרעסטער נביא און מחוקק ווערט געטאַדלט דערפאַר, וואָס ער האָט זיך ביי יתרו אין מצרים נישט אַרויסגעגעבן פאַר אַ ייד. דערפאַר איז נישט דערפילט געוואָרן זיין בקשה מקובר צו ווערן אין הייליקן לאַנד. פאַרקערט אָבער זיינען די ביינער פון יוסף, וועלכער האָט נישט פאַרלייקנט זיין יידישע אָפּשטאַמונג געבראַכט געוואָרן אין ארץ־ישראל און דאָרט מקובר געוואָרן.

מ"ר ואתחנן: אמר לפניו רבש"ע עצמותיו של יוסף נכנסי לארץ ישראל ואני איני נכנס לארץ, אמר לו הק"בה, מי שהודה בארצו, נקבר בארצו, ומי שלא הודה בארצו, אינו נקבר בארצו. יוסף הודה בארצו, מנין? גבירתו אומרת: ראו הנביא לנו איש עברי וגו׳, ולא כפר,

אלא גנב גנבתי מארץ העברים, נקבר בארצו וכו׳. אתה שלא הודית בארצך, אין אתה נקבר בארצך, כיצד? בנות יתרו אומרות, איש מצרי הצילנו מיד הרועים והוא שומע ושותק, לפיכך לא נקבר בארצו.

נאָטע 2.

דער שטיצפּונקט מחוץ פון דער וועלט, וועלכער איז פאַראַן אין דער יידישער געשיכטע־רעליגיע, אַזוי ווי אין דער אַלט־אינדישער נאַטור־רעליגיע, איז דער פאַרבינדונגס־פּונקט פון דער יידישער און היידנישער, פון דער סעמיטישער און אינדאָ־גערמאַנישער וועלט־אַנשויאונג, די זריעה, פון וועלכער עס איז שפּעטער אַרויסגעוואַקסן די מיטלאַלטערלעך־קריסטלעכע און די מאָדערן ־ וויסנשאַפטלעכע לעבנס־אַנשויאונג. אין דעם פּונקט פאַלן צוזאַמען די ביידע גרויס־אַרטיקע גייסטיקע ריכטונגען פון די צוויי וועלט־היסטאָרישע מענטשן ראַסן. דאָ טרעט אויך אַרויס זייער ענלעכקייט און זייער אונטערשייד. זיי ביידע האָבן אָנהויב אָן דערקענט און האָבן עס אַרויסגעזאָגט אין זייער עלטסטער ליטעראַטור, אַז די לעבנס־פאַרהעלטעניש, אין וועלכע דער מענטש געפינט זיך, זיינען אומווירדיק און באַדאַרפן די דערלייזונג, וויבאַלד נאָר דער מענטשלעכער גייסט איז דערוואַכט. זיי חלומען ביידע פון אַ גאָלדענעם צייט־אַלטער, וועלכן זיי טראָגן אַריבער אין דער פאַרגאַנגענהייט, פון אַ פאַרלאָרענעם גן־עדן, וועלכן זיי ווילן נאָכאַמאָל געפינען. דער קאַמף פון די ווילדע קרעפטן, מיט וועלכן עס הויבט זיך אָן די געשיכטע פון דער מענטשהייט, איז להיפוך צו דעם הומאַנעם וועזן, וואָס אַנטהאַלט שוין אין זיך דעם זאָמען פון דער האַרמאָנישער איינהייט פון לעבן, צו דעם לעצטן ציל פון דער סאָציאַלער אַנטוויקלונגס ־ געשיכטע. אין דער צוריקגעהאַלטנקייט פון די פאַרגעניגנס פון לעבן, וועלכע מען קען באַקומען נאָר דורך דעם עלנט און טויט פון די אונז נאָנטע ברואים, זעען די הייליקע שריפטן פון ביידע וועלט־היסטאָרישע מענטשן־ראַסן דעם מיטל צו הייליקייט, צו דערלייזונג. פאַראַן אָבער אַן אונטערשייד צווישן די ביידע וועלט־אַנשויאונגען. ביי דער אינדאָ־גערמאַנישער ראַסע, וואָס איר פּאַסיווער גייסט איז ניט געאייגנט פאַר דער זעלבשטענדיקער אַריינמישונג אין דער געשיכטע פון דער

מענטשהייט, האָט זיך די צוריקגעהאַלטנקייט פאַרוואַנדלט אין אַ פולשטענדיקער אָפּזאָגונג און פאַרלייקענונג פון לעבן (בראַמיזם און בודיזם). די יידן האָבן אָבער פון אָנהייב אָן און דורך דעם שטורעם פון זייער געשיכטע דערקענט זייער באַרוף אין דעם, וואָס זיי האָבן געהאַלטן הייליק נישט נאָר דאָס אינדיווידועלע פון דער נאַטור געגעבענע, דאָס הייסט נישט נאָר דאָס אָרגאַנישע, נאָר אויך דאָס סאָציאַלע לעבן פון דער מענטשהייט. זיי האָבן געוואָלט אַקטיוו העלפן דער אַנטוויקלונג פון דער מענטשהייט און זי צוגרייטן צו דעם מלכות המשיח, וועלכער איז אין האַרמאָניע מיט דעם געטלעכן ווען, וואָס האָט זיך נתגלה געווען צו זייער גייסט.

די אַלט־אינדישע חכמה האָט אין אונזער יאָרהונדערט געפונען איר ריינסטן אויסדרוק אין אַן עכטן דייטש, אין שאָפּענהויער. אין דער קריסטלעך־גערמאַנישער וועלט איז שאָפּענהויער דער פולשטענדיקער היפּך פון העגעל. העגעל האָט אַרויסגעבראַכט די געשיכטלעכע, גענעטישע וועלט־אַנשויאונג, דאָס מיינט די יידישע. העגעל זעט אָבער נאָר אין קריסטלעכן זין די אַנטוויקלונג פון גייסט, און דערמיט האָט ער וויניקסטנס די קאָנקרעטע יידישע געשיכטע־רעליגיע דערהויבן צו אַן אַבסטראַקטער גייסט־פילאָזאָפיע. שאָפּענהויער האָט אָבער געלייקנט די גאַנצע געשיכטע־רעליגיע און דערמיט אויך די גאַנצע געשיכטלעכע אַנטוויקלונג און דאָס גאַנצע לעבן, אין זיין אידעאַלער זייט אַזוי ווי אין זיין רעאַלער. דורך דעם ניהיליזם, וועלכער איז געווען דער יסוד פון דער גאַנצער אינדאָ־גערמאַנישער וועלט און האָט געשטאַמט פון זייער ראַסע, איז שפּעטער די נאַטור־רעליגיע צעשטערט געוואָרן. פאַרקערט, די געשיכטלעכע לעבנס־אַנשויאונג פון יידנטום, וועלכע איז אַרויסגעגאַנגען פון דעם ניהיליזם פון דער נאַטירלעכער וועלט. אָבער האָט נישט פאַרלייקנט דעם הומאַנעם שעפער אין דער געשיכטע, איז געווען בכח אַריינצוברענגען אַ טרייסטפולע לעבנס־אַנשויאונג אין די חורבות פון דער זיך זעלבסט פאַרניכטנדיקער וועלט דורך דער האָפענונג אויף דעם צוקונפטיקן ווידערגעבורט.

ווען מען נעמט אַן צוזאַמען מיט שאָפּענהויערן און די אינדאָ־גערמאַנען, אַז דאָס שעפערישע וועזן איז נאָר אַן עלעמענטאַרע קראַפט, און נישט דער שעפערישער געניוס פון דער גאַנצער געשיכט־

לעבער אַנטוויקלונג אין דער נאַטור און דער מענטשן־וועלט, דאַן איז די וועלט נאָר אַ פּראָדוקט פון אַ קראַפט, וועלכע איז זיך זעלבסט סותר און וואָס איר שטרעבונג אָן אַ ציל, איר „ווילן צום לעבן״, ווי שאָפּענהויער זאָגט, קען דעם מאָראַלישן און גייסטיקן מענטשן נישט ברענגען קיין שום באַפרידיקונג. נאָר די געשיכטע־רעליגיע, וועלכע זעט אין דעם קאַמף פון די נאַטור־קרעפטן, אַזוי ווי פון די אינדיווידועו און פעלקער, אַ נ ט וו י ק ל ו נ ג ס ־ ש ט אַ פּ ן און טראָגט אין זיך די זיכערקייט פון דעם נצחון פון דער געטלעכ־קייט, נאָר די געשיכטע האָט עס נישט נויטיק זיך אָפּצוזאָגן פון לעבן, כדי צו דערגרייכן אַ הייליקייט, וועלכע איז אַליין אייגנטלעך נישט מער, ווי דער קאָנטעמפּלאַטיווער עגאָאיזם. יעדע שטרעבונג צו אַ בעסערן לעבן, מעג עס אויפגעפאַסט ווערן אַלס אַ רעאַל אָדער אידעאַל, אַלס אַ ד י ז ז יי ט י ק אָדער י ע נ ע ז יי ט י ק, קומט פאַר דעם קאָנטעמפּלאַטיוון עגאָאיזם ווי אַ ריינער שטות. דורך דער שטרעבונג בכלל ווערט, לויט דער דאָזיקער וועלט־אַנשויאונג, נאָר פּאַראייביקט דער ווילדער, עלעמענטאַרער, נישט אָרגאַנישער גייסט־לאָזער קאַמף. די דאָזיקע מאַטעריאַליסטישע, אַנטי ־ היסטאָרישע אַנשויאונג איז אין אַלע סאָציאַלע באַוועגונגען קאָנסערוואַטיוו אָדער רעאַקציאָנער. שאָפּענהויער האָט איבערגעלאָזן זיין פאַרמעגן פאַר די בערלינער סאָלדאַטן, וועלכע האָבן געקעמפט קעגן פאָלק אין 1848. ער איז אין הסכם נאָר מיט דער נ ע ג אַ ט י וו ע ר זייט פון קריסטנטום, מיט דער קריסטלעכער פאַראַכטונג פון דעם „קעגנ־ווערטיקן״ לעבן, וואָס דערמיט אונטערשיידט זיך דאָס קריסטנטום פון יידנטום. אָבער ער איז נישט אין הסכם מיט דער קריסטלעכער פאַרהערלעכונג פון דעם צוקונפטיקן ווידערגעבורט, וואָס דערמיט האָט דאָס קריסטנטום צוגעצויגן דאָס היידנטום צו דער יידישער געשיכטע־רעליגיע און האָט שלום געמאַכט מיטן לעבן.

איבעריקנס פאַרשטייען מיר, אַז יענץ קאָנטעמפּלאַטיווע ווערן, וואָס לייקנט דעם ווילן צום לעבן, מאַכט דעם מענטשן אין אַ הויכער מדרגה פעאיק צו קינסטלערישע שאַפונגען און צום גענוס פון די שאַפונגען. פאַרקערט אָבער איז דער וועג פון די מענטשן, וועלכע האָבן אויף זיך גענומען דעם עול מלכות שמים, דאָס הייסט דעם באַרוף איבערצואַנדערשן דאָס סאָציאַלע לעבן לויט דעם געטלעכן פּלאַן, דער וועג פון די מענטשן איז נישט אויסגעבעט מיט רויזן.

נאָטע 3.

אין יאָר 1858 איז ביי אָטטאָ וויגאַנד אין לײַפּציג דערשינען אַ שריפט אונטערן נאָמען: „צוויי געשפּרעכן מכח דעם אַרויסטריט פון יידנטום, אַרויסגערופן דורך דעם בריוו־אויסטויש פון דאָקטאָר אברהם גייגר מכח דער דאָזיקער פראַגע“. דער פּאַרפאַסער באַמיט זיך צו באַווייזן, אַז די ראיות פון ד״ר גייגר זיינען נישט ריכטיק, נישט פון פילאָזאָפישן, נישט פון סאָציאַלן שטאַנדפּונקט. דאָס זיינען זיינע „סאָציאַלע“ אַרגומענטן:

„מיין פריינט, עס זיינען פאַראַן זאַכן, וועלכע מען קען נישט גלאַט אַריבערגיין. עס קען זיין, אַז די בירגערלעכע פרייהייט האָט אַראָפּגענומען פון די יידישע געשטאַלטן דעם שטעמפּל פון קנעכטשאַפט, וועלכן די יאָרהונדערטער פון דרוק האָבן אויף זיי אַרויפגעלייגט. עס קען זיין, אַז זייער גאַנג האָט זיך שוין דורך דעם זיג און שוין אין קאַמף פאַר פרייהייט אויסגעגליכן און איז געוואָרן שטאָלצער, אַז זייער שטערן האָט אָנגעהויבן ליכטיקער צו שטראַלן. עס קען זיין, אַז דער אַלגעמיינער גייסטיקער אויפשוונג האָט אויך אַרויסגעבראַכט צווישן יידן, וועלכע האָבן פריער קוים נאָך געקענט ריידן פאַרשטענדלעך דייטש, פּאָעטן און שריפטשטעלער, וועלכע די דייטשע נאַציע האָט באַלד געמוזט צורעכענען צו די בעסטע, כאָטש מיט אַ געוויסן געפיל פון קעגנשטרעבונג און שטוינונג. דאָס אַלץ איז פאָרגעקומען אונטער דער פאַרוואונדערונג פון דעם איצטיקן דור. פונדעסטוועגן שטייט נאָך אַלץ פעסט די אַלטע שייד־מויער, און די טויערן זיינען געבליבן פאַרשלאָסן עד היום מיט קייטן און ריגלען. וויל דער שומר, וועלכער האָט זיי געהיט, האָט נישט געקענט לייכט איינגעשלעפערט ווערן. דאָס איז די ראַסן־פאַרשיידנקייט צווישן דער יידישער און דער קריסטלעכער (דייטשער) באַפעלקערונג. אויב מיין באַהויפּטונג וועט אייך פאַרוואונדערן, בעט איך אייך אַ קלערער טאָן מכח דעם, אַז ראַסן־פאַרשיידנקייטן רופן אומעטום אַרויס (ביי די גערמאַנען) קעגנזאַצן, קעגן וועלכע פילאַנטראָפּישע דעקלאַמאַציעס זיינען מאַכטלאָז. צווישן דער דייטשער און סלאַווישער באַפעלקערונג אין בעמען, אין אונגאַרן און זיבנבירגען, צווישן דער דייטשער און דענישער באַפעלקערונג אין שלעזוויג, צווישן דער אַלט־אירלענדי־

שער באַפּעלקערונג פון אירלאַנד און די אַנגלאָ־זאַקסן, זיינען נאָך ביז צום היינטיקן טאָג די נאַציאָנאַלע און די ראַסן־קעגנזאַצן אַזוי לעבהאַפט און שטאַרק, אַז מען קען גאַרנישט קלערן מכח דער סאָציאַלער פאַראייניקונג פון די דאָזיקע אַנטקעגנזעצלעכע עלעמענטן. די ראַסן־פאַרשיידנקייט צווישן גערמאַנען און סלאַוון איז דאָך אָבער אַ קליינקייט אין פאַרגלייך מיט דער פאַרשיידנקייט צווישן די קינדער פון די בני יעקב, וועלכע זיינען געקומען פון וויטן אַזיע, און די קינדער פון טייט און הערמאַן דעם כערוסקער, וועלכע לעבן שוין זינט אומענדלעכע ציטן אין האַרץ פון איראָפּע. עס איז דאָך אַ גרויסער אונטערשייד צווישן די שטאָלץ־קוקנדיקע, הויכע מענער־געשטאַלטן מיט בלאָנדע האָר און די באַוועגלעכע, קליינגעוואַקסענע מענטשן מיט שוואַרצע האָר און מיט אַזיאַטישע פּנימער. ראַסן, וועלכע זיינען אויף אַזאַ אופן פאַרשיידן צווישן זיך, האָבן אַן אינסטינקטיווע אָפּשטויסונג איינע צו די אַנדערע, וואָס אַלע שכלדיקע טענות זיינען מאַכטלאָז קעגן איר״.

דאָס איז וויניקסטנס אַן אויפריכטיקע שפּראַך. זי באַוויזט אַפילו נישט, וואָס דער פּראָפעסער וויל באַווייזן, ווייל די קריסטלעכע טויפונג מאַכט דאָך נישט פון דעם ייד אַ דייטש. אָבער זי גיט צו, אַז דער אינסטינקטיווער ראַסן־אַנטאַגאָניזם איז אין דייטשלאַנד נאָך שטאַרקער, איידער יעדע שכלדיקע חקירה. די „ריין מענטשלעכע נאַטור״ איז דאָ פאַרוואַנדלט געוואָרן אין דער נאַטור פון ריינעם גערמאַניזם. די „בלאָנדע, הויכע געשטאַלטן״ קוקן אַראָפּ אויף דער ווידעראויפלעבונג פון די באַוועגלעכע, קליינגעוואַקסענע און מיט שוואַרצע האָר מיט אַ געפיל פון „קעגנשטרעבונג און דערשטוינונג״. בשעת די מערבדיקע קולטור־פעלקער דערמאָנען נאָר מיט פאַראַכטונג דעם שענדלעכן דרוק, אונטער וועלכן יידן האָבן אַמאָל געלעבט צווישן זיי, רעדט דער דייטש נאָר וועגן דעם „שטאָפּל פון קנעכט־שאַפט״, וועלכן ער האָט אַמאָל אַרויפגעלייגט אויף די יידישע געשטאַלטן״.

אין אַ פעליעטאָן, וועלכער איז נישט לאַנג דערשינען אין אַ באָנער צייטונג: „באָן מיט אַכציק יאָר צוריק״ ווערט געשריבן מכח די יידן, אַז זיי האָבן געלעבט אין אַ באַזונדערער גאַס און האָבן זיך אומעטום דערנערט פון שאַכער. איך גלויב, אַז מען דאַרף זיך

ווייניקער וווּנדערן, אַז די ייִדן האָבן דעמאָלט געלעבט פֿון שאַכער, אײַדער, אַז זיי האָבן איבערהויפּט געקענט לעבן אין יענע יאָרהונדערטן פֿון דרוק. אַלע עקזיסטענץ־מיטלען און אַפֿילו דאָס ווײַנרעכט זײַנען בײַ זיי צוגערויבט געוואָרן. דורך שוץ־געלטער האָט זיך יעדע ייִדישע גענעראַציע און געמיינדע געמוזט שטענדיק אויפֿדאָסניי קויפֿן די „פּריווילעגיע״, נישט באַרויבט צו ווערן פֿון איר ווײַנרעכט. זי איז געווען גליקלעך ווען זי איז, נישט קוקנדיק אויף דעם אָפּמאַך, נישט באַרויבט אָדער פֿאַרטריבן געוואָרן אָדער פֿון דעם פֿאַנאַטישן פֿאָלק נישט געהרגעט און געמאָרדעט געוואָרן. אויך איך ווייס אַ מעשה פֿון „פֿאַר אַכציק יאָרן״. אַ ייִד האָט נושא חן געווען בײַם קורפֿירשט פֿון באָן. מען האָט אים דערלויבט זיך אויסבעטן אַ גנאָד, און ער האָט זיך אויסגעבעטן פֿאַר זיך און זײַנע קינדער אַ דערלויבעניש צו וווינען אין ע נ ד ע נ ו ק (ענדענוק איז אַ דאָרף נעבן באָן).

נאַטע 4.

גבֿריאל ר י ס ס ע ר איז, אויף וויפֿיל איך קען מיר דערמאָנען אין זײַן צײַטשריפֿט „דער יודע״, קיינמאָל נישט אַרײַנגעפֿאַלן אין דעם טעות פֿון די מאָדערנע דײַטשע ייִדן, וועלכע זעען אַ סתירה צווישן דער ייִדישער גלײַכבאַרעכטיקונג און דעם קולט פֿון דער ייִדישער נאַציאָנאַליטעט. ער האָט געפֿאָדערט די ייִדישע גלײַכבאַרעכטיקונג נאָר פֿאַר די פּאָליטישע און בירגערלעכע פֿליכטן, וועלכע די פּאָליטישע און בירגערלעכע רעכט פֿאַרלאַנגען.

נעמען מיר אָן דעם פֿאַל, אַז די ייִדן האָבן נישט נאָר אַ נאַציאָנאַלן קולט, נאָר ווירקלעך אַ לאַנד און אַ מלוכה, און אַז פֿיל מיטגלידער פֿון זייער נאַציע, אַזוי ווי דאָס איז דער פֿאַל מיט פֿיל אַנדערע פֿעלקער, האָבן זיך זינט יאָרהונדערטער באַזעצט אין פֿראַנקרײַך, ענגלאַנד, איטאַליע; וואָלטן די לענדער אָפּגעזאָגט זיי די פֿולע בירגערלעכע רעכט, די גרויסע נאַטוראַליזאַציע, ווען זיי וואָלטן פֿאַר זייערע בירגערלעכע און פּאָליטישע פֿליכטן געפֿאָדערט די פֿולע בירגערלעכע רעכט? איז דען נישט גענוג אין אַ לאַנד געבאָרן צו זײַן, אָדער אַפֿילו אויסדריקן דעם ווונטש צו ווערן אַ בירגער, כּדי אין איינִיקע יאָר צו באַקומען בירגער־רעכט? אין הויך ־ ציוויליזירטע

לענדער איז דאָס אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך. אין דייטשלאַנד, נאַטירלעך, נישט. אין דייטשלאַנד מוז דער זינט יאַרהונדערטער איינגעזעסענער ייד פאַרלייקענען זיין ראַסע, זיין נאַציע, זיין געשיכ־טע, זיין טיפּ, זיין טעמפּעראַמענט, זיין כאַראַקטער, כדי אַריינגענומען צו ווערן אין שטאַאַט. ניין, נישט אין אַ שטאַאַט, נאָר אין אַ פאָלק, וואָס וועט זיך קיינמאָל נישט אויפהויבן צו אַ מאָדערנעם שטאַאַט, ביז עס וועט נישט גובר זיין זיינע ראַסן־פאָראורטיילן! אַזעלכע פאָראורטיילן און ראַסן־הערשאַפטס געפילן האָבן די יידן קיינמאָל נישט געהאַט. די תורה גיט אַלעמען גלייכבאַרעכטיקונג, דעם יידן פונקט ווי דעם גר, וועלכער וווינט אין יידישן לאַנד.

נאָטע 5.

אין דער צייט, ווען מענדעלסאָן האָט געלעבט אין דייטשלאַנד איז אין פוילן אויפגעטרעטן ר׳ ישראל בעל שם. ער האָט אַזוי ווייניק ווי מענדעלסאָן געוואָלט גרינדן אַ סעקטע, אָבער, אַזוי ווי דורך מענדעלסאָנען זיינען אין דייטשלאַנד אַנטשטאַנען די רעפאָרמאַטאָרן, זיינען אין די סלאַווישע לענדער דורך ר׳ ישראל בעל שם אַנטשטאַנען די חסידים. אַ חסיד מיינט אַ זייער פרומער ייד. חסידים זיינען שטענדיק געווען אין יידנטום, אַזוי ווי נאָך פאַר ר׳ ישראל זיינען געווען בעל שם טובס, דאָס הייסט יידן, וועלכע האָבן זיך באַשעפטיקט מיט קבלה און האָבן געהאַט פיל אָנהענגער. די יידן האָבן זיך באַטייליקט אין דער קולטור פון די פעלקער, צווישן וועלכע זיי האָבן געלעבט, ווי, למשל, אין שפּאַניע, און זיינען דאָך נישט געווען קיין רעפאָרמאַטאָרן; נאָר די דייטשע יידן זיינען דאָס געוואָרן נאָך מענדעלסאָנען, בשעת זיי האָבן זיך אָנגעהויבן צו באַטייליקן אין דער דייטשער קולטור. אויב נאָך מענדעלסאָנען און ר׳ ישראל בעל שם טוב האָבן דער ראַציאָנאַליזם און דער חסידיזם ביי די דייטשע און סלאַווישע יידן אַרויסגערופן ערנסטע שפּאַלטונגען, איז די סיבה דערפון געלעגן אין די אייגנטימלעכקייטן פון זייער צייט, וועלכע אונטערשיידט זיך פולשטענדיק פון אַלע פריערדיקע צייטן.

אַקוראַט ווי די איסיים אין די לעצטע צייטן פון אַלטערטום און

די פּראָטעסטאַנטישע, פרומע קריסטן אין סוף פון מיטלאַלטער, שטעלן מיט זיך פאַר די חסידים דעם אינערלעכן יידישן גייסט אין קעגנזאַץ צו די פאַרגליווערטע בוכשטאַבן פון דער תורה. די חסידים היטן נישט אָפּ פּעדאַנטיש די פאָרשריפטן פון יידישן געזעץ, כאָטש זיי זאָגן זיך, נאַטירלעך, נישט אָפּ פּרינציפּיעל נישט פון דער תורה שבכתב און נישט פון דער תורה שבעל פה. אָבער די תורה שבכתב און די תורה שבעל פה איז פאַר זיי נאָר אַן אויסדרוק פון גייסט. נישט די פאָרם, נאָר דער גייסט, וועלכער האָט די פאָרם געשאַפן, איז פאַר זיי הייליק. זיי זייגען נישט קיין אַסקעטן, היטן אָבער אָפּ שטרענג די מאָראַלישע ריינקייט. די מתנגדים, וועלכע וואַרפן זיי פאָר, אַז זיי זייגען עובר אויף געוויסע מצוות און דינים, ענטפערן זיי: מיר שטייען נישט אונטער דעם מדת הדין, נאָר אונטער דעם מדת הרחמים. אין דעם ספר תניא האָט ר׳ שמואל פון ווילנע אַנטוויקלט די פילאָזאָפישע זייט פון חסידיזם פון שטאַנדפּונקט פון קבלה. די תלמידים פון דאָזיקן פילאָזאָף רופן זיך חב״ד (חכמה, בינה, דעת). אויך אין ירושלים איז פאַראַן די דאָזיקע סעקטע.

אויף ווי ווייט דער חסידיזם האָט זיך פאַרשפּרייט אין פּוילן, אין די סלאַווישע לענדער, אין אונגאַרן, צווישן דער פאָלקס־מאַסע, איז ער פאַרשטייט זיך, נישט געבליבן פריי פון ווילדקייטן און לעכער־לעכן אַבערגלויבן. די קריטיק האָט אָבער נישט פאַרשטאַנען דאָס אייגנטלעכע וועזן און די היסטאָרישע באַדייטונג פון חסידיזם. די מתנגדים, פּונקט ווי די ראַציאָנאַליסטן האָבן דערקלערט דעם חסי־דיזם פאַר אַפּיקורסות. אָבער זייער מחרים זיין פון חסידיזם האָט נישט געקענט אָפּהאַלטן אַ גייסטיקע ריכטונג, וועלכע איז אַקוראַט אַזאַ נויטיקער פּראָדוקט פון דער צייט, ווי די רעפאָרם, און האָט שפּעטער נאָך אַ גרעסערע באַדייטונג, כאָטש זי איז געווען אַן אומבאַוווסטזיניקע דערשיינונג, אָדער דווקא דערפאַר, ווייל זי איז געווען אומבאַוווסט־זיניק. די רעפאָרם איז ערשט דאַן געקומען, נאָכדעם, ווי דאָס מאָדערנע לעבן האָט שוין אונטערגעגראָבן דאָס מיטלאַלטערלעכע יידנטום. די רעפאָרם האָט נאָך געקענט באַנוצן דעם יידישן בוים, וועלכער איז אָפּגעהאַקט געוואָרן פון זיין וואָרצל, כדי אויסצופּוצן אירע טעמפּלען, וועלכע האָבן אין זיך גאָרנישט מער קיין יידישעס. דער חסידיזם אָבער, בילדעט אין דעם לעבעדיקן יידישן גייסט זעלבסט, וועלכער איז אינסטינקטיוו אָנגעכאַפּט געוואָרן פון דער

מאָדערנער צייט, דעם איבערגאַנג פון דעם מיטלאַלטערלעכן יידנטום צו אַ באַנייטן און ווידעראויפגעלעבטן יידנטום. מען קען גאָרנישט באַרעכענען די פאָלגן פון חסידיזם, וויבאַלד עס וועט צוקומען צו אים די נאַציאָנאַלע באַוועגונג. אין די גרויסע יידישע צענטרען פון מזרח געפינט דער חסידיזם אַלץ מער און מער פאַרשפּרייטונג. די מתנגדים, וועלכע האָבן פריער קעגן אים געקעמפט, הויבן אָן צו פאַרשטיין, אַז היינט איז פאַר דער יידישער פאָלקס־מאַסע פון מזרח אייראָפּע פאַראַן נאָר דער אויסוואַל: אָדער זיי מוזן צוזאַמען מיט די רעפאָרמאַטאָרן אָפּפאַלן פון יידנטום דורך דער מאָדערנער קולטור, אָדער זיי מוזן אויסמיידן דאָס דאָזיקע אָפּפאַלן דורך דער ווידער־אויפלעבונג, וואָס דער חסידיזם איז דער ערשטער אָנזאָגער.

אין זייער סאָציאַלער אָרגאַניזאַציע לעבן די חסידים אין אַ געוויסער מאָס סאָציאַליסטיש, און דאָס הויז פון דעם רייכן איז שטענדיק אָפן פאַרן אָרעמאַן. זיי האַלטן זיך אין דעם אויסדרוק פון פרקי אבות: שלי שלך ושלך חסיד *), אַ סעקטע, וועלכע איז פּעאיק צו אַזאַ מאָראַל און אַזאַ באַגייסטערונג, איז אויפגעבויט אויף עפּעס אַנדערש, איידער ווילדקייט און אומוויסנהייט.

6. נאַטור

די גריכן האָבן אין זייער קולט הייליק געהאַלטן די פולקאָמע האַרמאָנישע נאַטור, אָבער נישט דאָס ווערן, די אַנטשטייאונג. אויך דער מענטש איז ביי די גריכן פאַרגעטערט געוואָרן אַלס די פולקאָמע אָרגאַניזאַציע, אַלס דער שפּיץ פון אָ ר ג אַ נ י ש ן לעבן, נישט אָבער אַלס דער טרעגער פון אַ נייער לעבנס־ספערע, נישט אַלס אַ ניי, זיך אַנטוויקלענדיק, גייסטיק, מאָראַליש, ס אָ צ י אַ ל וועזן, אַזוי ווי דאָס איז געשען שפּעטער אין דעם פון יידנטום אַנטשטאַנענעם

*) עס זיינען פאַראַן פיר מדות וועגן מיין און דיין, אַזוי שטייט אין פרקי אבות. די ערשטע מדה וועגן אייגנטום־רעכט האָבן מיר שוין דערמאָנט אין דריטן בריוו. דאָס איז די געוויינלעכע, בירגערלעכע מאָראַל, יעדער פאַר זיך, שלי שלי ושלך שלך. די צווייטע מדה איז פון די אייגנטום־טיילער, פון דעם פעבל, פון דעם מאָב, פון דעם עם־הארץ, וועלכער וויל זיך צעטיילן מיט די רייכע, כדי איבערצובייטן די ראָלן: שלי שלך ושלך שלי. די דריטע מדה איז פון דעם חסיד, וועלכער זאָגט: שלי שלך, אָבער פאַרלאַנגט ניט קיין פרעמדן אייגנטום. די אַנטקעגנגעזעצטע מאָראַל איז פון דעם רשע.

קריסטנטום. די יידן, פאַרקערט, האָבן הייליק געהאַלטן די געשיכטע, דאָס ווערן, דעם קולט פון דעם גאָט יהוה, וועלכער דריקט שוין אויס אין זיין נאָמען „פאַרגאַנגענהייט, קעגנוואַרט און צוקונפט". אפילו די קאָסמישע און אָרגאַנישע לעבנס־ספערן, וועלכע זיינען פאַרענדיקט אין דעם קעגנווערטיקן וועלט־אַלטער, זיינען אין דער ביבל אַריינגענומען געוואָרן נישט אַלס אַן אייביקער, אָפגעשלאָסענער קרייז־לויף, נאָר אַלס גענעזיס, אַנטשטייאונג, וועלכע הויבט זיך אָן מיט דער וועלט־שאַפונג און דעם נאַטור־שבת, כדי אַרומצו־נעמען פּראָפעטיש די גאַנצע געשיכטלעכע אַנטוויקלונג פון דער מענטשהייט ביז צו דעם היסטאָרישן שבת. די טענדענץ צו דערקענען גאָט אין דער געשיכטע, און נישט נאָר אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט, נאָר אויך אין דער געשיכטע פון דעם קאָסמישן און אָרגאַנישן לעבן, איז אַ יידישע גייסטיקע ריכטונג. ביי דעם געשיכטע־שטודיום איז די שטרעבונג צו דער דערקענטעניש פון דעם ווערן, פון גאָט, אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך. ביי דעם שטודיום פון דער נאַטור אָבער איז די דאָזיקע שטרעבונג להיפּך צו דער גייסטיקער ריכטונג פון די מאָדערנע נאַטור־פאָרשער. געטע און הומ־באָלדט זיינען באַוווסטזיניק געווען קעגנער פון דער גייסטיקער ריכטונג, וועלכע הענגט צוזאַמען זייער ענג מיט דער יידישער גאָט־אידיי. די גריכן האָבן הייליק געהאַלטן די גאַנצע נאַטור איינשליסנדיק דעם מענטשן, אַלס פאַרענדיקטן נאַטור־פּראָדוקט. די יידן האָבן הייליק געהאַלטן די גאַנצע געשיכטע איינשליסנדיק די געשיכ־טע פון קאָסמישן און אָרגאַנישן לעבן; די קריסטן האָבן פאַרגעטערט דאָס איינצלנע מענטשלעכע אינדיווידום אַלס געטלעכע פּערזאָן. ערשט דורכן קריסטנטום איז די אינדיווידואַליטעט אויפגע־טרעטן אין דער וועלט.

דער איינצלנער מענטש, מאַן אָדער ווייב, זאָן פאַמיליע און אָן פאָטערלאַנד, איז דערקלערט געוואָרן פון קריסטנטום פאַר הייליק. דאָס איז די וועלט־היסטאָרישע באַדייטונג און אויך דער טעות פון קריסטנטום. כדי אויסצודריקן דאָס רעכט פון דעם אינדיווידום, האָט דאָס קריסטנטום געמוזט אויפפאַסן דעם מענטשן אַבסטראַקט, נישט ווי ער איז אין דערווירקלעכקייט, נישט אין צוזאַמענהאַנג מיט נאַטור און געשיכטע, מיט פאַמיליע און פאָטערלאַנד. דער אונטערגאַנג פון דעם אַנטיקן לעבן און דאָס אויפטרעטן פון די גערמאַנישע ראַסן

האָבן ווידער אַרויסגעבראַכט דאָס רעכט פון אינדיווידום, אָבער אויך די איינזייטיקייט פון דער אינדיווידואַליסטישער ריכטונג. די העכערע איינהייט פון די היסטאָרישע קולטן איז מעגלעך געוואָרן נאָר אין דעם יידישן געשיכטע־קולט, וועלכער דערהויבט זיך צו אַ מדרגה פון אַ וויסנשאַפט. דער יידישער געשיכטע־קולט, וועלכער דערהויבט זיך צו וויסנשאַפט, איז די ביבל־רעליגיע, וועלכע דערהויבט זיך צו דער וויסנשאַפטלעכער ג ע נ ע ז י ס פון דעם ק אָ ס מ י ש ן, אָ ר ג אַ נ י ש ן און ס אָ צ י אַ ל ן ל ע ב ן. ווען דאָס יידנטום וועט ווידער אויפלעבן אַלס זעלבשטענדיקע נאַציע, וועט דער יידישער געניוס ווייטער אויסבילדן די ביבל־רעליגיע.

נאָטע 7.

בשעת די פאָרהיסטאָרישע מענטשן־ראַסן זיינען געשטאַנען אויפן גרענעץ צווישן דעם אָרגאַנישן נאַטור־לעבן און דעם סאָציאַלן לעבן, זיינען זיי, לויט דער דערציילונג פון דער תורה, פאַרניכטעט געוואָרן. אין דעם פסוק שטייען די ביז איצט נישט פאַרשטאַנענע ווערטער: לא ידין רוחי באדם לעולם בשגם הוא בשר — מיין גייסט זאָל נישט אייביק ווילן ביים מענטשן, ווייל ער איז פלייש *). וואָס עס אַנט־שטייט איז ווערט, אַז עס זאָל גיין צום גרונט. גאָרנישט איז אייביק אין דער עקזיסטענץ, נישט דער אַטאָם, נישט דער וועלט־קערפּער, נישט דער זאָמען, פון וועלכן עס אַנטוויקלען זיך גאַנצע דורות, נישט דער העכסטער יציר פון דער ערד, „ווייל ער איז פלייש" און מוז זיך באַנייען דורך טויט און ווידערגעבורט, און מוז גיין דעם „וועג פון פלייש".

אַלע פעלקער האָבן געהאַט מעשיות וועגן דער לעצטער קאַטאַ־סטראָפע, וועגן דער אָרגאַנישער לעבנס־ספערע. אָבער נאָר אונזער תורה האָט פון אָנהויב אָן אַריינגעוואָרפן אַ טיפן בליק אין דער שאַפונג, האָט באַגריפן דאָס זיין אַלס דאָס ווערן, וואָס אַנטהאַלט

---

*) די מאָדערנע ביבל־קריטיקער מיינען, אז די ווערטער „ידין" און „בשגם" זיינען פארטעותטע פון י ל י ן און ב ע ב ו ר.

אין זיך דעם געזעץ פון לעבן און טויט, און וואָס איר אמת און איר ווירקלעכקייט איז דער אייביקער געבורט און ווידערגעבורט.

די אַנטי - גענעטישע, היידנישע וועלט־אַנשויאונג פון דעם א יי ב י ק ן ז יי ן, האָט נישט ליב צו קוקן דער פראַגע פון וו ע ר ן גלייך אין פנים אַריין. זי דרייט זיך אַרויס פון דער פראַגע, ווו זי קען נאָר. אָבער די מאָדערנע וויסנשאַפט האָט אַרויסגעשטופּט ביסלעכווייז יענע וועלט־אַנשויאונג פון אייביקן זיין פון אַלע אירע פּאָזיציעס.

נאָטע 8.

ל ו צ אַ ט אַ רעדט אָן פאַראורטיילן מכח דעם קרבנות־קולט. ער באַטראַכט אים פאַר פאַר־ביבליש, פאַר־היסטאָריש. דאָס וואָרט קדש, וואָס איז יעדנפאַלס עלטער איידער די תורה, שטאַמט, לויט לוצאַטאַ, פון „יקוד אש” פון בראַנד־קרבן.

לוצאַטאַ איז געוויס אַן אויטאָריטעט אַלס שפּראַך־קענער, און אַלס אָרטאָדאָקסישער ייד. לויט זיין מיינונג זיינען די קרבנות געווען אַ הנחה, וועלכע די תורה האָט געמאַכט דעם פאָלק, כדי עס צו פאַרהיטן פון עבודה זרה. די קרבנות האָבן אָבער אויך געהאַט דעם צוועק צו פאַרבינדן נאָך פעסטער די יידישע נאַציע לויט דעם געבאָט אַז מען זאָל די קרבנות ברענגען נאָר אין בית המקדש. מיט די קרבנות איז נאָך געווען פאַרבונדן וווילטעטיקייט. ווי ביים קרבן פסח, האָט מען אויך ביי יעדן קרבן, זיך געמוזט טיילן מיט די אָרעמע און אויף אַזאַ אופן פאַרווירקלעכן דעם „כל ישראל ערבים זה בזה”.

דער ר מ ב ״ ם זעט אין דער באַשרענקונג פון די קרבנות די טענדענץ, די קרבנות איבערהויפּט ווי ווייט מעגלעך אָפּצושאַפן. די קרבנות זיינען לויט דעם רמב״ם אַ הנחה צו די מנהגים פון די גוים, כדי דערמיט די מענטשלעכע קרבנות אוממעגלעך צו מאַכן. דער אברבנאל באַמערקט אין זיין פירוש צו שמות, אַז דער קרבן פסח איז איינגעפירט געוואָרן קעגן דער פאַרגעטערונג פון אַמאָן.

געוויס זיינען אין אַלטערטום די מענטשלעכע קרבנות ביסלעכווייז פאַרביטן געוואָרן דורך קרבנות פון חיות. די גאַנצע פאַרצייטיקע געשיכטע, די ביבלישע אַזוי ווי די היידנישע, באַווייזט דאָס. אין דער תורה באַווייזט זיך גלייך נאָכן מלאך, וועלכער האָט נישט צוגעלאָזט די שעכטונג פון יצחקן, דער „איל משולש”. ווען אייריפּידעס אין

גריכנלאַנד שילדערט, ווי אַרטעמיס איז מציל די איפיגעניע פון דעם שלאַכט־מעסער פאַר אַ קרבן, געפינט זיך אויך אַ געקוילעטער הירש אויף איר אָרט. אָבער אין דער תורה אַזוי ווי אין גריכנלאַנד בלייבן נאָך שפורן פון מענטשלעכע קרבנות. אַפילו איפיגעניע, וועלכע איז דערווייטערט געוואָרן פון אוליס, טרעט אויף אין טאוריס אַלס די פּריסטערין פון אַרטעמיס מיט דעם אויפטראַג צו שעכטן יעדן גריך וועלכער וועט קומען אַהין. ביי די איבעריקע פּאַרצייטיקע פעלקער האָבן זיך נאַטירלעך די מענטשלעכע קרבנות לענגער געהאַלטן, איידער ביי די גריכן און יידן. אין אינדיע, אין מצרים, ביי די אַלטע גערמאַנען, אַזוי ווי ביי די סעמיטישע פעלקער, זיינען די מענטשלעכע קרבנות געווען אַלגעמיין פאַרשפּרייט. די פראַנקן, וועלכע זיינען געקומען אין איטאַליע אונטער דער אָנפירונג פון קעניג טעאָדאָ־בערט, האָבן געבראַכט פאַר אַ קרבן די פרויען און קינדער פון די גאָטן און האָבן אַריינגעוואָרפן אין טייך פאָ זייערע קערפּערס, אַלס די ערשטע פרוכטן פון זיג. די מיינונג, אַז מענטשלעכע קרבנות זיינען נויטיק, כדי צו געפינען געפעליקייט ביי גאָט, האָט געהערשט אויך אין דער שפּעטערדיקער יידישער און קריסטלעכער וועלט. די קריסטלעכע וועלט האָט אויפגעפאַסט דעם טויט פון דעם גע־קרייציקטן, ווי אַ קרבן. „אויך דער פון זינד ריינער מענטש", אַזוי שטייט אין ז ו ה ר, „איז אַ קרבן. די צדיקים זיינען דער קרבן פון דער וועלט" (זוהר, פּרשת נח). כפּרות ערב יום כפּור זיינען נאָך אַן איבערבלייבעניש פון קרבנות. דאָס איז קענטיק אויך אין דער תפילה צו כפּרות: זה כפּרתי, זה חליפתי, זה התרנגול ילך למיתה ואני אלך לחיים טובים ארוכים ושלום. אַזוי ווי קרבנות האָבן פאַר־ביטן מענטשלעכע קרבנות, אַזוי האָבן תפילות פאַרביטן שפּעטער קרבנות בכלל. די נביאים און די, הייליקע זינגער האָבן דאָס נישט אויפגעהערט אָנצוזאָגן. די נביאים, וועלכע האָבן געקעמפט קעגן עבודה זרה, האָבן אויך געקעמפט קעגן די קרבנות, וועלכע זיי האָבן באַטראַכט אַזוי ווי עבודה זרה. דאָס אומקערן זיך צו דעם אַלטן יידישן קולט פון קרבנות וואָלט היינט געווען אַקוראַט אַזאַ צוריק־שריט, ווי אַמאָל דאָס אומקערן זיך פון קרבנות מיט בהמות צו מענטשלעכע קרבנות. נאָך דער אויפלעבונג פון דער יידישער נאַציע וועט דער יידישער קולט אויך נישט בלייבן שטיין ביי די תפילות, ווייל די יידישע תפילות דרייען זיך נאָר אַרום דעם חורבן ירושלים

און די תקות המשיח. דער יידישער קולט וועט זיך אַנטוויקלען פאָרויס צוזאַמען מיט דער יידישער נאַציע.

9. נאָטע

קאָלאָניזאַציעס אַנטשטייען נישט נאָר אויס באַגייסטערונג פאַר אַן אידיי, נאָר אויס דער באַדערפעניש פון לעבן. זיי קומען אַרויס פון לענדער, ווו דאָס לעבן איז שווער, און ציען זיך אין אַזעלכע לענדער, ווו עס איז לייכטער צו געפינען פרנסה. דאָס איז אַ פריד־לעכע פעלקער־וואַנדערונג, וועלכע זוכט אַ בעסערן באָדן פאַר דער אַרבעט און אַ גרעסערע שוץ פאַר די רעכט פון אַרבעט. ווען אין פראַנקרייך הערט זיך אַ שמועס, אַז די יידן פון אַלע לענדער זאָלן אונטערשטיצן די יידישע קאָלאָניזאַציע אין אָריענט, מיינט עס, אַז די יידישע קאָלאָניסטן אין אָריענט קענען מאַכן אַ לייכטערן לעבן, און אַז די יידישע אַרבעט קען דאָרט געפינען וויניקסטנס אַזוי פיל שוץ, ווי אין אייראָפּע. עס פרעגט זיך, אויב אין אָריענט עקזיסטירט דער דאָזיקער ערשטער באַדינג פאַר יידישער קאָלאָניזאַציע. ביז היינט איז דאָס נאָך אויף קיין אופן נישט דער פאַל. עס קען דערפאַר נאָך נישט זיין קיין רייד פון אַ מאַסן־אויסוואַנדערונג פון יידן אין דעם הייליקן לאַנד. אָבער דער אָריענט ענדערט זיך אַ דאַנק דער ציוויליזאַציע. אַ דאַנק די אייזנבאַנען פאַרשווינדן היינטיקע צייטן די געאָגראַפישע ווייטקייטן און דער קעגנזאַץ צווישן דער אייראָפּעאי־שער ציוויליזאַציע און דער אָריענטאַלישער באַרבאַריי. די קולטור, וועלכע האָט זיך אין לויף פון דער היסטאָרישער אַנטוויקלונג פון דער מענטשהייט פאַרשפּרייט פון מזרח צו מערב, האָט זיך איצט, זינט דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע, אָנגעהויבן פאַרשפּרייטן צוריק אין אָריענט. דער געאָגראַפישער צענטער פון דער קולטור, וועלכער איז זינט טויזנטער יאָרן געווען פאַרגליווערט, לעבט ווידער אויף. די פראַנצויזישע פאָן פלאַטערט איצט אין עגיפּטן און סיריע, און די ווערטער, וועלכע דער פראַנצויזישער דיכטער האָט אויסגערופן צו דער סירישער עקספּעדיציע, זיינען נישט נאָר פּאָעטישע, נאָר נביאישע ווערטער.

דער אַלטער נאַפּאָלעאָן שוין, וועלכער האָט אונטערגענומען אַ מלחמה קעגן עגיפּטן, און די סען־סימאָניסטן, וואָס איינער פון זיי

שטייט איצט אין דער שפּיץ פון דער סועץ ־ אונטערנעמונג, האָבן שוין אַנערקענט די גרויסע באַדייטונג פון דער ציוויליזאַציע פון אָריענט פאַרן מאָדערנעם פראַנקרייך. די פראַנצויזישע מלחמות אין קרים און אין איטאַליע זיינען געווען נאָר צוגרייטונגען צו דער לייזונג פון דער אָריענטאַלישער פראַגע. די לייזונג ליגט אין דער פאַראייניקונג פון דער היינטיקער אייראָפּעאישער קולטור מיט דער אַלטער אָריענטאַלישער קולטור פון די סעמיטן. די סעמיטן זיינען ביז היינט געווען יענער אוראַלטער, וועלט־היסטאָרישער, טיפּישער קעגנזאַץ קעגן די אינדאָ־גערמאַנען, וועלכן ע ר נ ע ס ט ר ע נ אַ ן שטרייכט אונטער אַזוי שאַרף און זאָגט דערביי, אַז די סעמיטן האָבן אַ גרעסערע פעאיקייט צו דערוואַכן פון טויט צו לעבן. איידער די אינדאָ־גערמאַנען.

ווען דער סועץ־קאַנאַל וועט פאַרטיק ווערן, וועלן די אינטערעסן פון וועלט־האַנדל און דער פּאָליטיק נויטיק מאַכן די גרינדונג פון ביוראָען און קאָלאָניעס אויפן וועג צו אינדיע און כינע. די אָפּגע־לאָזנקייט און אַנאַרכיע פון די לענדער, וועלכע ליגן אויף דעם דאָזיקן וועג, וועט מוזן אויפהערן. דאָס קען נאָר געשען אונטער דער מילי־טערישער שוץ פון די אייראָפּעאישע מאַכטן. די פראַנצויזישע פּאָליטיק אַרבעט שוין לאַנג אויף דעם וועג. די קנאה וועט נאַטירלעך נישט פאַרגינען פראַנקרייך איר אָריענטאַלישע פּאָליטיק. אָבער די פראַנצויזן האָבן זינט דער גרויסער רעוואָלוציע באַהערשט דעם דואַליזם פון גייסטיקעס און מאַטעריעלעס אין סאָציאַלן לעבן, אַזוי ווי דאָס באַווייזט דייטלעך די פון אונז ציטירטע פראַנצויזישע שריפט.

דער מאַטעריעלער נוצן שליסט אָבער דאָ נישט אויס דעם אידעאַל. דער אידעאַל שוועבט נישט אין דער לופט, נאָר ער האָט אַ מאַטעריעלן יסוד. ווער ס'אַפּעלירט צו אידעאַלן, איז דאָך דערפאַר נישט אַ צבועק, ווען ער פאַרבינדט מיטן אידעאַל אויך אַ נוצן. און אַ מענטש איז נישט קיין פאַנטאַזיאַר, ווען ער זעט אין דעם ערדישן וואָרצל פון אַלדאָס מענטשלעכע די העכערע בליאונג פון גייסט.

עס פאַרשטייט זיך, אַז דערווייל רעדט זיך נאָך נישט פון אַן אַלגעמיינער אויסוואַנדערונג פון די אייראָפּעאישע יידן קיין ארץ־ישראל. ווען עס וועט אַפילו זיין אַ יידישע מלוכה, וועלן די ווייניקע פון די מערב־אייראָפּעאישע יידן בלייבן וווינען אין זייערע לענדער. די מערב־אייראָפּעאישע יידן, וועלכע האָבן זיך נישט לאַנג ערשט

געעפנט דעם וועג צו קולטור און האָבן זיך אויסגעקעמפט אַ בכבודיקע בירגערלעכע סיטואַציע, וועלן זיך דערפון נישט אָפּזאָגן, ווען אַ יידישע מלוכה זאָל אַפילו ווערן רעאַל. אַזאַ אָפּזאָגן זיך פון דער־וואָרבענע רעכט ליגט נישט אין דער מענטשלעכער נאַטור, און מען קען דאָס אַפילו נישט דערוואַרטן פון די פּאַטריאָטישע יידן. היינט בפרט שוין פון אונזערע אויפגעקומענע „געבילדעטע״, וועלכע האָבן איבערגעריסן די פאַרבינדונג מיט זייער אַלטער יידישער פאַמיליע און מיט זייער נאַציע און וועלכע שטאַלצירן דערמיט, וואָס זיי זיינען אַנטלאָפן פון דער נויט פון „פאָלק״. פאַר די איידעלערע יידן פון מערב־אייראָפּע וועט עס אָבער נישט זיין קיין מניעה צו שענקען אויפמערקזאַמקייט זייער פאָלק, וועלכן זיי קענען אַפילו באמת נישט, און וועלן אים העלפן אין זיין וועלט־היסטאָרישער מיסיע צו פאָדערן זיין פאָטערלאַנד נישט נאָר פון גאָט, נאָר אויך פון מענטשן.

אין אַלע צייטן האָבן די יידן פון דער גאַנצער וועלט געפילט זייער סאָלידאַריטעט מיט די יידישע צענטרען. אַפילו אין אַלטערטום האָט דער ברייטער גלות נישט געקענט שטערן דעם מערקווירדיקן יידישן פאָלק אַנטיילצונעמען אין יעדער נאַציאָנאַלער אונטערנעמונג, זיך קעגנזייטיק צו העלפן אין גליק און אומגליק, צו טראָגן דעם גורל בשותפות און נישט צו פאַרלאָזן דאָס לעצטע פון די יידישע קינדער. היינט איז עס פאַר אַ יידישער מלוכה פולשטענדיק גלייכ־גילטיק, וויפיל מיטגלידער פון יידישן פאָלק וועלן לעבן אין ארץ־ישראל אָדער אין אויסלאַנד. בשעת דער אַמאָליקער יידישער מלוכה האָבן אויך פיל יידן געלעבט אין אויסלאַנד. המן הרשע אין דער צייט פון בית־שני רעדט שוין די שפּראַך פון אונזערע היינטיקע יידן־פיינט: „ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין כל העמים״. ס׳איז אָבער ניטאָ קיין ציוויליזירטע נאַציע, וואָס פיל פון אירע מיטגלידער זאָלן נישט לעבן צווישן אַנדערע נאַציעס אַלס אויסלענדער אָדער נאַטוראַליזיר־טע. אזוי לאַנג, ווי עס איז נאָך נישטאָ קיין זעלבשטענדיקע יידישע מלוכה, מוזן דאָך יעדנפאַלס די יידן פון גלות פאַרלאַנגען נאַטוראַ־ליזאַציע און גלייכבאַרעכטיקונג, דאָס הייסט, „עמאַנציפּאַציע״, כאָטש זיי זאָגן זיך נישט אָפּ פון דער האָפענונג אויף אַ יידישער מלוכה. די פרייע נאַציעס זאָגן דערפאַר נישט אָפּ די יידן די גלייכ־באַרעכטיקונג, ווייל זיי בלייבן טריי זייער נאַציאָנאַליטעט, ווייל גראָד די דאָזיקע טרייקייט פאַרדינט אַכטונג אין העכסטן גראַד.

משה העס

נאָטע 10.

די העברעאישע צייטונג „המגיד" ברענגט אין איר נומער פון 26טן מערץ אַ באַריכט פון אַ מיטינג אין מעלבורן (אויס־טראַליע) אין דעצעמבער 1861, אין וועלכן ס'האָבן זיך באַטייליקט באַדייטנדע קריסטן און יידן. דער פאָרזיצער לאַיענס האָט מיטגעטיילט דער פאַרזאַמלונג, אַז די יידן פון ירושלים האָבן געקויפט לאַנד אויפן באַרג ציון, וואָס דערמיט וועט געמאַכט ווערן דער אָנהויב פון אַ יידישער קאָלאָניזאַציע אין ארץ־ישראל. נאָך אים האָט גערעדט אַ יידישער געלערנטער, און אַן איבערזעצער האָט אי־בערגעזעצט זיינע רייד פון העברעאיש אין ענגליש. זיין פּאַטריאָ־טישע רעדע איז שטורמיש אַפּלאָדירט געוואָרן. דערנאָך האָט גערעדט אַ קריסטלעכער גייסטלעכער פאַר דעם ווידעראויפבוי פון אַ יידישער מלוכה: „צו וועלכער מלוכה", האָט ער גערעדט, „קען אָנקומען ארץ־ישראל בירושה? צו טערקיי? זי שטאַרבט אָפּ און אירע טעג זיינען געציילטע. צו פראַנקרייך ? — רוסלאַנד און ענגלאַנד וועלן דאָס נישט דערלאָזן, און די דאָזיקע דריי מלוכות וועלן עס איינער דער אַנדערער נישט פאַרגינען. נאָר די יידן קענען באַקומען ארץ־ישראל, אַזוי ווי זייערע עלטערן האָבן דערוואָרבן דאָס דאָזיקע לאַנד מיט דער הילף פון גאָט". דערנאָך האָט גערעדט דער דיען אָף מעלבורן און האָט דערקלערט, אַז ער האָט שוין לאַנג געזאָגט צו זיינע לאַנדס־לייט, אַז די יידן וועלן באַלד ווערן די האַרן פון דעם לאַנד, וואָס איז זיי צוגעזאָגט געוואָרן. זיין פרייד איז גרויס, וואָס ער האָט עס דערלעבט, אַז דער ערשטער שריט איז געשען. דער אָנהויב איז אַפילו קליין, אָבער ער וועט פירן צום ציל. אַזוי ווי די ערשטע און צווייטע דערלייזונג פון גלות, מוז אויך די דריטע דערלייזונג פאָרקומען אויף אַ נאַטיר־לעכן אופן, אָבער דורך דער הילף פון גאָט, און עס איז דערפאַר אַ הייליקע פליכט פון די קריסטן צו אונטערשטיצן די יידן אין זייער ווערק.

דערנאָך איז באַשלאָסן געוואָרן צו בילדן אַ קאָמיטעט און צו זאַמלען געלט אין גאַנץ אויסטראַליע, כדי איינצוקויפן לאַנד אין ארץ־ישראל פאַר די יידן.

אָבער נאָך איידער די דאָזיקע נייעס איז באַקאַנט געוואָרן,

האָט רבי צבי הירש קאַלישער אַרויסגעגעבן דעם דריטן חלק פון זיין ווערק „אמונה ישרה", פון וועלכן עס האָט זיך שוין געגרעדט אין 12טן בריוו. די מיינונגען פון רבי קאַלישער זיינען איינשטימיק מיט דעם דיען אָף מעלבורן, אַז די גאולה פון דריטן גלות דאַרף פאַרקומען דערוייל פאַמעלעך, אונטערן שוץ פון די איראָפּעאישע מאַכטן און מיט דער הילף פון אונזערע איינפלוס־רייכע ברידער, וועלכע האָבן זיך דערוואָרבן אַזוי פיל רייכטום און הויכע פאָסטנס. ער שרייבט אַזוי: מאמר ראשון, גאולת ישראל, 11: וכעת יושבים קרוב למלכות כבית ראָטשילד, פולד, ודומיהן. כי ראשית הגאולה ע"י התעוררות רוח נדיבים וע"י רצון המלכיות לקבץ מעט מיני פזורי ישראל לאדמת קודש".

קודם כל מוז מען, לויט דער מיינונג פון פּראָפעסער, גרינדן אַ געזעלשאַפט פאַר דער אונטערשטיצונג פון יידישע קאָלאָניסטן אין פּאַלעסטינע. פאַר דעם פרומען יידן איז נישטאָ קיין גרעסערע מצווה, ווי צו קולטיווירן דאָס הייליקע לאַנד דורך אַרבעט.

דאָס שלוס־וואָרט פון פּראָפעסער, וואָס איז אין 12טן בריוו איבערגעזעצט געוואָרן אין דייטש, לויטעט אַזוי:

ועתה אם עוד לא בא עת לחננה לבקש תחבולות, אשר מזבח ד' בציון נכון, אם עוד רחוק הרשיון מן השולטן לזה, זאת אפוא עצה היועצה לעת כזאת, אשר גדלו והצליחו בעזרת גואל ישראל ית"ש גדולי נדיבי עם בישראל, רוזנים ופרתמים, שרים נכבדים, אשר מימות החורבן לא נמצאו כאלו, אשר יש להם שבט מושלים ע"י שרביט הזהב בריצי כסף כמו בית רוזני ראָטשילד, מאָנטיפיורי, פולד, אַלבערט קאָן ודומיהן, שרי ארץ מעם בני ישראל ד' עליהם יחוס, המה יחלו להקים חברת ארץ נושבת, ועם יתחברו הרבה עשירי ישראל, נכבדי עם, נדיבי לב, אוהבי ד' ואוהבי קדושת ארצו, ישוחרי משכנות יעקב, וזאת פעולתם אשר יפעלון בעים רוחם:

א) יזלו הרבה כסף מכיסם לקנות בארץ ישראל הרבה ערים הרבות, ושדות, וכרמים, ופלחי אדמה, והיה המדבר ללבנון, והרכסים למישור וארץ נשמה מבלי עובד תרפח כחבצלת ותמצח פרי לתרופה, כשדה אשר יברכהו ד' י"ש. יד על יד יקובצו הרים וגבעות, כפרים וערים נשמות תחת יד ממשלתם, אשר בכסף בני החברה יקנו (או עפ"י אַקציען, כי בלי ספק בהמשך זמן יוצמח מזה פרי בריווח, כי יצוה ד' את הברכה בצמחי השדות, וכרמים ושמן זית ודומיהן).

ב) יתקבצו להם אנשים יהודים רבים מרוסיא, פולין ואשכנז, אשר יקחו שכרם מהחברה לפעול עבודת הארץ, אשר יפקדו עלימו מהחברה, ומי שיבין בעצמו עבודת אדמה, יותן לו כברת ארץ על זמן, לעבדה ולשמרה ולאכול מפריה בחנם, עד אשר יעלה השבח כפי ראות עיני הפקידים עליה, ואם יחסר לו די מחייתו בעוד האדמה לא זרועה, יותן לו מהחברה די מחייתו עד עת הקציר ובציר אשר עוד לא יחסר לו טרף לביתו.

ג) להכין שם שומרי מלומדי מלחמה, למען לא יבואו הערבים, אשר ישליו אוהלים לשודדים לשחת הזרע ומטעי כרמים, ויעשו פאָליציי־אָרדענונג להשמידם.

ד) שיוקבע מהחברה בית מדרש ללימוד חכמת הארץ (עקאָ־נאָמיע), לחנך נערי בנ״י, ללמדם עבודת שדה וכרם עם שארי למודים הנלוה עם תורה ויראה, ובית הלימוד ההוא יהיה בארץ ישראל או בחוץ לארץ, במדינה אשר היין והשמן מצוי, למען ילמדו היות כרמים ויוגבים מלבד עבודת שדה. כי ארץ הקדושה ארץ זית, שמן, גפן, תאנה ורמון, והאל יתברך יעזרנו בחסד עולם, כי מעט מעט ותרבה עשות מקנה וקנין בארץ ישראל, כנבואת יחזקאל ע״ה, אשר בלי ספק יצרך אתערותא מצדינו כראיות מספרי, ומדרש, ודומה שהבאתנו לעיל *).

נאָך אַ וואָרט פון פאַרפאַסער

אין דער לעצטער מינוט פאַרן פאַרעפנטלעכן דאָס ווערק, לייען איך אין דער קרייץ־צייטונג מכח אַ יידן־פריינטלעכער שריפט אונטערן נאָמען: „די יידן און דער דייטשער שטאַאט", וואָס איז דערשינען אין בערלין און האָט שוין דערלעבט פינף אויפלאַגעס.

איך וואָלט זיך געוווּנטשן, אַז איך זאָל זיך פריער האָבן דער־ווסט מכח דעם דאָזיקן קריסטלעך־גערמאַנישן פּראָדוקט. נישט, פאַרשטייט זיך, כדי קעגן דעם צו פּאָלעמיזירן, נאָר כדי צו קאָנ־סטאַטירן דעם „געשמאַק" פון די לעזער. נאָך דעם, אָבער, ווי איך

---

*) זע די איבערזעצונג אויבן

האָב אַריינגעקוקט אין דעם בוך, האָב איך גלייך דערזען, אַז דער אַנאָנימער פּאַרפאַסער איז אַ „ספּעקולאַטיווער" אַטעאיסט און רעוואָלוציאָנער, וועלכער איז איבערגעלאָפן צו דער פּאַרטיי פון דער קרייץ־צייטונג, און ווען דאָס דייטשע פּובליקום וועט מיט עמפּערונג אָפּזאָגן יעדע סאָלידאַריטעט.

ע נ ד ע.

א י נ ה אַ ל ט :

אָנשטאָט אַ הקדמה — פון י. עפּרויקין 9
פ אָ ר ר ע ד ע 15
מאָזעס העס — זיין לעבן, זיין ווירקונג און זיין פילאָזאָפיע,
פון ד״ר נחמן סירקין 17
פ אָ ר ו וּ אָ ר ט 75

ב ר י ו :

ערשטער בריוו 80

די צוריקקערונג אַהיים. — די יידישע פרויען. — אַ קוואַל פון דער יידישער געשיכטע־רעליגיע. — פאַ־מיליען־ליבע. — מאַטער דאָלאָראָזאַ.

צווייטער בריוו 81

געדדאַנקן וועגן טויט און תחית־המתים. — פאַמי־ליען־קברים. — קרובישע נשמות. — די יידישע און אינדישע הייליקע. — שאָפּענהויער. — אחרית הימים. — דער שבת פון דער געשיכטע.

דריטער בריוו 83

אומשטערבלעכקייט. — רבי יוחנן. — רמבן. — משיחיות. — פאָטער אונזערער. — סאָלידאַריטעט. — פראַנקרייכס רוף און דער רעאַקציאָנערער געשריי.

פערטער בריוו 87

דער דייטשער יידן־האַס. פאַטריאָטישע ראָמאַנטיקער און פילאָזאָפירנדיקע בוכהענדלער. — אָטטאָ ווי־גאנד. — בערטאָלד אויערבאַך. — מאָלעשאָט. — ד״ר גאַלוואַרדין. — די רעפאָרם און די יידישע נעז. — אַ פאָטאָגראַפישער פאָרטרעט. — העברעאי־שע תפילות. — פאַטריאָטיזם. — מיין זיידע. — די מאַמע רחל. — נאַציאָנאַלער טרויער.

פינפטער בריוו 93

צוריקבליק. — געשעעניש̈ן פֿון דמשק. — אַ שמערץ־
געשריי. — ממזר־בילבול. — העפּ־העפּ. — די פּליטה
אין פֿראַנקרייך. — אַ דייטשער ערלעכער מאַן. —
גערמאַנישע פּאַטריאָטן. — זשעפֿערסאָן. — פֿאָטער־
לענדער און מלכים. — ווו עס איז גוט, דאָרט איז
דאָס פֿאָטערלאַנד. — דאָס יידישע אינקאָגניטאָ. —
די רעליגיע פֿון טויט. — טראָג הויך דיין פֿאָן, מיין
פֿאָלק.

זעקסטער בריוו 99

די איידעלע פֿאַרטרעטער פֿון דעם דייטשן גייסט. —
פּאַטריאָטישע יידן. — דער היסטאָריקער גרעץ. —
מערסיער. — האַרבסט און פֿרילינג פֿון דער וועלט־
געשיכטע. — שבתי צבי. — חסידים. — נאַטור־
רעליגיע און געשיכטע־רעליגיע. — די יידישע מו־
טער. — וויקטאָר הוגאָ. — בערנע, ברוך איטציק.

זיבעטער בריוו 106

דער רעפֿאָרם־שווינדל און די קריטיקלאָזע רעאַק־
ציע. — לוטער און מענדעלסאָן. — דער שליסל צו
דער רעליגיע פֿון דער צוקונפֿט. — די דריי עפּאָכן פֿון
יידישן געזעץ. — דער ווידעראויפֿבוי פֿון דער יידי־
שער מלוכה.

אַכטער בריוו 114

ניי אויפֿבליענדיקע יידישע ליטעראַטור. — לוצאַטאָ,
ראַפּאָפּאָרט, פֿראַנקעל, קראָכמאַל. — זאַקס און היינע
וועגן יהודה הלוי. — מענדעלסאָן און די נייִמאָדי־
שע. — שאָר. — סעקטאַנטן אָן סעקטן. — סאַל־
וואַדאָר. — רעליגיע־צוויִוּפֿמישער און פֿריימויע־
רער. — הירש. — די כלומרשטע מיסיע פֿון יידן אין
גלות.

ניינטער בריוו 123

אַ דילעמע. — הייליקע געשיכטע פֿון דער מענטש־
הייט. — אונזערע בונדעס־גענאָסן. — איינהייט פֿון

אָרגאַניזם פֿון דער מענטשהייט. — אָרגאַן פֿון ליבע. מענטשן־געשלעכט. — ראַסן און פֿאָלקס־טיפּן. —

צענטער בריוו 129
אַן אַנדער דילעמע. — דערפֿאַרונגס־וויסנשאַפֿטן, פֿי־לאָזאָפֿיע און רעליגיע. — פֿאָרשריט און קרייזלויף. — שבת. — די אַנטשטייאונג פֿון קאָסמישן, אָרגאַנישן און סאָציאַלן לעבן. — די מאָראַלישע נויטווענדיקייט אָדער די הייליקייט. — עפּאָכן פֿון דער סאָציאַלער אַנטוויקלונגס־געשיכטע: פֿאָרהיסטאָרישע צייטן, גע־בורטס־צייטן און געבורטס־ווייען, עפּאָכע פֿון רייפֿ־קייט.

עלפטער בריוו 139
דאָס רעגענערירטע יידנטום און דער קרבנות־קולט. — צוויי טויזנט יעריקע זיפֿצן נאָך אַ נייער ליכט־שאַפֿונג פֿאַר ציון. — פּאַטריאָטישע שירים און תּפֿילות. — אַן אַלטע לעגענדע. — צייכן פֿון צייט. — די צייט פֿון דער צוריקקערונג דערנענטערט זיך. — די אָריענטאַ־לישע פֿראַגע און די יידן. — באַגייסטערטער אויפֿרוף פֿון אַ פֿראַנצויז.

צוועלפטער בריוו 153
דער אָנהויב פֿון סוף. — סאָלידאַריטעט פֿון די יידן.— פֿילאַנטראָפּישע אילוזיעס. — די סאָציאַלע מלוכה פֿון חיות. — די הייבאַמען פֿון דעם פֿאָרשריט. — די טרייע באַשיצער פֿון דעם הייליקן קבר און דער יידי־שער נאַציאָנאַליטעט. — ירושלים. — די לעצטע קאַ־טאַסטראָפֿע.

עפּילאָג:

1. גריכן און יידן 167
2. קריסטוס און ספּינאָזאַ 173
3. די גענעטישע וועלט־אָנשויאונג 192
4. דער לעצטער אַנטאַגאָניזם 198
5. די לעצטע ראַסן־הערשאַפֿט 205
6. אַ שטיק געשיכטע 208

נאָטן:

נאָטע 1 213
נאָטע 2 214
נאָטע 3 217
נאָטע 4 219
נאָטע 5 220
נאָטע 6 222
נאָטע 7 224
נאָטע 8 225
נאָטע 9 227
נאָטע 10 230
נאָך אַ וואָרט פון פּאַרפאַסער 232

פאַרלאַג גראָהאַר — פּאַריז

אין פאַרלאַג געפינען פאָלגנדיקע ביכער:

י. קאָרנהענדלער — „בריוו פון לעקטור" (4 יאָר נאַצי־הערשאַפט אין פראַנקרייך);

„ „דער טויט פון ישן אין... פוילן";

„ „אַלט־פּאַריז", (1טער און 2טער באַנד);

מ. שולשטיין — לידער;

ב. שלעזווין — „די יידן פון בעלוויל" (ראָמאַן);

ד"ר י. ציגעמאַן — „די געשיכטע פון ציוניזם" (1. און 2. טייל);

לאַ דאָקאַ — „בען" (מאָנאָגראַפיע);

בען — „דער תנ"ך אילוסטרירט";

„ „בעלמער מעשיות" (אילוסטראַציעס);

ד"ר מ. דוואָרזשעצקי — „ירושלים דליטאַ אין קאַמף און אומקום";

מרדכי שטריגלער — „אין אַ פרעמדן דור" (לידער און פּאָעמען);

„ „די ערשטע ליבע פון קאַפּל מאַטש" (ראָמאַן);

„ „אין די פאַבריקן פון טויט";

חיים גראַדע — לידער;

מרדכי סאָרנע — „אין די אָרעמס פון טויט";

יצחק גוטווין — „אַ זכר פון מיין שטעטל רזשיקיוו";

לעוואַ קיכלער — „מיינע קינדער";

עמנואל ריגנעלבלום בוך;

שלום־עליכם — „דער זייגער" (אילוסטרירט);

ספּעציעלער פאַרקויף פון:

יהואש — תנ"ך אין דער יידישער איבערזעצונג;

אַלע ווערק פון: שלום־עליכם, מענדעלע מוכר ספרים, שלום אַש, ח. נ. ביאַליק, י. י. זינגער, א. צייטלין, מ. באָרישאָ א"אַנד.

עס געפינען זיך אין פאַרלאַג אַלע ווערק פון אַרגענטינער „פאַרלאַג פון פוילישע יידן"; אַלע ווערק פון די יידישע צפון־אַמעריקאַנער פאַרלאַגן, ווי אויך אַלע יידישע ווערק, וואָס דערשיינען אין דער גאַרער וועלט.

דער פאַרלאַג גרייט צו צום דרוק די ווערק פון אונזערע קלאַסיקער אין דער פראַנצויזישער איבערזעצונג: פּרץ, שלום־עליכם, מענדעלע, י. י. זינגער, און י. אָפּאַטאָשו. צו טייל ביכער קומען צו אַנטשפּרעכנדיקע אילוסטראַציעס, געצייכנט פון קינסטלער בען.

מיט באַשטעלונגען זיך ווענדן:

Toby Grohar, 23, Rue Notre-Dame de Recouvrance

Paris (2e)

Edition Toby GROHAR
23, Rue Notre-Dame
de Recouvrance
PARIS (2e)

Imprimerie M. GELBARD
20, Rue Ferdinand-Duval
PARIS (4e)